Jókai Mór

Mire megvénülünk

Mercator Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 257 9

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.
www.akonyv.hu
Tel/Fax: 06-26-301-549
Mobil: 06-30-305-9489
e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

MIRE MEGVÉNÜLÜNK

Tartalom

I. Dezső naplója 5
II. A csereleány 23
III. Az én nagyságos urambátyám 43
IV. Az ateista és a kegyeskedő 51
V. A fenevad tanyája 72
VI. Korán érő gyümölcsök 78
VII. A tiltott iratok 83
VIII. A kezdetnek a vége 89
IX. A tizenhét éves agg 97
X. Én és a démon 100
XI. Az adott szó 115
XII. Egy pillantás a pisztoly szájába 124
XIII. Melyik téríti el a másikat? 133
XIV. Két leány 149
XV. Ha szereti, hát szeresse! 159
XVI. Az a gyűrű 165
XVII. A sárgaruhás nő a kártyában 171
XVIII. A halálra intő 177
XIX. Fánny 187
XX. A végzetes nap! 190
XXI. Az a levél 199
XXII. A tudtán kívül rém 204
XXIII. Az örömnek napja 215
XXIV. A bolond tréfa 220
XXV. Amíg a zene szól 227
XXVI. A szerelem babonája 234
XXVII. Mikor a dalimadár megszólal 241
XXVIII. Az éjjeli küzdés 248
XXIX. A pók a szögletben 256
XXX. Credo…! 265
XXXI. A menyasszonyvivés 272
XXXII. Mikor megvénültünk! 276

I. Dezső naplója

Én voltam akkor tízéves, a bátyám, Loránd, tizenhat éves; édesanyánk még fiatal volt, és apánk, bizonyosan tudom, hogy nem volt több harminchat évesnél. Nagyanyánk, apám anyja, szintén ott lakott velünk, és volt akkor hatvanéves. Szép sűrű, fehér haja volt, tiszta fehér, mint a hó. Gyermekkoromban sokat gondolkoztam rajta, milyen nagyon szerethetik az angyalok azokat, akiknek ilyen szép fehérre mossák a hajukat, akkor még azt hittem, hogy az embernek a sok örömtől lesz fehér a haja.

Az igaz, hogy nem is volt semmi bánatunk, egész családunknál bizonyos titkos egyetértés látszott szerződésileg megállapítva lenni, mely szerint mindenki kötelezte magát a többieknek lehető legtöbb örömet s lehető legkevesebb bánatot okozni.

Sohasem hallottam, hogy valaha pörölt volna valaki a házunknál.

Sohasem láttam duzzogó arcot, tegnapról mára eltett haragot, szemrehányó tekintetet semmi viszonylatban; anyám, nagyanyám, apám, bátyám és én úgy éltünk, mint akik egymás gondolatát is értik, s csak abban versenyeznek, hogy ki szereti jobban a másikat, s kit jobban többi közől.

Hogy az igazat megvalljam, mégis legjobban szerettem az egész családunkban a bátyámat. Ez természetesen nem annyit tesz, hogy kétségbe ne ejtett volna az a kérdés, hogy ha meg kellene a négy közől háromtól válnom, s csak egyet tarthatnék meg magamnak, melyiket választanám; hanem ha úgy mind együtt maradhatunk szépen a végtelen, kigondolhatlan időkig, hogy soha közőlünk senki meg ne haljon, el ne váljon, hát akkor csak a bátyámmal szerettem volna mindig együtt járni.

Olyan jó is volt hozzám. Kicsiny, porban játszó gyerek koromban már ő fogta a kezem, hogy el ne essem, ő játszott velem gyermekjátékokat, mik őt nem mulattatták, csak engemet; tőle tanultam az ábécé legelső betűit játszva megismerni; vele jártam fel a kisvárosi iskolába, hol ő már nagydiák volt; s ha őt korábban hazaereszték a leckéről, megvárt az iskola udvarán, hogy egyedül ne menjek haza. Mikor ráért, nekem játékszereket faragott, rajzolt, épített, ragasztott minden képzelhető anyagból; mintha egyébre sem volna gondja, mint nekem örömet szerezni. Ha csínyt tettem, nem árult be, ha kisült rám, kimentett, sokat magára is vállalt. Minden gyerek elkényesül, durcás, nyűgös lesz, ha látja, hogy nagyon szeretik, én is az voltam; s ő minden rosszalkodásomat tűrte csendes vérrel; soha vissza nem ütött, pedig én hányszor megtéptem a haját; hanem ha valami rossz cseléd vagy pákosztos iskolasuhanc megríkatott, ami nálam könnyen állt, akkor haragba jött, és nem kímélt senkit. Iszonyú erős volt. Én nem hittem, hogy a városban legyen nálánál erősebb ember. Iskolatársai rettegtek öklétől, s nem mertek vele kikötni soha; pedig nem látszott valami izmosnak, inkább karcsú volt és gyöngéd arcú, mint egy leány.

Még most is csak őróla tudok beszélni!

Ott hagytam el, hogy a mi családunk igen boldog volt. Szükséget nem szenvedtünk; szép házunk volt, kényelmünk ott benn, a cseléd is jóllakott nálunk, s ha ruhánk szakadt, újat kaptunk helyette; s hogy jó barátaink is voltak, azt minden névnap alkalmával tapasztalhattam, mikor zengett a házunk az ismerősök jókedvétől; s hogy a városban tiszteltek bennünket, azt láthattam abból, hogy mikor apámmal végigmentünk az utcán, minden ember köszönt, amire én akkor nagyon sokat adtam.

Apám igen komoly férfi volt; csendes, kevés beszédű ember. Halavány arca volt, hosszú fekete bajusza és sűrű szemöldei. Ha egyszer-egyszer összehúzta azokat a szemöldeit, meg lehetett rettenni tőle; hanem neki gondja volt rá, hogy senki se rettegjen tőle; esztendőben egyszer történt az, hogy valakire haragosan nézett. Hanem jókedvűnek sem láttam soha. Mikor a legvidámabb lakomák voltak is nálunk, vendégeink hahotával nevettek egy-egy vidám ötleten, ő pedig úgy ült ott az asztal végén, mint aki nem is hallotta azt. Ha édesanyánk nyájasan vállára borult, ha bátyám megcsókolta arcát, ha én ölében ténferegtem, s kérdezősködtem, ahogy gyermekek szoktak, megfelelhetetlen tárgyakról: olyankor szép méla szemei oly kimondhatatlan szeretettől sugároztak, oly bűbájos édesség áradt azokból alá; de mosolygás az sem volt soha, meg nem nevetteté őt senki.

Nem is volt az az ember, akinek ha a bor vagy a jókedv megoldja a nyelvét, akkor bőbeszédű lesz, elmond mindent, ami a szívén van, beszél jövőről, múltról, ígér, fenyeget, dicsekedik; neki nem voltak fölösleges szavai.

És még valaki volt ilyen komoly a családunkban, a nagyanyám; ő is éppen ily hallgatag volt, ő is éppen így őrizkedett sűrű szemöldeit összevonni, pedig azok már akkor fehérek voltak; éppen így őrizkedett haragos szót kiejteni, és éppen így nem tudott nevetni, mosolyogni; hanem ahelyett sokszor vettem észre, hogy szemei szüntelen apámat kísérik; asztalnál szüntelen az ő arcán függnek, és néha az a gyermekes gondolatom támadt, hogy apám talán azért viseli magát olyan komolyan, mert tudja, hogy az édesanyja nézi.

Ha aztán véletlenül szemeik összetalálkoztak, úgy látszott, mintha kitalálták volna egymás gondolatát; valami régi-régi eltemetett gondolatot, amit ők együtt őriznek, s gyakran láttam, hogy öreganyám fölkelt néha örök kötése mellől, s mikor apám úgy elmerengve ült közöttünk, s alig vette észre, hogy anyám, bátyám és én mellette vagyunk, hízelgünk és alkalmatlankodunk neki, nagyanyám megcsókolá homlokát, mire apám hirtelen más arcot látszott ölteni, nyájasabb lett, beszélgetni kezdett velünk; erre aztán nagyanyám újra megcsókolá, s visszatért kötéséhez.

Erre én mind csak most emlékszem vissza, akkor nem találtam benne semmi különöset.

Egy este mindnyájunkat meglepett az, hogy apánknak szokatlanul jó kedve támadt.

Mindnyájunkhoz igen gyöngéd, nyájas volt; Loránddal sokáig elbeszélgetett, kikérdezé tanulmányaiból, közlötte vele, amit még az hiányosan tudott; engemet lábához ültetett, s fejemet simogatta; kérdéseket intézett hozzám latinul, s megdi-

csért, hogy azokra helyesen tudtam felelni; édesanyánkat többször megcsókolá, s vacsora múltával vidám történetkéket mesélt a régi időkből, s mikor azokon elkezdtünk nevetni, ő is velünk nevetett.

Olyan jólesett nekem, hogy egyszer valahára apámat nevetni láttam. Olyan új volt ez rám nézve, hogy szinte reszkettem bele az örömtől.

Csak öreganyánk maradt komolyan. Mentől derültebb arca lett apámnak, az ő fehér szemöldei annál jobban összehúzódtak; szemeit soha egy percre is le nem vette apám arcáról, s valahányszor az vidám, derült arcával felé tekintett, nagyanyám mindig fázósan összeborzadt.

Nagyanyám nem is hagyhatta szó nélkül apám szokatlanul felhangolt kedélyét.

– Milyen jókedved van ma, édes fiam!

– Holnap kiviszem a gyermekeket falura; annak mindig előre szoktam örülni – válaszolt rá apám.

Falura megyünk! Ez nekünk is kedves hang volt. Odafutottunk apánkhoz, kezet csókolni érte; milyen boldoggá tett bennünket ez ígérettel! Látszott is arcán, hogy ő azt tudja jól.

– Éppen azért feküdjetek le jókor, hogy el ne aludjátok a reggelt; a kocsi hajnalban már itt lesz.

Azzal elbúcsúzott tőlünk, megcsókolt mind a kettőnket, s mi elmentünk hálószobánkba lefeküdni.

A lefekvés csak könnyű, de az elalvás nehéz, mikor az ember még gyermek, és azt ígérik, hogy holnap kiviszik falura.

Volt egy kedves szép falusi jószágunk, nem messze a várostól, a bátyám is úgy szeretett ottan. Rá nézve is kettős ünnep volt az, mikor sátoros ünnepeken atyánkkal kimentünk oda.

Anyánk és nagyanyánk, nem tudtuk miért, sohasem jöttek velünk; azt mondták, hogy nem szeretnek falun.

Mi úgy csodálkoztunk ezen: nem szeretni falun; a mezőn, a virágos réten járni; a drága illatos levegőt szívni; a szép, okos, hasznot hajtó háziállatokat maga köré gyűjteni? Lehet-e olyan ember a világon, aki ezt ne szeresse? Gyermek, tudom, hogy nincs.

Alig tudtunk elaludni bátyámmal együtt. Én kifogyhatatlan voltam a holnapi öröm előszámlálásában. Vajon gondját viselték-e a virágos kertünknek odakinn? Milyen nagyra megnőhetett már azóta a tarka borjú! Vajon megismer-e még? Elveszi-e kezemből a sós kenyeret? A galambjaim azóta hogy megszaporodhattak! A cseresznye is érik a kertben, meg a szamóca; a szépit anyánknak fogjuk hazahozni!

Bátyám meg a vadászatnak örült. Hogy fogja bejárni az erdőt, a nádast, milyen szép zöld nyakú vadkacsákat fog lőni! Mennyi tarka madártojást hoz nekem majd haza!

– Óh, én is elmegyek veled!

– Dehogy jössz! Valami bajod eshetnék. Te addig otthon a kert alatt horgászol a patakban, s fogsz apró halacskákat.

– S azokat délre megsütjük!

Óh, milyen jó lesz!

Nagyon sokáig nem tudtunk egymástól elaludni; hol egyikünknek, hol másikunknak jutott valami eszébe, amit még fel kellett emlegetni. Óh, mennyi öröm vár ránk holnap!

Nagy csoda lesz, ha egész éjjel azzal nem álmodunk.

Késő éjjel valami nagy csattanás riasztott fel álmomból. Az igaz, hogy mindig puskával álmodtam. Lorándot láttam vadászni, s féltettem, hogy meg találja lőni magát.

– Mit lőttél, Loránd? – kérdezém félálmosan.

– Maradj csendesen – szólt bátyám, ki mellettem való ágyban feküdt, s a csattanásra fölkelt. – Megnézem, mi történt odakinn.

– Ezzel kiment.

Több szoba választotta el hálószobánkat szülőinkétől; nem hallhattam semmi neszt; csak hogy az ajtókat nyitogatták itt is, ott is.

Nemsokára visszatért Loránd. Azt mondta, hogy csak aludjak csendesen tovább. Nagy szél támadt, az egy nyitva maradt ablakot becsapott, az üvegek mind összetörtek, az szólt olyan nagyot.

És ezzel elkezdett öltözködni.

– Minek öltözöl fel?

– Hát a tört ablakot be kell csinálni valamivel, hogy a szél be ne fújjon rajta, édesanyánk hálószobájában van az. Csak te aludjál csendesen!

Azzal fejemre tette a kezét; olyan volt ez a kéz, mint a jég.

– Hideg van odakinn, Loránd?

– Nincs.

– Hát mért reszket úgy a kezed?

– Igaz. Nagyon hideg van. Aludjál, kis Dezső!

Amint azután egy közbülső ajtót távoztában percre nyitva hagyott, azalatt áthangzott hozzám anyám kacagása. Az az ismerős, csengő, édes hang, ami a naiv kedélyű nőket úgy jellemzi, akik gyermekeik között maguk a legnagyobb gyermekek.

Vajon min kacaghat anyám olyan nagyon ily késő éjszaka? Hogy az ablak kitört?

Még akkor nem tudtam, hogy van egy irtóztató betegség, ami a nőket pokoli kínnal rohanja meg, s e szívtépő kínok között folyvást nevetni kényszeríti.

Megnyugodtam abban, amit bátyám mondott, s erővel arcra fordultam vánkosomba, hogy szemeimet álomra kényszerítsem. Késő reggel volt már, mire fölébredtem ismét. Akkor is bátyám költött fel. Ő már egészen fel volt öltözve.

Nekem a falura menetel jutott eszembe.

– Itt már a kocsi? Miért nem költöttél fel hamarább? Lám, te már fel is öltöztél.

Azzal én is sietve fölkeltem, s elkezdtem öltözni, mosdani. Bátyám segített öltöznöm, és sok gyermekes fecsegésemre nem szólt semmit. Nagyon komoly volt, és mindig olyan helyre nézett, ahol nem volt semmi látnivaló.

– Bántott valaki, Loránd?

Bátyám nem felelt semmit, csak odahúzott térdei közé, s hajamat megfésülé. Ingem gallérja a nyakkendő alá volt gyűrődve, azt megigazította, és folyvást olyan szomorúan nézett reám.

– Van valami bajod, Loránd?

Még a fejével sem intett, sem azt, hogy „van”, sem azt, hogy „nincs”; csak csendesen kötötte a nyakkendőmet csokorba. Volt egy kék viktóriadolmánykám, piros hajtókával és apró pitykékkel. Én azt akartam felvenni; Loránd pedig a sötétzöld ünneplő kabátomat akarta rám adni.

Én ellenkeztem vele.

– Hiszen falura megyünk! Oda a pitykés dolmány éppen jó lesz. Miért nem adod azt ide? Mert neked nincs olyan!

Loránd nem szólt semmit, csak rám nézett azokkal a nagy, szemrehányó szemeivel. Nekem aztán nem kellett több; rám hagytam adni a sötétzöld kabátot. Hanem azért még mindig duzzogtam miatta.

– Hiszen úgy felöltöztetsz, mintha examenre mennénk, vagy *temetésre.*

Erre a szóra Loránd egyszerre magához szorított, ölébe ragadt, letérdelt elém, és elkezde hevesen sírni, de oly zokogva, hogy könnyei összenedvesítették hajamat.

– Loránd! Mi bajod, Loránd? – kérdezém én ijedten, de ő nem tudott szólni a sírás miatt. – Ne sírj, Loránd! Én bántottalak? Ne haragudjál!

Mikor aztán sokáig sírt, és folyvást átölelve tartott, egyszer nagy, reszkető sóhajtással lélegzetet vett, és halkan rebegé fülembe:

– Meghalt az atyánk.

Én olyan gyermek voltam, aki nem tudott sírni; csak a férfikor tanított meg rá.

Olyankor, mikor sírnom kellett volna, csak azt éreztem, mintha féreg fúrna a szívembe, s valami bágyadás fogott el, amitől nem éreztem semmit, ami rendes öt érzékkel kivehető; – bátyám sírt helyettem is. Utoljára aztán megcsókolt, s kért, hogy jöjjek magamhoz.

Hiszen én magamnál voltam, láttam, hallottam mindent; de úgy nem volt rám hatása semminek, mint egy darab fára. Szerencsétlen természetem volt; nem bírtam semmivel mutatni, ami fáj.

De olyan nagy is volt ez a gondolat, hogy az én eszem nem bírta még azt végigérni.

Hogy az atyánk meghalt!

Tegnap este még velünk beszélt, még megölelt, megcsókolt; azt ígérte, hogy kivisz falura, és ma már nincs sehol, meghalt. Lehetetlen ezt felfogni! Gyermekkoromban sokat tépelődtem azzal a gondolattal, hogy mi van a világ végén túl. Az űr! Hát azt az űrt mi veszi körül? Hát azon túl van-e még valami?

Sokszor az őrüléshez voltam közel e tépelődés miatt. Most ugyanez az észvesztő kábulat fogott körül. Hogyan lehessen az, hogy az apám meghalt?

– Menjünk anyámhoz – ez volt legközelebbi gondolatom.

– Majd utána megyünk. Ő már elutazott.

– Hová?

– Falura.

– Miért utazott el?
– Mert beteg.
– Hát miért kacagott az éjjel úgy?
– Mert beteg.
Ez még megfoghatatlanabb volt az én eszemnek.
Ekkor egy gondolatom támadt. Arcom hirtelen felderült.
– Loránd! Hiszen te tréfálsz; te bolondozol velem. Csak rám akartál ijeszteni. Mi mind megyünk ki falura mulatni: s te csak az álmot akartad kiverni a szememből azzal, hogy atyánk meghalt.
Loránd e szóra összekulcsolta fején kezeit, s a mondhatatlan fájdalom torzulatával arcán nyögé:
– Óh, Dezső, ne kínozz! Ne kínozz ezzel a nevető arccal! Én azután még jobban megijedtem, elkezdtem reszketni, átöleltem egyik karját, s könyörögtem neki, hogy ne haragudjék, hiszen én elhiszem, amit mondott.
Láthatta, hogy elhiszem, mert minden tagom reszketett.
– Jerünk oda hozzá, Loránd!
Bátyám merően rám nézett, mintha eliszonyodott volna attól, amit mondtam.
– Atyánkhoz?
– Oda. Hátha én szólok hozzá, és fölébred?
Loránd két szeme olyan lett erre, mint a tűz. Látszott, hogy valami nagy könnyhullatás rohamát tartóztatta erővel vissza. Azután fogai közül mormogá:
– Ő nem ébred fel többé.
– Meg szeretném őt csókolni.
– A kezét.
– A kezét és az arcát.
– Csak a kezét szabad megcsókolnod – monda bátyám szilárdul.
– Miért?
– Mert én mondom! – felelt keményen.
E szokatlan hang egészen megriasztott; azt mondtam neki, hogy szót fogadok, csak vigyen át atyámhoz.
– Jer hát! Add kezedet!
S azzal kézen fogva vezetett két szobán keresztül. A harmadikban nagyanyánk jött ránk szembe.
Nem láttam arcán semmi változást, csak sűrű, fehér szemöldei voltak mélyen összevonva.
Loránd odament hozzá, s lassan suttogott hozzá valamit, amit én nem hallhattam, de jól láttam, hogy rám integetett szemével.
Nagyanyám csendesen inte fejével, hol helyeslően, hol tagadóan; azután odajött hozzám, fejemet két keze közé fogta, s sokáig nézett arcomba, fejét csendesen ingatva.
Csendesen rebegé:
– Éppen ilyen volt gyermeknek.
Azzal levágta magát arccal a földre, és sírt.
Loránd megfogta kezemet, s vont ki magával a negyedik szobába.

Ott volt a koporsó. Még nyitva volt; csak a szemfedővel volt végig leterítve.

Ma sincs még annyi erőm, hogy le tudjak írni egy koporsót, melyben atyámat láttam kiterítve; sokan tudják, mi az, s senki sem akarja tőlem megtanulni.

Csak egy öreg asszonycseléd volt a szobában, senki más nem virrasztott.

Bátyám magához ölelte fejemet, s úgy álltunk ott sokáig, mintha mi is és minden, ami ebben a szobában van, meg lett volna halva.

Egyszer aztán azt mondta a bátyám, hogy mármost csókoljam meg atyám kezét, s aztán menjünk.

Szót fogadtam neki, ő felemelte a szemfedő szegélyét, s én két viaszsárga kezet láttam összetéve, mikben rá nem ismertem volna azokra az erős, izmos kezekre, miknek gömbölyű ujjain kicsiny koromban annyiszor játszottam a megbámult címeres gyűrűkkel, egyikről a másikra húzva fel azokat.

Megcsókoltam mindkét kezét. Az olyan jólesett!

Azután fájó kérdéssel tekinték fel bátyámra: szerettem volna arcát is megcsókolni. Ő elérté tekintetemet, s elvont onnan.

– Jer velem! Ne maradjunk tovább!

És az nekem oly nagyon fájt!

Bátyám azt mondta, hogy várjak szobámban, és ki ne mozduljak addig, míg ő a kocsikat elrendezi, melyek bennünket el fognak szállítani.

– Hová?

– Ki, a falura. Itt benn maradj, sehova ne menj! – Még azonfelyül rám is zárta az ajtót.

Ezen aztán én úgy elgondolkoztam. Miért megyünk mi most falura, ha atyánk halva fekszik? Miért kell nekem addig a szobában maradnom? Miért nem jön semmi ismerősünk felénk? Miért suttognak olyan csendesen a ház körül járók? Miért nem harangoznak, ha ilyen nagy halott van a háznál?

Mindez egészen zavarttá tette agyamat: semmire sem bírtam magamnak választ adni, és senki sem jött felém, akitől valamit kérdezhettem volna.

Egyszer, nagy sokára (nekem úgy tetszett, hogy hosszú idők múltak el, meglehet, hogy tán csak néhány óranegyed volt az) ott tipegett el a folyosó ablaka előtt a vén asszonycseléd, ki az imént odabenn virrasztott. Bizonyosan más váltotta fel.

Az ő arca most is olyan közönyös volt, mint mindennap. Szemei ki voltak ugyan sírva, hanem hiszen én mindennap láttam őt sírni, ha jókedve volt, ha rosszkedve volt; nem tett nála különbséget.

Az ablakon keresztül megszólítottam.

– Zsuzsi néni! Jöjjön ide!

– Mi kell, édes kis Dezsőcském?

– Zsuzsi néni, mondja meg nekem igazán, miért nem szabad nekem az atyám arcát megcsókolnom!

A vén cseléd vállat vont, s cinikus egykedvűséggel felelt rá: – Bolond maga, kicsi Dezső. Azért, mert – *nincs neki feje,* szegénynek.

Nem mertem visszatérő bátyámnak megmondani, mit hallottam az öreg Zsuzsitól.

Azt mondtam neki, hogy a hideg lel, mikor azt kérdezte, hogy mért reszketek olyan nagyon.

Azután csak rám adta köpenyemet, s azt mondta, menjünk a kocsihoz.

Kérdeztem, hogy nagyanyánk nem jön-e velünk. Ő azt felelte, hogy az még hátul marad. Mi ketten ültünk az egyik kocsiba; egy másik még várakozott az ajtóban.

Nekem úgy tetszett az, mintha csak álmodnám. Az esős, borongós idő, a mellettünk elmaradó házak, az emberek, kik csodálkozva néznek ki az ablakon, egy-egy ismerős arc, ki mellettünk elhalad, s ránk bámultában elfelejt köszönteni; mintha mindenik azt kérdezné magában: miért nincs e fiúk apjának feje. Azután a hosszú jegenyefasorok a város végén, miket úgy hajtogat a szél, mintha valami nagy, nehéz gondolat alatt csóválnák fejeiket; és a mormogó habok a híd alatt, amin keresztülmentünk, mintha azok is tanakodnának valami mély titok felett, ami annyiszor volt rájuk bízva, és amit még senki sem talált ki: miért nincsen némely halottnak feje.

Úgy ösztönzött, úgy borzasztott valami, hogy ez iszonyú kérdéssel bátyámhoz forduljak. Legyőztem a rémet, nem kérdeztem meg. Sokszor mondják azt a gyermekeknek, kik hegyes kést tartanak szemeik elé, vagy magas hídról néznek le a vízbe „Vigyázz, mert az ördög megtaszít”, úgy éreztem én magamat ezzel a kérdéssel; kezemben volt a fogója, szívemnek állt a hegye, párkányon ültem, lenéztem az örvényébe, úgy hítt valami, hogy taszítsam az elevenbe, szédüljek bele. – Meg tudtam magamat tartóztatni.

Az egész úton nem beszéltünk bátyámmal semmit.

Falusi lakunkba érve, háziorvosunk jött elénk, és azt mondta, hogy anyánk még rosszabbul van, mint eddig; látásunk csak nehezítené baját, jó lesz, ha szobánkban maradunk.

Két óra múlva utánunk megjött nagyanyánk is. Megérkeztével nagy suttogás támadt a háziak között, mintha valami rendkívülihez készülnének, amit nem kell az egész világnak megtudni. Azután nagy hirtelen, a szokottnál korábban ebédhez ültünk, senki sem tudott enni, csak úgy néztük végig az egészet. Azután bátyám ismét sugdosni kezdett nagyanyámmal. Amint egyes szavakból kivehettem, arról beszéltek, hogy vigyen-e puskát magával vagy sem. Loránd akart vinni, nagyanyám ellenezte. Végre mégis megegyeztek abban, hogy vihet puskát és lőszert, de addig ne töltse meg a fegyvert, míg szükségét, nem látja.

Én ezalatt csak úgy támolyogtam egyik szobából a másikba. Látszott, hogy mindenkinek volt valami nagyobb gondja annál, hogy velem foglalkozzék.

Délután azonban, mikor bátyámat készülődni láttam az útra, a kétségbeesés erőt vett rajtam:

– Vígy engemet magaddal!

– Hisz azt sem tudod, hová megyek.

– Nem bánom, akárhová, csak vígy magaddal, mert én nem tudok itt magamban maradni.

– Majd megkérdem nagyanyánktól.

Bátyám néhány szót váltott nagyanyámmal, s azzal visszajött hozzám.

– Velem jöhetsz; vedd a pálcádat és köpenyedet!

Ő puskáját vállára vetette, s kutyát is hozott magával.

Ez a gondolat azután megint újból kínzott:

„Apám meghalt, és mi ma délután vadászni megyünk nagyanyánk engedelmével, mintha semmi sem történt volna.”

A kertek alatt mentünk le, az agyagvermek hosszában; bátyám olyan utat látszott keresni, ahol nem találkozunk senkivel. A vizslát pórázon vezette, hogy el ne kalandozzék.

Nagy utat mentünk, a tengeriföldek és csalitok között barangolva, anélkül, hogy Lorándnak csak egyszer is eszébe jutott volna a puskát leemelni válláról; csak a földet nézte mindig, s a kutyáját csitította, mikor az neki akart indulni a cserkészésnek. Eközben jó messze eltávoztunk a falutól.

Én jól elfáradtam már, de azért egy szóval sem mondtam, hogy térjünk vissza, inkább mentem volna világ végtelen végéig, mint hogy hazatérjünk.

Már alkonyodott, mikor egy kis nyárfaerdőbe értünk; ott bátyám azt mondta, hogy pihenjünk meg. Leültünk egymás mellé egy levágott faderékra.

Bátyám megkínált valami sülttel, amit számomra hozott tarisznyájában. Milyen rosszul esett az nekem; ő azt hiszi, hogy én éhes vagyok! A sültet aztán odaadta a vizslának, a vizsla félrement vele a bokorba, s ott elkaparta a haraszt közé. Az sem volt éhes.

Ott azután elnéztük, mint megy le a nap. Falunkból a tornyot sem láttuk már, olyan messzire eljöttünk, s én mégsem kérdeztem, hogy nem térünk-e még vissza.

Az idő egyre borongós volt, csak naplement után nyíltak meg a felhők, hogy a lemenő nap viharjósló veres tüzével elboríthassa az eget; a szél egyre fújt. Én azt mondtam bátyámnak, hogy csúnya szél fúj, s ő azt mondta rá, hogy ez nekünk jó.

Hogy mire jó nekünk ez a nagy szél, azt nem bírtam kitalálni. Mikor aztán az ég lassankint a tűzvörösből lilaszínre, a lilaszínből szürkére, a szürkéből feketére vált, akkor bátyám megtöltötte a puskáját, s a vizslát elbocsátá a pórázról. Kezemet megfogta, s azt mondta, hogy mármost ne szóljak semmit, hanem maradjak mozdulatlan.

Így vártunk hosszú ideig a zúgó éjszakában.

Én törtem rajta a lelkemet, mi oka lehet annak, hogy mi most itt vagyunk.

Egyszer vizslánk a távolból elkezdett üvölteni. Olyan üvöltés volt az, amilyent sohasem hallottam tőle.

Néhány perc múlva nyargalva jött hozzánk vissza; sírva, nyihogva ugrált reánk, kezeinket nyalta, s aztán megint tovafutott.

– Mármost jerünk – szólt Loránd, puskáját karjára vetve. Sietve haladtunk a kutya nyomán, s nemsokára kiértünk az országútra.

A sötétben egy szénásszekér, négy ökörtől vonva, csendesen haladt végig.

– Dicsértessék az Úr Jézus! – szólt az öreg béres, megismerve bátyámat.

– Mindörökké.

Kevés vártatva azt kérdé tőle:

– *Nincsen semmi?*

– Nem kell félni, *nem lesz semmi.*

Azután csendesen ballagtunk a szénásszekér mögött.

Bátyám levette fövegét, úgy ment; azt mondta, nagyon melege van.

Az öreg béres egyszer hátramaradt hozzánk.

– Nem fáradt el, Dezső úrfi? – kérdené. – Felülhetne a szekérre.

– Mit gondol, János – szólt bátyám –, *erre a szekérre!*

– Igaz. Igazság – szólt az öreg szolga; csendesen keresztet vetett magára, s előrement az ökreihez.

Mikor a faluhoz közel értünk, az öreg János ismét odajött hozzánk.

– Mármost jobb lesz, ha az úrfiak a kertek alatt kerülnek haza; én így egyenesen magamban könnyebben átmegyek a falun.

– Gondolja, hogy most is strázsálnak? – kérdezé bátyám.

– Persze. Tudják már. Nem lehet nekik rossz néven venni; a szegény jámboroknak tíz esztendő alatt kétszer verte el határukat a jég.

– Ostobaság! – felelt rá bátyám.

– Meglehet – sóhajta fel a pórcseléd. – Hanem a szegény ember már azt hiszi.

Loránd megtaszította a bérest könyökkel, s rám mutatott, hogy ne beszéljen énelőttem.

Az én agyam aztán csak még zavartabb lett erre.

Loránd azt mondta az öreg béresnek, hogy majd a kertek alá fogunk kerülni; azonban midőn az jól előrehaladt a szekérrel, mi csak ismét nyomába mentünk, s követtük nagy távolban egész odáig, ahol a faluban a legvégső házsor kezdődik.

Bátyám itt egyre óvatosabban kezde körültekintgetni, s jól hallám a sötétben, amint puskájának egyik sárkánya kettőt kattant.

A szekér csendesen ment előttünk a falu hosszú utcáján végig. A helységháza felől mintegy hat vasvillás ember jött szemközt.

Bátyám azt mondá, hogy vonuljunk be egy sövény mögé, s rám parancsolt, hogy a kutyánk száját fogjam össze, nehogy ugatni találjon, mikor azok elhaladnak.

A vasvillás őrök elmentek a szekér mellett, elhaladtak előttünk is; hallottam, amint az egyik azt mondta a másiknak:

– Lám, ez az átkozott szél is azért fúj most ilyen nagyon!

Miért? De hát miért?

Amint azok elhaladtak, bátyám megfogta kezemet, s azt mondta:

– No mármost siessünk, hogy előbb otthon legyünk, mint a szekér!

Azzal végigfutott velem a zsellérház hosszú udvarán, egy sövényen keresztülemelt, maga is utánam mászott; azután még egypár idegen kerten mentünk keresztül, mindenütt a sövényt áthágva, míg végre saját kertünkbe jutottunk.

De hát, istenem, vétettünk mi valamit, hogy így futunk, hogy így bujdoklunk?

Mire az udvarra értünk, a szekér is éppen beért. Három béres várt rá az udvaron, azok mindjárt betették utána a kaput.

Nagyanyánk kinn állt a folyosón, s megcsókolt bennünket, mikor megérkeztünk.

Azután megint rövid suttogás támadt bátyám és a cselédek között, mire azok villáikat fogták, s elkezdték a szénát lehányni a szekérről.

Nem érnének-e erre nappal?

Nagyanyám leült egy padra a folyosón, s fejemet ölébe fogta; Loránd lekönyökölt a folyosó párkányára s a munkát nézte.

A szénát egyre hányták, a nagy szél a folyosóig hordta a polyvát, senki sem mondta nekik, hogy vigyázzanak jobban. Olyan rejtélyes volt nekem ez az éjszakai munka.

Egyszer csak azt láttam, hogy Loránd bátyám megfordult álló helyéből, s elkezdett sírni; arra nagyanyám felugrott, egymás keblére borultak; én odafogóztam mindkettőnek a ruhájába, és rettegve néztem fel rájuk. – Még csak egy lámpa sem égett a folyosón.

– Csitt! – súgá nagyanyám. – Ne sírj oly hangosan! – Ő maga is elfojtá zokogását. – Jerünk!

Azzal megfogta kezemet, s bátyám vállára támaszkodva, lejött velünk együtt az udvarra, a szekérig, mely a kertajtó előtt állt.

Kétfelől nagy halom széna takarta azt el szem elől; csak akkor lehetett rálátni, mikor a hátuljához értünk.

Azon a szekéren volt apám koporsója.

Tehát ez volt az, amit mi éjnek éjszakáján a faluba beloptunk, amit bujdokolva kísértünk, amit rejtegettünk, amiről suttogva beszéltünk, amit titokban sirattunk. Apám koporsója.

A négy béres leemelte azt a szekérről, s azután vállra véve vitte a kert felé. Mi mentünk utána fedetlen fővel és hallgatva. Kertünkön kis patak folyt keresztül; e patak mellett volt egy kis gömbölyű épület, melynek cifra vasajtaját én sohasem láttam nyitva.

Kicsiny gyermek koromtól fogva, mikor még nem bírtam felkelni a földről, ha egyszer leültem, emlékemben van ez a kis kerek épület.

Mindig úgy szerettem, úgy féltem közelében; úgy akartam tudni, mi lehet abban belül. Zubbonyos kisfiú voltam, mikor a színes kavicsokat kiszedtem vakolatából, s játszottam velük a porban, s ha egy kaviccsal meghajítottam a vasajtót, elfutottam a zengéstől, amit az ütésre adott.

A vadborostyán körös-körül befutotta az épületet, lehajlott már az ajtajára is, belefonta magát a kilincsébe, s az ajtófélbe kapaszkodott; és én úgy elgondolkoztam rajta, hogy micsoda csendes ház lehet az, aminek az ajtaját így elszőheti a repkényinda, hogy abba nem járnak soha.

Nagyobb gyermek koromban megint csak ez épület körül játszottam sokat, s észrevettem, hogy ennek a homlokára nagybetűk vannak írva, amiket a repkényinda csak félig-meddig födött el, s ekkor úgy óhajtottam megtudni, hogy mit tesznek azok a betűk.

Amint a legelső ünnep jött, mikor én már a betűket ismertem, s ismét kivittek jószágunkra, egymás után raktam a rejtélyes házikó feliratának öreg betűit, s kiszótagoltam magamban.

Nem juthattam az értelmükhöz, idegen nyelven szóltak. De annyiszor leírtam e szókat a porba, mígnem értettem is:

„NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM”

Egy évvel hamarább, mint iskolatársaim, iparkodtam feljutni az akkor úgy hítt „diák osztályba”, ahol latinul tanítanak.

A legelső elemi ismereteimmel a latin nyelvtanban arra indultam el, hogy ez ismeretlen mondat értelmét fölfedezzem.

„Ne vígy minket a kísértetbe!”

Az Úr imájának egy mondata ez, amit ezerszer elmondtam én is, és most még kevésbé értettem, hogy mit tesz az, mint eddig.

Hanem annál inkább kezdett bennem valami babonás irtózat támadni azon épület iránt, mely ajtaja fölött azt a mondatot viselé, hogy őrizzen bennünket az Isten a kísértetektől.

Talán éppen itt laknak a kísértetek?

Tudjuk, hogy a gyermekek mit értenek a kísértetek alatt. Ma azután nyitva láttam ezt az ajtót, megtudtam, hogy ez az épület családunk sírboltja.

Ez az ajtó, amit én eddig csak repkénytől benőve láttam, most nyitva volt, s föltárt gádorából lámpavilág fénylett elő. A két nagy virginiai borókafa, mely a kripta elé volt ültetve, eltakarta a fényt, hogy nem látszhatott ki a kertből. Csak a mi számunkra világított az.

A négy férfi levitte a lépcsőkön a koporsót; mi utána mentünk.

Ez hát az a ház, ahol a kísértetek laknak, és mi hiába imádkoztunk: „Ne vígy minket a kísértetbe!”, íme hozzájuk kell leszállnunk.

Néhány lépcső vezet alá, ott alacsony, apró kaviccsal vakolt boltozat alá jutunk, mely a föld alatti nyiroktól zöldes fényben ragyog.

A falba mély fülkék voltak építve kétfelől, négy-négy mindenik oldalon; és hat fülke már be volt töltve. Eléjök állított márványlapok aranyozott feliratokkal beszéltek azokról, akik már nyugosznak.

A négy cseléd a vállán hozott koporsót elhelyezé a hetedik fülkébe; mire aztán az öreg béres összekulcsolá kezeit, s egyszerű áhítattal elmondá a miatyánkot; a másik három férfi utána dönögte azt csendesen… – Amen, amen…

Azzal magunkra hagytak bennünket.

Nagyanyánk mindaddig egy szó, egy indulatkifejezés nélkül állt a kripta mélyében, kezeinket tartva kezeiben; hanem midőn egyedül maradtunk, őrjöngve rohant a koporsó fülkéjéhez, s leveté magát előtte a földre.

Óh, én el nem tudom mondani, miket beszélt ott magánkívül!

Sírt, könyörgött, szemrehányásokat tett – a halottnak. Dorgálta, mint mikor gyermeket szidnak, ki megvágta késsel a kezét. Kérdte, hogy miért tette ezt. Megint elhalmozta nehéz vádakkal, gyávának, nyomorultnak nevezte el, fenyeget-

te Istennel, Isten haragjával, örök kárhozattal; – azután bocsánatot kért tőle, engesztelő szóval rebegett hozzá, hítta vissza, kedvesnek, szépnek, jónak mondta; elbeszélte neki, milyen hű, kedves, szerető neje van itthon, milyen két szép fia! Hogy tudja azokat elfeledni? Majd kegyes, istenfélő szóval feddé, hogy legyen keresztyén, forduljon Istenhez; tanuljon hinni, remélni, szeretni; az átmérhetlen irgalomban bízni; ég csapásaiban megnyugodni… És azután felsikoltott, szétszórta galambfehér hajfürteit, hogy csakúgy repkedtek szilajon megrázott feje körül – és átkozta az Istent.

Azt hittem, a végítélet éjszakája ez.

Mit nekem a Jelenések könyvének minden tűzokádó szörnye; mit nekem a meghasadó föld kiokádott halottai mind azon rémülethez, amit ez óra kitöltött fejemre!

Ide hoztuk apámat, ki meghalt rögtön, erőszakosan, idehoztuk lopva, bujdokolva: itt elrejtettük minden keresztyéni szertartás, énekszó, harangszó nélkül; még az utolsó papi áldás sem szállt utána, ami az utolsó koldust is elkíséri, s most itt, a halottak házában, nagyanyám megátkozza a halottat, és megátkozza a túlvilágot, melynek küszöbén állunk, s őrült kétségbeeséssel dörömböz ama rejtelmes ország ajtaján, ököllel ütve a koporsó födelét.

Most már érett ésszel, midőn nálam is közelgő tél hava fedi a tetőt, átlátom, hogy szükséges volt nekünk ott lennünk: hogy cseppről cseppre kellett kiüríteniünk e legkeserűbb pohárt, mely bár ne töltetett volna ki számunkra soha!

Nagyanyánk összeroskadt a fülke előtt, s homlokát a koporsó párkányára fekteté; hosszú, fehér haja végigomlott rajta. Nagy sokára fölemelkedék; már akkor arca nem volt eltorzulva, szemei nem könnyeztek; hozzánk fordult, s azt mondta, hogy maradjunk még itten.

Ő maga leült a kőlépcsőzet legalsó fokára, a lámpát maga elé tette, mi ketten előtte álltunk.

Nem nézett ránk, folyvást a lámpa fényébe mélyedt nagy fekete szemeivel, mintha abból idézne vissza valamit, ami régen elmúlt.

Egyszerre megfogta kezeinket, s odavont maga mellé a kőlépcsőre.

– Ti egy szerencsétlen család ivadékai vagytok, melynek minden tagja öngyilkosul hal meg.

Íme ez volt a titok, mely mint gyászfátyol állt családunk minden érett eszű tagjának arca előtt. Mi szüntelen úgy láttuk öregeinket, mintha valami búskomor köd járna közöttünk. Ez volt az a köd.

– Isten balja, ember átka volt ez rajtunk! – folytatá öreganyánk most már meg nem rezzenő szóval, s ezentúl oly nyugodtan beszélt folyvást, mintha csak egy idegen család történetét mondaná el előttünk. – Szépapátok, Áronffy Jób, az, aki a legelső fülkében nyugszik, hagyta ezt a rettentő örökséget utódaira, s testvérkéz volt, mely ez átkot fejére dobta.

Mert szerencsétlen föld ez, amelyen mi lakunk. Más boldog országban is van gyűlölet az emberek között; testvérek haraggal válnak meg egymástól; az enyim és tied, a féltés, a büszkeség, az irigység konkolyt hint közéjük; de nálunk még ez az átkozott föld is megtermi a gyűlöletet; ez a megátkozott föld, amit úgy hívunk,

hogy „édes hazánk”, s aminek tiszta búzáját nevezzük hazaszeretetnek, konkolyát hazaárulásnak, s mindegyik azt hiszi, hogy az ő vetése a tiszta, a másiké a gaz, és gyűlöli érte a testvér a testvért! Nem értitek ti ezt még.

Jób szépapátok azon időben élt, midőn nagy emberek azt hitték, hogy ami félig rom, azt újra kell építeni. Nagy viszály támadt ebből, sok csalódás, sok kiábrándulás; utoljára le kellett törölni az egészet.

Jóbot németországi akadémiákon nevelteték szülői; ott idegen szabadelvűséggel töltötte el lelkét; a közös emberi szabadság rajongója lett; mikor visszajött, éppen e nagy eszmét találta küzdelemben egy hasonló naggyal, a nemzeti érzülettel. Ő az elsőbbnek adott igazat; ahhoz csatlakozott. Amit a honfiak ősi ereklyéknek neveztek, abban ő nem látott mást, mint a múltak bűnét. Bátyja homlokellenében állt vele. Találkoztak a közös küzdtéren, s elkezdődött közöttük a végtelen villongás. Olyan jó testvérek voltak, soha egymást bajban el nem hagyták, s ezen a tövistermő mezőn örök ellenséggé kellett esküdniök. Szépapátok a diadalmas sereghez tartozott, testvére a vert hadakhoz. Hanem a diadal nem volt édes.

Jób hatalmas, magas állást nyert, fürdött a napfényben; hanem elveszté azt, ami – semmi: régi ismerősei mosolygását. Úr volt, félték, messziről üdvözlék, de közel nem siettek hozzá, s akik hajdan a találkozáskor jobbról-balról megcsókolták arcát, úrszíneváltoztával félreálltak előle, s hideg alázattal süvegelték meg feloldalról. S azután volt egy ember, aki meg sem süvegelte, hanem csak azért kereste találkozását, hogy dacosan felnyomott kalpaggal mehessen rá szemközt, s szúró tekintettel nézhessen végig rajta: tulajdon testvére. És ők mind a ketten becsületes, jó emberek voltak, igaz keresztyének, szegények jóltevői, családjuk kedvencei, és valaha úgy szerették egymást!

Óh, ez a fájdalmas föld itt alattunk!

Egyszer aztán összeomlott a tíz évig épített új rendszer, II. József halálos ágyán végighúzta a veres vonalt egész élete munkáján; ami addig történt, álommá lett.

A föld rengett az örömzajtól, ez a föld, ez a keserű föld. Jób pedig elment a budai török fürdőbe, s hogy testvérével ne találkozzék többet, felvágta életereit, s ott elvérzett, meghalt.

És ők mind a ketten jó keresztyének voltak: igaz emberek az életben, hívek a becsülethez, nem gonoszok, nem istentelenek; szívben és tettekben Istent imádók; és mégis az egyik testvér megölte magát, hogy a másikkal ne találkozzék többet, és a másik azt mondta rá: „Úgy kellett neki!”

Óh, ez a könnyhullatásainktól beteg föld!

Itt nagyanyám elhallgatott, mintha egy nagyobb, nehezebb csapás emlékeit gyűjtené össze lelkében. Semmi nesz nem hangzott idelenn, még a kriptaajtó is be volt téve; a szélzúgás nem hangzott idáig; semmi egyéb nesz, mint három élő ember szívdobogása.

Nagyanyám a boltozatra írt évszámot kereste szemeivel, mit olvashatlanná tett a keresztülizzadt mész.

– Ebben az évben építettük e szomorú házat. Jób volt benne az első lakó. Éppen így, mint most, pap nélkül, harangszó nélkül, más alakú deszkaládába rejtve, hozták őt ide; s megkezdték vele azon szomorú áldozatok sorát, akikre hagyományul maradt, hogy egyik a másikat vonja maga után.

Mert rettenetes hagyomány az önkéz ontotta vér! Befecskendi az a fiakat és a testvéreket. Ama gúnyos kísértő, aki az apa kezét vezette az éles késsel önszíve felé, ott áll leskelődve örökké az utódok háta mögött; szüntelen suttogja nekik: „Apád öngyilkos volt, testvéred maga kereste fel a halált; a te fejeden is rajta az ítélet, akárhová futsz előle, meg nem menekülsz, gyilkosodat magaddal hordozod saját jobb kezedben!” Az kínálja, az kecsegteti a tétovázót fényesre köszörült vasakkal, felvont sárkányú fegyverekkel, borzasztó színű méregitalokkal, mély folyóvizekkel; azok játszanak vele, keresik, mitől iszonyodnak; és csak arról gondolkoznak mindig.

Óh, az iszonyatos!

Hogy semmi sem tartja vissza őket, hogy nem gondolnak azok szerelmére, örök bánatára, kiket itthagynak szomorú halálukon kesergeni, hogy nem gondolnak arra, akit amott túl találni fognak, s aki számon fogja tőlük kérni: „Miért jöttetek, míg én nem híttalak?”

E szomorú ház homlokára hiába volt felírva: „Ne vígy minket a kísértetbe!”. Láthatjátok. Heten foglalták el már helyeiket. Mind a heten odadobták a gondviselés lábaihoz azt a kincset, amiről számot kérnek az égben.

Jóbnak három fia maradt: Ákos, Gerő és Kálmán.

Ákos volt a legidősebb, ki legkorábban megházasodott. Jó ember volt, de könnyelmű és szenvedélyes. Egy nyáron minden vagyonát elkártyázta, és tönkrejutott. De még a szegénység nem ejté kétségbe. Azt mondá feleségének s gyermekeinek: „Eddig magunk urai voltunk, ezután más szolgái leszünk; a munka nem szégyen; elmegyek gazdatisztnek valamelyik urasághoz.”

A másik két testvér, amint bátyja balsorsát megtudta, összebeszélt, odamentek, felkeresték, s azt mondták neki: „Bátya, még kétharmada megvan apánk vagyonának, jer, osztozzunk újra!”

S mindegyik odaadta neki vagyona harmadát, hogy legyenek ismét, egyenlők.

S Ákos azon az éjszakán főbe lőtte magát.

A balsors csapását el tudta tűrni, s testvéreinek jósága annyira meggyűlölteté vele önmagát, hogy mikor az élet gondjaitól megszabadult, az élet örömeit sem akarta tovább látni.

Ákosnak két gyermeke maradt, egy fiú és egy leány.

A leány tizenhat éves volt, igen szép, igen jó. – Nézzétek, ott van a sírköve! *Letöretett 16 esztendős korában! Szeretett. Boldogtalan lett. Meghalt.*

Nem értitek ti ezt még!

Már akkor hárman voltak a magányos sírboltban.

Gerő volt a ti nagyatyátok, az én örökké feledhetlen jó férjem. Nem hull ki könnyem, midőn rágondolok, mert édes nekem minden gondolat, mely őhozzá visszavezet, s mert tudom, hogy ő tökéletes ember volt, s amit tett, még az utolsó

tette is, az helyes volt, annak úgy kelle lenni; ez szemem előtt történt, és én meg nem fogtam a kezét, hogy ne tegye!

Öreganyánk szemei úgy villogtak e pillanatban; rajtam valami ismeretlen hőség áradt el; valami sejtelemszerű lelkesülés; én nem tudom, miért. Hogyan lelkesítenek a halottak?

– Nagyapátok éppen ellentéte volt apjának, mint százszor és ezerszer történik az, hogy a fiak a hírt, mely apjuk nevét nyugatnak ragadta, keletre térítik vissza. Nem értitek ti ezt még.

Gerő összeköttetésben volt azokkal, kik a múlt század végén egy főpap vezetése alatt más századot akartak előkészíteni. Nem adatott meg a siker törekvéseiknek; elbuktak vele – s fej nélkül buktak el. Egy délután nagyapátok családi körében ült, ebéd végénél, midőn egy idegen hivatalos úr lépett közénk, s sajnálatát rejteni nem tudó arccal mondá neki, hogy parancsa van őt őrizet alá venni. Gerő nyugodt arcot mutatott; csupán arra kérte vendégét, hogy engedje feketekávéját meginnia. Kérése minden kifogás nélkül megadatott. Férjem csendesen kavargatta kávéját, s beszélgetésbe eredt közönyös dolgok felett a vendég úrral, ki nem látszott haragos embernek lenni; még biztatta is férjemet, hogy nem lesz e történetből semmi baj. Férjem nyugodtan szürcsölgeté kávéját.

Mikor aztán készen volt vele, letette csészéjét, megtörülte szép hosszú bajuszát, odafordult hozzám, odavont keblére, megcsókolt kétfelől, szájamat kikerülve: „Neveld jól fiunkat!” – rebegé; s azzal az idegen úrhoz fordult: „Uram, ne fárassza ön magát miattam tovább; én halott vagyok: szívesen látom a temetési toromra.”

Két perc múlva meghalt.

És én láttam jól, mert mellette ültem, mint nyitá ki hüvelykujjával a kisujján viselt gyűrű címeres szelencéjét, mint hullatott abból valami fehér port az előtte álló csészébe, mint kavargatta el azt lassan, s mint szürcsölé fel apródonkint, és nem ragadhattam meg kezét, nem kiálthattam rá: „Ne tedd azt! Maradj élve!”

Nagyanyánk az őrülés felmagasztalt mosolyával bámult maga elé. Óh, én úgy féltem, hogy nekem is meg kell itt tébolyodnom. Ez az őrült mosoly oly ragadós!

Lassan bólintgatva ősz fejével, ismét összeroskadt aztán. Látszott, hogy idő kell arra, míg ez emlék, ha egyszer felzavartatott, újra elpihen lelkében.

– Ő volt már a negyedik lakója e kísértetek házának.

Holta után testvére, Kálmán odaköltözött házunkhoz. Ő mindvégig nőtelen volt; igen korán csalódott, s azután egészen világgyűlölővé lett.

Búskomorsága évről évre gyógyíthatlanabbá lett; került minden szórakozást, minden társaságot, legkedvencebb tanyája volt ez a kert, ez a hely itt. Ő ültette a szép borókafákat az ajtó előtt, mik akkor még nagy ritkaságok voltak.

Nem titkolta előlünk, sokszor nyíltan kimondá, hogy neki nem lehet más vége, mint testvéreinek volt.

Azon pisztolyt, mellyel Ákos meglőtte magát, ereklyéül tartogatta magánál, s szomorú tréfával mondá, hogy ez az *ő öröksége.* Itt járkált óra hosszat e kertben ábrándozva, évelődve, egy nap úgy, mint más nap, míg csak a leeső hó a szobába nem szorítá. A telet gyűlölte nagyon. Mikor az első hó leesett, kedvetlensége a

türelmetlenségig fajult; gyűlölte a szobai levegőt, s mindent, amit négy fal között találni. Mi annyira biztattuk, hogy menjen el télire Olaszországba, míg végre rá hagyta magát venni; szépen elkészítettük úti poggyászát, megrendeltük postalovait; reggel, mikor már indulókészen állt minden, azt mondá, hogy mielőtt e hosszú útra elmenne, még egyszer búcsút vesz testvéreitől. Úti ruhájában lejött ide a sírboltba, becsukta maga után a vasajtót, meghagyva, hogy senki se háborítsa itt. Mi azután vártuk vissza, s hogy egyik óra múlt a másik után, s ő mégsem jött elő, utána jöttünk; a zárt ajtót kifeszítettük, s itt találtuk őt a középen fekve; – megtért oda, ahol soha sincs többé nyár.

Ugyanazzal a pisztollyal lőtte magát szíven, mellyel testvére, mint ezt előre megmondá.

Csak két fiúgyermek volt még hátra a családból: Ákos fia és az enyim.

Lőrincet, ez volt Ákos fiának a neve, szegény jó édesanyja túlságos szeretettel növelte, nagyon is szerette őt, azzal rontotta el; a gyermek nagyon kényes lett, érzékeny szívű; tizenegy éves volt már, mikor anyja észrevevé, hogy nem tud neki parancsolni. Egyszer a gyermek valami csínyt követett el, valami csekélységet; mit tud véteni egy tizenegy éves gyermek oly nagyot? – Anyja azt hitte, hogy meg kell őt dorgálnia, a fiú nevetett a dorgáláson; nem bírta elhinni, hogy anyja haragszik; ekkor aztán az történt, hogy anyja arcul találta legyinteni. – A fiú kiment a szobából, a kert hátulján volt egy halastó, abba beleölte magát…

De hát érdemes-e valakinek azért megölni magát? Egy ütésért, amit az anyai puha kéz ad, azt a rettenetes bosszúállást venni egy kicsiny gyermeknek! Elszakítani az életet, melyet még nem is ismer! Hány gyermeket megver az anyja, és másnap újra keblére öleli azt, megbocsátanak egymásnak, szeretik egymást; hisz az anya ütése egyik jele az anyai szeretetnek! És az meg tudta magát ölni!

Rajtam a hideg veríték csorgott végig.

Óh, azt a keserűséget én is éreztem magamban; én is gyermek vagyok, annyi idős, mint az a másik volt; engem sem ütöttek még meg soha; pajkosságomért egyszer meg kellett fenyíteniök szülőimnek, és én tetőtül talpig egy ádáz gondolattól voltam átmérgesülve: ha engem megütnek, elölöm magamat! – Tehát bennem is el van már terjedve az örökölt kór, rajtam is kezét tartja a rettentő démon; megfogott, átkarolt, magával visz: el vagyok neki árulva! Csak azon múlt, hogy verés helyett böjtöléssel fenyítettek meg, különben már itt volnék én is ebben a házban.

Nagyanyám összekulcsolta térdein kezeit, s tovább regélt.

– Atyátok idősebb volt akkor, amidőn ez történt: tizenhat éves. Az ő születésétől kezdve mind ez ideig háborgó, felfordult világ volt; az egész világ mindem nemzete keserű harcot folytatott egymás ellen; – én alig vártam, hogy egyetlen fiam olyan nagy legyen, hogy elmehessen katonának. Oda, oda, ahol a halál két kézre fogott kaszával vág rendet fegyveres vitézek soraiból; oda, ahol a síró anyák gyermekeit összetapossák a lovak patkói; oda, oda, ahol a kedvenc elsőszülötteket megcsonkított testtel hányják a közös sírba; csak ne ide, ne e rettenetes házba; ez iszonyú kísértő rémek soraiba! – Igen, én örültem, midőn azt tudtam, hogy ő az ellenség ágyúi előtt áll; s midőn egy-egy nagy ütközet híre, mint

sötét felhő, terjedt el az ország fölött, én fájó nyugalommal lestem a villámot belőle, mely szívemre le fog csapni azzal a hírrel: „Fiad meghalt! Megölték mint egy hőst!”

Nem történt így. A csatáknak vége lett. Fiam visszatért.

Óh, nem igaz! Ne higgyétek, mikor azt mondtam, bárcsak halálhíre jött volna inkább!

De bizony örültem, de bizony sírtam örömömben, mikor újra karjaim közé szoríthatám, s áldtam az Istent, hogy nem vette őt el.

Pedig hát minek örültem? Miért dicsekedtem vele a világnak, hogy „Nézzétek, milyen derék szép fiam van! Vitéz, délceg fiú! Hírt, becsületet hozott haza magával. Dicsőségem, örömöm!” Most itt van! Mit nyertem vele, ő is eljött a többi után. Ő is, ő is! Akit valamennyinél jobban szerettek; akinek minden mennyországa itt volt a földön.

Bátyám sírt, engemet a hideg rázott.

Ekkor nagyanyánk hirtelen, mint egy őrült, ragadta meg kezeinket, s felugrott ültéből.

– Odanézzetek! Ott még „egy” üres fülke van egy koporsó számára. Nézzétek meg jól azt a helyet, s aztán menjetek a világba, s emlékezzetek rá, hogy mit mondott ez a fekete üreg szája!

Azt gondoltam, hogy megesküdtetlek benneteket itt, hogy Istentől el nem távoztok soha, hogy nem folytatjátok e család szerencsétlenségeit; de minek az eskü? Hogy egy bűnnel többet vigyen valaki magával a másvilágra, melyet halála óráján megtagad? Mi eskü kötné azt, aki így szól: „Nem kell az Isten kegyelme nékem!”

De elhoztalak benneteket ide, s elmondtam családotok történetét.

Sokat fogtok még abból később megtudni, mi eddig titok és homály előttetek.

Most nézzetek még egyszer körül, s aztán – menjünk tovább!

Most már tudjátok, hogy mit jelent ez a szomorú ház, aminek ajtaját egy-egy emberélet-időn át befutja a repkény. Tudjátok, hogy ide temeti öngyilkosait a család, mert másutt nem adnak nekik helyet. De azt is tudjátok, hogy e borzasztó hálóteremben csak egy ember számára van még üres nyoszolya, s a másiknak már nem jut más, mint a temetőárok!…

Nagyanyánk e szóval indulatosan eltaszított mindkettőnket magától; mi borzadva bújtunk egymás keblére őrült tekintete elől.

Azután felsikoltott, odarohant hozzánk, átölelt mindkettőnket a téboly erejével; sírt, fuldoklott, míg végre eszméletlenül rogyott össze.

Úgy hoztuk ki őt, karjainkra véve, a kriptából.

Odafenn már virradt; a hajnali harangszó ringott a szellőtlen légben.

…Óh, áldott égi levegő; óh, áldott napsugáros, madárdalos lég idefenn!

II. A csereleány

Egy kedves ősi jó szokás dívott akkor városunkban, (talán még most is megvan) – a gyermekcsere.

Soknyelvű hazánknak egyik városa német, másik magyar ajkú; aztán pedig hát testvérek volnánk, meg kellene egymást értenünk; a németnek meg kell tanulni magyarul, a magyarnak németül. S szent a béke.

A jámbor hazafiak efelől így tesznek.

A német városban is vannak iskolák, a magyarban is. A német szülők írnak a magyar városban levő tanodák igazgatóinak, s a magyar szülők a német város tanárainak, hogy vannak-e kezeik alatt levő iskolásfiúk, leányok, akik innen oda, onnan ide cserébe kaphatók lennének.

Azokat azután egymásért kicserélik.

Kedves, gyöngéd, asszonyszív-szülte gondolat!

A gyermek elmegy hazulról, elhagy apát, anyát, testvért, s ismét otthont talál; anya helyett anyát, testvér helyett testvért; – s eltávoztával nem marad üres a ház, gyermek helyébe gyermek jön, s ha a fogadott anya a gyermekének szánt gyöngédséggel elhalmozza a jövevényt, arra gondol: éppen így bánnak most az enyimmel is a messze távolban; mert az anyaszerelmet semmi fizetésért megvenni nem, csak cserében megnyerni lehet.

Ezt az intézményt csak asszonyok gondolhatták ki; ellentétben azzal a rideg rendszerrel, melyet a férfiak találtak fel, mely a fogékony ifjú szívek számára zárdákat, konviktusokat, zárt kollégiumokat alapított, ahol korán letörülje róluk az élet minden emlékét a családi létnek.

Ama szerencsétlen nap óta, mely, mint az álló csillag, sohasem távozhatik el oly messze, hogy láthatlanná legyen, nagyanyánk többször mondá előttünk anyánk jelenlétében, hogy nekünk nem jó ebben a városban maradnunk: el kell bennünket küldeni máshová.

Anyánk sokáig ellenzette azt. Nem akart tőlünk megválni. Pedig az orvosok is azt tanácsolák. Mikor görcsös rohamai rájöttek, napokig nem volt szabad hozzá bemennünk, mert annál rosszabbul lett.

Végre ő is engedett, s el lőn határozva, hogy mindkettőnket elküldenek Pozsonyba. Bátyám, ki már abban a korban van, amiben nem szokás a fiúkat cserébe venni, egy királyi tanácsos házához jut, ahol fizetnek érte: helyettem pedig cserébe hoznak egy kis német leányt, Fromm Henrik sütőmester Fánny leányát, aki valamivel gyermekebb még, mint én. Öreganyánk fog bennünket elvinni kocsin (még akkor gőzhajónak csak híre volt Magyarországon), s ő fogja magával hozni a csereleányt is.

Egy hétig az egész háznál minden ember ránk varrott, mosott, vasalt és málházott; télre-nyárra való ruhával elláttak bennünket, rajtam jó bőre szabva mindent, minthogy erősen növésben voltam; az utolsó nap útravalót sütöttek, mintha

a világ végére lettünk volna utazandók, s este jobbkor vacsoráltunk, hogy korán kelhessünk, mert hajnal előtt kell indulni.

Nekem ez volt első eltávozásom a szülői háztól.

Azóta is sokszor kellett búcsút vennem olyantól, ami legkedvesebb volt, azóta is sok bánat ért, amit ki nem bírtam mondani, de hogy e legelső válás legjobban fájt, bizonyítja az, hogy oly messze idő óta is oly jól emlékezem rá.

Mikor nem láttak, mikor magamra maradtam szobámban, minden aprólékos tárgytól külön elbúcsúztam, ami itthon körülvett: Isten áldjon meg, jó öreg falióra, aki reggel felköltöttél, délben ebédre hívtál! Isten áldjon meg, szép rajzolóasztalom! Fog-e téged úgy szeretni az, aki utánam jő, mint én szerettelek? Isten hozzátok, játékszereim! Mire én visszajövök, akkor már nem fogunk egymásra ismerni többé. Szép hollómadaram, akit már megtanítottam beszélni, hogy azt is ki tudtad mondani: „Loránd”, kinek fogsz te bohó ugrásokat tenni eztán? Öreg kutyánk, tán nem is élsz addig, míg újra láthatnál? Lám, az öreg Zsuzsi maga is azt mondja: „Nem látom én magát, Dezső úrfi, többet.” És én eddig azt hittem, hogy az öreg Zsuzsira haragszom, s csak most veszem észre, hogy még azt is nehéz itthagynom!

Hát édesanyám, ki folyton beteg, hát öreganyám, aki olyan ősz már!

És amint így ment fokozatosan a keserv végig lelkem húrjain, a csendes tárgyakról az élőkre, a megszokott állatokról az ismerős emberekre vezetve, azután azokra, akiknél még lélek lélekkel össze vagyunk nőve, végre odarántott magával a megholtakhoz, az eltemetettekhez, és akkor úgy háborgatott, hogy nem bocsátanak bennünket legalább egy percre ahhoz a magányos házhoz, melynek ajtaját újra keresztülszövi a repkény, hogy besuttoghatnám rajta: „Isten hozzád! Isten hozzád! Eljöttem hozzád!” – El kell innen távoznom anélkül, hogy őneki egy szóval megsúghatnám, hogy most is szeretem; – pedig ő talán vár arra. A nyomorult léleknek, ki beszenteletlen szobájában nem nyughatik, ki nem talál utat a kietlen égbe, mert nem várta meg, míg a kalauz angyal érte eljön; s most ott gunnyaszt a szomorú borókaágak között, mik sírboltjára hajlanak, talán egyedüli öröme az, ha látja, hogy fiai még most is szeretik.

– Óh, Loránd, én nem tudok elaludni, mert nem búcsúzhattam el attól a háztól ott a pataknál.

Bátyám felsóhajtott, s megfordult ágyában.

– Egy gondolaton tűnődünk, öcsém!…

Teljes életemben mindig jó alvó voltam (melyik gyermek nem az?), de soha a fölébredés olyan igen terhemre nem esett, mint elindulásunk reggelén.

Már holnapután ebben az ágyban egy idegen gyermek fog aludni!

Még egyszer összegyűltünk a reggelinél, amit még gyertyavilágnál kellett elköltenünk, mert virradat előtt volt az idő.

Édesanyánk sokszor fölkelt helyéből, s bátyámat megcsókolgatá, megölelgeté; minden hízelgéssel elhalmozta, megfogadtatá vele, hogy írni fog sokat, ha valami baja lesz, azt rögtön tudatja, és gondolni fog rá, hogy a rossz hír itthon két szívet repesztene meg.

Hozzám azonban csak annyi szava volt, hogy siessek melegen meginni kávémat, mert a reggeli lég hűvös lesz odakinn.

Nagyanyám is egészen bátyámmal volt elfoglalva; az után tudakozódott: ez és amaz, amire neki szüksége lesz, el van-e csomagolva, bizonyítványait magához vette-e. Mindezen én inkább csodálkoztam, mint irigykedtem. Hiszen szokás szerint a kisebb fiút szükség dédelgetni.

Mikor aztán a hintó előállt, felvettük úti köpenyeinket, elbúcsúztunk sorba a háziaktól; édesanyánk akkor is Loránd nyakába borulva jött ki a kapuig, őhozzá suttogott mindenféle gyöngéd szavakat; háromszor is megölelé, megcsókolá, míg énrám került a sor.

Akkor aztán, mikor engem megölelt, és arcomat megcsókolta, e szókat rebegé fülembe suttogva:

– Édes fiacskám, *vigyázz Loránd bátyádra!*

Én vigyázzak Loránd bátyámra? A gyermek az ifjúra? A gyönge az erősre? Az utóbb szülött az öregebbre?

Messze út jártán eltöprengtem e gondolaton, s nem tudtam azt magamnak megmagyarázni.

Az út benyomásaira nemigen emlékezem már; úgy hiszem, nagyon sokat aludtam a kocsin. Kora reggeltől késő estig eltartott az utazás Pozsonyig, s csak alkonyat felé kezdett valami új, nyugtalan gondolat ébren tartani, amivel még addig nem foglalkoztam: „Vajon milyen lehet az a gyerek, akiért most engemet kicserélnek, aki helyemet pótolni foga az asztalnál, hálószobámban és anyám ölén? Kicsi-e, nagy-e, szép-e vagy csúnya, engedelmes-e vagy pajkos? Vannak-e neki testvérei, akik azután az én testvéreim lesznek? Fél-e az is úgy éntőlem, mint én félek őtőle?” Mert én nagyon féltem tőle!

Hogyne! Egy gyermektől, aki azzal a föltett szándékkal találkozik velem a keresztúton, hogy elmenjen helyettem az én anyám gyermekének, s nekem adja át a saját szülőit!

Ha uralkodó hercegek volnának is azok, mégiscsak az enyim lenne a veszteség.

Megvallom, hogy valami kedves keserűséget ízleltem abban a gondolatban, hogy a cseregyermek vásott, rossz teremtés lehet. Anyám sokszor meg fog érte emlegetni. – De hátha az ellenkező talál lenni? Valami szelíd, angyali lélek, aki anyám szerelmét tőlem majd elrabolja.

Mindenképpen rettegtem attól a teremtéstől, aki azért született, hogy velem kicseréltessék.

Estefelé nagyanyám mondá, hogy már látszik a város, ahova megyünk.

Én háttal ültem a cél felé, s vissza kellett fordulnom, hogy meglássam a várost.

A távolban látszik egy hegytetőn valami négyoszlopos fehér épületváz; az tűnik a közeledő szemébe legelőbb.

– Milyen óriási v*esztőhely!* – mondám én nagyanyámnak.

– Az nem vesztőhely, fiam – felelt ő –, hanem a pozsonyi vár romja.

Különös várrom. Bennem megmaradt az első benyomás. Én vesztőhelynek néztem.

Jó késő volt, mire a városba beértünk; a mi székvárosunkhoz képest ez nagy város volt nekem; az utcákon kirakatokat én még sohasem láttam, csak itt, s bámultam rajta, hogy a gyalogjárók számára járdák vannak rakva. Itt ugyan nagy urak lakhatnak.

Fromm úr, a pékmester, akihez engem kellett vinni, kikötötte, hogy vendégfogadóba ne szálljunk, mert ő mindnyájunkat szívesen lát magánál, úgyis a mi terhünk az útiköltség. Irott címzete után rátaláltunk lakására. A Fürstenallée-n volt szép emeletes háza; elöl nyitott bolttal, melynek táblájára békeszerető arany oroszlánok voltak festve, zsemlyéket és pereceket tartva fogaik közt.

Fromm úr maga kinn várt bennünket a boltajtóban, s a kocsiajtót maga sietett kinyitni. Alacsony, gömbölyű arcú, köpcös férfi volt, kurtára nyírt fekete bajusszal, fekete szemölddel és hasonlóan kurtára nyírt sűrű, lisztfehér hajjal.

A jó úr lesegítette nagyanyámat a kocsiból; bátyámmal is kezet szorított, s németül szólt hozzájuk; mikor pedig én leszálltam, sajátságos nevetéssel fejemre tette a kezét:

– Iste puer?

Azután megveregette arcámat.

– Bonus, bonus!

Ennek pedig az a kettős haszna volt, hogy miután én még németül nem tudtam, ő pedig magyarul definitíve nem, tehát interim közegül egy neutrális nyelvet segítségül híhatánk, mely azt a gyanút levegye rólunk, mintha mind a ketten siketnémák volnánk; – második vonalban pedig ezáltal bennem is illő respektus támadhatott a derék férfiú iránt, hogy ő is foglalkozott a tudományokkal, s mestersége technikai ismeretein túl Cicero nyelvében is jártas.

Nagyanyámat és Lorándot maga elé bocsátá Fromm úr, egy szűk kőlépcsőn fölvezetve az emeletbe; engemet pedig folyvást a fejemnél fogva tartott, mintha az volna az én fogantyúm, aminél fogva megmarkolni lehet.

– Veni puer. Hic puer secundus. Filius meus.

Tehát fiú is van a háznál. Új ijedség rám nézve.

– Est studiosus.

Hogy az is diák! Még ez jó. Együtt járhatunk iskolába.

– Meus filius magnus asinus.

Ez bizony szép elismerés egy apától.

– Nescit pensum, nunquam scit.

Azután kifogyott a diák szóból, s pantomímiával mutatott valamit, amiből én olyasmit vettem ki, mintha a meus filius a mai ünnepélyes napon arra volna elítélve, hogy ne kapjon enni, míg meg nem tanulja a leckéjét, s addig be legyen zárva a szobájába.

Ez nem nevelte bennem a kedves előérzetet.

Hát még a „mea filia” milyen fog aztán lenni!

Olyan házat, mint Fromm úré, én még sohasem láttam belülről. Mienk otthon földszinti volt, tágas szobákkal, széles folyosókkal, udvarral, kerttel; ebbe legelő-

ször is egy szűk folyosón kellett bemenni; onnan egy – magányos emberek számára készült– csigalépcsőn fellépegetni; azután meg annyi ajtó, kisebb, nagyobb következett egymásra, hogy mikor egyszer a rácsos folyosóra kijutottunk, s én a mély, szűk udvarba letekintettem, sehogy sem tudtam elképzelni magamban, hogy jutottam én ide fel, s még kevésbé azt, hogy találok le innen valaha.

A folyosóról aztán egyenesen a vizitszobába vezetett bennünket Fromm táti.

Így fogom híni ezután, mint megszoktam, s igen szívesen is teszem.

A szobában gyertya égett már, tiszteletünkre kettő, s ozsonnához volt terítve az asztal; úgy látszott, hogy korábbra vártak bennünket.

A pamlagon két asszonyság ült; az egyik Fromm mama, a másik a nagymama.

Fromm mama sovány, magas termetű asszonyság volt, elöl szőke hajcsigácskákat viselt (én nem tudom, miért ne nevezném „schnecklik”-nek, mikor azok), nagy kék szemei voltak, éles, német szabású orra, hegyes álla, és egy lencseszemölcs a szája alatt.

A grószmama tökéletesen hasonlított Fromm mamához, csakhogy harminc év formán idősebb volt nála, még soványabb, még élesebb arcú; ő is szőke schneckliket viselt, mint tíz évvel későbben megtudtam, azok már nem voltak a saját hajából; hanem a szemölcs nála is megvolt, csakhogy az álla hegyén.

Egy kis alacsony karszéken ült az a bizonyos, akivel engemet ki akarnak cserélni.

A Fánny egy évvel fiatalabb volt, mint én; – ez már nem hasonlított sem anyjához, sem nagyanyjához, kivéve, hogy a családi szemölcs, kis barna lencse alakjában, a bal orcája közepére volt nyomva.

Már egész idejöttünkig el voltam telve iránta való rossz elővéleménnyel; látása még jobban megijesztett.

Szüntelen nevető fehér-piros arca, átkozott hamis kék szemei, furcsa pisze orra volt; orcáin, mikor nevetett, kicsiny gödröcskék támadtak; szája, két tréfás szegletével, mindig kacagásra állt, s fehér két fogsora tündöklött olyankor; – szóval csúnya volt, mint az ördög.

Mind a hárman kötéssel voltak elfoglalva, mikor beléptünk; az ajtónyílásra aztán letették a kötést mind a hárman; Fánny úgy letette, hogy a pamlag alá gurult a gyapotgombolyagja; s megelőzőleg jöttek elénk.

Én kezet csókoltam a két asszonyságnak, kik viszont anyailag összecsókoltak; de minden figyelmem azon a kis eleven boszorkányon veszett, aki nem várta, mint én, hogy fogadott anyja gallérjánál fogva húzza magához, hanem odafutott nagyanyám elé, nyakába kapaszkodott, megcsókolta, aztán pukedlit csinált előtte. Lorándot éppen kétszer is megcsókolta, és ugyan a szemébe nézett.

Rajtam a hideg borzongott végig. Ha ez a kis pisze ördög annyira találja vinni a vakmerőséget, hogy még engem is megcsókoljon, én nem tudom, hova leszek ijedtemben.

Azt pedig semmiképpen ki nem kerülhetém. A rettentő kis boszorkány, a többiekkel végezve számadást, engemet is megrohant, átnyalábolta a fejemet, s olyanokat csókolt rajtam, hogy csakúgy szédelegtem bele; azután

belecsimpajkózott a karomba, s odahúzott ahhoz a kicsi karszékhez, amelyről az imént felkelt, s kényszerített maga mellé leülnöm, hogy alig fértünk el benne, s beszélt hozzám azon az ismeretlen nyelven sok mindenfélét, amiből én csak annyit bírtam elméletileg elvonni, hogy no iszen szegény jó anyám kap most egy lármázó ördögöt a csendes, hallgatag kisfia helyett; tudom, hogy megkeseríti ez a napjait! Egy percig nem áll be a szája, pedig olyan hangja van, mint a csengettyű.

Ez ismét családi tulajdon volt. Fromm mama is kifogyhatatlan forrásával bírt annak a kincsnek, amit ékesenszólásnak neveznek, s éles, erős hanga volt hozzá, melytől senki más nem juthatott szóhoz. Folyt az nála, mint a csergedező patak. Hasonló adománnyal bírt a grószmama is, csakhogy neki már nem volt hangja; csak minden második szótag volt hallható beszédéből, mint vannak olyan ócska sípládák, amikben némely síp már nem szól, csak fúj.

A mi dolgunk volt hallgatni szépen.

Rám nézve ez annál könnyebb volt, mert nem is sejthettem, hogy miről foly az értekezés ez idegen nyelven, csupán annyit vehettem ki, hogy mikor hozzám szólnak az asszonyságok, mindig Istóknak neveznek; amit én egészen helyén kívül levő tréfának tartottam, nem tudva, hogy ez németül annyit tesz, hogy „egyél hát”.

Mert tudniillik, hogy rögtön hozták a kávét, igen finom szarvacsokkal, amiket Fromm papa saját felügyelete alatt készített számunkra.

Még az a kis pisze démon is azt mondta, hogy „isz doch”, s fogta a szarvacsot, kávémba mártotta, s erővel a számba tömte, mikor nem akartam elérteni a szavát.

De meg nem is voltam éhes.

Hoztak mindenfélét az asztalra, de énnekem nem kellett semmi. Fromm papa pedig váltig kínált diákul: „comedi! comedi!”, amiért mama és grószmama eleget is pöröltek rá, hogy meri az ő drága kugelhupfjukat „komedie”-nek nevezni.

Fánnynak bezzeg nem kellett a kínálás. Első tekintetre kivehető volt, hogy ő a család kényeztetett gyermeke, akinek minden szabad. Ő mindenhez hozzányúlt, mindenből kettős adagot szedett, s csak azután, hogy kivett valamit, kérdezte, hogy „darf i?”, amit én akkor mindjárt megértettem a hangjáról és a feje biccentéséről, hogy annyit tehet, mintha kérdené, hogy szabad-e.

Aztán pedig nemhogy maga megette volna, hanem még olyan vakmerő volt, hogy az én tányéromra rakta, amiért a grószmama eleget is pörölt rá. Én nem értettem, hogy mit beszélt; de erősen gyanítom, hogy azért dorgálta, minek akarja az „új gyereket” nagy ehetőségre szoktatni. Általában azt a gyanút hoztam magammal még onnét hazulról, hogy mikor két ember előttem németül beszél, az okvetlen felőlem tervez valami titkos komplottot, s annak az a vége, hogy én vagy nem kapok valamit, vagy nem visznek el valahová, ahová készültem.

Csak azért sem nyúltam volna semmihez, amit a kis pisze adott, mert ő adta. Hogy is mer ő ilyen csúf pici kezekkel, amik akkorák, mint egy macskaláb, az én tányéromra nyúlkálni?

Akkor aztán mindent a kiscicának osztogatott, hogy én nem akartam elfogadni. De annak is csak az lett a vége, hogy megint belém kötött, a kis fehér cicát fölül-

tette az asztalra, csemegés kendőből sált kötött a nyakába, a gyertyatartóra tett cifra papirost feltette neki spanyol inggallérnak, s még azt kívánta tőlem, hogy fogjam addig az első lábát, míg valamiből fejkötőt csinál neki.

Hallatlan vakmerőség! Tőlem, aki már diákiskolába járok, azt kívánni, hogy a kismacskával játsszam.

– Sicc! – mondék a gonosz fenevadnak, amit az, dacára idegen ajkú nemzetiségének, úgy látszik, elértett, mert egyszerre leugrott az asztalról, s elszaladt.

Erre aztán a kis pisze is megharagudott rám, s azt az érzékeny bosszút állta rajtam, hogy átment nagyanyámhoz, nyájasan odasimult hozzá, kezét csókolgatta, később az ölébe dűlt, nekem hátat fordítva, egyszer-egyszer visszanézett rám, s ha akkor én is odanéztem, durcásan kapta el a fejét, mintha én azt nagyon bántam volna.

Pisze ördög!

Még elfoglalja a helyemet nagyanyámnál – szemem láttára.

Hogy hát én minek nézegettem rá, ha olyan igen haragudtam rá?

Igazán mondom, egyedül csak azért, hogy lássam, mennyire viszi még a vakmerőséget.

Sokkal inkább el voltam foglalva azzal a gyümölcstelen küzdelemmel, hogy egy társalgásból, mely előttem idegen nyelven folyik, valami érthető tartalmat kivegyek; mely törekvés minden emberrel közös, akinek a vérébe egy szemernyi emberi kíváncsiság vegyült, s mely, mint tudva van, mindenkor sikertelen marad.

Hanem egy kombinációm mégis sikerült.

Ez a név: „Henrik”, sokszor megütötte a fülemet. Fromm papát is Henriknek hívták, de ő maga is kiejté e nevet; az tehát nem lehet más, mint a fia. Nagyanyám sajnálkozó hangon beszélt róla, Fromm papa ellenben kérlelhetlen szigort öltött arcára, midőn e tárgyról felvilágosítást adott; s beszéde közül sűrűen szedegethetém fel a „prosodia”, – „pensum”, – „labor”, – „vocabularium” – s a konyhalatin más ismert kifejezéseit, mik között a „secunda”, – „tertia”, – „carcer” elég irányadó delejtűképpen szolgált, hogy a következő tényállásra jussak el az *adatok* nyomán: Henrik barátomnak nem szabad ma a vacsoránál megjelenni, mert a leckéjét nem tudja, s mindaddig házi fogságban marad, amíg magát jobb sorsra érdemessé nem teszi azáltal, hogy egy nagy csomag nem megenni való tárgynak a nevét egy rég nem élő nemzet nyelvén kimondani megtanulja.

Szegény Henrik!

Az mindig tűrhetetlen gondolat volt rám nézve, hogy valaki éhezzék. És még hozzá: büntetésből éhezzék. Hiszen az felfogható, ha valakit első felindulásban megütlegelnek, de hidegvérrel arra ítélni, hogy éhezzék, küzdjön a saját testével, bánkódjék egyszerre a szívével is meg a gyomrával is, azt mindig felette nagy kegyetlenségnek tartottam.

Úgy véltem ez összeállítás nyomán, hogy ha én egyet azokból a jó perecekből, miket az a vakmerő leány erővel elém rakott, a zsebembe csúsztatnék, az nem veszne kárba.

Kilestem, mikor egyszer nem nézett senki oda, s a perecet szerencsésen a zsebembe csúsztattam.

Dehogy szerencsésen! Csak akkor vettem észre, mikor az a kis pisze ördög elnevette magát. Éppen akkor sandított oda. Hanem aztán egyszerre eltakarta a száját a kezével, s csak a markába kuncogott, de gonosz hamis szemeivel akkor is a szemem közé nevetett.

Mit fog ez gondolni? Tán azt fogja hinni, hogy én elég gyáva vagyok az asztalnál nem merni enni, s elég telhetetlen nem érni be azzal, amit kapok.

Óh be szégyenlettem magamat előtte! Képes lettem volna akárminő áldozatra, hogy ez titokban maradjon, képes lettem volna őt azért, hogy ne mondja azt senkinek, még tán meg is csókolni… annyira meg voltam rettenve.

Rettegésemet még növelte a grószmama, aki szemeivel először a pereces tálat nézte körül, azután sorba járta a terítéken levő tányérokat, azután megint visszatért tekintetével a pereces tálra; azután felnézett a plafondra, mintha fejéből számítana valamit; azután nagyon csóválta a fejét.

Ki ne értené ezt a néma beszédet? Most megszámlálta, hány a perec? Ki hányat fogyasztott el? Hány volt feladva a tálban? Összeadás, kivonás. Kisül, hogy egy perec hiányzik. Hova lett? Ebből inkvizíció lesz: rajtakapnak, nálam találják, soha semmi víz le nem mossa rólam ezt a szégyent.

Minden percben azt vártam, hogy az a kis ördöngös furcsaság rám fog mutatni azzal a soha meg nem álló kezével, s kikiáltja: „Ott van az új gyerek zsebében a perec!”

Már oda is jött hozzám, s láttam, hogy Fromm papa, mama és grószmama mind kérdő tekintettel fordulnak felém, s valami rettentő interpellációt intéznek hozzám, amit én még nem értek, de gyanítom, hogy mi. És bátyám meg nagyanyám nem jönnek segélyemre, hogy megmagyaráznák, mi az.

Ahelyett az a kis démon hajlik oda elém, s ugyanazt a kérdést ismételve, pantomímiával is magyarázza, olyképpen, hogy egyik tenyerét a másikra összefektetve, fél arcával ráborul, s a szemeit csendesen lehunyja.

Áh, ez azt kérdi, hogy nem vagyok-e álmos?

Csodálatos, hogy ez a kiállhatatlan teremtés mindent meg tud velem értetni.

Soha jobbkor nem jött ez a kérdés. Nagyot lélegzettem. Ezentúl, felfogadtam magamban, hogy nem fogom őt többé pisze ördögnek nevezni.

Nagyanyám megengedte, hogy elmehetek, Fánnyka el fog vezetni hálószobámig; Henrikkel aluszunk együtt. Én aztán kezet csókoltam sorba mindenkinek, s olyan nagy volt elfogulásom, hogy még a Fánnynak is kezet csókoltam. S a gonosztevő nem gátolta azt meg, csak azután nevetett ki érte.

Ez a leány mégis csak azért született, hogy engemet bosszantson.

Kezébe vette a gyertyát, s beszélt, hogy csak menjek utána, majd ő elvezet.

Rászántam magamat.

De alig haladtunk végig a folyosón, midőn egyszerre elfújta a légvonat a gyertyát.

Egészen sötétben maradtunk, mert itt este nem ég a lépcsőn lámpás, csak egy föld alatti odúból vereslett elő valami világosság, alkalmasint a sütőkemence visszfénye, de annak is vége lett, amint a folyosót elhagytuk.

Fánny nevetett, hogy a gyertya elaludt, iparkodott egy ideig ismét lángra fújni a kanócot, s hogy az nem sikerült, letette a tartót a márványra, s karomba kapaszkodva biztatott, hogy majd elvezet ő így is.

Azzal, észrevételeimet be sem várva, vitt magával a szörnyű sötétségben.

Eleinte beszélt, úgy biztatott, azután dalolni kezdett, hogy tán azt majd jobban megértem, s kezével tapogatózva kereste az ajtókat és lábaival a lépcsők fokait.

Én pedig folyvást arra gondoltam: no most ez, amilyen maliciózus csíntevő, megteszi, hogy bevezet valami liszttartó hombárba, rám zárja az ajtaját, s otthágy reggelig; – vagy lelépet a sötétben valami kürtőbe, ahonnan nyakig esem a dagasztott zsemlyetésztába; – mert ettől minden kitelik!

Szegény, kedves, jó Fánny! Így haragudtam én terád, így gyűlöltelek én téged, mikor legelőször megláttalak!… pedig hát – mire megvénülünk???…

Sohasem hittem volna, hogy azon a tekervényes tömkelegen keresztül, ahol én nappal is elvesztettem minden tájékozásomat, valaki ily földalatti sötétségben is el bírjon vezetni.

Csak azon csodálkoztam, hogy ez a rendkívül vakmerő leány, amíg ebben a sötétségben karon fogva vezetett, bár ilyen kínálkozó alkalma volt hozzá, megállhatta, hogy egyszer se húzta meg a hajamat.

Ezt pedig vártam tőle.

Végre ráakadunk egy ajtóra, mely előtt nem volt szükség lámpásnak égni, hogy a keresett numero felől bizonyossá legyen az ember. Az ajtón keresztültört az a minden emberi hang legszomorúbbika, mikor valami gyerek fennhangon hadar valami értelmetlen sort, s azt hússzor, ötvenszer, ezerszer elhadarja újra meg újra, s a hadart sornak még akkor sincs értelme, s a gyerek fejében még akkor sincs otthon a sor.

Az ajtón keresztül messze hangzott, mint valami kacskaringós latin teremtette:

„His atacem, panacem, phylacem, coracemque, facemque!” Aztán megint: „His atacem, panacem, phylacem, coracemque, facemque!”

Újra meg újra ugyanaz.

Fánny odatartotta a fülét az ajtóra, s megfogta kezemet, hogy csendesen legyek. Azután nagyot nevetett.

Mikor olyan kacagásra méltó tárgy egy szegény, vastagagyú studiosus, aki nem tudja felfogni azt a minden életpályán nélkülözhetetlen szabályt, mely szerint a dropax, antrax, climax et cetera Graeca második szótagja első ejtésben hosszú, a másodikban rövid. Ennek sok hasznát veheti az ember, mikor később valami nagy bajba kerül.

Hanem hát Fánny ezt nagyon nevetségesnek találta.

Azután kinyitotta az ajtót, s rám hagyta, hogy menjek utána. Kicsiny szoba volt az a lépcső alatt; benne két ágy egymással szemközt fordítva, az egyikben otthoni vánkosaimra ismertem; az tehát az én fekhelyem lesz. Az ablaknál volt az író-

asztal, azon égett egy szál faggyúgyertya, aminek gombává nőtt már az izzó kanóca, annak a jeléül, hogy akinek el kellene koppantania, valami rettenetes munkába úgy bele van bódulva, hogy nem veszi észre, setétség van-e körülötte vagy világosság.

Arra az asztalra lekönyökölve s két kezével hajába markolva ült az én barátom, Henrik, és magolt, kegyetlenül nekivetemedve, egy könyvből, melynek minden lapja fel volt kunkorodva a sok használástól.

Az ajtó nyíltára felvette fejét az átkozott könyvből.

Nagyon hasonlított az anyjához meg a nagyanyjához, éppen olyan pronunciált orra volt neki is, hanem hogy amellett olyan sertekemény haja volt, mint Fromm papának, de fekete; s nem levén oly rövidre nyírva, állt egyenesen a feje búbján, s nagy ereszt formált elöl, mint egy kaskéta ernyője. Különben a családi szemölcs nála is megvolt: esetleg éppen az orra közepén.

Amint feltekintett a könyvből, egy perc alatt ijedség, öröm, gyanakodás váltakozott arcán, nagy hirtelenséggel követve egymást.

Szegény fiú azt hitte, hogy amnesztiát kapott, s jön a hírnök a fehér asztalkendővel, hogy felhíja vacsorálni; Fánnyra kérelemmel és szánalomért esdve mosolygott, hanem azután, mikor engem meglátott, azon egészen zavarba jött.

Fánny követelő arccal lépett eléje, egyik kezét csípejére tette, másikkal a kitárt könyvre mutatott; valószínűleg azt kérdezte, hogy tudja-e már a leckéjét.

A nagy szál gyerek engedelmesen állt föl a kis vallató előtt, aki alig ért a nyakkendője csokráig, s elkezdte magát rendbe szedni. Odanyújtá a könyvet Fánnynak, még egy búcsúpillantást vetve a fertelmes, megemészthetlen sorokba, s nagyot nyelt utána, mintha mindent el akarna hárítani a kiadandó szavak útjából; egypárt köhintett, szemeivel sebesen pillogatott, s aztán rákezdé:

– His atacem, phylacem…

Fanny megcsóválta fejét. Nem jól van.

Henrik megijedt. Újra kezdte:

– His atacem, coracem…

Megint nem jól van. Szegény fiú ötször-hatszor hozzákezdett, de nem bírta glédába hozni azokat a pogány szavakat, s amint ez a gonosz leány fejét mindannyiszor megrázta, ahányszor Henrik hibát ejtett, utoljára annyira zavarba jött, hogy el se tudta kezdeni; mire aztán vörösre pirult dühvel, fogcsikorgatva kapta ki Fánny kezéből az áldástalan könyvet, s levágva azt maga elé az asztalra, nekiacsarkodott újra a pogány szavaknak, s kidülledt szemekkel olvasá a milliószor elmondott ördögűző formulát: „His atacem, panacem, coracem, phylacemque, facemque”, minden szónál egyet ütve öklével a saját feje hátuljára.

Fánny féktelenül nevetett ezen a jeleneten.

Én azonban nagyon sajnáltam a bajtárst. Nálam a tanulás könnyen ment; úgy néztem le rá, mint nagyúr üveges hintóból a mezítláb járóra.

Fánny kegyetlen volt hozzá.

Henrik felnézett rá, s aki nem értettem is szavát, értettem szeméből, hogy valamit kér enni.

A kegyetlen, kőszívű testvér meg tudta azt tőle tagadni.

Én ki akartam tenni jó szívemért – a hiúság is bántott, hogy minél elébb tudassam ezzel a gonosz teremtéssel, hogy nem magam számára dugtam el tányéromról a perecet, – odaléptem Henrikhez, s leereszkedő barátsággal vállára téve kezemet, odanyomtam a markába a számára elhozott süteményt.

Henrik rám veté szemeit, mint valami vadállat, mely a cirógatás ellen tiltakozik, s azzal úgy vágta a perecet az asztal alá, hogy szerteszét szakadt.

– Dummer Kerl!

Jól emlékezem rá, ez volt a megtisztelő cím, amit legelőször kaptam tőle.

Azzal fölállt, lenézett, s hüvelykujját fejem búbjára bökve, hirtelen lebicsaklott ökle bötykeivel végigkommantott a fejemen.

Ezt úgy híják iskolai műnyelven, hogy „Holzbirn”.

Akik emlékeznek e tény szimbolisztikus jelentőségére, azok tudni fogják, hogy a Holzbirn a nagyobb diáknak a kisebb irányában való végtelen lenézését szokta kifejezni, s annálfogva azon megbántások közé tartozik, amiket még tán a diplomaták sem fognának megtorlatlanul zsebre dugni.

S még hozzá ez előtt a leány előtt!

Henrik egy fejjel magasabb volt, mint én; de én azt nem néztem, hanem derékon kaptam, s birokra keltem vele. Ő engemet az én ágyam felé akart tolni, hogy majd abba beletör; hanem én egyet fordítottam rajta, s belevágtam a saját ágyába; akkor aztán leszorítottam a két kezét a mellére, s rárivalltam:

– Felveszed mindjárt a perecet? Felszeded mindjárt azt a perecet?

Henrik barátom egy darabig rúgott, harapott; azután elkezdett kacagni, s bámulatomra diákul kezdett el kérni, hogy eresszem el, jó pajtások leszünk. Felerésztettem: kezet szorítottunk. Egészen jó kedve lett a fiúnak.

Azon bámultam csak legjobban, hogy Fánny azalatt, míg bátyját legyűrtem, nem jött neki segítségére, nem karmolta ki a szememet, hanem inkább kacagott, sikoltozva tapsolt; nagyon jól látszott magát mulatni.

Azután összekerestük mind a hárman Henriknek a széttört süteményt, mit a jó fiú elégült arccal bocsáta természetes útjára, s ekkor Fánny is előadott neki egypár eldugott almát, amit ő csempészett ki számára. Olyan csodálatosnak találtam, hogy ennek az impertinens gyermeknek is ott járt a gondolatja, ahol az enyim.

Ez órától fogva mindig jó barátok maradtunk Henrikkel. Még most is azok vagyunk.

Mikor lefeküdtünk, arra voltam kíváncsi, mit fogok álmodni ebben az idegen házban. Azt tartják, hogy amit az ember olyan helyen álmodik, ahol először alszik, az be szokott teljesülni.

Én a kis piszéről álmodtam.

Angyal volt, szárnyai voltak, olyan szép tarka szárnyai, aminőkről Vörösmarty legendájában olvastam nem régen. Azután mindig mellettem repkedett; én pedig menni sem tudtam, olyan nehezek voltak a lábaim, pedig valami elől menekülnöm kellett volna; végre ő megfogta a kezemet, s akkor én is úgy tudtam futni, hogy a lábam hegye sem érte a földet.

Hogy bosszankodtam magamra ezért az álomért! Pisze angyal! Milyen tréfás álmai vannak az embernek.

Másnap korán reggel keltünk, ami nekem annyival koraibbnak tetszett, mert kis szobánk ablaka a szűk udvarra nyílt, s abban olyan későn virradt. Hanem ahelyett az első legénynek, Mártonnak volt meghagyva, hogy rendesen, mikor a reggeli sütéshez készül, ordítson be a diákajtón: „Surgendum, discipule!”

Én el nem tudtam gondolni, miféle attentátum az, mely álmomból felzavar, mikor legelőször hallottam ez erélyes serkentést; hanem Henrik egyszerre talpra pattant, s engemet is felráncigált ágyamból, s félig diák beszéddel, félig kézmozdulatokkal megmagyarázta, hogy most menjünk le a pékműhelybe, nézzük meg, hogy sütik a szarvacsokat, pereceket.

Nem kell oda felöltözni, mehetünk gyolcs ruháinkban: ahogy a sütők szoktak járni.

Kíváncsi voltam s mindenre könnyen rábeszélhető; papucsot húztunk, s együtt lementünk a sütödébe.

Valami kedves hely az: már messziről elárulja magát azzal az édes süteményillattal, melyről azt képzeli az ember, hogy ha sokáig belélegzené, talán jól is laknék vele.

Az egész műhelyben minden oly fehér, mint a hó, tiszta minden zegzug: nagy hombárok tele liszttel; roppant teknők dagadó tésztával, amiből fehér ruhás, fehér kötényes hat legény szaggat darabokat, azokat fehér deszkákon kinyújtják, pereceket, kalácsokat fonnak, szarvacsokat csavargatnak belőle, az óriási fehér kemence párkányán sorba rakva pirul már az előcsapat, s kellemes illatával eltölti az egész műhelyt.

Márton legény, amint engemet meglátott, valami tört magyarsággal beneventálni kezdett: – Jó reggelt, jó reggelt! – Henriket pedig megtaszítá könyökkel: – Bonum manum pergo! – Lássa, én többet tudok diákul, mint maga.

Ezen végtelen jót nevetett. S azután rám hunyorított.

S azzal a különös adománnyal bírt, hogy mikor a szemöldökét fel- vagy letolta, az egész fejebőrét sipkástul együtt mozgatta vele; s ezt a tréfás sajátságát mindannyiszor használatba is vevé, mikor valakit meg akart nevettetni, s úgy látta, hogy szavainak nem volt eléggé nevettető hatása.

Henrik nekigyürkőzött, s versenyt dolgozott a legényekkel. Olyan szépen ki tudta sodrani a kalácstésztát, s ismét szép tekerccsé fonni, mint akárki más. Az elégültség ragyogott arcáról, mikor az öreg legény megdicsérte, hogy jól van.

– No lássa – szólt hozzám Márton –, milyen kész péklegény lenne belőle. Két esztendő múlva felszabadítanók. Hanem az öregúr erőnek erejével azt akarja, hogy tanuljon diákul. Ratsherrt akar belőle csinálni.

Ennél a szónál szemöldökének egy intésével felküldte a feje tetejére Márton az egész fejebőrét sipkástól, mintha az csak egy rugókon járó paróka lett volna.

– Ratsherr hát! Tanácsos úr, aki tollat rág, mikor éhezik. Kisztihand! Én nem lennék az, ha a Szent Mihály-tornyot nekem adnák sem: – Ratsherr, aki a hóna alá csapja a papirost, a füle mellé a kalanust, úgy megy a pékeket sorba vizitálni, s méri serpenyővel a zsemlyéket, hogy elég nehezek-e.

Úgy látszott, Márton nem vette figyelembe más hivatását egy Ratsherrnek, mint azt, hogy a zsemlyéket meglatolja, – s az nemigen nyerte meg helybehagyását.

– Pedig ha az ember nem restelli a fáradságot értük, olyan nyájasaknak találhatja őket, amint akarja. Bizony, ha az ember a lelkét akarná terhelni, akár pogácsát árulhatna miattuk cipó helyett. Egy heilige stricli mindszentnapkor, az is megteszi. Az ilyen Herr Dintenklex!

Itt azután nem állhatta meg Márton, hogy rá ne gyújtson egy melódiátlan Gassenhauerre, melynek refrénje az volt: „Ó jé, Herr Dintenklex!”

Két-három legény szekundált a nótának, amiből én semmit sem értettem. Hanem amint Márton e végsort: „Ó jé, Herr Dintenklex!” kimondta, a szája fél végét a bal szeme szegletéhez felhúzva s a bal szemöldökét lerántva, hogy a hálósipkájának a bojtja csak úgy fityegett bele, akkor mégis gyanítottam, hogy az a Herr Dintenklex valami nagyon tréfás alak lehet a péklegények szeme előtt.

– Hja, persze, a Henriknek törvényt kell tanulni! Az öregúr azt mondja, hogy ő is Ratsherr lehetne, ha végigjárta volna az iskolákat. Szerencséje, hogy nem tette. Így is majd megöl bennünket a tudományával. Mindig mutogatja, hogy ő is tud lateint. Az öregúr lateinja!

Itt alig győzte a fejebőrét megállítani Márton, annyi szemöldökrángatásba került neki afölötti véleményét kifejezni, hogy mit tart ő a mester diákoskodása felől.

Egyszer azonban gyanakodva fordult hozzám:

– Maga talán csak nem akar Ratsherr lenni?

Én komolyan biztosítottam, hogy nem: én a vármegyéhez készülök.

– Aha! Vicekspan? Az már respekt! Az egészen más; az már valami. Hintón jár, teringettét! Nem húz sárcipőt, mikor sár van. Ezt már megengedem.

S hogy megmutassa, mennyire tiszteli jövendőbeli prezumptív állásomat, oly magosra felhúzta szemöldökeit, hogy a sipkája a nyakáig hanyatlott vissza.

– Hanem hát mármost, Henrik, elég lesz a perecfonás, menjen vissza a szobába, s írja a penzumot, mert majd megint nem kap reggelit, ha nem lesz készen.

Henrik rá sem hallgatott, mintha nem is neki beszélnének.

Márton eközben metélgette a tésztából a szarvacsoknak való egyenlő darabokat. Jó szemmérték kell ahhoz, hogy se a gazdát, se a közönséget meg ne csalja, eltalálja, hogy mind egyforma legyen.

– Lássa, nem kell neki, csak itt szeret. Hiszen nincs is ennél a mi mesterségünknél szebb, gyönyörűségesebb, háládatosabb. Az Isten áldásával bánunk, a mindennapi kenyeret készítjük. A miatyánkba a pékek is bele vannak foglalva: „Add meg minekünk a mi mindennapi kenyerünket!” Van szó még valahol a mészárosokról, a szabókról, a vargákról? No? Imádkozik valaki a húsért, a kabátért, a csizmáért? Hadd halljam! De a mindennapi kenyérért, ugye, imádkoznak? Hát a Ratsherrekről szól-e valahol az imádság? No, mi? Ki tud róla?

Valamely fiatal legény odavágott:

– Igenis: „De szabadíts meg minket a gonosztól!”

Ezen aztán mindenki nevetett.

E nevetés alatt Henrik minden perectésztát elrontott, azt újra kellett dagasztani. Öldökölte az a gondolat, hogy valaha azért tanuljon össze annyi sok diák szót, hogy őt is így kacagják majd a pékműhelyekben.

– Hja, ja – szólt elkomolyodva Márton legény –, nagy baj az, hogy az embertől nem kérdik, hogyan akar meghalni; de még nagyobb baj az, hogy nem kérdik, hogyan akar megélni. Engem is mészárosnak adott az apám elébb. Kitanultam az egész mesterséget. Egyszer aztán meguntam a sok birkanyakelvágást, tehénbőrlefejtést; addig-addig édesgettek ezek a szép piroshátú zsemlyék itt a boltablakban, valahányszor a sütő ablaka előtt elmentem, úgy hívogatott a kellemes meleg kenyérillat, míg egyszer otthagytam a mesterségemet, beállítottam Fromm tátihoz; már akkor ütögetett a bajuszom, szakállam. „Kell-e pékinas?” Az öreg felcsapott rá, s azóta mindig itt vagyok, a vándorló éveket kivéve. Nem bántam meg soha. Valahányszor tiszta fehér ingemre nézek, olyan jólesik, hogy nem kell mindjárt összefecskendeznem vérrel, s úgy járni benne napestig. Kinek mihez kedve van. Ugyebár, Henrik!

– Az ám! – dörmögé a fiú mérgesen.

– Pedig hát még a mészáros mesterség annyira van a magasban a Ratsherr fölött, mint a Szent Mihály tornyán levő kakas a mi kappanyunkhoz. A vért sem szerettem a kezemen, de legalább le tudtam róla mosni, hanem ha egy tintacsepp ráragadt a tollról, három napig se bírtam róla lezsurolni semmi kőporral. Hej, szép dolog péklegénynek lenni!

Márton legény most ahhoz fogott, hogy a sütőlapáttal néhány tucat tejes kenyeret toljon be a fűtött kemencébe. Ezalatt az egész műhely legénysége egyhangúlag rákezdett valami sajátságos nótára, amit már máskor is hallottam pékműhelyek ablakain áthangzani. Ilyenforma a nóta:

Óh be szép, jaj be szép!
Ez a szép dagasztószék.

Egyenes, görbe, kerékre
Hosszú, vékony, háromláb.
Ez az óra, ez a gólya,
Ez pediglen koppantó.

Gólya, óra, koppantó.
Ez a klázli, ez a flaska,
Ez pediglen részeg Miska.

Klázli, flaska, részeg Miska,
Óra, gólya, koppantó,
Hosszú, vékony, háromláb,
Egyenes, görbe, kerékre.

Óh be szép, jaj be szép
Ez a szép dagasztószék.

Ezt a nótát pedig mindannyian oly komoly buzgósággal énekelték, miszerint máig is azt kell hinnem, hogy ennek nem a vers szépsége az oka, sem az annak megfelelő melódia, mint inkább talán valami sajátságos babonás ráéneklés, hogy a kenyér záklyás ne legyen a sütés közben; vagy talán valami időmérték, hogy mikor e nótának vége van, akkor ki lehet szedni a kenyeret; mint ahogy szokták tojásfőzéshez használni – uram bocsá! – a miatyánkot.

Henrik is együtt énekelt velük. Én láttam, hogy ez ma nem fogja már megírni az iskolai feladványát, s mikor még egyszer újrakezdték az „Ó be szép” kardalt, odahagytam a műhelyt, s fölmentem szobánkba.

Az asztalon kiterítve feküdt Henrik szerencsétlen dolgozati naplója, tele más tintával berótt igazításokkal: megannyi sebhelyeivel bűnhődéstermő professzori vizsgáknak; a legújabb feladványnak csak az első sora volt megkezdve.

Én hirtelen kiszedegettem számára a szótárból a szükséges szavakat, s leírtam egy darabka papírra a lefordítandó feladványt.

Ő csak egy óra múlva jött vissza a műhelyből, s akkor azt sem tudta, mihez kapjon elébb. Nagy volt aztán az öröme, mikor a kész dolgozatot meglátta diáriumába téve: neki csak le kellett azt másolni.

Olyan furcsa mogorvasággal nézett rám, s azt mondta, hogy „guter Kerl”.

Arcáról nem vehettem ki, mit mondott, a „Kerl”-ből ítélve a tegnapi veszekedést véltem megújítandónak, amihez pedig semmi kedvem sem volt ma.

Alig volt a lemásolással készen, midőn Fromm táti lépései hangzottak a lépcsőn. Henrik dugta az én írásomat hirtelen a zsebébe, s nekivetette magát a kitárt könyvnek, mikor az öreg megállt az ajtó előtt; úgyhogy mikor az benyitott, oly hadarás volt már idebenn, mintha Henrik egy sáskatábort akarna kiexorcizálni a határból: „His atacem!”

– Ergo, ergo; quomodo? – szólt az öregúr, körüldörzsölve a fejem tetejét tenyerével. Úgy láttam, hogy ez a nyájasság nyilatkozata volt tőle.

Én megkísértettem az első német szót kiadni a számon, egy „guter Morgen”-nel felelve a kérdésre; amire az öreg nagyon rázta a fejét, és nevetett; én meg nem tudtam elgondolni, hogy miért tesz így, rosszul mondtam-e vagy bámulásra gerjesztettem gyors előmenetelemmel.

Efelől azonban nem adott felvilágosítást; ehelyett szigorú, vallató arccal fordult Henrik felé.

– No ergo! Quid ergo? Quid scis? Habes pensum? Nebulo!

Henrik azt próbálgatta, hogy meg tudná-e a fejebőrét úgy mozgatni a szemöldöke felhúzásával, mint Márton legény, mikor Fromm táti „latein”-járól beszél. Nagyobb biztosság kedvéért legelébb is az írott gyakorlatot mutatta be apjának, gondolva, hogy jobb lesz a gyöngébb oldalt hátulra hagyni.

Fromm táti nagy műértéssel nézte végig a szörnyű tudományt, s kegyesen ráadta jóváhagyását:

– Bonus, bonus!

De hát a könyvnélkül való?

Ez a keserű falat!

A diák verseket már tegnap sem tudta Henrik, pedig csak a kis piszének kellett volna felmondani; hát még ma, mikor az öreg vette a kezébe a könyvet!

S ha még csak a könyvet vette volna a kezébe, de a másik kezével meg nyúlt a linea után, s azt marokra fogá, azzal a világosan látható szándékkal, hogy amint a gyerek hibát ejt, hevenyében ráhúzogasson vele.

Szegény Henrik, persze, hogy egy szónak sem volt ura. Fél szemével mindig Fromm táti lineáját tartotta figyelemben, s amint az első akadályhoz ért, amint Fromm táti felemelte a lineát, meglehet pedig, hogy csak azon szándékban, hogy egy üdvös ráijesztéssel Henrik lelki tehetségeit fokozott tevékenységre serkentse, de már akkor Henrik nem volt sehol sem, hanem az ágy alatt, ahova hosszú termetével a legbámulatraméltóbb fürgeséggel bírta magát elrejteni, s onnan elő sem is jött mindaddig, míg Fromm táti meg nem ígérte, hogy nem fogja bántani, s a reggelizéshez felviszi magával.

Fromm táti híven meg is tartotta a fegyverszüneti föltételeket, csupán szóval dorgálta meg az erősségből előmászó fiút, amit én ugyan nem értettem, de arc- és kézmozdulataiból kivehettem, hogy restelli a dolgot – énelőttem.

A délelőtt eltelt a tanárok látogatásával.

Az igazgatótanár erős, csontos képű, bajuszos ember volt, nyílt, magas homlokkal, széles mellel, s mikor beszélt, nem kímélte a hangot, mintha mindig prelekción lett volna.

Iskolai bizonyítványainkkal igen meg volt elégedve, s azt nem is titkolta. Nagyanyámat biztosítá afelől, hogy gondja lesz ránk, és szigorúan fog velünk bánni. Meg nem engedi, hogy ebben a városban elkanászodjunk. Szállásainkon is meg fog bennünket látogatni gyakran: ez neki szokása; s amely diákot rendetlenségen kap, az megbűnhődik.

– Tudnak-e a gyerekek muzsikálni? – kérdé nyers hangon nagyanyámtól.

Na anyám ajánlatos hangon válaszolt:

– Óh igen, egyik zongoráz, másik hegedül.

Direktor úr erre az asztal közepére helyezé öklét.

– A hegedülést pedig semmiképpen meg nem engedem! Loránd bátorkodott e kérdést tenni: „Miért?”

– Miért? Miért? Azért, mert az minden gonoszságnak a kútfeje, a diáknak könyv való, nem hegedű. Mi akarsz te lenni? Cigány akarsz-e lenni vagy tudós? A hegedű minden gonoszra csábítja a diákot. Tudom én, hogyan van az. Látom a mindennapi példákból. A diák veszi a hegedűt a köpönyeg alá, s megy vele a kocsmába, ott muzsikál a többi diákoknak, akik ott táncolnak reggelig a könnyelmű leányokkal. Azért én, akinél hegedűt kapok, azt összetöröm. Nem kérdem, hogy volt, drága volt, csapom a földhöz. Törtem össze már ötforintos hegedűket is.

Nagyanyám jónak látta nem engedni át Lorándnak a válaszolást, sietett eléje vágni:

– Hiszen, igazgató úr, nem a nagy fiam hegedül, hanem ez a kicsiny; s egyébiránt egyik sincs úgy nevelve, hogy magához méltatlan helyre kívánkozzék mulatni.

– Az mindegy. A kicsinynek még kevesebb szüksége van a cincogásra. Aztán ismerem én már a diákokat; otthon mind olyan szent képet csinál, mintha vizet se tudna zavarni, mikor aztán egyszer szabad szárnyára kerül, datum kocsma, datum kávéház; ott ülnek a sör mellett, s azon versenyeznek, hogy ki tud több stiblivel megvedelni. Ott ordítanak, énekelnek: „Gaudeamus igitur!” Azért én semmiképpen meg nem engedem, hogy a diákok köpönyeg alatt hegedűt hordjanak a kocsmába. A hegedűt összetöröm, a köpönyeget pedig felszabom kabátnak. Diáknak köpönyeg! Az csak katonatisztnek való! Aztán a táncra készült kecsegeorrú csizmákat sem tűröm senkinek a lábán, tisztességes ember csonka orrú csizmát hord; nekem senki hegyes orrú csizmában az iskolába ne jöjjön, mert én felteszem a lábát a padra, s a csizmája orrát levágom.

Nagyanyám sietett a látogatást befejezni, nehogy Loránd valamit találjon válaszolni e jeles férfiúnak, ki buzgalmát az erkölcs védelmében odáig terjeszti, hogy a hegedűket összetöri, a köpönyegeket felszabdalja, s a csizmák hegyes orrait levagdalja.

Nekem az a jó szokásom volt (régen: gyermekkoromban), hogy amit olyan ember mondott, akinek a sors jogot adott arra, hogy nekem parancsoljon, az rám nézve szentírás volt.

Mikor kijöttünk a direktortól, aggódva súgám Lorándnak: – Nekem úgy tetszik, hogy a te csizmádnak az orra is hegyes egy kissé.

– Ezentúl még hegyesebbre csináltatom! – felelt rá Loránd; mely válasszal én sehogy sem voltam megelégedve.

Előttem még minden komoly férfit a csalhatatlanság nimbusza vett körül; engem még senki sem világosított fel arról, hogy a szigorú tekintetű emberek maguk is voltak valaha fiatalok, s a heidelbergi diák-zsargont tapasztalásból tanulták meg; hogy a direktor úr maga is zajos ifjúság után jutott arra a tézisre, hogy a fiatalember mind gonosz, s ami jó látszik rajta, az csak tettetés, azért hát katonásan kell vele elbánni.

Innen elmentünk az én osztálytanítómhoz.

Ez tökéletes ellentéte volt az igazgatótanárnak. Szinte tartok tőle, hogy azt a szemrehányást vonom magamra, mintha szándékosan rajzolnék egymásra kiáltó színekkel.

Alacsony, sovány, sokszegletű emberke, hátrafésült hosszú hajjal, simára borotvált arccal s oly vékony, mézédes hanggal, hogy szinte könyörgésnek lehetett venni minden szavát; amellett egészen családias környezettel. Hálóköntösben fogadott bennünket, amit, meglátva, hogy női társaság jön velünk, hirtelen fekete kabáttal váltott fel, s bocsánatot kért – nem tudom, miért.

Azután egy sereg apró gyermeket iparkodott kituszkolni szobájából, ami sehogy sem sikerült. Belefogóztak lábszáraiba, kezeibe; nem bírta lerázni magáról; valami női nevet kiáltozott, hogy jöjjön segítségére: egy hálófőkötős arc be is tekintett az ajtón, s azután annál hirtelenebben visszakapta magát, bennünket meg-

látva. Utoljára is, nagyanyám kértére, a gyermekek társaságában fogadta bejelentésünket.

Schmuck úr igen jó családapa, és sokat elnéz a gyermekeknek. Dolgozószobája egészen tele van gyermekjátékokkal; bennünket is igen nyájasan fogadott, s jól emlékezem rá, hogy az orcámat is megveregette.

Nagyanyámnak mindjárt több bizodalma is volt e derék férfiúhoz, mint elébbeni kollégájához. Ez úgy szereti itthon is a gyermekeket.

Ez előtt feltárta szíve fájó titkát; elmondá neki, miért viselünk gyászt, hogy atyánk szerencsétlenül meghalt, hogy beteges anyánknak egyedüli reményei vagyunk; hogy eddig jól viseltük magunkat; kérte, hogy rám, a kisebbre, ügyeljen ezután is.

A jó úr odaszorított karjai közé, s biztosítá nagyanyámat, hogy igen nagy embert fog belőlem nevelni, kivált ha odajárok hozzá privátára, hogy még külön is köszörülhesse talentumaimat.

Amiért nem jár havonkint több hét váltó forintnál.

Ami nem is sok a szellem köszörüléséért, ennyit ollóköszörülésért is adhatnak.

Nagyanyám a megelőző fogadtatástól még nyomasztott kedéllyel, félénken bátorkodott előhozni, hogy én némi hajlamot érzek magamban a hegedüléshez, de nem tudja, hogy szabad-e. A jó úr nem is engedte tovább beszélni.

– Óh, hogyne! Óh, hogyne! A zene nemesíti a lelkeket, a zene szelídíti az indulatokat, már Pythagoras idejében zenével végezték a görög filozófok előadásaikat, a legmakacsabb indulatú ifjakat, kiket semmi fegyelem meg nem bírt zabolázni, kiken nem fogott a virga, skutika és a pálca, mi javította meg? A hegedűvonó. Aki zenélni tud, az mindig jó szellemekkel társalkodik. Egyébiránt nagyon olcsón is juthatni hozzá nálunk. Az én gyermekeimhez úgyis jár zenemester, együtt azokkal nem kerül többe a tanítás havonkint hat váltó forintnál.

Jó nagyanyám, minthogy ily engedékenységet tapasztalt, jónak látta még tovább menni kívánalmaiban. (Igy tesz az elégületlen nép mindig, ha engedékeny felsőbbségre talál!) Megemlíté, hogy talán még – táncolni is szabad lenne tanulnom.

– Annál semmi sem természetesebb! – volt rá az engedékeny férfiú válasza. – A tánc együtt jár a zenével; már a görögök idejében a tibicenek kísérték a choreákat. A klasszikusok sokat emlegetik a táncot. A rómaiaknál a kultuszhoz tartozott az, sőt az írás szerint maga Szent Dávid is táncolt. Mai világban pedig éppen nélkülözhetetlen a tánc, kivált fiatalembernek. Ártatlan egy mulatság! Egy neme a testgyakorlatnak. A test ügyességére okvetlenül megkívántatik, hogy az ifjú lépni, járni, helyesen megállni, köszönni, bókolni és táncolni tudjon; ne árulja el mind árt megjelenésével, hogy valami pedáns tanodából került elő. Óh, én e tekintetben hallgatok a kor kívánalmaira. Az én gyermekeim mind tanulnak táncolni, s minthogy már őhozzájuk úgyis jár a táncmester, ifjú barátomnak, együtt a többiekkel, nem fog az többe kerülni öt váltó forintnál.

Nagyanyám rendkívül meg volt elégedve az alkuval. Szinte olcsónak találta a tanítást.

– Óh, az asszociáció elve szerint minden igen olcsóba kerül. Valódi szellemi menázs! Sokan keveset összeadnak, s mégis mindent megtanulnak. Ha kívánja kegyed, hogy ifjú barátom rajzolni is tanuljon, az meg éppen nem kerül többe négy forintnál, minden váltóban. Hetenkint négy óra, együtt a többiekkel. Sőt ha nem találja kegyed fölöslegesnek, hogy ifjú barátom a művelt európai nyelvek előkelőbbjeivel megismerkedjék, egy angol és francia mester fáradsága, együtt a többiekkel, nem kerülend többe, hetenkint három órára, három forintnál. S ha néhány órai időköze marad ifjú barátomnak, azt betölteni ajánlhatom a gimnasztikát, a nemes tornászatot, mely a test kifejlődését a lélek gyarapodása mellett üdvösen mozdítja elő; s ez éppen nem kerül semmibe. Csupán a beíratási díj tesz tíz forintot.

Kedves nagyanyám el volt ragadtatva ennyi gondoskodástól; mindent helybehagyott, és előre fizetett, ámbár a tornászatot örömest elengedte volna; kérdezte is nagyon, hogy nem jár-e az valami nyaktöréssel. Pártfogóm megnyugtatta felőle, hogy ott sohasem történhetik baj; sőt még eszmerokonságnál fogva az úszás megtanulását is indítványba hozta; mely pontnál azonban már határozott ellenállásra talált nagyanyámnál, ki semmiképpen meg nem engedte, hogy okos, tanult emberhez illő legyen nagyobb vízbe belemenni, mint amekkorának a két partját a két kezével megfoghatja, s a fenekét ugyanakkor a lábával eléri. Ezt tehát el kellett engedni.

Nehogy azonban valaki arra a félelmes gondolatra jöjjön az előadottakból, hogy én majd a történet folyamában mentül többet fogok dicsekedni azzal, hogy a hegedűben milyen Paganini, a nyelvtudásban milyen Mezzofanti, a festészetben milyen Buonarotti, a táncban milyen Vestris s a vívásban milyen Toldi Miklós lettem időjártával, – sietek elmondani, hogy bizony most sem értek én mindezekhez semmit; csak a híre van, hogy tanítottak rá.

Mikor privátára mentem – együtt a többiekkel –, akkor a tanár nem volt otthon; mi aztán egy óra hosszat birkóztunk. Mikor a táncleckére mentem, együtt a többiekkel –, akkor a táncmester maradt el; – azután megint birkóztunk.

A francia lecke alatt szintén birkóztunk, a rajzlecke és hegedűlecke alatt pedig éppen azt tettük, amit a többiek alatt; úgy hogy a tornászati leckére már egy csepp birkózási kedvünk sem maradt.

Éppen csak úszni tanultam meg, titokban, minthogy meg volt tiltva, ezt pedig ingyen; – ha csak bűndíjnak nem számítom azt a megivott víztömeget, amit egyszer elnyeltem, midőn majd belefulladtam a Dunába. Sohasem merte ezt senki tudatni otthon a családunkkal. Loránd húzott ki, de ő sem dicsekedett vele soha.

Mikor e nagyon kedves és előzékeny férfiú lakását elhagytuk, ki nagyanyámat, velem együtt, egészen elbájolta nyájas, szeretetreméltó modorával, bátyám, Loránd azt mondá:

– Azt a másik tanárt kezdem ez órától fogva nagyra becsülni az egy derék, egyenes lelkű ember.

Én nem értettem, hogy hova céloz vele, azaz hogy nem akartam elérteni. Talán az „én” tanáromat akarja ócsárolni vele?

Az én etikám szerint pedig az egészen természetes jogszempont volt, hogy minden diák tartozik bámulni és szeretni azt a tanárt, aki az ő osztályát igazgatja, s ha egyik osztály a másikkal csendes háborút visel, az nem történhetik más indokokból, mint hogy a másik osztálynak a tanára ennek az egyiknek ellensége. Az én uralkodóm ellensége a te uralkodódnak, azért az én katonám ellensége az ő katonájának.

Kezdtem Lorándot ilyen ellenséges katonának tekinteni.

Szerencsénkre a következő órák története kiverte mindezt a fejemből.

III. Az én nagyságos urambátyám

Ebédre az udvari tanácsos Bálnokházyhoz voltunk híva, akinél bátyám fog lakni.

Valami nagyon messziről rokonunk, egyébiránt bátyám tartásáért hétszáz forintot fizettek nála, ami azon időkben szép összeg volt.

Én voltam arra a legbüszkébb, hogy bátyám udvari tanácsosnál lakik. Nem is mulasztottam el soha, ha iskolatársaim kérdezték, hol lakom, előrebocsátani: a bátyám Bálnokházy udvari tanácsos úrnál lakik, én magam azonban *csak* Fromm pékmesternél.

Fromm pékmester igazán nagyon sajnálta, hogy nem ebédelünk „itthon”. Legalább engemet magamat hagyhatnának ott. Hogy e szónál kővé nem vált, nem az én hibám, legalább én olyan baziliszk-szemeket vetettem rá, amilyeneket csak tudtam. Hova gondol? Én az udvari tanácsos bácsi ebédjét elmulasszam az ő kedvéért!

Nagyanyám is úgy találta, hogy engemet is szükség lesz ott bemutatni.

Félkettőre bérkocsit hozattunk; mert az udvari tanácsos bácsihoz gyalog menni nem illik.

Nagyanyám hímzett előingemet kötötte fel mellényem alá, s én elég hiú voltam megengedni, hogy a kis pisze kösse fel a nyakkendőmet. Igazán szép csokrot tudott kötni, amint megnéztem magamat a tükörben. Úgy találtam, hogy szép fiú volnék, mikor az ezüstgombos atillámat felveszem. Hát még ha a hajam is fel volna sütve!

De azért mégis meg voltam felőle győződve, hogy ebben a nagy városban több olyan ezüstgombos atilla nincsen, mint az enyim.

Csak az bosszantott, hogy a kis pisze mit enyeleg ott körülöttem. Hogy körüljárt, hogy nem csinált titkot belőle, mennyire tetszem neki, s hogy sértette ez az én büszkeségemet!

A lépcső alján meg a bohókás Henrik várt rám egy nagy kefével kezében. Erővel rám fogta, hogy lisztes lett az atillám, bizonyosan a Fánny kötényétől, mert az mindig lisztes, s azt neki le kell kefélni. Én csak arra kértem, hogy a galléromat ne érintse a szőrkefével, annak selyemkefe kell, mert az bársony.

Úgy gondolom, tartottam arra valamit, hogy az atillám gallérja bársony.

A boltajtóból még a vén Márton is utánam kiáltott, mikor kocsiba ültünk:

– Jó ápitust, Herr Vicekspán!

S ötször-hatszor megmozdította fejebőrével a sipkáját.

Hogy szerettem volna érte az orrát betörni! Mit kompromittál itt a bátyám előtt? Tudhatná, hogy mikor fel vagyok öltözve, egészen más tiszteletet érdemlek, mint mikor alsó ruhában lát maga előtt. – De így jár, aki muntliszt közé keveredik.

Azonban ne beszéljünk már ez én gazdáimról; szálljunk a magasabb régiókba.

A bérkocsi valahol az Országház környékén állt meg velünk, ott volt egy kétemeletes ház, abban lakott az udvari tanácsos. Az inas – pardon! – a komornyik lent várt bennünket a kapuban (meglehet, hogy nem is minket várt), s megmutatá bátyám szállását, földszint, a kapu alatt. Egészen olyan szállás, amilyent nagy diák kívánhat magának, aki nem szereti, ha felügyelnek rá.

Innen felvezetett bennünket a lépcsőkön; a lépcsőről a pitvarba, a pitvarból az előszobába, az előszobából a szalonba, ahol az uraság várt elfogadásunkra.

Én azt hittem, hogy mi otthon elegáns emberek vagyunk, hogy úriasan lakunk és élünk; de milyen vert szegénynek éreztem magunkat, amint Bálnokházyék szobáin keresztülmentem. A mi díszszobánk nagyon szép volt előttem valaha, nagyvirágú gyapotszövet bútoraival, szép sárga cseresnyefa szekrényeivel s tiszta fehér függönyeivel; de hová esett az hátra reputációmban, mikor ezt a termet megláttam, ahol tarka eres fából volt minden bútor, a szövetek kelméje metszett virágos bársony, s a függönyök széles csipkével szegélyzett nehéz selyemből! Nálunk is voltak szép rézmetszetek üveg alatt; de itt pompás olajfestmények aranyrámákban, s míg nálunk csak anyám hálószobájában volt egy darab szőnyeg, itt minden szobában mintha szőtt virágos mezőn járnának.

Ez engem nem vert le, inkább ösztönzött; miért nincs nálunk is így? Hiszen mi is megszerezhetnők mindezt; elég birtokunk van hozzá, s az ember mindjárt egészen más embernek érzi magát, ha tudja, hogy otthon virágos szőnyegen jár.

Bámulatomat a háziak megjelenése befejezte.

Három külön ajtón jöttek elénk. A szemköztin urambátyám, az udvari tanácsos, dolgozószobájából, a baloldalin nagyságos nénikém nappali szobájából, s a jobboldalin a kis kisasszony, Melanie húgom, a gouvernante-néval a tanulószobából.

Az udvari tanácsos magas, délceg termetű férfi volt, széles válla, fekete szemöldöke, piros orcája, szénfekete bajusza egyformán felfelé kunkorítva s félhold formán bekanyaruló arcszakálla tökéletesen azt az ideált állíták elém, akit én képzeltem magamnak egy udvari tanácsosban. Haja is szép fekete volt, s üstökén szabályos csigába volt kanyarítva.

Szép, őszintén csengő, sztentori hangon üdvözölt bennünket; nagyanyámat megcsókolá, bátyámnak kezét nyújtá, mit az megszorított, nekem pedig megengedte, hogy kezet csókoljak neki.

Milyen nagy türkázos gyűrű volt az ujján!

Azután jött elénk a nagyságos néni.

Mondhatom, hogy szebb asszonyt azóta sem láttam még soha. Akkor volt huszonhárom éves: bizonyosan tudom. Szép hosszúdad arca ifjú zománcával csaknem leánynak tünteté föl, körüllebegve hosszú szőke fürteivel; ajkai parányiak voltak és mosolyra állók, szemei nagyok, sötétkékek, mélázók, hosszú szempilláktól beárnyalva; az egész alak nem látszott járni, de lengett, hajlott, simult, s a kéz, mit csókra nyújtott elém, átlátszó volt, mint az alabástrom.

Melanie húgom valóságos kis angyal volt. Első megjelenése tünemény volt rám nézve. Nem hiszem, hogy képzelni lehessen valami szebbet, valami eszményibbet az ő egész alakjánál.

Nem volt még több nyolcévesnél, de növésére nézve pár évvel nagyobbnak látszott. Karcsú volt, s csakugyan kellett valami rejtett szárnyának lenni, mert különben lehetetlen, hogy azokon a parányi lábakon libeghetett volna. Arca finom volt s előkelő, szemei okosak, ragyogók, s ajkai annyit tudtak már; nemcsak négyöt nyelven beszélni, de hallgatva is annyit, ami engem magamon kívül hozott: ez a gyermekszáj tudott nyájasan mosolyogni biztató szelídséggel; tudott büszkén megvetni, tudott neheztelően duzzogni, tudott szótlanul kérni, tudott elmélázva merengeni, tudott lelkesülni; – szeretni és gyűlölni.

Óh, mennyit álmodtam én erről a szép szájról, mennyit láttam én ezt ébren, mennyi irtózató görög szót megtanultam én erről ábrándozva.

Le nem tudnám írni azt az ebédet, amit Bálnokházyéknál végignézni segítettem: Melanie húgom mellettem ült, s egész figyelmem őkörüle összpontosult.

Mily finomsággal tudta ő magát viselni; mennyi elegancia volt minden mozdulatában! Én nem győztem tőle eleget tanulni. Mikor a kanalat vagy az ezüstvillát fogta, a kisujját egészen s a gyűrűs ujját félig felemelve tartotta kimondhatatlan gráciával; s mikor evés után ajkát megtörülte az asztalkendővel, az olyan volt, mintha szellemek csókolóznának a köddel.

S óh be véghetetlen buta és ügyetlen voltam én mellette! A kezem reszketett, ha valami tálhoz kellett nyúlnom. Irtóztató volt az a gondolat, hogy ha a kanalat ki találnám ejteni a kezemből, s a mártással leönteném az ő fehér muszlinruháját.

Ő pedig engem éppen észre sem látszott venni. Vagyis – ellenkezőleg – inkább nagyon is teljes tudatával bírt annak, hogy most mellette egy olyan élő teremtés ül, akit megnémított, meghódított, elváltoztatott. Ha kináltam valamivel, olyan kecsesen tudta azt elutasítani, s ha poharát teletöltöttem, olyan udvarias volt, mikor megköszönte.

Velem különben nem sokat foglalkozott senki. Ezekben az években a férfiember a leghasznavehetlenebb tárgy; nem elég kicsiny arra, hogy vele játszani, s nem elég nagy, hogy vele komolyan foglalkozni lehessen. S legnagyobb baj, hogy az ember ezt maga is érzi. Innen az a minden tizenkét éves gyermekkel közös vágy: „Bárcsak öregebb volnék már!”

Most pedig azt mondom: Bárcsak tizenkét éves volnék még!

Hanem akkor nagyon terhemre volt az. Mennyi van még hátra!

Csupán ebéd vége felé, mikor a gyermekvilágnak is megengedték, hogy apró gyűszűnyi pohárkákból valami édes bort szabad szürcsölniök, kétszersültet mártogatva bele, akkor találtam a figyelmet magamra vonni; ami igen furcsa eset volt.

Nekem is töltött a komornyik az aszúból. A tiszta aranyszín nedv a metszett üvegcsében oly csábítóan szikrázott elém; kis szomszédném olyan bűbájosan tudta ajkait még pirosabbra nedvesíteni a maga poharából, hogy nekem valami rendkívül vakmerő gondolatom támadt.

Arra az eszmére vetemedtem, hogy én most ezt a poharat felemelem, hozzákoccintom Melanie poharához, s azt mondom neki: „Az ön egészségére, kedves Melanie húgom!”

A vér fejem tetejéig lüktetett bennem, mikor ezt kigondoltam. Már nyúlni akartam a pohár felé, midőn egy pillantást veték Melanie arcára, s e percben oly leve-

rő büszkeséggel tekinte rám Melanie húgom hogy én ijedten kaptam vissza kezemet a pohártól.

E kétkedő mozdulatom tán magára vonta az udvari tanácsos nagybácsi figyelmét, mert e leereszkedő észrevétellel (tán kínálásnak is lehetett volna venni) kegyeskedett hozzám fordulni – Hát te, öcsém, nem kóstolod meg azt az aszút?

Én rendületlen elhatározással felelék rá:

– Nem!

– Tán nem akarsz bort inni?

Cato nem mondta nagyobb elszántsággal e frázist: „Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni”, mint én azt, hogy:

– Sohasem.

– Ah! Sohasem fogsz bort inni! No, majd meglássuk, hogy állsz szavadnak idővel!

Csak azért is szavamnak álltam. Máig sem iszom bort. Talán ez az első dac okozta bennem az elhatározást. Egy szóval, az első pohárnál így megbukva, sohasem nyúltam többet semmiféle préselt, főtt vagy égetett italhoz.

Így vesztett el bennem a haza tán egy tósztmondó celebritást.

– Ne szégyelld magad, öcsém – biztatott az udvari tanácsos, aki nagyon szeretett volna azon egy ülőhelyemben aposztatává tenni, ahol fogadást tettem. – Szabad ahhoz nyúlni az ifjaknak is, kivált pozsonyi kétszersülttel mártogatva: ez igen híres kétszersült, Fromm mester készítménye.

Nekem minden vérem arcom felé tartott. Fromm mester! Az én gazdám! Most mindjárt rákerül a beszéd, hogy én éppen őnála vagyok szállva; még azt is elmondják, hogy annak van egy pisze kisleánya, engemet azzal fognak kicserélni! A föld alá süllyedek szégyenletemben Melanie húgom előtt.

S valóban! Csak félni kell az embernek valamitől, hogy beteljesedjék. Nagyanyám elég gondatlan volt e szónál mindjárt felfedezni, amit én titkolni akartam.

– Dezső éppen annál az úrnál fog lenni cserében.

– Ah, haha! – nevetett jókedvűen urambátyám (nekem a velőmön hasogatott keresztül a nevetése) – a híres cvibaksütőnél! Még megtanítja az öcsémet pozsonyi kétszersültet sütni.

Hogy le voltam forrázva, hogy semmivé voltam téve! Melanie előtt így megpirítva! Én megtanulok Fromm mestertől kétszersültet sütni! Soha nem fogom e gyanút magamról lemoshatni!

Kétségbeesésemben bátyámra találtam nézni. Ő is rám nézett. Tekintete igen élénken maradt emlékemben. Így szokott rám nézni, mikor közel járt hozzá, hogy az üstökömet megtépássza. Elértettem, amit szemeivel mondott. Gyávának, nyomorult finnyáskodónak nevezett, ki a nagyurak gúnyja által meg engedi magát piríttatni. Ő demokrata volt mindig!

Amint látta, hogy én elpirulok, dacosan fordult Bálnokházy felé, hogy helyettem megfeleljen neki.

De nemcsak én voltam az, ki szemeiből kiolvastam gondolatját; más is olvasott azokban, s mielőtt megszólalhatott volna, szép nagynéném kivette szájából a szót, s magasztos méltósággal felelt meg férjének:

– Úgy hiszem, hogy a pékmester is csakolyan ember, mint az udvari tanácsos.

Én elhűltem e vakmerő mondásra! Azt hittem, e szóért most az egész társaságot befogják, és börtönre vetik.

Bálnokházy mosolygó nyájassággal hajolt le neje kezéhez, s azt megcsókolva monda:

– Mint ember valóban csakolyan ember; – sőt mint pék még jobb pék is nálamnál.

Most már aztán Loránd arca égett. Szemeit szép nagynénám arcán feledé.

Azonban nagyságos urambátyám rögtön sietett, egy hódoló kézcsókkal szép nagynénám hófehér kezére, a vitát befejezni, amiből én arról győződtem meg, hogy ők egymást végtelenül szeretik.

Egyáltalában én kitűnő tisztelettel viselkedtem azon úri rokonunk iránt, aki ilyen szép szállásban lakik, s akinek a címe nem fér le három sorban.

Át voltam hatva azon hittől, hogy Bálnokházy nagybátyámnál nevezetesebb ember kevesebb van a földön; szép embernek is – tán Loránd bátyámat kivéve – a legelső; adomái, amiket asztal felett elmond, mind egytül egyig megtörtént dolgok; felesége a legszebb és a legboldogabb asszony a nap alatt; s Melanie húgom elvégre olyan angyal, aki ha engem a mennyországba nem emel valaha, hát sohase fogok odajutni.

S ha énnekem valaki akkor azt mondta volna:

Kezdjük legfelyül!

Bálnokházy fején az a dús hajlombozat csak paróka… Bocsánatot kérek, hogy közbeszólok: én a parókaviselésben legkisebb megszólni valót sem találok. Viselhetik azt, akiknek szükségük van rá; akik fejüket meghűtenék anélkül, s könnyen csúzt kapnak fedetlen fővel. Utoljára is az nem egyéb, mint egy esztétikai ízléssel alkotott föveg; egy hajból készült sipka.

Ez mind igaz, mind komoly valóság; de már engemet mégis nagyon megkeserített az a valaki, aki azt legelőször felfedezte előttem, hogy Bálnokházy nagybátyám parókát visel, s a bajuszát festi. (Az is persze csak színes kenőcs volt, semmi más.) És én annak a valakinek, aki azt előttem kifecsegte, még most is ellensége vagyok. Hagyott volna meg engemet az én boldog hitemben.

Hát még ha azt mondta volna valaki, hogy ez a cifra jólét, mely úri bőséget hirdet, – szinte csak olyan paróka, mint a másik; takarója valami nagyon kopasz vagyoni állásnak!

Hátha még azt mondta volna: ezek az egymás kezét csókoló házastársak, akiknek dallam van minden szavában, mikor egymáshoz beszélnek, nem szeretik, gyűlölik, megvetik egymást!

Hátha még azt mondta volna, hogy ez az én szép ideál angyalom valaha… de ne tovább, ne ilyen sokat egyszerre! Az ebéd végeztével nagyságos rokonaink olyan kegyesek voltak, hogy Melanie húgomnak megengedték előttünk zongorázni.

Melanie húgom csak nyolcesztendős volt még, de már oly szépen tudott zongorázni, mint más leány kilencéves korában. Én igen ritkán hallottam zongorát;

odahaza anyám játszott néha, nemigen szerette. Loránd pedig csak a hanglépcsőzetet verte mindig, s az engem nem mulattatott.

Melanie húgom már operarészeket is vert, sőt egy francia négyest is eljátszott, ami engemet a legszélső bámulatra indított. Szép nagynéném erősen állítá, hogy még csak két éve, hogy tanul.

Bennem egy messzevágó terv kezdett fejledezni.

Melanie zongorázik, én hegedülök. Semmi sem természetesebb, mint hogy én eljárjak ide a hegedűmmel Melanie húgom zongorajátékát kísérni, s ha mi azután így állhatatosan nyolc-kilenc évig együtt hegedülünk és zongorázunk, lehetetlen, hogy utoljára az élet célját el ne érjük ezen az úton.

Ezúttal is iparkodtam kitüntetni hasznavehetőségemet azáltal, hogy én fordítottam a hangjegyek lapjait előtte, s erősen sértette önszeretetemet, hogy nagyságos rokonaim nem kérdezték nagyanyámtól, vajon én honnan értek a hangjegyekhez.

Mint minden jónak, utoljára ennek is vége lett; Melanie húgom a további műdarabokban még nem volt egészen betanulva, pedig én elhallgattam volna félig betanultan is, nagyanyám pedig készülődött visszatérni Frommékhoz. Bálnokházyék ugyan váltig maraszták, hogy jöjjön át hozzájuk éjszakára; de ő azt felelte, hogy oda szállt elébb, ott vagyok én is, s ő a *kisebbel* marad.

Úgy gyűlölöm érte magamat: ha eszembe jut, hogy én azért jó nagyanyámra még nehezteltem; pedig lábai porát kellett volna csókolnom azért a szaváért: én már csak a kisebbel maradok.

Bátyámat irigyeltem, akire nézve már otthon volt az udvari tanácsos háza.

Mikor búcsúzóban nagyságos rokonainknak kezet csókoltam, Bálnokházy egy ezüst lázsiás tallért nyomott a markomba, ragyogó munificenciával téve hozzá:

– Nesze, kisöcsém, egy kis mákos kalácsra való.

Hiszen az igaz, hogy Pozsonyban igen jó mákos süteményeket készítnek, az is igaz, hogy egy lázsiásért sok mákos szarvacsot lehetett apródonkint venni; valamint azt sem tagadhatom, hogy énnekem még soha ennyi pénz a kezemben nem volt mint sajátom, amivel rendelkezhettem, de mégis nem adtam volna két tallérért, ha azt az egyet nem kapom Melanie előtt.

Éreztem, hogy ez engemet megaláz az ő szemeiben. Nem bírtam kitalálni, hogy mit tegyek most azzal a tallérral.

Alig mertem eltávoztunkkor Melanie felé pillantani. Annyit mégis vettem észre, hogy rám se néz, mikor elmegyek.

Az ajtóban Loránd megfogta a kezemet.

– Te – szólt hozzám keményen –, azt, amit Bálnokházy a kezedbe nyomott, mikor az inas kinyitja a kocsiajtót, ajándékozd oda neki!

Ez nekem is tetszett! Arról meg fogják tudni, hogy ki vagyok. S nem sütöm többet le a szememet Melanie húgom előtt. Hanem mikor a tallért az inas kezébe nyomtam, úgy el voltam fogulva e tény nagyságától, hogy aki ránk nézett, bizton azt hihette, hogy az inas ajándékozott nekem valamit.

Vajon nagybátyám nem fog-e ezért kitiltani a házából?

Nekem még azután is a quadrille hangzott a fülembe; az a zongorázó tünemény kísért tova: óh, milyen messze elkísért!

Ő volt ambíciómnak kitűzött zászlója. Egy hosszú futtatás pályadíja, melyet meg kell érdemelni.

Képzeletemben egész világ népesült meg általa. Láttam az utakat, amelyen át őhozzáig el lehet majd jutni.

Én is olyan úr akarok lenni, amilyenek ők.

Fogok tanulni szorgalmasan; első eminens leszek az iskolában, tanáraim dicsekedni fognak velem, s a közvizsgákon mondani fogják: ebből valaha nagy férfiú lesz! Préklárummal fogom az ügyvédi vizsgát letenni; alispánhoz megyek joggyakorlatra, jurátusnak a királyi személynökhöz; ismeretségeket kötök előkelő nagy urakkal, nyájas, alázatos magamviselete által megnyerem jóakaratukat; szolgálatkész leszek; amit rám bíznak, végrehajtom pontosan; nem vegyülök rossz társaságokba, feljelentem, ha valahol valami rossz érzelmű tervet koholnak az elöljáróság irányában tartozott tisztelet megcsorbítására; ragyogtatni fogom talentumaimat; írok dicsőítő ódákat, panegirikonokat főispán, nádorispán, országbíró beiktatása, jubileuma, születésnapja alkalmával; – míg lassan én is szekretárius, asszesszor, szeptemvir, végre konziliárius fogok lenni, mint nagybátyám. Hahaha!

Mikor Frommékhoz visszaérkeztünk, valóban terhemre volt a kis piszének a nyájaskodása. Mindenféle hiábavalóságot összevissza fecsegett. Azt kérdezte, hogy miből állt az úri ebéd. Meg hogy igaz-e, hogy a konziliárius kisasszonyának olyan játékbabája van, mely táncol, gitárt ver, és a fejét hajtogatja hozzá. Nevetséges! Mintha olyan korbeli embereket, mint én és Melanie, még érdekelnének a babák. Mondtam Henriknek, hogy ezt tolmácsolja meg neki; láttam, hogy erre rossz kedve lett, s örültem, hogy lerázhattam a nyakamról.

Azt mondtam, hogy tanulni kell mennem, mert sok a lecke. Azután szobámba mentem, s elkezdtem tanulni. Két óra múlva azon vettem észre, hogy semmi sem maradt a fejemben abból, amit tanultam, minden hely tele volt abban a konziliárius leányával.

Este ismét összejöttünk az ebédlőben a Fromm családdal. Fánny ismét mellém ült, ismét jókedvű volt; olyan bizalmasan bánt velem, mintha nem tudom, milyen régi ismerősök volnánk; most már rettegtem tőle. Borzasztó volna abban a gyanúban állani a Bálnokházy család előtt, hogy az embernek van egy pékleány ismerőse, aki minden percben a nyakába ugrik, amikor meglátja.

No de szerencsére holnap már elviszik a háztól, s aztán ameddig én itt vagyok, addig ő távol van; olyanok leszünk, mint két ellenkező pólus, akik kergetik egymást.

Lefekvés előtt még egyszer jó nagyanyám lejött a szobámba. Kezemre adta holmieimet, fehérneműmet átszámlálta, amit mind magamnak kell ezentúl rendben tartanom. Zsebpénzt is adott, megígérve, hogy azt minden hónapban a Lorándéval együtt küldeni fogják.

– Aztán arra kérlek – szólt fülembe súgva –, *bátyádra vigyázz!* Ismét e szó!

Ismét az intés, hogy én, a gyermek, vigyázzak bátyámra, az ifjúra!

De amit az első mondáskor meg nem értettem, azt egyszerre felderíté előttem e második; először azt hittem: talán valami elcserélt bölcsesség, s komoly magaviseletem érdemlé azt a kitüntetést, hogy én vigyázzak bátyámra; most aztán kitaláltam: – a legjobb őr a véghetlen szeretet, s anyám és nagyanyám jól tudták azt már, hogy én Lorándot jobban szeretem –, mint ő saját magát.

Egyébiránt mitől félthetik őt, s mitől védhetném meg én őt? Nem lakik-e ő a legjobb helyen a világon, s nem lakom én tőle távol?

Nagyanyám megígérteté velem, hogy naplót fogok írni mindenről, ami körülöttünk történik, s azt neki minden hónap végén elküldöm. Lorándról is felírok mindent, mert ő maga igen rossz levélíró.

Megígértem.

És azután megcsókoltuk egymást, búcsút véve. Nekik korán hajnalban kellett útnak indulniok. Még akkor a Csallóközön át kellett Pozsonyig tengelyen utazni, hosszú volt egy napi út.

De én azért korán reggel, mikor a kocsi előállt, már felöltözve vártam rájuk.

Henrik még aludt, s azt mondta, mikor költöttem, hogy megvárja, míg a kemencét fűtik, s Márton legény jő diákul jó reggelt kívánni.

Az egész Fromm család lejött a kocsihoz búcsút venni az utazóktól.

Az a leány, ki helyemet elfoglalni ment, maga is szomorú volt. Nekem úgy tetszett, mintha ilyenkor, mikor szomorúan lesüti szemeit, sokkal kedvesebb volna.

Látszott szemein, hogy ki vannak sírva, s most erőlteti magát, hogy ne sírjon.

Nagyon röviden szólt hozzám valamit, azután felszökött nagyanyám után a hintóba.

Az ostor csördült, a lovak megindultak, s az én csereképmásom elindult az én kedves otthonom felé; én magam pedig itt maradtam az ő helyén.

És amint ezt a nagy egyedül maradást először meggondoltam, ahol mindenki idegen rám nézve, s még csak szavamat sem érti: egyszerre elveszett bennem a nagy férfiú, a hegedűvirtuóz, az első eminens, az udvari tanácsos, a hősszerelmes; nekitámasztottam a fejemet a falnak, és szerettem volna sírni, ha – tudtam volna.

IV. Az ateista és a kegyeskedő

Hagyjuk el egy időre a bölcselkedő gyermek naplóját, s világosítsuk a tért a család környezete körül, melynek eseményeiről beszélünk.

Élt Lankadombon egy öreg istentagadó, Topándy Samu, ki a Bálnokházy és Áronffy családokkal egyformán közel rokonságban állt, anélkül, hogy ezek őt kitűnő rossz szokásai miatt valaha látogatták volna. Elátkozott háztáj volt az övé. Messze földön elhíresztelték róla, hogy az öreg a leggonoszabb ateista.

Nehogy pedig azt higgye valaki, mintha Topándyt tán az újabb kor szabadelműsége ragadta volna meg időnek előtte, s elméleti racionalizmusból mint bölcsész iparkodék vala lelkét a látható vallás tanain túltenni. Nem volt ő másért ateista, mint a maga mulatságáért. Azért az átkozott mulatságért, hogy istentagadásával a vele érintkező embereket, a papokat és néha a hatóságokat is – bosszantsa.

Mert valakit bosszantani és sikerrel bosszantani, mindig mulatságnak tartatott e gyarló emberi nemzetnél. S mivel lehetne valakit sikeresebben bosszantani, mint gúnyt űzni abból, amit imád?

Éppen nála találjuk a vármegyei egzekúciót most is, melyet a tekintetes törvényszék egy alszolgabíró, egy esküdt és karhatalomnak mellékelt tizenkét puskás pandúr összességében Lankadombra azon célból rendelt ki, hogy egyszer valahára már azon botrányoknak vége vettessék, amikkel Topándy évek óta a hívek lelkeit háborítja, hogy azok panaszt panaszra halmoznak a megyeház asztalára, s folytonos csendes zendülésben vannak tartva emiatt.

Topándy pipával kínálja az érkező hivatalos végrehajtókat. Gyújtsanak rá.

Az alszolgabíró, Daruszegi Miklós, fiatal, harmincéves férfi, de szőke arca miatt még ifjabbnak tetszik. Azért küldték ellene a vicét és nem a főbírót, mert ez még új fűrész, jobban fog. Fiatal emberben több az erély, s arra nagy szükség van az istentagadóval szemközt.

– Nem pipázni jöttünk ide, tekintetes úr – szól szárazon az ifjú tisztviselő, gallérjába vetve hátra a nyakát tekintélyesen. – Hivatalos küldetésünk vagyon.

– Ejh, vigye az ördög a küldetésteket; ne tekintetesurazz engem, öcsém, gyere, igyunk egy kis papramorgót, aztán mondasd el az esküdteddel az ispánomnak, hogy mit izen a vármegye! Ha valami pénz kell, töresd fel a magtárt, vitess el annyi búzát, amennyiből a sportula kitelik, aztán ebédelj nálam, lesz még egypár cimbora, aki átjön a muzsikaszóra. Aztán majd reggel felé feltegyük a protokollumot!

Eközben folyvást fogta a végrehajtó hatalom kézcsuklóját, s erőtette befelé a belső szobába, s termetre sokkal erősebb levén amannál, közel állt hozzá, hogy az ostromló sereg vezérét foglyul ejtse.

– Kérem! Protestálok! Megtiltok minden konfidenciát! Ez komoly ügy!

A szolgabíró hasztalanul protestált a kényszerített menettetés közben.

Majdan segélyére érkezett a legale testimonium második része, az esküdt, Buczkay Ferenc úr, kurta, rövidtagú termetével, ki egy ideig passzív inerciával nézte principálisa hasztalan küzdelmét az in causam vocatussal.

– Ne izéljen a tekintetes úr, mert úgy segéljen, úgy megvasaltatjuk kezét-lábát, hogy jobban se kell!

Ezt mondván, esküdt úr gömbölyű orcája folyvást nyugalmasan mosolygott hosszú két bajuszával, mint a hold, mikor egy hosszú felhő akad előtte keresztül.

– Megvasaltatnak? Hahaha! – kacagott fel Topándy. – Ezt már csakugyan szeretném megérni! Ugyan kérem, veressék rám azt a vasat, már csak az újság kedvéért is; hogy elmondhassam, hogy rajtam is volt már lánc; csak legalább az egyik lábomra vagy az egyik kezemre! Átkozottul mulattatna!

– Uram! – szólt kezét kiszabadítva a szolgabíró. – Tanulja ön meg bennünk a hatóságot tisztelni! Mi önnek bírái vagyunk, a tekintetes vármegye által kiküldve azon megbízással, hogy az ön által okozott botrányoknak, melyek minden keresztyén lelket méltó felindulással töltenek el, valahára véget vessünk, és azokat gyökeresen megorvosoljuk.

Topándy bámulva mereszté szemeit a hatóság érdemes kiküldöttére.

– Tehát nem osztályigazítási végrehajtásról van szó?

– Korántsem. Sokkal magasabb ügy forog itt fenn. A nemes vármegye megsokallta az istentagadó, vallástalan merényleteket, s avégett küldött ki bennünket…

– Hogy nekem prédikációt tartsanak? Nem, szolgabíró úr, most már hozzák igazán azt a vasat, verjenek láncra, kötözzenek meg, mert én kötözetlen nem hallgatok prédikációt! Fogjanak le, ha ájtatos beszédet akarnak hozzám tartani, mert én különben harapok, mint a veszett állat.

Szolgabíró úr megretirált ifjú bátorsága dacára; hanem esküdt úr most is csak mosolygott, s a kezét sem vette elő a háta mögül.

– Ugyan, tekintetes úr, ne bolondozzék, mert úgy segéljen, elvisszük a Rókuskórházba, s ráadjuk a cvangszjaklit.

– Ördög bújjék belétek! – mérgelődött Topándy, neki-neki indulva a két bírónak, s megint visszahátrálva az esküdt zavartalan mosolygó képe elől. – Hát mi baja a vármegyének velem? Loptam én el valakitől valamit? Gyújtogattam? Gyilkoltam? Hogy ilyen nagy erőszakkal jöttök rám.

Szolgabíró úr kész szónok volt: egyszerre a mondott szóra felelt:

– Igenis, rabolt ön: mások lelke üdvét rabolta el! Igenis, gyújtogatott öni Igaz hívek lelki békességét gyújtogatta fel! Igenis, gyilkolt ön! A gondjai alá bízottak lelkét gyilkolta meg.

Topándy úr látva, hogy nincs menekülése, kérőleg fordult a szolgabírót kísérő pandúrokhoz:

– Fiaim, ti szárnyatlan kérubinok, jöjjön ide hozzám kettő közületek, s fogjon meg, hogy el ne szaladhassak!

Azok csakugyan szót fogadtak neki, s rátették a kezeiket.

– No, szolgabíró öcsém, most már papolj!

Szolgabíró urat bosszantá, hogy semmiképpen nem tud komoly színezetre válni e szomorú jelenés.

– Legelsőbben is azon ítélet végrehajtása végett jövök, melyet a tekintetes vármegye karhatalommal kénytelen ön ellenében foganatosítani!

– Meghajtom fejemet – hörgé szarkasztikus megalázással Topándy.

– Ön többrendbeli felserdült ifjakat és leányzókat tart udvari cselédsége között, kik itt levén születve, önnek vétkes hanyagsága miatt mindekkorig meg sincsenek keresztelve.

– Kérem alássan, a kutak általános kiapadása…

– Ne szóljon közbe! – rivallt rá a szolgabíró. – Adta volna elő védokait ott és akkor, ahol és amikor vádoltatva volt; de ön az idézésre meg sem jelent, s makacsságilag elmarasztaltatván, most már hallgassa az ítéletet. Legelébb is azon ifjak és leányok, kik az ön portáján belül pogány módon tartatnak, a székvárosba fel fognak kísértetni s vallás szertartásai szerint megkereszteltetni.

– Vajon itt a kútnál nem lehetne mindjárt elvégezni velük?

A szolgabíró magánkívül jött dühében.

Esküdt úr azonban most is csak mosolygott:

– Ugyan, tekintetes úr, legyen esze. Hiszen nem kényszerít a vármegye senkit akarata ellen, hogy keresztyénné legyen. De valami valláshoz csak kell tartozni, no. Azért ha nem akar a tekintetes úr a cselédjeivel együtt a páterhez fáradni, hát elvisszük a rabbinushoz, s úgy is jó lesz.

Topándy úr nevetve fenyegeté meg ököllel az esküdtet.

– Csak nagy akasztófa vagy te! Mindig ki tudsz rajtam fogni. Már csak hát inkább a páterhez, mint a rabbihoz. De legalább a régi neveiket hagyjátok meg a cselédeimnek.

– Az sem engedhető meg! – viszonzá szigorúan a szolgabíró.

– Önszolgáinak olyan neveket adott, aminőket emberek viselni nem szoktak. Egyiket híják Piróknak, másikat Cinkének; egy leányzónak neve, pláne, isten bocsá', Belzebub! Ki fogná e neveket kanonizálni! Ezek mindnyájan tisztességes, keresztyén naptárban megtalálható neveket fognak kapni; s aki őket eddig használt gúnyneveiken fogná nevezni, olyan bírságot fizet, mint aki felebarátját szándékosan szidalmazza. Hányan vannak, akiket ön ekképpen visszatartóztatott a keresztvíztől?

– Négy szolgalegény, három szolgáló meg két papagáj.

– Istenkáromló! Ön minden szavával arcul köpi az igaz hívőket.

– Peckeltesse fel, kérem, a számat, hogy ne káromolhassak!

– Valóban rákerülhet még a sor.

– Hívassa ön elő az illetőket!

Topándy hátrakiáltott mögötte álló hajdújának:

– Tereld ide a Pirókot, az Esztergályost, a Seprűnyelet, aztán meg a Kakukfüvet meg a Macskalábat; örvendeztesd meg őket, hogy bemennek a mennyországba, kapnak egy szűrt meg egy pár fejelés csizmát meg egy kulacsot, amiből sohasem fogy ki a bor. Mind a tekintetes vármegye adja.

– Én azonban komolyan fölkérem önt – szólt az ifjú bíró lábhegyére emelkedve –, hogy feleljen előttünk illő mérséklettel, nem titkol-e ön el valakit.

– Hogy nem loptam-e el a pokol számára valakit? Nem, édes öcsém; én biz az ördög barátságát sem keresem; fogjon magának embert, ha tud.

– Nekem mandátumom van önt megesküdtetni.

– Csak tartsa zsebében azt a mandátumot. Méressen ki nyolcvan forint ára zabot a magtáramból, az a bírság, mert én nem esküszöm.

– Nem esküszik?

– Nem én. Ha parancsolja, káromkodom; igen szépen tudok; félóráig elkáromkodom anélkül, hogy ismételném magamat. Ismét a mosolygó esküdt interveniált.

– Mondja hát becsületszavára a tekintetes úr, hogy a kiadottakon kívül nincs senki a cselédsége között, aki meg ne volna keresztelve.

– No hát becsületszavamra mondom, hogy nincs a „cselédségem között" többé egy teremtett pára sem, aki pogány volna.

S e mentalis reservata mellett, úgy ahogy, kissé szürkén, csakugyan kimenekült ezúttal Topándy becsületszava, mert az a cigányleány, akit hatéves korában sátorozó cigányoktól vett meg két márjáson meg egy süldő malacon, most már, kilenc év után, nem tartozott a cselédsége közé, hanem ott elnökölt az asztalnál, mikor úri vendégek voltak. Az pedig még most is azt a pogány nevet viselte, amit a ponyva alatt kapott a nádas berekben. Most is Ciprának hívták.

Ezt tehát csakugyan eltagadta a keresztvíz alól az istentelen.

– Van-e még valami panasza ellenem a tekintetes vármegyének?

– Igenis van. Ön nem éri be azzal, hogy környezetét kényszeríti pogányul élni, hanem még arra is vetemedik, hogy másokat, kik ájtatos érzelmeikből nem csinálnak titkot, sőt azokat nyíltan bevallják, e tisztelettételeikben botrányosan megháborítja.

– Már példának okáért?

– Itt átellenben van az udvartelke tekintetes Sárvölgyi Nepomuk János úrnak, aki igen kegyes ember.

– Ellenkezőleg tudom: mindig imádkozik, ami arra mutat, hogy nagyon sok bűnének kell lenni.

– Azt megítélni nem önre bízatott. Közönyös világunkban az is érdem, ha valaki a nyilvánosság előtt meri mutatni, hogy még tiszteli a vallást, s a törvény tartozik annak védelmet szerezni.

– No hát hogyan botránykoztattam meg e jó urat?

– Sárvölgyi úr nemrég egy szép nagy szent Nepomukot festetett a háza homlokára, olajfestéssel, rézlapra, kinek alakja előtt ő maga van lefestve, térden állva.

– Tudom. Láttam.

– Szent Nepomuk ajkairól ez a mondat folyt alá latin lapidáris betűkkel a térdeplő alak felé: „Mi fili, ego te nunquam deseram".

– Azt is olvastam.

– A kép elé vasrostély volt alkalmazva, mely az egész fülkét eltakarta, hogy csúfondáros kezek hozzá ne férhessenek.

– Az nagyon okosan volt téve.

– Egy viharos éjszaka utáni reggelen azonban közbámulatra eltűnt a latin mondat a képről, s helyette ez állt ott: „Majd elmégy előlem, te vén képmutató!"

– Hát arról én nem tehetek, ha az illető megváltoztatta a nézeteit.

– Igenis, hogy csak ön tehet róla. A piktor, aki a képet készíté, kérdőre fogatván, kivallá, és hivatalosan konstatáltatott, miszerint ön fizetett neki bizonyos összeg pénzt, hogy az alapfestésen olajban ez utóbbi mondatot írja a képre, s annak tetejébe fesse azután vízfestékkel a másik mondatot, hogy így a legelső zápor lemosván a felső festést a képről, a derék buzgó férfiú saját házában undokul és nevetségesül meg legyen gyalázva. Hiszi ön, uram, hogy az ilyen tréfák a törvény keze által meg nem toroltatnak?

– Én nem szoktam semmit hinni.

– Egyebek között pedig hinnie kell önnek azt, hogy a törvényszék önt először is a becstelenítési bírságban, másodszor pedig az okozott kijavítási költségekben, amik a kép levétele s ismét föltevése, közben történt kitataroztatása által támadtak, elmarasztalta.

– Egy csepp felperesi ügyvédet sem látok itten.

– Miután felperes az őt illető részt a törvényszék rendelkezésére hagyta, hogy jótékony célokra fordíttassék.

– Jól van. Tessék a granáriumot feltöretni.

– Nem tesszük azt – szólt bele az esküdt. – Majd szépen elhúzzuk a regálékból, mikor kiosztják.

Topándy nevetett.

– Szolgabíró uramöcsém, ugyan, hiszi ön azt, ami a bibliában van, mind?

– Igaz keresztyén vagyok.

– Akkor hát apellálok a hitére. Egy helyen az áll, hogy valamely láthatlan kéz valamely pogány király – ha jól mondták, hát Belzázár – szobájában egyszer ezeket a szavakat írta fel: „méne, tekel, fáresz”. Ha akkor írhatta, mért ne írhatta volna most is azt a másik mondást? S ha zápor volt, aki lemosta a kegyes diák szavakat, tessék beperelni a záport, ő a hibás.

– Ezek mind igen nyomatékos ellenvetések, s megtehette volna ön mindezeket a törvényszék előtt, ahova idézve volt; apellálhatott volna is egész a szeptemvirátusig; de miután meg nem jelent, mármost tessék elviselni makacssága következményeit.

– Jól van. Megadom az árát – szólt nevetve Topándy. – De ugyebár, mégiscsak jó *vicc* volt ez tőlem?

A szolgabíró haragos arcot mutatott.

– Még egyéb jó viccekre is rá fogunk térni, csak tessék végigvárni a dolgot.

– Tehát még hosszabb is a bűnrovás?

– Ha szigorúan kutatnók, nem lenne vége. A legsúlyosabb vád, ami önt terheli, a szent helyek profanálása.

– Hogy én profanálnék valami szent helyet? Hiszen negyven év óta még csak harangláb közelében sem voltam.

– Ön egy hajdan kegyes szertartásokra használt helyet most tivornyatanyává alakított át.

– Ah, arról van szó? Disztingváljunk, kérem. Hely és hely között nagy a különbség. A vörös barátok klastromát tetszik érteni? Az nem templom. Boldogult emlékezetű József császárunk törölte el őket, s államfelügyelet alatt lőnek jószágaik kótyavetyére bocsátva, minden rajta levő épületekkel egyetemben. Így jutottam én is a kolostor kertjéhez; ott voltam a kótyavetyén, ráígértem, s rajtam maradt. Voltak rajta épületek is, de hogy valamelyik templom lett volna, azt én nem tudom, mert már akkor minden tárgyat, ami megmozdítható volt, elvittek onnan, én csak a puszta falakat találtam. Nem is volt az adásvevési szerződésben kikötve semmi servitus, hogy mire használjam az épületet. Ebben, úgy tudom, mások sem voltak skrupulózusok. Mária-Eichban tudok egy kolostort, ahol a hajdani oltár helyén áll a boglyakemence, s a kórusban tartja a sváb a kukoricáját, akinek e tisztes régiség tulajdonába ment át, sőt egy Duna melléki városban látható az a volt kolostor, melyet az aerarium maga kórházzá alakított át.

– A példák nem szolgálnak önnek mentségére. Ha a sváb paraszt az isten áldását azon helyen tartja, ahonnan egykor azt kérték, ez nem szentségtörés; az aerarium is kegyes dolgot követ el, midőn a testi szenvedőket ápoltatja ott, hol egykor a lelki szenvedések nyertek vigasztalást; de ön a birtokába jutott falakat bemázoltatta ocsmány képekkel.

– Kérem, kérem. Azok mind a classica litteraturából vannak válogatva. Illusztrációk Béranger és La Fontaine költeményeihez: „Mon curé, – Les clefs du paradis, – Le scapulier, – Les cordeliers du Catalogne” et cetera. Mind igen kegyes tárgyak.

– Tudom. Ismerem őket eredetiben. Magányszobáját körülrakhatja velük kegyed, hanem ezúttal hozék magammal négy kőművest, akik azokat, ítélet szerint, ama falakról levakarják.

– Valóságos iconomachia! – kiálta fel kacagva Topándy, ki igen nagy örömét találta abban, hogy balgaságaival egy egész vármegyét így magára tudott lázítani. – Iconoclasterek! Képostromlók!

– Még egyebet is fogunk ostromolni – folytatá a szolgabíró. – Azon helynek kriptája is volt. Hát a kriptából mi lett?

– Az most is kripta.

– Mi van benne?

– Ami kriptában szokott lenni: áldott emlékű halottak, akik nyugosznak fakoporsókban, s várják a feltámadást.

A szolgabíró kétkedő arcot csinált: nem tudta, higgye-e ezt vagy ne.

– Hát mikor ön és dévaj cimborái bacchanáliáikat tartják ottan?

– Tiltakozom a bacchanál szó ellen.

– Igaz: még több! Erősebben kellett volna bélyegeznem azt a mulatságot, ahol botrányosan nekivetkőzve, elöl egy nyársra szúrt pecsenyét hordozván, az egész társaság olyan gúnydalokat énekel, minők a „Megálljon kend!” – és a „Hetes, nyolcas…”, s úgy tart botrányos körjáratot a kastélytól a kolostorig.

– A hatóság nagyon el lehet ellenem keserülve, ha botrányt lát abban, hogy egy csoport jókedvű ember pőrére vetkőzik, mikor melege van; ami pedig a gúny-

daloknak nevezett nótákat illeti, azoknak olyan ártatlan szövegük van, hogy akár nyomtatásban olvassák, melódiáik pedig éppen nagyon kegyesek.

– Hisz éppen az a botrány, hogy kegyes dallamokat paródiáznak, triviális szövegre alkalmazva. Már mire való a kártya nyolc lapját mint himnuszt végigénekelni? S ha jókedvük van önöknek, miért mennek vele a kriptába?

– Tetszik tudni, egy kis torra.

– Igen – *bakatorra!* – vágott közbe az esküdt.

– Én is azt értettem – monda nevetve az ateista.

– Micsoda? – pattant fel a szolgabíró, ki most kezdte érteni a fakoporsókban nyugvó halottak enigmáját; tehát az – pince?

– Persze, hogy pince; soha jobb pincém nem volt, mint az.

– S a halottak és a koporsók?

– Huszonöt akós gömbölyű koporsók, tele borral. Jöjjön, uramöcsém, kóstoljuk végig, bizony nem bánja meg.

A szolgabíró most már igazán dühbe jött; a düh oroszlánnyá tette, úgyhogy képes volt a hatalmaskodó kezéből másodszor saját erejével kirántani keze csuklóját.

– Vége legyen minden enyelgésnek! Ön itt törvényhatósága előtt áll, akivel nem lehet komázni. Adja át a kolostor kulcsait, hogy a profanált helyet letisztíttassam!

– Tessék betöretni az ajtaját.

– Ugyan már nem sajnálna egy ép závárt elrontani? – szólt közbe esküdt úr.

– No hát ígérjék meg, hogy legalább egy hordóból fognak kóstolni egy gyűszűnyivel: akkor kinyitom az ajtót; mert én sub titulo „klastrom” ki nem nyitok semmi ajtót, hanem sub titulo „pince” szívesen akárhányat, s abban az esetben még fizetek is készpénzzel.

Esküdt úr megrántá szolgabíró úr kabátját: az okosabb enged, a szigornak is van határa.

– Jól van, esküdt úr meg fogja kóstolni, én bornemissza vagyok.

Topándy néhány szót súgott hajdúja fülébe, mire az hirtelen eltávozott.

– No lássa, tekintetes öcsémuram, utoljára mégis csak megegyezünk; mármost tehát lássam a kontót; mivel tartozom a vármegyének, amiért a barátokat megsértettem?

– Itt a felszámítás: az „aktus” díja 200 forint, a perköltségek mennek három forint harminc krajcárra.

(Ezelőtt harminc évvel történt.)

– Továbbá?

– Továbbá az elmarasztalt kárára történt reparatúra s a mostani utazás, asszisztencia, forspont, a falmeszelő kőművesek napszáma és diurnumok; együtt összességgel tesznek kétszáznegyvenhárom forintot és negyven krajcárt.

– Nagy pénz, de csak kikerül valahonnan.

E szóknál Topándy úr kihúzott egy kétfogantyús fiókot a szekrényéből, s azt mindenestül odacepelvén, letevé a nagy diófa asztalra, a végrehajtó hatalom elé.

– Itt van!

A hatóság érdemes tagjai elébb elszörnyedve hökkentek vissza, azután elkezdtek kacagni.

Az a szekrényfiók tele volt-nem tudom *egy szóval* kifejezni, hogy mivel – tulajdonképpen, szoros értelemben véve – papirossal. Volt abban nagy mennyiségű ócska bankó, egy része a devalváció előtti, más későbbi idejű, még forgalomban levő: hosszú bankó, fekete bankó, veresfoltos bankó; – azután: elviselt kártyák, tarokk, svájci, francia, régi teátrumcédulák, vásári képek, utcai humor ismert szüleményei: a szabó, ki kecskén lovagol, az ördög, ki a rossz asszonyokat elviszi, szimándli-oklevél új házas férj számára, ahol az asszony seprűvel veri térdeplő urát, a nagybajuszú nürnbergi polgármester képe meg egy csomó levélboríték, aztán ismét bankjegyek, és mindez összevissza hányva, dúlva aszerint, amint hol egy tucat kártyát kellett benne megtalálni, hol egy cimboranevettető képet előturkálni, hol egy forintnak nevezett bankjegyet kellemetlen adakozás lerovására kivadászni.

Topándynak ez volt a takarékpénztára.

Az ezüst- és aranypénzt el szokta költeni, hanem amit bankóban fizettek neki, s amit múlhatlanul el kellett fogadnia, évről évre begyűrte ide, kártyák, bolond képek, színlapok gyűjteménye közé, s a felsokasodott értékhalmazt csak olyankor szellőzteté, amikor, mint most is, valami kényszerű vendéglátáson kelle átesnie, amit úgy hínak, hogy egzekúció.

– Tessék, kérem alássan.

– Micsoda? – riadt fel a szolgabíró. – Mi válogassuk ki ebből a kazalból, hogy melyik a pénz, melyik nem az?

– No, mert én nem vagyok olyan jártas a megítélésében, hogy a sok közül melyik kelendő még, melyik esik forgalmon kívül. Egyébiránt igaza van uramöcsémnek; én tartozom leszámlálni, uraságtok átvenni.

Azzal belemarkolt a kincshalmazba, s amint a markából kimaradt az összegyűrt papírok füle-farka, egyenkint előhúzogatta őket.

– E jó, e nem jó. E még új; e biz szakadt. Hát ennek melyik a képes fele? Ez öt forint, ez tíz forint. Ez a makk alsó.

Közbe-közbe aztán egy kis vitája is támadt, mikor holmi pezsgőspalackról elhámlott bor-etikettet is odaszámlált: hogy ez tíz forint.

Az urak kifogást tettek ellene; azt csak dobja félre.

– Micsoda, hát ez nem pénz? Ennek pénznek kell lenni. Ez francia bankó. Rá van írva: 10 frt., fizeti Cliquot, csak oda kell neki vinni.

Majd meg egy-egy tréfás képet kezdett el magyarázni, s alkudozott a hatósággal, hogy hát azt mennyiben veszik el; ő nagy pénzen szerezte meg.

Végre esküdt úrnak kelle ismét interveniálni, mert különben a likvidációnak holnap estig se lett volna vége, ő aztán sok kereséssel mint műértő ember, kifogdosott a kazalból kétszáz és negyvenhárom forintokat.

– Kérek egy kis vizet, szeretném a kezeimet megmosni – szólt esküdt úr e munka után, úgy érezvén magát, mint aki szemetes búzát szemelgetett.

– Mint Pilátus az ítélet után! – csúfolódék Topándy. – Mindjárt lesz minden. Most már vége a törvényes manipulációnak; most nem legale testimonium és incattus, hanem vendég és gazda vagyunk.

– Isten mentsen! – tiltakozék az ajtó felé hátrálva szolgabíró úr. – Nem akként jöttünk. Semmi alkalmatlanságára sem akarunk tovább lenni.

– Alkalmatlanságomra? – szólt felkacagva a bűnhődött. – Hát azt hiszi uramöcsém, hogy ez nekem alkalmatlanság volt. Sőt a legválogatottabb mulatság! Nem adnám ezer forintért, hogy a vármegyét így magamra bőszíthettem. Ez pompás volt. Egzekúció! Brachium! Törvényesen kiirtandó festett képek! Inkvizíció az én nótáim felett! Egy esztendeig fogok élődni ezen a tréfán. S majd meglássák uramöcséim, teszek én még olyat, gondolok én ki majd valamit, hogy vason kísérnek be a vármegye házához; egy bataillon katona jön ki értem, s megtesznek a porkoláb fiává! Hahaha! Vesszek meg, ha még ezt ki nem csinálom. Ha úgy egy esztendőre betennének a kóterbe! Aztán fűrészeltetnék velem a fát a vármegyeház udvarán, s tisztíttatnák velem a vicispán csizmáit! Klasszikus gondolat! Nem halok meg, amíg ezt meg nem érem.

Eközben előjött a hajdú a parancsolt mosdóvízzel; a másik ajtón pedig benyitott a másik hajdú, s egész barátságosan meginvitálá a vendég urakat.

– A nagyságos asszony kéreti a tekintetes urakat, szívesen látja egy kis villásreggelire.

A szolgabíró kétkedve nézett az esküdtre, az elfordult mosdani, és a tenyerébe takarta el nevető arcát.

– Kegyed nős? – kérdé a szolgabíró Topándytól.

– Óh nem – felelt az –, nem feleségem. Testvérem.

– Azonban mi ebédre vagyunk híva a szomszédba.

– Sárvölgyihez? Óh, ez nem tesz semmit; mikor az ember Sárvölgyinél akar ebédelni, igen jól teszi, ha elébb nálam reggelizik. Különben egy ital bor ígéretét mint conditio sine qua nont már bírom; aztán meg egy hölgy meghívását gavallér embernek nem is lehet visszautasítani.

E legutóbbi indok csakugyan döntő volt: egy hölgy meghívását lehetetlen visszszautasítani, még azon esetben is, ha az ember fegyveres erővel rendelkezik. Ennek az erőszaknak engedni kell.

Szolgabíró úr engedé a harmadszori merényletet sikerülni, hogy karjánál fogva az ebédlőterembe bevonassék.

Topándy fennhangon parancsolá a hajdúknak, hogy a pandúrokról és kőművesekről gondoskodjanak, legyen nekik enni-inni való elég, s midőn a szolgabíró ellenvetéshez készült, bevágta az útját a szóhoz:

– Kérem, most már vége az egzekúciónak, tessék meggondolni, hogy azok a jámbor fiúk a kolostor falairól kaparják a meszet, a festékpor a mellükre száll; az én bűnöm miatt kár ne essék a közbátorság őreiben. Tessék: itt jön a húgom.

A szemközti ajtón jött a fent nevezett nagyságos asszony.

A nagyságos asszonyt alig lehetett többre becsülni tizenöt évesnél; tiszta fehér ruha volt rajta; akkori divat szerint bokáig érő, s körül csipkével fodrozva, karcsú derekán széles rózsaszín szalaggal átszorítva; arcszíne kissé barna volt és

halavány, de annál pirosabbak gömbölyű ajkai, amik ha beszédre hasadtak, a leggyönyörűbb gyöngysor fogat engedték elévillogni bársonyuk közül; két sűrű szemölde csaknem összeért homlokán, s hosszú szempillái alól két nyugtalan fekete szem villogott elő olyan, mint a szén, melynek fele még izzó parázs.

Szolgabíró úr csodálkozott rajta, hogy ilyen fiatal testvére van Topándynak.

– Az én kedves vendégeim! – szólt Topándy, bemutatva a törvénytevő urakat őnagyságának.

– Ah! Tudom! – szólt az ifjú asszonyság vidám, csevegő hangon. – *Maguk* őkelméhez egzekúcióra jöttek. Nagyon jól tették: úgy kell neki. Maguk még századrészét sem tudják, hogy micsoda istentelenségeket követ el ez az ember, mert ha tudnák, régen háromszor is fejét vették volna.

Szolgabíró úr igen csodálatosnak találta a testvéri elismerésnek ez őszinte nyilatkozatát; hanem azért csak helyet foglalt az asztalnál őnagysága mellett.

Az asztal meg volt rakva hideg sültekkel és aszúborokkal. Őnagysága tartotta beszéddel és ízletes falatokkal a szolgabírót; az esküdt a háziúrral poharazott csendesen, azt nem kellett kínálni.

– Higgye el – szólt őnagysága a szolgabíróhoz –, hogyha ez az ember valaha a pokolra, jut, ennek extra szobát nyitnak ottan, annyira megérdemli. Én már kifáradtam a megjavításában.

– Nagyságod régóta itt mulat a tekintetes úr házánál? – kérdezé szolgabíró úr.

– Óh, már tíz esztendő óta.

(Vajon hány esztendős lehet akkor ez az asszonyság? – gondolá magában a szolgabíró, és nem tudott rá magának megfelelni.)

– Képzelje csak, miket tesz még! A minap egy régi szentet kiállított a szőlőbe madárijesztőnek, egy rossz kalappal a fejében.

Szolgabíró úr szemrehányó fejcsóválással fordult a vádlotthoz. Ebből megint nem jó lesz, ha a vármegye elé kerül.

– Ne beszélj, hugám, ha nem értesz hozzá – magyarázá Topándy. – Az egy ócska Pilátus-szobor volt, ki a hajdani kálváriáról maradt itten.

– No hát az is csak szent volt! – bizonyozék a villogó szemű hölgy.

Szolgabíró úr kezdett emelkedni a székéről. (Furcsa nevelésben részesülhetett őnagysága, ha még azt sem tudja, hogy ki volt Pilátus.)

Topándy mértéktelen hahotában tört ki. Azután, mint aki a bántalmat, melyet nevetésével okozott, egy komoly szóval helyre akarja hozni, jámbor ábrázattal mondá a hölgynek:

– És ha neked igazad van, nem kegyes tett volt-e tőlem, hogy egy olyan derék férfiúnak, ki állomásától meg lett fosztva, állandó alkalmaztatást szereztem, s minthogy hajadon fővel járt, még fel is kalapoztam az idők viszontagságai ellen? De ne traktáld te szolgabíró urat mostan kegyes kriminalitásokkal, hanem inkább azzal az őzpecsenyével; látod, hogy nem mer hozzányúlni.

Őnagysága aztán úgy tett, ahogy mondva volt.

Szolgabíró úrnak enni kellett; először, mert szép asszony kínálta, másodszor, mert valóban igen jó volt minden, amivel kínálta, sőt nemcsak enni, de inni is kel-

lett, mert poharába töltött, s koccintásra szólította fel, s ő maga ment példával legelöl. Őnagysága csak úgy hajtotta fel a villogó nedvet a pohárból, mintha tiszta víz lett volna. És azok a borok valóban igen erősek voltak. Szolgabíró úr nem tagadhatta meg őnagysága szép szemeitől, hogy részt vegyen bennük.

A tiltott gyümölcs édes. Ezt szolgabíró úr erősen tapasztalá, amennyiben a tiltott gyümölcsök közé sorozhatni azon villásreggelit, melyet az ember egy istentelen házánál vesz magához, ellopva az étvágyat az utána következő ebédtől, melyre egy jámbor férfiúhoz hivatalos.

Az étekfogatoknak pedig nem akart vége lenni. A hideg étkek után következtek a friss sültek, s a szép ifjú hölgy oly szívesen tudott kínálkozni, hogy szolgabíró úr nem állhatott ellent.

– Még ebből a friss majoránnás kolbászból! Én magam készítettem tegnap este.

Szolgabíró úr bámult. Őnagysága ilyennel is foglalkozik? Mikor elfogyott a kolbász, szót is tett emiatt.

– Az ember pedig azt hinné, hogy e szép kezek egyébbel sem foglalkoznak, mint hímzéssel, zongorázással és aranyszegélyű lapok forgatásával. Nagysád olvasta már az országgyűlési almanachot?

Erre a kérdésre Topándy hahotával felkacagott, az esküdt eltakarta a száját az asztalkendővel, a nevetés a torkán akadt; a szolgabíró el nem tudta képzelni, hogy mi nevetséges lehetett a kérdésében.

Őnagysága egészen elfogulatlanul válaszolt:

– Óh, annak igen szép *nótája* van; ismerem. Ha meghallgatják, hát eldanolom.

Szolgabíró úr gondolá, hogy itt egy kis félreértésnek kell lenni; hanem ha őnagysága dalolni akar, azt azért nagyon örömest el lehet hallgatni.

– Melyiket kívánják, a „Bécs város”-t vagy a „Rózsabimbó”-t?

– Mind a kettőt! – szólt a háziúr – s ráadásul még a legújabb országgyűlési nótát: „Szállj le csak a keresztről, repülj a jegenyére”. Hanem gyerünk innen az ebédlőből éneket hallgatni, itt villákkal, tányérokkal zörögnek, menjünk át a húgom szobájába. Ott fog ő magyar zongora mellett énekelni. Látott már magyar zongorát, uramöcsém?

– Nem emlékezem rá.

– No, az nagyon szép. Azt meghallgassa! A hugám remekül játszik rajta.

Szolgabíró úr karját nyújtá őnagyságának, s a társaság átment a benyílóba. Az volt őnagyságának a szobája.

Igen díszes, elegáns szoba volt, a bútorzat mahagóni és ébenfa, gazdag faragványokkal és aranyozással; roppant üveges szekrények s nehéz selyemfüggönyök; hanem az a lényeges különbség volt mégis közte és más úrhölgyek szobája közt, hogy ezek a drága kelméjű tárgyak mind nem hasonlítottak alakjaikra és rendeltetésükre nézve a pipereszobák megszokott alkatrészeihez.

Az egyik szegletben állt egy szövőszék – mahagóni fából, elefántcsonttal kirakott osztovátával; most is egy félbenhagyott szövet volt még rajta, melybe virágok, pillangók, madarak voltak szőve csodálatos finomsággal.

– Lássa – szólt a fiatal hölgy –, ez az én hímzőasztalom. Azt az abroszt is én szőttem, amiről ma reggeliztünk.

Csakugyan különös nevelést kapott!

Mellette állt egy kerekes rokka és egy orsós guzsaly, amarra len, erre tépett selyem kötve, az elefántcsont orsó oda volt dugva a selyem közé.

– Ez pedig az én könyvtáram – szólt a hölgy a faliszekrényekre mutatva.

A faliszekrények üvegajtain keresztül sorba állított tékája látszott mindennemű konyhászati palackoknak. Legalul a nagy fóliánsok, a gyümölcságyon érő mindenféle ecetek; másik sorban télire eltett ugorkák, azután fel egész a plafondig minden néven nevezhető gyümölcsök befőttjei ragyogó épségben, befejezve egy sor gyümölcsszesszel, amely ahány üveg, annyiféle színű volt.

– Pompás könyvtár! – monda rá esküdt úr, míg a szolgabíró még most sem bírt tisztába jönni afelől, hogy miféle úrhölgy lehet az, aki az ilyesmit könyvtárnak nevezi.

A nehéz brokát függönyök, mik az alkovenben rudakra kifeszített sátort képeztek, szinte föltárták titkukat; a fiatal hölgy fölemelé a függönyt, s naivul mondá:

– Ez az én alvóhelyem.

Egy cifra gyékény a padlóra leterítve, aztán semmi egyéb. Különös neveltetés, nagyon különös.

Az ágy mellett állt egy nagy rézkalitka.

– Ez az én kedves madaram – szólt a szép hölgy a benne lakó állatra mutatva.

Az volt egy nagy fekete kakas, mely egyszerre berzenkedve állt fel, amint az idegenek közelébe léptek, s aggodalmas kotkodával ütött lármát, veres sisakos fejét rázva haragosan.

– Lássa, ez az én öreg pajtásom, aki rám vigyáz, s egyúttal órám is, aki hajnalban fölkelt.

És a hölgy tekintete egészen érzékennyé vált, midőn kezét benyújtá a haragos állathoz, melyhez az gyöngéd enyelgéssel vagdalt, ismerős tréfás gógatását hallatva.

– Mikor kinn járok, akkor szabadon jár, és kísér, mint a kutya.

A fekete szörny addig, míg az idegeneket látta, csak a csendesebb hangokon jelenté, hogy tudomást vett ittlétükről, hanem amint Topándy is előlépett, egyszerre oly hadilármát csapott, mintha az egész puszta tyúktelepeit mind fel akarná lármázni, hogy róka jár a kertben. A nyakán fel volt borzolva minden toll, mint egy spanyol inggallér.

– Majd mindjárt el fog ez hallgatni – biztatá a vendégeket az ifjú hölgy –, mihelyt a muzsikát meghallja.

Lássuk hát azt a magyar zongorát!

Az pedig egy cimbalom volt. Az igaz, hogy remekmű, ébenfából, gyöngyházzal kirakva; a húrszorító szegei ezüstből, a feneke színes famozaik, a húrokra fektetett két cimbalomverő fogantyúja piros koráll; az állvány, melyen a cimbalom nyugszik, remekbe dolgozott asztalosmű, mely erős hangfeneket képez a hangszer alatt, s előtte a kis gömbölyű karatlan szék piros bársony, arany tigriskörmű lábakkal.

Hanem az mégis különös, hogy egy fiatal hölgy a cimbalmot verje!

Azt a faluvégi hangszert, amit rongyos köpönyeg alá takarva szoktak hordani, csárdaasztalokra, felfordított hordók tetejére letenni, amibe konfidens parasztlegények széles talpú rézgarasokat szoktak hányni fizetésül; hogy az most itt mahagóni bútorok között jelenjen meg, s kíséretül szolgáljon egy fiatal hölgy éneke mellé, ki mintha zongora mellett ülne, saját aranykösöntyűs kezeivel veri ki a dallamot a panaszos hangszerből; aminek művészét megszoktuk torzonborz szakállal képzelni, nem is másképp, mint a dohánytalan pipával szájában, amit már csak keserű utóízéért színak.

S az egész cimbalomjáték olyan tréfás, olyan groteszk. A játszó karjai szüntelen rángatózásban; egész válla, feje mozog bele; nem olyan, mint a zongora, ahol az öt ujj elvégez mindent; a zongora viszonya a művészhez az, ami a nagyságos úré a gyermekéhez, kivel messze kézből beszél; de a cimbalmos „pertu” van a hangszerével.

A fiatal hölgynek olyan jól illett ez is.

Amint a cimbalomverőket kezébe vette, amint végigütögetett velük a kifeszített húrokon, arca valami új kifejezést vett föl; eddig, valljuk meg, sok együgyűség volt abban; most otthon érezte magát: ez az ő világa.

Két dalt énekelt el a vendéguraknak, mind a kettőt azok közé sorozzák, amiket nálunk „országgyűlési nóták” név alatt ismerünk; ott szoktak keletkezni a jurátuskávéházakban országgyűlések alatt, mikor még az ifjúságban több volt a kedély.

Az egyiknek szép bús dallama van: „Bécs várostól nyugatról keletre hidegen fúj a szél”. Vége az, hogy a Duna vize keserű, mert Pozsonynál sok keserű könyű hullott bele, „Melyet a hon nagyjai pergetnek, hogy Ragályi nem ment fel követnek”.

Most a patrióták takarékosabbak a könnyeikkel; hanem akkor nagyon sokat keseregtek a „Bécs város nótáján”.

Másik nóta volt a „Rózsabimbó, borostyán”, ennek is csinos dallama van; a szövege is ragyog szabadság oltáraitól, angyalaitól, szabadság koszorúitól s más efféle mitológiai tárgyaktól.

A fiatal hölgy keze alatt úgy zengett a húr, ajkán úgy csengett a dal, mintha azt a sok szép flosculust ő érzené legjobban, s neki kellene érte leginkább keseregni.

Még azután egy harmadik országgyűlési dalt is bocsátott közre, aminek már szatirikus tartalma van; de aminek szarkazmusa annyira lokalizált és személyekhez kötött, hogy mai világban nagyon kevesen tudnák már megmondani, mi az élc a *keresztre repült varjúban* s a példává lett *taligás lóban.*

Topándynak hallatlanul tetszett ez. El is daloltatta újra. Alkalmasint a papokat gúnyolta benne valaki, de úgy, hogy azt senki se értse, csak akinek meg van már magyarázva.

Szolgabíró úr egészen el volt bájolva ez egyszerű hangszer által. Sohasem hitte volna, hogy ezen ily virtuozitással lehessen játszani.

– De ugyan mondja meg, nagysád, hol tanult ezen a hangszeren játszani? – kérdé őnagyságától, csudálkozását nem bírva tovább rejteni.

E szóra őnagysága egyszerre oly kacagásba tört ki, hogy ha hirtelen meg nem kapja magát a lábával a cimbalom állványában, székestül együtt hanyatt esik. Így is, amint hajtekercsei akkori divat szerint „à la girafe” egy magas tetőfésűre voltak feltűzve, a fésű mindenestül kiesett a fejéből, s hosszú, hollófekete két hajfonadéka egész a padlóra omlott alá.

Erre a fiatal hölgy abbahagyta a nevetést, s miután szétbomlott haját sehogy sem sikerült többé a fésű körül elhelyeznie, hirtelen összecsavarta azt a fején, s a guzsalyából kirántott orsóval keresztültűzte. Pompásabb koronát nem lehet képzelni, mint ez volt.

S hogy előbbi dévajságát helyrehozza, ismét fölvette a cimbalomverőket, s elkezdett a cimbalmon valami hallgató nótát játszani.

Nem volt az dallam, nem változatok ismert áriákra; valami név nélküli ábránd volt az; ráma nélküli kép, láthatártalan táj. Valaki panaszol olyan hangon, amely inkább tréfa, valamit, ami nagyon komoly, ami elmúlt, nem is térhet vissza soha; amit nem vall meg senkinek szóban, beszédben, csak a zengő húrokra bíz, hogy adják tovább, unokáról unokára; – egy koldus dala, aki eltagadja, hogy király volt; – egy csavargó dala, aki eltagadja, hogy hazája volt, de mégis visszaemlékszik rá, s az emlék végigsajga dalon: nem érti, nem tudja senki; tán az sem, aki játszsza, csak sejti, és elborong rajta. A pusztai szél az, melyről senki nem tudja, honnan jő, hová megy, az űzött felhő, melyről senki nem tudja: hol támad, hová vész. Egy otthontalan, tárgytalan, alaktalan keserv… egy virágtalan, visszhangtalan, úttalan puszta… tele délibábbal.

Szolgabíró úr is elhallgatta volna azt napestig, akárhová lett volna tőle a szomszéd ház ebédje, ha Topándy azzal a szkeptikus észrevétellel föl nem zavarja, hogy íme egy hosszúra kinyújtott acélban mennyivel több lélek van, mint egy kétlábú állatban, mely azt állítja, hogy ő az Isten képe.

Ez ismét figyelmezteté, hogy a mindent tagadó házában van. Odakinn is megkondult a déli harangszó, s vele egyszerre rákezdé a fekete kakas is szárnycsattogtatva egyhangú őrszavát, mintha valami őrtorony trombitása volna, akinek a harangszóra kürtriadással jelt kell adni a lakosoknak.

Erre rögtön elmúlt a hölgy arcáról a méla búsongó kifejezés, letette a cimbalompengetőket, felugrott székéről, s természetes őszinteséggel kérdezé:

– Ugye, hogy szép dal volt ez?

– Valóban. Micsoda dal ez?

– Csitt! Azt nem szabad kérdezni.

Esküdt úrnak kelle figyelmeztetni szolgabíró urat, hogy ideje lesz már az elmenésnek, mert még egy „mulatság” várakozik rájuk.

Erre azután mind a négyen nevettek.

– Én nagyon sajnálom, hogy ilyen alkalommal volt legelőször szerencsém önnel megismerkedhetni – mondá búcsúzólag az ifjú tisztviselő, házigazdájával kezet szorítva.

– Én pedig örülök, hogy szerencsém volt: ajánlom magamat a viszontlátásig; azaz a legközelebbi egzekúcióig.

Most őnagyságához fordult a szolgabíró megköszönni a szíves fogadtatást.

E tisztelgésnél az ifjú hölgy keze után nyúlt, azon szándékkal, hogy kezet csókoljon neki; mielőtt azonban e szándékát kivihette volna, őnagysága egyszerre átkarolta a nyakát mind a két kezével, s olyan egészséges csókot nyomott az arcára, amilyet csak kívánhat valaki véletlen fejében.

Szolgabíró úr inkább megijedt, mint megörült e váratlan ajándékon. Őnagyságának csakugyan sajátságos szokásai vannak. Alig tudott felőle valamit, hogyan jutott ki az utcára ebből a házból. Az igaz, hogy a bor is a fejébe ment kissé, nem volt hozzá szokva.

Topándy kastélyától Sárvölgyi lakáig egy hosszú lóherés kerten kellett keresztülmenni.

E kert ajtajáig karonfogva vezette tisztitársát az esküdt, és csendesen ballagott mellette, hanem amint a kert árkán belül voltak, Buczkay uram azt mondta a szolgabírónak:

– Csak tessék előremenni, majd én utolérem; egy kicsit hátramaradok magamat kikacagni.

Azzal leült a földre, gyomrára feszítette a két öklét, s elkezdett hahotával kacagni, ahogy a torkán kifért; hanyatt vetette magát a fűre, a lábaival rugdalta a földet, és egyre kacagott.

Az ifjú tisztviselő aggódva gondolá magában: ez ugyan csúnyaúl becsípett a magyarádiból; mármost hogy menjek én egy ilyen részeg emberrel egy olyan kegyes férfiú házához?

Mikor aztán Buczkay eleget tett a természet azon kívánalmának, mely szerint a túlterhelt jókedv magnetizmusa illő mennyiségű kacagásban kénytelen magát kiüríteni, ismét fölkelt szépen a földről, leporozta ruháit, s a legkomolyabb képpel a nap alatt mondá:

– No, most már mehetünk.

Sárvölgyi háza abban nem hasonlított a magyar falusi lakokhoz, hogy míg azoknak a kapuja éjjel-nappal tárva áll, legfeljebb egypár szelindek őrzi az udvart, az is csak inkább azért, hogy a vendégek kabátjára sáros talpai nyomát nyájaskodása jeléül odatenyerelje: addig Sárvölgyi lakása, mint valami városi épület, körül volt kerítve kőfallal, kapuja, kis ajtaja mindig zárva, s a falkerítés végig vasszegekkel feltüskézve; még – ami hallatlan a falusi házaknál – csengettyű is volt alkalmazva az ajtófélre, azzal kellett jelt adnia, aki be akart jutni.

A tekintetes urak jó egy óranegyedig csöngettek ott az ajtón, már esküdt úr arra fakadt, hogy bárcsak senki se nyitná ki, míg végre csoszogó léptek hangzottak a folyosóról, s valami rekedt, sikongó asszonyi hang elkezdé vallatni a kívül levőket.

– No, ki a?

– Hát mink vagyunk.

– Kik azok a mink?

– A vendégek.

– Miféle vendégek?

– A szolgabíró meg az esküdt.

Erre aztán nagy nehezen félretolták a tolózárt, s megjelent a kérdezgető: egy asszonyság, aki életkorára nézve úgy egy kissé „szüret után” van. Egy piszkos fehér konyhakötény volt eléje kötve, azon alul egy másik kék konyhakötény, az alatt meg egy harmadik tarka kötény. Ennek az asszonyságnak az volt a luxusa, hogy mentül több szennyes köténynt kössön fel maga elé.

– Jó napot, Boris asszony! – üdvözlé őt ismerősül az esküdt – bizony majd alig akart bennünket beereszteni.

– Engedelmet kérek, hallottam, hogy csengetnek, de nem jöhettem mindjárt, mert a rántott hal a serpenyőben volt, azt meg kellett várnom, míg kisül, aztán annyi rossz ember jár ám itten, koldus, csavargó, armer Reisender, hogy az embernek mindig zárva kell tartani az ajtót, s meg kell kérdezni, hogy ki van odakinn.

– Jól van, Boriska lelkem, hát csak nézzen utána annak a sülthalnak, hogy meg ne égjen, majd rátalálunk mi valahol a tens úrra. Elvégezte-e már az imádságát?

– De bizony megint újrakezdte. Halottra harangoznak, s ilyenkor egyet szokott még imádkozni a megboldogult lelkéért. Ne verjék ki belőle, kérem, mert akkor egész nap morog!

Boris asszony bevezette az urakat egy nagy szobába, mely a terített asztalról sejtve, ebédlőül szolgált; különben valami kegyes votiv-teremnek nézhette volna a belépő, annyira fel volt ékesítve azon megdicsőültek képeivel, kiket, mert hozzájuk felemelkedni fáradságosabb, szeretünk magunkhoz levonni.

És abban van is sok magasztos! *Egy* Krisztus-kép, ki a Golgotára vitt kereszt terhe alatt lerogyik, a bánatos özvegy szobájában; *egy* „mater dolorosa” képe az aggódó anya lakában; *egy* szent szűz haut-relief, oly szeplőtlen fehér, mint maga a dicső eszme, a hajadon ágya fölött; *egy* báránykás gyermekkép, a Keresztelő János és a kis Jézuska, mit az alvó gyermek maga mellé fektet vánkosára, hogy angyalokkal álmodjék, bizony megragadó, szívemelő, tiszteletre méltó jelenetek; az emlék, mely hozzájuk vezet, szent és örökkévaló, az áhítat, mely előttük térdepel, ihlett, tiszteletre méltó; – de visszataszító látvány a farizeus lakása, ki körülrakja magát szentek képeivel, – *azért, hogy azt az emberek lássák.*

Sárvölgyi sokáig hagyta várakozni vendégeit, akik egyébiránt nem voltak türelmetlenek.

Jövetelét nagy csengetés előzte meg, azzal szokott jelt adni a konyhában, hogy a tálaláshoz lehet készülni. Nemsokára benyitott maga.

Magas, száraz ember volt, termetére keskeny, s még e szűk termethez oly kicsiny feje volt, hogy alig lehetett elhinni, hogy az a fej arra mind használható, amire más emberé. Simára borotvált arca nem árulá el életkorát, arcbőre olajsárga volt, középütt mozdulatlan rézveres foltokkal, szája kicsiny, álla összenyomott, orra aránytalanul nagy és kellemetlenül görbe.

Igen nyájasan szorított kezet a vendég urakkal: esküdt urat már régebben volt szerencséje ismerni, hanem szolgabíró urat láthatni most éri először a különösen megtisztelő szerencse.

Hanem bármilyen nyájas volt, arcának egy vonása sem mozdult soha.

Szolgabíró úr arra látszott fogadást tenni, hogy ma egy szót sem fog szólni. A társalgás egész terhe esküdt úrra jutott.

– Szerencsésen bevégeztük az egzekúciót.

Ez volt természetesen a társalgás megkezdésére legalkalmasabb téma.

– Óh, én eléggé sajnálom azt, hogy ennek így kelle lenni – sóhajta Sárvölgyi. – Én különben Topándyt, bár engem szüntelen üldöz, nagyon tisztelem, szeretem. Óhajtanám, hogy megtérne. Igen jeles, kitűnő férfiú volna. Elismerem, hogy én igen nagyon hibáztam, midőn e férfiút saját sérelmemért bevádolám. Bánom, hogy ezt cselekedtem. Azt kellett volna tennem, hogy aki téged megüt jobb felől, tartsd neki az arcodat bal felől is.

– Akkor nagyon kevés kriminális processzus kerülne a bíróság elé.

– Megvallom, hogy ma reggel, midőn a végrehajtó bíróság kijött, örültem. Magamban vígságot éreztem afölött, hogy íme ellenségem elbukott, lábam alá van gázolva. Gondoltam arra, hogy ő most fogcsikorgatva harapdálja a fejére taposó igazságnak sarkait. És örültem rajta: ez pedig bűnös öröm volt, mert nem szabad az elbukottak romlásán vigadni senkinek, és felebarátja veszedelmén az igaz nem örülhet. Ez bűn volt, amiért meg kell vezeklenem.

– Legegyszerűbb vezeklés volna – gondolá esküdt úr –, ha az egzekvált összeget visszatérítené neki.

– Azért én bűnhődést szabtam magamra – szólt Sárvölgyi félrefordítva nyakát kegyesen. – Óh, én meg szoktam magamat büntetni, ha valami vétekben kapom. Egynapi böjtre büntettem magamat. Az lesz a büntetésem, hogy itt fogok ülni az asztalnál, végignézem az egész vendégséget, és semmihez hozzá nem nyúlok.

No, az szép lesz! – hüledezék az esküdt. – Ez fogadásból böjtöl, mi teleettük magunkat a szomszédban, végig fogjuk nézni az egész ebédet, meg sem ízlelünk semmit; Boris asszony kiseprűz bennünket a házból.

– Szolgabíró úrnak bizonyosan a nagy hivatalos fáradságban fájdula meg a feje? – ekként találgatá a szeget a fején Sárvölgyi.

– Valósággal ott – bizonyítá esküdt úr.

Az ifjú hivatalnoknak csakugyan inkább nyugalomra volt szüksége, mint vendégségre. Vannak áldott jó természetű emberek, akiket egypár pohár bor mindjárt elálmosít, s akikre nézve valódi kínai leleményességű tortúra, ha ébren lenni kényszeríttetnek.

– Nagy küzdelmekkel jár a hivatal – erősíté a felvett álláspontot Sárvölgyi. – A buzgalom és serénység sokakat idejekorán elemészt. Ez a világ nem méltányolja azt, hanem a túlvilág bizonyára meghozza az elismerést.

– Én azt indítványoznám – szólt esküdt úr –, hogy szolgabíró úrnak jó volna ledűlni a pamlagra, s kipihenni magát, míg a brachium a kolostortisztogatásból előkerül, s ismét kocsira ülhetünk.

– Az álom az ég adománya – monda a kegyes férfiú –, vétkeznék, aki azt felebarátjától elragadná; csak tessék magát mindjárt itt ebben a szobában kényelembe tenni.

Kényelembe tenni magát ugyan nehéz tudomány volt azon a náddal fonott karos lócán, amit a házigazda pamlagnak titulált; úgy látszik, az is aszkéták és tes-

tüket kínzók számára készült fekhelyül; hanem szolgabíró úr azért csak lefeküdt oda, bocsánatot kért és elaludt. És aztán azt álmodta, hogy maga előtt látja ismét azt a megterített asztalt, ahol egyik vendég egy ölnyire ül a másiktól, körös-körül a szentképek mind ott függnek a falakon, de mind félrefordították arcaikat, mintha nem akarnának idenézni. A padlat közepéről függött az imént alá egy nehéz tizenkét karos csillár, annak a helyén lóg maga a házigazda.

Átkozott bolond egy álom!

Pedig hát a házigazda ott ül szemközt az esküdttel, a hosszú asztal két végén, mert Borcsa asszonynak úgy tetszett teríteni. S minthogy a szolgabíró terítéke közbül üresen maradt, a gazda és a vendég olyan távol estek egymástól, hogy egyik sem volt képes a másikat kínálkozással elérni.

Végre nyílt az ajtó, olyan cifra nyikorgással, hogy esküdt úr azt hitte, valaki énekel, hogy eresszék be; – Borcsa asszony hozta a levest.

Esküdt úr el volt szánva arra az áldozatra, hogy a legale testimonium hitelének fenntartásáért – még egyszer ebédel ma. Képesnek hitte magát e feladattal megküzdeni.

Csalatkozott.

Van egy sajátsága a magyarnak, amit még nem énekeltek meg; az, hogy a gyomra nem vesz be bizonyos tárgyakat.

Ezt nem érti külföldi ember: ez specifikum.

Valamelyik jeles politikai kapacitásunkat megrótták azért, hogy országgyűlési maiden-speechébe minek keverte bele a – spinótot. Pedig ez volt a legerősebb indok, amit csak azon országgyűlési szak alatt fel lehetett „super eo” hozni, hogy mi itthon akarunk maradni.

És mikor Vörösmarty azt énekelte, hogy „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely”, szükségtelennek találta az indokot is hozzátenni, miután azt úgyis minden ember tudja: – „mert az egész külföldön mindenütt *vajjal főznek”.*

A magyar gyomor gyűlöli a vajast. Undorodik, megcsömörlik, halálra betegszik tőle, elfut az emlegetésétől, s ha valami furfangos gazdasszony álnokul, alattomosan megeteti vele a vajast, azt mint élete elleni attentátumot fogadja, s az ilyen méregkeverőnek az asztalához többet le nem ül.

Akármilyen úrrá tegyék külföldön, visszakívánkozik az átkozott vajszagú világból, s ha nem jöhet, lesoványkodik, elvész, s mint a tevepárduc az európai klíma alatt, nem szaporítja faját az idegen országban. Körös-körül minden szomszédja vajjal, olajjal, faggyúval főz, s ennélfogva „áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell”.

Esküdt úr is ez őseredeti vágásból való magyar ember volt. Amint a ráklevesen megérezte, hogy vajjal van készítve, letette a kanalat a tányéra mellé, s azt mondta, hogy nem eheti a rákot. Amióta megtudta, hogy a rák nem egyéb, mint vízben élő bogár, s amióta Németországban társulat keletkezett, mely a cserebogaraknak csemegévé emeltetését tűzte ki feladatául, azóta nem nézheti jó szemmel e retrográd irányú szörnyetegeket.

– Tehát csak vigye el, Borcsa asszony – monda sóhajtozva a háziúr. Ő maga sem evett, mert vezeklést tartott: arra büntette magát.

Borcsa asszony mérges dohogással vitte el a tálat.

Képzeljen magának valaki egy gazdasszonyt, akinek minden ambíciója, uralkodása a konyha, mikor mindjárt az első tál főztét érintetlenül adják vissza az asztalról.

A másikkal pedig éppen úgy járt. Az töltött tojás volt szardellával.

Esküdt úr becsületére állítá, hogy az öregapját attól temették el, hogy a szardellát megkóstolta, s valamennyi asszonyféle a családjában rögtön görcsöket kapott a szagától. Ő készebb volna egy cethalat megenni, mint egy szardellát.

– Borcsa asszony, vigye ki ezt is. Nem eszik belőle senki.

Borcsa asszony már itt elkezdett csendesen morogni, hogy már az csak mégis szörnyűség, hogy az disznó finnyáskodás, így turkapiszkálni a tisztességes ételben, hogy biz ennél jobbat az öregapjuk házában sem ettek. Ez utóbbi morgást kissé mérsékelte az ajtó csikorgása, amint kiment rajta. Ott kinn aztán hangzott a csetepaté a konyhaszolgálóval, s volt tányérdobálás, lábascsörömpölés – bevett szokás szerint.

Azután következett valami salátaféle – főve, kirántott zsemlyével a hátán.

Ettől esküdt úrnak még kollégiumi diák korában egyszer oly veszedelmes hideglelése támadt, hogy azóta élte kockáztatásával járó vállalatnak tartaná vele közelebb érintkezésbe jönni. Itt már beleveszett a gazdasszony Sárvölgyi úrba.

– Mondtam ugye, hogy ma ne főzessen böjtöst! Nem mondtam? Azt gondolja, minden ember ilyen áhítatos, mint maga, hogy megtartja a pénteket? Mármost itt van la, engemet ér a szégyen, gyalázat.

– Ez is hozzátartozik azon bűnhődéshez, melyet magamra szabtam – felelt kegyes megnyugvással Sárvölgyi úr.

– Üssön a kő a maga bűnhődéséhez; most engemet megesz a méreg, ha odaát ezt megtudják. Maga napról napra nagyobb bolond lesz.

– Csak mondd, jámbor asszony, ami nyelvedre akad, hisz az ég téged is penitenciának rendele mellém.

Boris asszony bevágta maga után az ajtót, s odakinn sírt mérgében.

Esküdt úr fogadásokat tett magában, hogy de már akármi fog következni, abból bizonyára enni fog, ha méreg lesz is.

Annál is több volt: – hal volt.

Már itt pedig orvosi bizonyítvánnyal is erősíthetjük, hogy valahányszor halat evett esküdt úr, mindannyiszor megfeküdte az ágyat. Ki kellett mondania, hogy ha mindjárt forró vízzel kergetik is ki a házból, de ő ehhez hozzáharapni nem mer.

Boris asszony most már nem szólt. Annyira jutott, hogy elhallgatott. Mint tudjuk, az asszonyi haragban ez az utolsó előtti stádium. Mikor hallgat, és nem lehet szavát venni. Még azon túl van egy, majd azt is meglátjuk mindjárt.

Esküdt úr azt hitte, hogy már átestek az ebéden, s igen őszintén kérte Boriskát, hogy csak egy kis feketekávét készítsen az ő és szolgabíró úr számára.

Boriska kiment szótlanul, Sárvölgyi úr maga vevé elő a kávéfőzőt, ezt nem bízta soha másra, s ott spirituszlángnál megfőzte a kávét, míg Boris visszatért.

Szolgabíró úr éppen azt álmodta, mintha az a plafondról lelógó ember odafordulna hozzá, s azt mondaná: „Tessék ez a csésze kávé”. S ugyan jólesett a szívének, mikor felriadván a pamlagról, nem a csillár helyén, hanem a széken látta őt maga előtt ülni:

– Tessék ez a csésze kávé.

Szolgabíró úr sietett hozzáülni, hogy az álmot kiverje szeméből, az esküdt is töltött magának.

Íme ekkor lép be Borcsa asszony egy tál túrós galuskával.

A világ minden regényírója rajong a maga nemzeti eledelei mellett; miért ne mondanók ki mi is őszintén, minden hipokrízis nélkül, bárha ellenfeleink programjaiba ütközünk is vele, hogy van egy kérdés, melyben minden honához és történeti hagyományaihoz hű magyar egyetért, legyen az bár történeti-konzervatív vagy demokrata-centralista; s e kérdés az, hogy a túrós galuskának múlhatatlan conditio sine qua nonja a zsíros tepertő: ellenben hagyományos szokásainkkal és a nemzeti közérzülettel összeütköző kísérlet azt különösen vajjal megbecsteleníteni.

Nem tagadható pedig, hogy a jelen esetben is nagy gravamenre adatott ok e kellék figyelembe nem vétele által.

Borcsa asszony a női harag legvégső stádiumának vészjelenségével arcán közelíte esküdt úrhoz; – mosolygott, és nyájas volt. Az a legrettenetesebb látvány, mikor egy delnő, kezében egy tál túrós metélttel, mosolyog és nyájaskodik, míg az ellenfél jól tudja, hogy csak egy hajszál választja el attól a katasztróftól, hogy most mindjárt az egész tál galuska a fejéhez repüljön.

– Tessék, kérem alássan.

Esküdt úr hátán a hideg veríték folyott végig.

– De már ebből csak tetszeni fog? – Galuska.

– Látom, lelkem, hogy galuska – mondogatá esküdt úr, azt nézvén, hogy merre lesz tágabb a világ –, de nekem semmiféle nemzetségem sem lakozott túrós galuskával – a feketekávé után.

A katasztróf még nem ütött. Esküdt úr a szemét is behunyta már, várván az elkerülhetetlent, hanem a zivatar, csudára, elvonult feje felől.

Volt még tárgy, mely a mennyköveket magához vonta.

A szolgabíró visszaült már az asztalhoz, s még ő most rakta a cukrot a kávéjába; ennek még nem lehet az a kifogása.

– Tessék, kérem alássan…

A szolgabírónak a hajaszálai álltak fel a borzasztó tekintettől. Látta, hogy az a kegyetlen sárkánya az apokalipszisnek mindjárt őt magát eszi meg, ha társai bűneért ő maga agyon nem eszi magát a túrós ételekből. Az pedig teljes lehetetlen. A pallossal vagy a máglyával szemben sem lehet egy falatot sem elfogadni.

– Bocsánat, ezer bocsánat, tisztelt asszonyság – hebegé, székével odább húzódozva a fenyegető rémtől –, de én annyira nem jól érezem magamat, hogy nem vagyok képes ebédelni.

Ekkor aztán kitört a zivatar.

Letette Borcsa asszony a galuskás tálat az asztal szélére, két csípőjére nyomta a két kezét, s ilyen kifakadásban tört ki:

– Nem bizony, lélekáldotta! Nem tudnak minálunk ebédelni, mert jól tartotta magukat odaát – a *cigányleány.*

A forró kávé mindkét vendég férfiúnak a torkán akadt e szóra. Esküdt úrnak a nagy nevetéstől, szolgabíró úrnak a még nagyobb rémülettől.

Ez az asszony csakugyan szörnyű bosszút állt!

A jámbor szolgabíró olyannak érzé magát, mint akit megvertek az iskolában, s attól fél, hogy ezt még majd meg is tudják odahaza.

Szerencséjére a pandúrkáplár jött azzal a hírrel, hogy a szentségtelen képek levakartatása végrehajtatott, s a kocsik előálltak. Ő is kikapta azonban már odakinn a magáét, mert a konyhában kérdezősködvén az urak után, Borcsa asszony keményen lehordá, hogy menjen a mélységes poklokra, hisz kend is olyan borszagú, kendet is leitatta odaát a cigányleány!

Az a cigányleány!

Szolgabíró úr soha olyan könnyű szívvel nem ült fel szekérre, mint most, hogy ettől a háztól, ettől a lankadombi elátkozott teleptől megszabadulhatott.

Csak mikor már jó messze kinn poroltak az országúton, szólítá meg útitársát:

– Hát, urambátyám, az a nagyságos asszony csakugyan cigányleány volt?

– A biz a volt, uramöcsém!

– Hát mért nem mondta ezt nékem, urambátyám?

– Hát nem kérdezte tőlem, uramöcsém.

– Ezért feküdt hanyatt nevetni, urambátyám?

– Ezért hát, uramöcsém.

Szolgabíró úr nagyot fohászkodott.

– Csak legalább a feleségemnek meg ne mondja aztán, urambátyám, hogy a cigányleány megcsókolt.

V. A fenevad tanyája

Még akkoriban a Tisza-szabályozás a pium desideriumok közt sem létezett; azt a rónát, hol most Lankadomb körül burgundi répát kapálnak négylapátú vonógéppel, akkor még beláthatlan mocsár fedte, mely éppen csak a Topándy kertje alatt végződött, melytől széles vízárok választá el; ugyanaz a vízárok keskenyen, kanyarogva bement a nagy nádrengetegbe, s száraz nyáron valami érformát képezett, melyen át a Tiszába folyott le a mocsár vize. Mikor esős, áradásos idő volt, akkor meg természetesen a Tiszából folyott vissza a patak ugyanazon az úton fölfelé.

Az egész mocsár Topándy birtoka volt a szomszéd falu határáig, s egy területben a szomszéd lankaságokkal együtt képezhetett tíz-tizenkét négyszögmérföldet. Itt erős fagyok után nádat szoktak vágni; nagy hajtóvadászatok alkalmával tömérdek rókát és farkast fölvertek, s az egész környék vadásza leshette a szélében a szárcsát napestig, s ha tetszett neki, járhatott keresztül-kasul egy szál lélekvesztőn, s irthatta az éktelen sok vízi szárnyast, senki sem szólt bele a dolgába.

Topándynak valamelyik őse tőzeget is engedett vágatni az ingoványban, hanem a mostani úr betiltotta ezt a nemét a nemzetgazdászati iparnak, mert egészen elundokította a helyet; a régi vágások gödrei megteltek posvánnyal, úgyhogy sem embernek, sem állatnak nem lehetett feléje közelíteni világos életveszedelem nélkül.

Pedig még jó szemmel ki lehet venni a kastély tornácáról azt a roppant szénakazlat, amit tán tíz vagy tizenkét év előtt ott a mocsár közepén összehordtak; akkor éppen száraz nyár volt, a mocsár dombosain kaszáltak; rá azután lágy tél következett, nem lehetett se szekérrel, se szánnal hozzáférni; a széna ottveszett, azóta bizonyosan összefülledt, nem volt érdemes többé érte fáradni: otthagyták, meg is barnult már egészen, s a tetejét belepte a moh meg a fű.

Topándy gyakran mondá ismerős vadászcimboráinak, kik a távol eső mocsári szénakazlat észrevették:

– Lássátok, abban a kazalban lakni kell valakinek. Sokszor látom esténkint, hogy a kazalból füst jön ki. S az ott jó hely lehet. Az eső nem ver be; télen meleget, nyáron hűsöt tart. Magam is ellaknám benne.

Cimborái vállalkoztak rá egyszer-másszor, hogy vadászva elmennek odáig, de mindannyiszor megjárták, mert a kazal környéke úgy el volt zsombékosodva, hogy csónakkal éppen nem lehetett nekimenni, aki pedig a zsombékokra bízta magát, olyan életveszélyes helyekre jutott, hogy társai alig bírták kötéllel kihúzgálni a dágványból.

Utoljára aztán megnyugodtak benne, hogy biz itt a kastély láttávolában rendes tanyát ütött a farkasok és vidrák között egy embertől született fenevad; de akit kár volna háborgatni, miután ő sem bánt soha senkit.

A gyanús kazal tájékát tehát a legvállalkozóbb vadászok fényes nappal sem kerülgették; ki lehet az a merész, aki azt éjszaka meri fölkeresni?

Mikor a holdvilág esőt jósló udvara közepéből ezüst ködfényt áraszt a mocsárvidékre, még elriasztóbbá téve a táj arcát; mikor a mocsár kigőzölgése lomha köddé nehezül a lapályra; mikor az ingovány őslakói, miknek nappal van az alvó idő, éjszaka az ébrenlét, az ungok, békák millió kiáltása felzendül, hirdetve, hogy itt a sár és a bűzhödt lég az úr; mikor a bölömbika huhogva felelget nádi fészkéről egymásnak; mikor a hímfarkas társait híja üvöltve; s mikor egyszerre valami kísértet arcú felhő húzódik el a hold előtt, s valamit suttog neki, amitől megborzad az egész természet, a nádason zizegve csap végig a szél, s egy percre elhallgat minden, halotti csend lesz, még ijesztőbb, mint az éj minden rémhangja együtt: kinek a léptei hangzanak akkor a mocsár sömlyékében?

Egy lovas halad a holdvilágnál egyes-egyedül.

A paripa csülökig dagaszt a söppedékben, mely semmi utat nem mutat: a nyomot, mi utána marad, egyszerre átfutja az iszap; – ami előtte utat jelöl, semmi egyéb, mint a kettétört nádszálak: jelei a korábbi ittjárásnak.

Az okos mén figyelmesen vigyáz a jelekre, néhol széttágult orrcimpákkal szaglász, hogy dúvad törte csapák tévútra ne vezessék; majd olyan helyekre akad, ahol megszűnik a nádas, helyette a tőzegföld növényzete állja el az utat, összekuszált fűnyűggel, gazfolyondárokkal belepve az ösvényt a megtérő előtt, mit holdújságnál eltávoztakor hagyott maga után. A paripa éles szeme segít ilyen helyen. Ügyesen tudja kiválogatni a helyet, ahol még szilárd a föld; néhol egyik zsombékról a másikra ugrik. A hely, amit átszökött, zöld fűvel van benőve, közben sárga virágok is vannak; hanem az okos állat tudja, érzi, tán tapasztalta is, hogy az ott csalóka mélység: a tőzegvágás helye, melyet megtöltött az iszap, s a vízimoh zöld pázsittal vont be: a rálépőt elnyeli a hínár. Aztán üget ismét tovább, kanyarogva, kerülgetve a veszélyes ösvényen.

Hát a lovas?

Az pedig aluszik!

Aluszik a ló hátán, akkor, midőn az egy elátkozott helyen jár vele keresztülkasul; ahol jobbról is sír, balról is sír, alant a pokol, körül a kiterített éjszaka. A lovas aluszik, feje és dereka lóg előre-hátra, dülöng, bólintgat; néha fel-felkapja fejét, mint kocsin utazók szokták, mikor nagyot zökken a szekér, s aztán megint szundikál tovább; és azalatt, mintha hozzá volna nőve paripájához, oly bizton ül a nyeregben. Csak a fejével alszik; keze, lába ébren van, két lába a kengyelben, egyik kezében a kantár, másikban a felvont kétcsövű puska.

A holdfénynél sötét arca még sötétebbé válik; hosszú csigás göndör haja mélyen szemére nyomott kalapja alól körös-körül zilláltan csüng alá, fekete szakálla, bajusza, erős sasorra rávallanak cigány eredetére. Öltönye kopottas kék dolmány, általvető zsinórokkal, amik összevissza vannak gombolva rendetlenül, azon felül egy darabja van átkötve valami szétszakadt báránybut bundának, melynek hiányzó darabja „valahol” fennakadhatott.

A lovas jóízűn aluszik; bizonyosan olyan helyen járt, s olyan sietős utakon, ahol nem volt idő és tanács az alvásra; most aztán, hogy „itthon” érzi magát, ahová nem kísérheti senki, bizton hajtja le fejét – lova nyakára.

S a ló is tudni látszik, hogy gazdája most alszik, mert egyszer se rázkódik meg, hogy a tömérdek maró, szívó bogarat elhajtsa magáról, amik bőrét meglepték, tudja, hogy azzal fölébresztené gazdáját, pedig most erre nincs szükség.

Amint egy törpe, mocsári füzesen keresztültörtet a paripa, a fűzerdő sötétjében apró táncoló lángocskák jönnek eléje, egész csapattal, mik fűről fűre, fáról fára ugrálnak, a levegőben himbálják magukat, mintha láthatatlan mécsek lángjai volnának, nagyokat szöknek, egymásba olvadnak, megint szétválnak, s külön táncolnak; lángjuk nem vet semmi fényt a sötétben, csak rémképe az a lángnak. Bolygófény az, korhadt testek villó gőze.

A paripa mégiscsak meghorkan e libegő éjjeli lángok láttára; pedig bizonyosan sokszor találkozhatott velük, mikor ezen keresztüljárt; ismeri már szokásukat: hogy leskelődnek az élő állatra, hogy futnak utána, ha előlük szalad, hogy repkedik körül, hogy libegnek mellette folyvást, hogy ugrálnak át a feje fölött, hogy iparkodnak félrevezetni az ismert útról.

Ott repkednek már ló és lovas feje körül, mintha égő éji lepkék volnának; egy rászállt a lovas kalapjára, s együtt libeg vele, amint a fejével bólogat.

A paripa tüszkölve fújt a bolygó lángok felé, mire azok szétrepültek előle. Hanem a tüszkölésre a lovas is fölébredt. Szétnézett a fényes manó-kísérők közt, egy éppen a kalapja karimáján libegett akkor, mikor hozzákapott, nagyot libbent, s a kezére szállt. A lovas sarkantyúba kapta paripáját, hogy hamarább kijussanak innen az ingerkedő koboldok közül. Azok csoportostul repültek utána.

Egy kanyarulatnál a temetői rémfény-csapat kétfelé szakadt; nagyobb része a légáramlással eltért, hanem néhány vigyázó őrszem megmaradt állhatatosan a lovas körül, s majd előtte, majd utána repkedett.

A lovas meghúzta a kantárszárat, s halkan léptetve, elkezdte csendesen számlálni a körüle repkedő rémfényeket.

„Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét. – Már a hetedik is itt van? – Pedig még csak tegnap jött a többihez.”

A füzesből kiérve, hideg szellő csapott végig a síkon; az elül minden rémfény visszafutott a sötétbe, s táncolta kísértettáncát tovább. Ki tudja, minő mulatság ez nekik?

A lovas aludt tovább.

A rejtélyes kazal olyan közel volt már, hogy egyenesen neki lehetett menni. A paripa nem tette azt, hanem félkörben megkerülte a tért, míg egyszer egy kerek tó elé ért, mely a kazaltól elválasztá. Itt a tóparton megállt, s fejét elkezdte felhányni, hogy a lovast csendesen fölébressze álmából.

Az feltekintett; leszállt a kengyelből, leszedte lováról a nyerget és kantárt, s azzal ráütött tenyerével a hátára.

A paripa erre belegázolt a tóba, mely egyszerre nyakáig ért, s átúszott a túlsó partig.

Miért nem ment a száraz felől? Miért éppen a vízen keresztül?

A lovag azalatt leguggolt a rekettye közé, térdére fektette puskáját, megnézte, rajt vannak-e a kovák a sárkányokon, nem hullott-e ki a por a serpenyőből, s nesztelenül meghúzta magát, a távozó paripa után tekintve.

A paripa előre volt küldve – kémlelőnek.

Amint a partra kiért, farkát magához húzta, serényét felborzolta, füleit hegyesen fölmereszté; szemei villogtak, orrlyukai kitágultak; lassan, óvakodva lépegetett előre, hogy zajt ne üssön, fejét lesunyta a földig, mint a szimatoló vadászeb, s meg-megállt hallgatózni.

A kazal déli oldalában, mely a falutól el volt fordulva, ott volt a kazalba vágott üreg bejárása: fűzvesszőből fonott ajtó takarta azt be, s az ismét sással volt úgy összetűzködve, hogy a kazal színével egészen összhangzó legyen; még ha közelről nézné is valaki, ne gyaníthasson semmit.

Amint a paripa az ajtó közelébe ért, figyelmesen tekinte oda, sörénye a homlokára vágódott, mint mikor haragos ember homlokát leráncolja, ínyét felhúzta fogairól, mintha harapni készülne: – a vesszőajtó alján nyílás volt, azon betörtek.

A paripa azt is tudta már, hogy ki a betörő: érezte szagáról. Nőstényfarkas telepedett le oda távollétük alatt, s ott meg is kölykezett, most szoptat bizonyosan, mert különben ő is észrevette volna a ló közeledtét. A farkaskölykek nyifogása hangzik a kazalból.

A paripa megfogta fogával a sövényajtót, s hirtelen kiszakította azt helyéből.

Azzal hátratorpant a mén, mind a négy lábát előrefeszítve, fejét magasra felemelve, sörénye repkedett jobbra-balra, mintha a szél lebegtetné.

A kazal odújából pedig előkúszott az ellenség: a sovány, kiéhezett csikasz. Először bámulva mereszté szemeit, mik zöld fényben villogtak, az álmát zavaróra, s tanakodni látszott magában, hogy édes álmainak folytatása-e ez, a kész pecsenye, mely helyébe jön végínségre jutott hét gyermek anyjának: kettő-három most is lelógó tölgyein csüngött, s engedte anyjától hurcoltatni magát. A vén ordas csak nagyokat ásított, embernél nevetésnek mondanók az ilyen hangot, melyben a káröröm nyilatkozik, s csendesen veregette lompos farkával sovány horpaszait.

A mén látta, hogy ellensége nem siet a támadásra. Akkor aztán ő ment hozzá közelebb, fejét lehajtá a földre, úgy lépegetett csendesen előre, odaszagolva ellenfeléhez, s vakmerőn farkasszemet nézve vele; mikor aztán az ordas már éppen azon volt, hogy a nyakára ugorjék, akkor hirtelen megfordult, s úgy rúgta fel az állkapcáját a farkasnak, hogy annak az agyara kitörött bele.

Most aztán hörgő üvöltéssel rohant a dühödt fenevad a paripára; hanem az a második rohamnál úgy rúgta fel mind a két hátulsó lábával, hogy a toportyán bukfencet vetett a levegőben. Ez még dühösebbé tette; fogait csattogtatva, véres tajtékot túró szájjal szökött harmadszor is a ménnek, ezúttal aztán olyan oldalrúgást kapott, hogy az éles patkó hosszú sebet hasított a szügyén, s ez nem volt még elég; a paripa, míg a földről fel sem szedte magát, még egyet rúgott rajta, s azzal egyik első lábát összezúzta.

A farkas ezzel feladta a harcot.

Meggyalázva, foga, lába törötten elbaktatott a csatatérről, s nemsokára a kazal tetején jelent meg. A gyáva! A győztes ellenség elől oda menekült, ahova az nem követheté.

A paripa viháncolva nyargalta körül a kazlat: le akarta csalni ellenfelét. Az csak ült a kazal tetején; tört lábát, hasított oldalát, agyara helyét nyalogatva.

Egyszerre megállt az állatok legbüszkébbike, a mén, kevélyebb tekintettel, mint aminőre ember képes. Mintha mondta volna: „Nem jössz?”

Azzal hirtelen felkapott a fogával egyet a farkaskölykek közül, mik világtalan szemeikkel eléténferegtek az odúból, anyjuk után nyivácskolva; megrázta azt kegyetlenül a levegőben, s azzal lecsapta a földre, hogy annak egyszerre vége lett.

Az anyafarkas fájdalmas dühvel üvöltött a kazal tetején.

A mén újra felkapott egyet a kölykek közül, s a levegőbe hajította.

Mikor a harmadikat is felkapta nyakánál fogva, az ordas elkeseredett dühvel ugrott le rá a kazal tetejéről, s végső erejével oly szökést tett, hogy körmével elérte a paripa nyakát, de zúzott lába nem fogott már, odarogyott le alája; a diadalmas ellenfél aztán ott agyontaposta, elébb a vénet, azután a kölykeket mind.

Azzal büszkén fölnyerített, még egyszer hánykódva, ficánkolva körülnyargalta a kazlat, s azután szép csendesen megint visszaúszott oda, ahol gazdáját elhagyta.

– Nos, Fáraó, nincs semmi baj? – szólt a lovas, megcsókolva lova fejét, mit az szinte viszonozni látszott.

A mén ismerős röhögéssel felelt a kérdésre, s fejét odadörzsölte gazdája csípejéhez.

A lovas azzal csomóba kötött nyerget, kantárt, úgy kapott fel a ló hátára szőrén, szerszámtalanul, a paripa vígan kaptatott át vele a megjárt helyre, s a kazal odúja előtt megállt, ott gazdája leszökött a hátáról; a paripa aztán hanyatt vágta magát, s meghengergőzött a fűben, ihogva, röhögve, azután felugrott, megrázta a bőrét, s nekiállt jóízűen legelészni a kövér, süppedő fűben.

A cigányt meg sem lepték a megelőzött harc véres tanújelei. Sokszor találhatott már ő legelésző lova nyomában agyontiport farkast.

– E bizony jó lesz bundának. Úgyis elszakadt már a régi.

Itt valami jutott eszébe.

– Ez nőstény volt; akkor a hímnek is itt kell lenni valahol – biztos helyen.

A kazal körös-körül volt véve farkasvermekkel kettős sorban, mégpedig úgy, hogy a két külső közt maradt hézagnak megfelelt a belső farkasverem, ami a kettő közt véletlenül átjött, beleesett a harmadikba; az egész furfangos védmű felül be volt takarva vékony rőzsével és náddal, amit időjártával belepett a moha, úgyhogy az embert is képes lett volna megcsalni.

Tehát ezért nem vágott a paripa egyenesen a kazalnak. Erődített vármű volt ez, s az a tó előtte, az volt egyedüli bejárat e várba: az volt a kapu.

A nőstényfarkas is bizonyosan a vízen keresztül jutott ide; a hímje nem volt oly okos, s megfogta magát egyik veremben. A cigány mindjárt észrevette, hogy egy

verem be van szakadva, s amint letekintett a mélységbe, két villogó veres szem tudatá vele, hogy akit keres, az itt van.

– No, itt jó helyen vagy, pajtás; majd reggel eljövök érted, s elkérem a bőrödet, ha idadod. Ha adod, adod, ha nem adod, veszem. Ez a rend a világon. Nekem nincs, neked van; nekem kell, neked nem. Egyikünknek meg kell dögleni a másikért; légy az te.

Még azután ráért, hogy a nőstényfarkasról hevenyében lerántsa a bőrt, mert ha meghűl, nehezebb a munka. A lefejtett bundát kifeszíté karókra, s kitámasztá száradni a holdvilágra; a hullákat elhurcolta a kazal végéig, s ott elásta; azután kicsiholt, tüzet rakott nádkévékből, elővette zsíros tarisznyájából hetednapos kenyerét, avas szalonnáját, és evett.

Amint a lobogó tűz így odavilágított az arcába, semmivel sem volt az szelídebb annál a fenevadnál, aki odúját az imént bitorolta.

Egy okos, bátor, ravasz és elszánt – állat arca volt az.

„Vagy te eszel meg engem, vagy én eszlek meg téged.” Ez a jelszó. „Neked van, nekem nincs, nekem kell, neked nem; – ha adod, adod, ha nem adod, elveszem.”

Minden harapásnál, amit fényes fehér fogaival a kenyéren, szalonnán ejtett, ez látszott meg arcán, ezt mondták összecsattogó fogai, felfaló szemei.

Az a szalonna, kenyér: az bizonyosan került valamibe; ha nem is pénzbe.

Pénzbe? Hogy vásároljon a cigány pénzért? Hisz amint azt a fényes tallért kioldaná iszákjából, mindjárt azt kérdenék tőle, hol vette; amint egyet előmutatna azok közül a pirosszemű bankók közül, mindjárt megfognák, megkötöznék: kit ölt meg érte?

Pedig tallér és bankjegy van elég.

Kiszedi bőrszeredásából marokkal, s szétteríti maga körül a füvön.

Fényes ezüst-, aranypénzek csillognak körülötte a tűz fényében. Elnézegeti azokat a furcsa jegyeket a császár bankóin, s úgy töprenkedik magában, hogy nem tudja kitalálni, vajon melyik mennyit érhet.

Azután összesöpri megint marokkal valamennyit egy halomra, csigahéjjal, nádmaggal vegyest.

Bemegy a kazal odújába, s kihúz a széna belsejéből egy nagy kormos rézfazekat. Az félig van már penészes, zöldrozsdás pénzneművel; – a többit is hozzáméri két tele marokkal. Azután megemeli az üstöt: mennyivel lett megint nehezebb?

Meg van elégedve a munkával?

A kincset újra eldugja a kazal mélyébe; maga sem tudja, mennyi lehet az.

És azután újra nekiáll a hetednapos kenyérnek, az avas szalonnának, elfogyasztja az utolsó morzsáig. Tán itt már kész lakoma vár rá holnap? Vagy tán ahhoz van szokva, hogy csak minden harmadnap falatozzék?

S azután végignyújtózik a gyepen, odaszólítja Fáraót.

– Gyere ide, legeléssz a fejem körül, hadd hallom, hogy ropogtatod a füvet!

És csendesen elalszik mellette, mint akinek ágya a legpuhább, s lelkiismerete a legnyugodtabb.

VI. Korán érő gyümölcsök

Eleinte minden vasárnap meghíttak nagyságos urambátyámhoz ebédre; később hívatlanul is eljártam hozzájuk. Amint az iskolából szabadultam, siettem oda.

Ráfogtam magamra, hogy a bátyámat látogatni járok. Abban is találtam mentséget, hogy a művészetben szükséges előmenetelt tennem, s az mindenesetre igen célszerű beosztása az időnek és nagyon jó előcsarnoka a művészetnek, ha én délután öt órától nyolcig Melanie húgom zongorázása mellett keringő és francia négyes dallamokat hegedülök, amihez aztán a társaság többi része táncol.

Mert Bálnokházyéknál majd mindennap volt társaság. Igen változékony arcú társaság, alig tartottam meg emlékemben, kik és mik voltak. Jókedvű fiatalemberek és hölgyek, akik szerettek mulatni. Ott mindennap tánc volt.

Néha aztán még az a szerencse is kijutott részemre, hogy valaki felváltotta Melanie-t a zongoránál, s akkor aztán neki is lehetett egyet táncolni – velem.

Sohasem láttam szebben táncolni, mint ő tudott. Csak úgy libegett a föld felett, s a valcert annyi kellemmel tudta lejteni, ahogy sem előtte, sem utána senki. Nekem ez volt a kedvenc táncom. Ekkor kizárólagosan én voltam mellette; még csak nem is tekinthettünk máshova, mint egymás szemébe. A francia négyest nem szerettem annyira; ott minduntalan másnak meg másnak nyújtja az ember kezét, táncosnét cserél, s mi közöm nekem ezekhez a többi kisasszonyokhoz.

Azt hittem, Melanie húgom szintén nagyon örül annak, aminek én örülök.

Ha pedig, nagy ritkaságból, egy-egy nap nem volt semmi társaság az udvari tanácsoséknál, azért mégis táncnak kellett lenni. Két táncosné, két táncos mindig kitelt a háztól. A szép udvari tanácsosné és Fräulein Matild, a nevelőnő; azután meg Loránd és Gyáli Pepi.

Ez a Gyáli Pepi bécsi udvari ágens fia volt, kinek atyja igen jó barátja volt Bálnokházynak; anyja valaha a bécsi operaszínháznál volt balett-táncosnő, amit én csak később tudtam meg.

Ez a Pepi igen szép fiú volt „en miniature”, a bátyámmal járt egy osztályba, első évi jogász volt, hanem azért nálamnál nem volt magasabb. Minden arcvonása finom és gyermeteg, szája piciny, mint egy kisleányé; – soha életemben ennél a szép szájnál mosdatlanabb rágalmazóval nem találkoztam.

Mennyire irigylettem én e kicsiny ember ügyes társalgását, merész élceit, szabad taglejtését, azt az otthoniasságot, azt az elbizakodást, amivel nők körül tudott forgolódni; én csupa szeglet voltam, az csupa kígyóvonal, akármihez nyúlt, az ügyesen volt téve, akárhol állt meg, az plasztikai szépség volt.

Éreztem magamban, hogy ilyennek kell lenni az embernek az életben, hogy boldog legyen.

Csak azt nem szerettem benne, hogy Melanie-nak is bókokat mondott. Ezt már elhagyhatta volna.

Hiszen vehette észre, hogy én hányadán vagyok vele. Szokása volt neki, hogy a francia négyesben, mikor a szólót táncoló férfias rész az otthon hagyott nőnemű társhoz visszakerül, ő megelőzzön engem, s a körfordulót Melanie-val ő tegye meg. Ezt ő igen jó tréfának tartotta, s én egypárszor elnéztem neki. Hanem egyszer, mikor ugyanezt akarta tenni, megfogtam a karját, s ellódítottam onnan; én csak szintaxista voltam, ő pedig első évi jogász, hanem azért mégis ellódítottam.

Ezzel a hőstettemmel nemcsak magam, de Melanie húgom is meg volt elégedve. Ez este egész kilenc óráig táncoltunk; én mindig Melanie-val, Loránd mindig az anyjával.

Mikor a társaság eloszlott, még lementünk együtt Loránd szobájába a földszintre, Pepi is velünk jött.

Azt gondoltam, hogy itt most verekedést kezd velem. Megverem!

Nem azt tette, hanem kinevetett.

– Képzeld – szólt végigvetve magát Loránd ágyán –, ez a fiú féltékeny rám!

Bátyám is nevetett.

Nevetnivaló is az: egy gyerek, aki féltékeny egy másik gyerek miatt.

Én pedig nemcsak féltékeny voltam, hanem egyúttal lovagias is. Úgy hiszem, olvastam már valami regényben, hogy hasonló gúnyolódásokra így szokás felelni:

– Uram, megtiltom önnek azon hölgy nevét gúnyolódva szájára venni.

Ezen aztán még nagyobbat nevettek.

– Úgy segéljen, kedves fiú ez a Dezső – szólt Pepi. – Meglásd, Loránd, ezzel még sok bajod fog lenni. Ha ez pipázni megtanul, egész Othello lesz belőle.

Ez a célzás elevenre talált. Én még nem élveztem azt a nemes ambróziát, melytől egész emberré lesz az ember; tudják azt igen sokan, hogy a pipaszár az, mi a gyermekkor és férfikor között az elválasztó vonal. Aki már azt az agyarába foghatta, az férfi. Emiatt már engemet sokat csúfoltak.

Purifikálnom kellett magamat.

A bátyám asztalán állt a dohányos döböz, tele török dohánnyal; én minden válasz helyett odamentem, megtöltöttem egy csibukot, meggyújtottam, s elkezdtem azt színi.

– Nono, gyerek, az erős lesz! – gúnyolódék Pepi. – Vedd el tőle, Loránd, nézd, hogy halaványul; most mindjárt elszédül tőle. Én pedig csak azért is szíttam, a füst elkábított, leette nyelvemről a bőrt, de azért ki nem adtam a fogam közül a csibukot, míg fenékig ki nem égett a dohány.

Ez volt első és utolsó dohányzásom.

– Legalább igyál rá egy pohár vizet – monda Loránd.

– Nem kell.

– Eredj hát haza, mert sötét lesz.

– Nem félek az utcán.

Pedig úgy éreztem magamat, mint aki egy kissé részeg.

– Van-e még étvágyad? – kérdezé Pepi csúfondárosan.

– Éppen elég arra, hogy egy ilyen mézeskalács-huszárt, mint te vagy, megegyem.

Loránd féktelenül felkacagott erre a szavamra.

– Mézeskalács-huszár! Ettől ugyan kikaptad.

Én egészen fölmelegedtem arra a büszkeségre, hogy a bátyámat meg tudtam nevettetni.

Pepi pedig ellenkezőleg most már komoly lett.

– Ejh, öreg! (Mikor komolyan szólt hozzám, akkor az volt a címem, hogy „öreg”, máskor „gyerek”.) Sohase félj „te” éntőlem! Ha még Loránd volna rám féltékeny! Nekünk az kell, ami kész. Nem a te kisleányodnak udvarlunk mi, hanem az anyjának. Ha a vén parókás udvari tanácsos a festett bajuszával nem féltékeny ránk, te ne légy az.

Én azt vártam, hogy e gyalázatos rágalomért Loránd legalábbis arra a szép szájára fog ütni.

Ahelyett Loránd csak úgy féldörmögve monda neki

– Ugyan! A gyerek előtt…

Pepi nem hagyta magát rendre utasíttatni.

– Bizony, Dezső pajtás, neked is azt mondom én, hogy sokkal háládatosabb szereped lesz Melanie körül, ha majd elébb férjhez megy valakihez máshoz.

Most már aztán igazán hazamentem.

Egészen idegen volt ez a cinizmus az én lelkem előtt.

Nemcsak a gyomrom, de az egész lelkem föl volt háborodva.

Hogy tudtam volna annak a gondolatnak végtelen súlyát megmérni, hogy Loránd egy nőnek udvaroljon, akinek férje van? Ezt nem láthatta abban a körben, ahol mi nevelkedtünk, soha. Egész városunkban mint százados botrányt emlegettek hasonló esetet talán, csak titokban suttogva felőle, hogy szűz lelkek meg ne hallják; – nem is maradhatott volna az meg utcáinkon, se a férfi, se a nő; hiszen senki sem szólt volna többet hozzájuk.

És Loránd olyan zavarba jött, mikor ezt szemébe mondták előttem! Nem tiltakozott, nem haragudott érte. Óh be végtelenül fájt nekem ez a gondolat!

Nagy szédelegve hazataláltam. Az utcaajtó már zárva volt; a pékbolt ajtajára kellett kerülnöm. Lassan akartam benyitni, hogy a csengettyű el ne árulja jöttömet, de Fromm papa az ajtóban várt.

Nagyon haragos volt. Elállta az utamat.

– Discipulus negligens! Tudod-e, hogy quota hora? Decem! Mindennap kilenc óra utánig kinn csavarogni, hoc non pergit. Scio, scio, hogy mit akarsz mondani. A konziliáriuséknál voltál. Az nekem unum et idem. Nekem itthon tartozol lenni és a leckédet tanulni. A „másik asinus” már dél óta *büfflál* odabenn, annyi a leckéje, te meg még bele sem néztél; még nagyobb asinus akarsz lenni, mint az? Most semel propter semper megmondom, hogy a karneválnak finis! Nekem táncolni többet ne járj; mert ha még egyszer kimaradsz, majd ego tibi musicabo! Most pergas. Dixi!

Az öreg Márton e megérdemlett leckézés alatt helybenhagyólag mozgatta előre-hátra a bóbitáját, s azután a gyertyával utánam jött, hogy a sötét folyosón szobám ajtajáig világítson, s utánam énekelte ezt a tréfás verset:

„Hab i ti nid gszagt,
Komm um halber Acht?
Und du kumszt mir jetzt um halbe nájni:
Jetzt ist der Vater z'haus, kannst nimmer ájni!"

S még utánam kiáltott:
– Prosit, Herr Vicekspan!

Nem volt kedvem haragudni rá. Sokkal nyomorultabbnak éreztem magamat, mint hogy ma valakivel összevesszek. Henrik csakugyan ott *büfflált az* asztal mellett, s hogy régóta tehette, bizonyítá a csonkig leégett gyertya.

– Szervusz, Dezső – monda jószívűleg. – Ugyan későn jössz, pedig iszonyú sok „labor" vár holnapra. Én már elvégeztem a magamét; aztán, hogy nem jöttél, azt gondoltam, majd le fogsz késni a tanulással, s az írásbeli *labort* megírtam helyetted. Nézd át, hogy jól van-e!

Meg voltam alázva.

Az a nehézfejű fiú, akire én oly magas lóról szoktam lenézni, akinek játszva készítém el munkáját, melyen ő fejtörve nem bírt végighatolni, most helyettem végzi azt el, amit én elmulasztottam. Mi lett belőlem?

– Pedig valami kedves meglepetéssel is vártalak – szólt Henrik fiókjából valamit kivéve, amit előlem elrejtett a markába. – Nos, találd ki, mi ez!

– Bánom is én, akármi.

Nagyon rossz kedvem volt, fejem az ágynak húzott.

– Már ugyan hogy ne bánnád? Fánny írt hazulról levelet. Neked is írt benne magyarul, édesanyádról ír benne.

E szóra egyszerre magamhoz tértem kábulatomból.

– Mutasd! Add ide; hadd olvasom!

– No, ugye, hogy mégis csak örülsz neki!

Én elragadtam tőle a levelet.

Elöl szüleinek írt Fánny németül, a levél túlsó lapján nekem magyarul. Már olyan előmenetelt tett.

Vajon mit írhatott?

Azt írta, hogy sokat emlegetnek otthon, és én olyan rossz vagyok, hogy nem írok anyámnak levelet, pedig ő most is beteg, s csak az az egy öröme, hogy rólam beszélhet. Valahányszor Fánnynak szülői, testvére levelet írnak, ő azt szokta tenni, hogy néhány sort beleír a felbontott levélbe *az én nevemben,* s azt odaviszi a kedves jó mamának, s elolvassa neki, mintha én írtam volna: hogy örülnek neki! Nem ismerik még német írásomat, könnyen elhiszik, hogy az enyim. De legyek már egyszer olyan jó, hogy írjak magam is, mert majd egyszer rájönnek a kegyes csalásra, s mind a kettőnkre megharagusznak érte.

Óh, majd a szívem szakadt meg!

Leborultam az elolvasott levélre, és zokogtam keservesen, mint még soha életemben.

Óh, én kedves, egyetlen anyám! Te szent, te mártír, ki annyit szenvedsz, annyit sírsz, annyit aggódol miattam, míg én olyan helyeken járok, ahol a nőket, az anyákat kigúnyolják! Megbocsátasz-e valaha nekem?

Hogy kisírhattam magamat, egészen megkönnyebbült a fejem. Henrik felemelt a földről, mert ott feküdtem a földön.

– Add nekem ezt a levelet – rebegém, és megcsókoltam érte, mikor ideadta.

Sok nagy történelmi okmányt széttépett azóta az idő: de ez a levél még most is megvan nálam.

– Most már nem fekszem le. Fennmaradok reggelig, és elvégzem, amit mulasztottam. Köszönöm, amit helyettem írtál, de nem fogadom el, majd megírom magam. Megtanulok mindent, amiben elmaradtam.

– Jó volna, Dezső pajtás, de látod, a gyertyánk leégett; nagymama pedig már alszik, nem kérhetünk tőle másik szálat. Hanem tudod mit, ha csakugyan fenn akarsz maradni, eredj le a műhelybe, ott egész éjjel dolgoznak, mert holnap szombat van: vidd oda a tintát, papirost, könyvet; ott írhatsz és tanulhatsz.

Úgy tettem. Kimentem az udvarra; a kútnál megmostam a fejemet; azután fogtam könyveimet, írásomat, lementem a pékműhelybe, megkértem Mártont, hogy engedjen ott a lámpánál írnom és tanulnom. Márton egész éjjel bosszantott gúnyos ötleteivel, a péklegények taszigáltak, el-elhajtottak a helyemből; dalolták a „dagasztószék” nótáját és egyéb utcavágó dalokat, s én ennyi bosszantás, taszigálás és nótálás mellett reggelig írtam és tanultam. El is készültem mindennel.

Ez az éj, nagyon jól tudom, egyik fordulópontja volt életemnek.

Két nap múlva vasárnap volt; Pepivel találkoztam az utcán.

– No, öreg. Eljössz ma a kis Melanie-hoz? Nagy táncpróba lesz.

– Nem mehetek. Sok tanulnivalóm van.

Pepi nagyot nevetett.

– Jól van, öreg.

Nevetése még csak nem is fájt.

– De hát azután, ha megtanultad az egész világot, csak eljössz?

– Nem. Mert akkor meg anyámnak írok levelet.

Valami jó szelleme megsúghatta ennek az embernek, hogy e szónál el ne nevesse magát, mert olyan pofoncsapást még nem anticipáltak neki jövendő bűneiért, mint amilyet én szántam neki, azért, hogy én csak szintaxista voltam, ő pedig első évi jogász.

VII. A tiltott iratok

Egy este Loránd jött el hozzám, s egy csomag apró betűs írást tett elém e szókkal:

– Ezt itt másold le holnap reggelig szép tisztán, az eredetit ne mutasd senkinek, s ha készen vagy vele, a másolattal együtt zárd el ládádba, míg érte jövök.

Rögtön nekiültem, és föl sem keltem mellőle, míg le nem írtam. Lehetett az egy sűrűn írott ív.

Másnap reggel eljött érte Loránd, átolvasta, azt mondta: jól van, s adott két húszast.

– Mit akarsz?

– Csak vedd el – monda ő. – Nem én adom, valaki más; nem is ajándék, hanem szerződött díj. Tisztességes munkáért tisztességes fizetés. Minden ívért, amit lemásolsz, kapsz két húszast. Nemcsak magad teszed, sokan benne vannak iskolatársaid közül.

Most már örültem a két húszasnak.

Amilyen nyomasztó volt rám nézve mindig, ha valaki ajándékot akart adni, az erre egyedül jogosult szülőimet kivéve, éppoly jólesett az első keresmény birtoka.

Az a tudat, hogy képes vagyok már valamit megérdemelni, hogy van már olyan gyümölcs az élet fáján, amit én elérek, és magam leszakíthatok.

Elfogadtam a munkát és ajánlatot.

Azontúl Loránd minden másodnap este hét órakor pontban eljött hozzám, átadta a lemásolandó iratot, melyben saját kéziratára ismertem, s másnap reggel eljött a másolatért.

Éjszaka írtam, mikor már Henrik aludt: de ha ébren lett volna is, nem tudhatta volna meg, mit írok, mert magyarul volt. S mik voltak e titokban írt, rejtve szaporított iratok?

Az országgyűlési napló.

1836 volt az év. Az országgyűlésen tartott beszédeket még akkor nem lehetett nyomtatásban olvasni: előleges cenzúra volt, s az egypár tengődő hazai hírlap Zummalacarregui viselt dolgaival táplálta olvasóközönségét.

A közönség aztán segített magán.

Minthogy még a gyorsírászat nem volt nálunk ismeretes, négy-öt gyorskezű fiatalember elfoglalt egy padot az országgyűlési karzaton, s akkori műszó szerint „rápiálta” a hallott beszédeket. Gyűlés végével összetették ragadományaikat; az egyikben megvolt az, ami a másikból kimaradt; így kiegészítették a beszédeket; akkor maguk leírták azt négyszer, azután mindegyik külön gondoskodott róla, hogy saját példányát leírassa még negyvenszer. Az ilyen írott országgyűlési naplókat az akkor összegyűlt honatyák tartották – s tán még most is tartogatják.

A mai kor embere, aki a boldog múlt idők után sóhajtoz, nem fogja azt érteni, minő veszélyes vállalat volt „nemesi szabadságunk dicső korszakában” az a me-

rénylete néhány ifjú embernek, hogy az országgyűlési beszédeket kézirat alakban megismertette a közönséggel.

Rám újjáalakító hatásuk volt ez iratoknak.

Egészen új világ nyílt meg előttem; új fogalmak, új ösztönök támadtak bennem.

Annak a világnak, ami előttem megnyílt, az volt a neve, hogy „haza”.

Csodálatos azt hallgatni, hogy mit beszél a haza!

Eddig fogalmam sem volt felőle, most mindennap azzal töltöttem éjszakáimat; – a sorok, miket éjjelenkint leírtam, éppen úgy lettek felírva azokra a fehér lapokra, amik egy gyermek lelkében üresen vannak hagyva. S nemcsak magam voltam így.

Még most is mélyen emlékembe van vésve az a gerjesztő hatás, mely ez írott lapok által az akkori ifjúság szellemét átalakítá.

Az országgyűlési ifjúságot nem lehete tivornyákon látni, ahelyett komoly arcokkal, komoly tárgyakról vitatkoztak, s ez ragadt a nagyobbakról a kisebbekre; a labdázó helyekről elszoktunk, társulatokat alakítottunk, ahol parlamenti rend szerint vitattuk meg a nap eseményeit, írtunk verseket, azokat megbíráltuk, s törtünk pálcát az ingadozó hazafiak fölött; szavaltunk napvilág-nem-látta költeményeket, eljártunk éljenezni a fáklyászenékre, s viseltünk gyászt kalapjaink mellett a többi fiatalsággal, mikor Kölcsey azt mondta, hogy ideje van a gyásznak.

Egy hónap múlva már nem álmodoztam arról, hogy valaha udvari tanácsos lesz belőlem; – s akkor nem is tudom, hogy fogom Melanie húgomat megközelíthetni.

Egyszer aztán az iskolai hatóságok rájöttek arra, hogy az országgyűlési szónoklatokat hol nyomtatják. Maga az iskolai fiatalság a százkezű tipográfia.

A veszély messze el volt már harapózva: íme le a tizenkét éves gyermekig elszivárgott már az, ami rendes útján nem folyhatott le; a gyermekek kezei pótolták a sajtót.

Nagy volt az ijedelem.

Néhánynak az írására ráismertek, azok között voltam én magam is.

Az iskolai törvényszék elé lettünk idézve.

Már én akkor annyira voltam, hogy meg sem tudtam ijedni. A nagyobbakat nagyobb dolgokkal ijeszték, s azok mégsem hagyják el helyeiket; rosszabb én sem fogok lenni.

Mint azt gyermekésszel is képes voltam felfogni: ránk, kik egyszerűen lemásoltuk pénzért, amit elénk adtak, nem nagy bűnhődés hárulhatott. Talán nem is értettük, mi lehet az előttünk fekvő iratokban, csak raktunk betűt betű után; de a veszély neheze azokat fenyegeté, kik ez iratokat elénk tették.

Huszonketten voltunk idézve a líceum növendékei közül.

Azon a napon fegyveres katonaság zárta el a tanodához vezető utcákat, mert az a híre járt, hogy az országgyűlési fiatalság ki akarja szabadítani, akiket netán el fognak ítélni.

Ezen a napon nem is volt előadás. Csupán a vádlottak és bíráik voltak jelen az iskolaépületben.

Különös, hogy én még akkor sem féltem, mikor a pedellus őrizete alatt az iskolai törvényszék előszobájában kellett várakoznom. Pedig jól fel tudtam fogni, hogy mi fenyeget. Vagy engem, vagy Lorándot ki fognak tiltani az iskolából.

Ez eszme rettenetes volt előttem valaha.

Hallottam rémes történeteket iskolából *kicsapott* diákokról. Hogy húzták meg olyankor a repedt harangot, mely egyedül arra a célra szolgált, hogy mikor azt kongatják, tudja meg az egész város: most egy kicsapott diákot kísérnek ki társai a városból penitenciás énekszóval. Hogy lett azután abból teljes életére csavargó, peregrinus, kit semmi iskola be nem fogad, ki szülői házába visszatérni nem mer.

Most vállat vontam rá, ha eszembe jutott.

Máskor a legkisebb dorgálás levert, kétségbeejtett; most – el voltam szánva nem kérni kegyelmet.

Az előszobában várva, találkoztam egyenkint a tanárokkal, amint a tanácsterembe szállingóztak. Illedelmesen üdvözöltem őket. Némelyik rám se nézett. Mikor Schmuck úr ment keresztül, az meglátott, nagy nyájasan odajött hozzám, megcirógatta az orcámat.

– Ej, ej no, kisfiam, hát te is ide jutottál. No, ne félj semmit: csak énrám nézz mindig! Én minden kitelhetőt el fogok érted követni, ahogy megígértem kedves jó nagymamádnak. Óh, az áldott jó nagymama, ha tudná, hogy minő helyzetben vagy, hogy megsiratna. No, no, de ne sírj; ne félj semmit! Én úgy fogok veled bánni, mintha atyád volnék, csak énrám nézz mindig.

Szerettem, hogy elment. Bosszús voltam érte, hogy el akart érzékenyíteni. Nekem ma erősnek kell lennem.

A direktor is észrevett, amint végigment a szobán. Rám kiáltott nyers hangon:

– No, te híres hegedűs; aztán majd most megmutasd, hogy milyen cigány vagy!

Ez jobban esett.

Nem leszek cigány!

A vizsgálat megkezdődött; társaimat, kiket nagyobbrészt nem is ismertem, mert felsőbb osztályok hallgatói voltak, egyenkint szólongatták be a törvényterembe, s egyenkint eregették őket ismét vissza; de már akkor mindegyiket a pedellus vezette más szobába, nehogy a kinnlevőknek elmondhassák, miket kérdeztek tőlük, s miket vallottak ők odabenn.

Nekem elég időm volt a kijövők arcait tanulmányoznom.

Mindenik szokatlanul fel volt hevülve, s azt a benyomást hozta ki magával, amit odabenn felvett. Egyik dacos volt, másik csüggeteg. Némelyik keserűen nevetett, másik nem merte szemeit társaihoz felemelni. És valamennyin volt valami ideges izgatottság, ami oly kirívóvá tette arcát a kinn ácsorgó fagyos képek között.

Hogy Lorándot nem láttam a vádlottak között, az nagyon megvigasztalt. A titkos iratok egyik fő indítóját nem ismerik. Hanem azután, hogy engemet utoljára hagytak, arra a gondolatra hozott, hogy mégis nyomon vannak: a leírók egymás

után vallottak, ki kitől kapta a lemásolandót, a lánc utolsó szeme én vagyok, s mögöttem áll azután Loránd.

Hanem a lánc itt ketté fog szakadni, s énutánam nem találnak rá Lorándra.

Erre az egyre voltam készen.

Végre, hosszú várakozás után rám is került a sor.

Oly fásult voltam, mintha én már mindezen egyszer keresztülestem volna.

Nem jutott eszembe sem anyám, sem nagyanyám, csak az az egy, hogy nekem Lorándot kell testemmel, lelkemmel fedeznem; s akkor úgy éreztem, hogy testem, lelkem kőbül van. Tessék ráütni!

– Desiderius Áronffy! – szólt a direktor – mondsza, kinek az írása ez?

– Az enyim – feleltem rá nyugodtan.

– No, azt szeretem, hogy mindjárt bevallottad, nem kellett még a kézirataiddal utánad bizonyítgatni, meghazudtolgatni, mint a többieknél. – Miért írtad ezt?

– Pénzért.

Egyik tanárbíró elnevette magát, a másik bosszúsan csapott öklével az asztalra, egy harmadik tollat faragott; Schmuck úr édeskés mosollyal ült székében, s kezeit összetéve, a két hüvelykujjával malmot játszott.

– Nem látszottál érteni a kérdést, fiam – szólt a direktor nyers, száraz hangon. – Nem azt akartam megtudni, hogy mennyiért írtad ezt a firkát, hanem hogy mi oknál fogva.

– Jól értettem, és úgy feleltem. Lemásolni való iratokat adtak elém, megfizettek érte; én elfogadtam az ajánlatot, mert tisztességes kereset volt.

– Nem tudtad, hogy ezek tilalmas iratok?

– Nem tudhattam, hogy azt leírni tiltott dolog, amit a nádor és a királyi személynök jelenlétében az egész közönség hallatára elmondani szabad volt.

E válaszomra egyike a fiatalabb tanároknak olyan hangot hallatott, mely nagyon hasonlít az elfojtott nevetéshez. Az igazgató szigorúan nézett rá, tekintetével leszidva a rokonszenvű nyilatkozatért, azután mérgesen rám rivallt:

– Ne okoskodjál!

Ezzel aztán azt nyerte, hogy még jobban a szeme közé néztem, s most már elszántam magamat, hogy ha négylovas szekérrel hajtat is nekem, nem térek ki neki. Ki előtt remegve álltam, mikor a hegedülésért megszidott, most, mikor igazi baj volt a fejemen, nem sütöttem le a szememet előtte.

– Arra felelj, hogy ki adta a kezedbe azt az írást, amiről ezt lemásoltad!

Összeszorítottam a fogamat. Nem fogok felelni; kettévághat, de akkor se találja meg bennem, amit keres.

– Nos, fogsz-e kérdésemre felelni?

Hát hiszen mi lett volna könnyebb, mint elmesélnem, hogy egy úr járt oda, akit nem ismerek, térdig érő szakálla volt, pápaszemet viselt és zöld köpönyeget; keressenek aztán ilyen embert, ha találnak; – de akkor – nem nézhettem volna többé a kérdező szemébe.

Nem! Nem fogok hazudni. De nem is árulkodom.

– Felelsz-e? – kiálta rám harmadszor is az igazgató.

– Nem felelhetek.

– No, ez szép szó! Nem ismered tán azt az embert?

– Ismerem; de nem árulom el.

Azt hittem, hogy a direktor e szónál nem fog kevesebbet tenni, mint felkapja a kalamárist, s úgy vágja a fejemhez, hogy csupa szerecseny leszek tőle.

Nem azt tette: a burnótszelencéjéhez nyúlt; nagyot szippantott belőle, s félrenézett a mellette ülő Schmuck úrra, mintha azt mondaná: „Ezt vártam tőle”.

Erre Schmuck úr abbahagyta a malomjátszást, s nyájas orcával fordult felém, kenetteljes hangon intézve hozzám jóakaratú mondatait:

– Kedves Dezidér, ne légy megrémülve oktalanul! Ne gondold azt, hogy akár reád, akár arra, kitől az iratot kaptad, valami szigorú büntetés vár. Tévedés volt, az igaz, de nem bűn, amit elkövettetek, s bűnné fogna válni csak azáltal, ha dacosan eltagadnátok belőle valamit. Hidd el, hogy én mindent elkövetek, hogy semmi baj ne érjen benneteket, de arra nézve szükséges, hogy te is szelíden felelj kérdéseinkre.

Ez a biztató szó szinte eltántorított. Olyan édesdeden volt mondva, hogy szinte hinni kezdtem benne.

Azonban a direktor hirtelen közbevágott:

– Sőt ellenkezőleg! Kénytelen vagyok tisztelt tanár úrnak ellentmondani, és tagadni azt, amit e bűnös ifjak *védelmére* felhozott. Súlyos és nagy hatású a vétek, melyet elkövettek, s azoknak fő okozói a törvény teljes szigorával fognak sújtatni!

A harag, a kérlelhetlen szigor hangján voltak e szavak mondva; de nálam egyszerre világosság támadt: ez a szigorú ember az, aki minket ki akar segíteni a partra, s amaz a biztató, nyájas pater familias éppen, aki el akar meríteni.

Schmuck úr folytatta a malmot.

A direktor aztán újra hozzám fordult.

– Miért nem akarod megnevezni, aki ez iratokat rád bízta lemásolás végett?

Csak ez az egy válaszom lehetett:

– Mikor ez iratokat lemásoltam, nem tudhattam, hogy tiltott munkát végzek. Most már tudtomra van adva, hogy az súlyos vétség volt. Még most sem értem, miért, de úgy kell hinnem. Azért nem fogom megnevezni a leíratás megbízóját, mert sokkal könnyebb nekem bűnhődnöm, ki nem tudtam a célt, mint annak, aki azt ismerte.

– De gondold meg, édes fiam, minő veszélyt vállalsz el saját fejedre – szólalt fel kegyes hangon Schmuck úr –, gondold meg, hogy megátalkodásoddal bűnrészessé teszed magadat abban, amiben eddig ártatlan voltál.

– Tanár úr! – mondék felé fordulva – nem ön maga tanított-e meg engem Mucius Scaevola hőstörténetére, nem ön maga tanítá-e szavalnom a „Romanus sum civis”-t? Tessék velem tenni akármit, én nem árulkodom; s ha volt bátorsága a rómainak elmondani, el merem mondani én is: „Longus post me ordo idem petentium decus!”

– Takarodjál innen! – rivallt rám az igazgató. A pedellus azután elvezetett.

Két óra múlva tudtomra adták, hogy hazamehetek; fel vagyok mentve. Éppen az a kegyetlen, haragos igazgató tette ki magát legjobban amellett, hogy fölment-

senek bennünket. Egypár primánust, aki nagyon vastag hazugságokkal mulattatta az iskolai törvényszéket, néhány napi karcerre büntettek. Ez volt az egész.

Én azt hittem, hogy most ezzel vége van a tréfának. Amint szabadulhattam, siettem Lorándhoz.

Büszke voltam abban az öntudatban, hogy ezúttal bátyámat nekem sikerült megmentenem.

VIII. A kezdetnek a vége

Őnagysága, a szép Bálnokházyné, éppen papagájával játszék, midőn őnagysága, az udvari tanácsos úr belépett szobájába. Ez igen kedves állatja volt az asszonyságnak: tudniillik a papagáj.

– Nos, kedves – szólt Bálnokházy úr – , hát megtanulta-e már a Kokó Loránd nevét kimondani?

– Még nem.

– No, majd megtanulja. Hát, kedves, tudja-e már, hogy az országgyűlés eloszlik? – Bálnokházy úr bizalmasan bocsátkozék le neje mellé a pamlagra.

– Miattam eloszolhatik.

– De talán önt is fogja annyiban érdekelni, kedves, hogy a sok jó táncos hazamegy. Az országgyűlési fiatalság hazaszéled.

– Én nem tartóztatom fel őket.

– Ugye, nem? Hiszen itt marad Loránd. Hanem Loránd is bajosan fog itt maradhatni, kedves. Neki ugrani kell.

– Mit beszél ön?

– Amit nem volna szabad kibeszélnem. Nem is mondanám másnak, csupán kegyednek, kedves. Ahogy egymással megegyeztünk. Érti, ugye?

– Félig-meddig. A titkos hírlapírás ügyére céloz ön?

– Arra, kedves, és még egyebekre is, amiket szinte öntől hallottam.

– Igen, tőlem. Én elmondtam önnek, amit nekem Loránd bizalmasan tudtul adott, azt vélve, hogy lelkesült eszméit osztom. Azért mondtam el önnek, hogy amiket megtudott, saját emelkedésére használja fel. Önre nézve ezek becses adatok voltak, de kikötöttem amellett, hogy viszont ön azt, akitől ezt tudom, semmi bajba ne keverje, s ha valami veszély fenyegetné, azt tudassa velem. Van ilyen veszély Lorándra nézve?

Bálnokházy közelebb hajolt nejéhez, s fülébe súgá:

– Az éjjel elfogatások fognak történni.

– Kikre vonatkozik ez?

– Több vezetőjére az országgyűlési ifjúságnak. Különösen az írott hírlap terjesztőire.

– Mi baja lehetne ebben Lorándnak? Ő minden írását elégette, semmi papírdarab szobájában nem található. A hírlaptöredékek, ha idegen kézbe jutottak, kéziratával össze nem hasonlíthatók. Ha eddig előre döntött betűkkel írt, ezután hátrafelé fogja azokat dönteni; senki a kéziratok ugyanazonságát rá nem bizonyíthatja. Öccse, ki lemásolta, nem vallott ellene semmit.

– Ez mind igaz; de nekem mégis úgy tetszik, hogy nem mindent semmisített meg, amit ebben a városban írt. Valami jó barátjának az albumába jegyzett valaha néhány sort. Egy verset vagy valami ilyes fadaise-t; s az az album valahogy a hatóság kezébe jutott.

– S ki adta azt oda? – kérdé indulatosan a hölgy.
– Alkalmasint maga az album tulajdonosa.
– Gyáli?!
– Kitalálta kedvesem. Ez is gondolt arra, hogy az embernek szüksége van a jó barátja vállaira, hogy magát fölemelje.
Bálnokházyné szép ajkait vérig harapdálta.
– Nem tud ön segíteni Lorándon többé? – kérdé hirtelen odafordulva férjéhez.
– Sőt inkább éppen abban fáradok.
– Ki fogja őt menteni?
– Azt nem, hanem meg hagyom őt szökni.
– Szökni?
– Bizony nincs egyéb választása, mint vagy elfogatni magát, vagy szökve menekülni.
– De hiszen mi nem így egyeztünk egymással. Ön nem *ezt* ígérte nekem.

– Kedvesem, a nagy urak ígéreteire ne adjon semmit. Az egész világon csalásból áll a diplomácia: ön megcsal engem, én megcsalom önt, ön megcsalta Loránd bizalmát, s Lorándnak úgy kell, minek volt önhöz oly bizalmas. Azt csak nem tagadhatja ön el, hogy én a legudvariasabb férj vagyok a világon. Egy fiatalember udvarol a nőmnek; én látom, tudom; és nem dühösködöm érte; nem ugratom ki az ablakon, nem állítom pisztoly végére, csupán adott alkalommal ráveregetek a vállára, s azt mondom neki: „Uramöcsém, önt az éjjel az ágyában elfogják, ‚illa berek, nádak, erek'!" De hát hiszi-e azt valaki, hogy én azon nevetni tudok, mikor azt látom, hogy valaki megszökik innen, anélkül, hogy „én" kergetném?
Bálnokházy olyan jovialiter tudott nevetni az ilyen tréfás ötleten. Egész szép fehér fogsora meglátszott kacagás közben (még az aranysodronyok is a fogakon).
Hermine nagysád pedig fölkelt mellőle, és igen bosszúsnak látszott.
– Ön csak előttem játssza itt az ártatlant, de bizonyosan tudom, hogy ön biztatta fel Gyálit, hogy adja át a fiskusnak azt az albumot.
– Ön ezt csak azért akarja most magával elhitetni, kedves, hogy ne Gyálira legyen kénytelen haragudni, ha Loránd eltűnik a háztól, hanem énrám; mert hiszen valakinek csak kell maradni a háznál.
– Ön képtelen engemet megsérteni.
– Nem is szándékom. Nekem minden törekvésem az volt és lesz mindig, hogy kegyed életét, kedves, mentül kellemesebbé tegyem. Féltékenykedtem-e valaha? Nem úgy viseltem-e magamat kegyed irányában, mint egy apa, akinek férjhez menendő leánya van?
– Óh, uram, ezt ne emlegesse! Ez önben a legkegyetlenebb vonás. Igaz, hogy ön maga vezetett be házunkhoz ifjakat a társaság minden osztályából. Igaz, hogy nem őrzött tőlük; – hanem azután egy kis idő múlva, mikor kezdte észrevenni, hogy valamelyik iránt becsülést érzek, akkor talált ön mindig válogatott módokat, hogy azokat meggyűlöltesse, megutáltassa velem. Ha bezárt volna ön, ha kolos-

tori szigorral őriz, nagyobb irgalmat mutatott volna hozzám. De veszélyes játékot űz ön, uram; jöhet egyszer, hogy azt, akit meggyűlöltem, nem dobom el!

– Hát az is az ön dolga lesz, kedvesem. Most azonban legelső az, hogy tudassa Loránd rokonunkkal, hogy az esteli tíz óra őt itthon ne találja, mert akkor elfogják.

Hermine haragosan járt fel s alá szobájában.

– Ez mégis az ön műve, hiába menti magát – szólt végre, lehajítva férje kalapját a karszékről, s azután kedvetlenül belevetve magát.

– Hiszen éppen nem mentem magamat – szólt Bálnokházy, kedélyesen fogva el messze guruló kalapját. – Persze, hogy volt benne egy kis részem; de hisz azt kegyed nagyon jól tudja, kedves. Az embernek első dolga karriert csinálni. Nekem emelkednem szükséges; ezt ön maga is helyesli; az ember tartozik felhasználni minden körülményt, ami keze ügyébe akad. Ha ezt nem tettem volna, most sem lennék egyéb, mint egyszerű szolgabíró valahol Szabolcsban, aki minden három esztendő végén sorba csókolja a tekintetes rendeket, hogy el ne csapják a hivatalából. A mostani kancellár, Reviczky Ádám, egy osztállyal tanult előttem az iskolában. Ő is mindig első eminense volt az osztálynak, mint én. Minden évben az ő helyére kerültem; minden padban, ahol az első helyre ültem, az ő nevét találtam befaragva, mindig kifaragtam azt onnan, s a magamét vágtam helyébe. Ő odáig eljutott, ahol a parabola legmagasabb, s kezd hirtelen aláhajlani. Ki tudja, mi történhetik még? Ilyenkor nem törődünk azzal, hogy egy vagy két éretlen eszű suhancot, akit máskor észre se vettünk volna, a magunk hasznáért nevezetes emberekké tegyünk.

– De gondolja meg ön, hogy Loránd rokonunk.

– Csak nekem az. Önnek nem.

– Az mégis iszonyú, egy fiatalember életpályáját így összetépni.

– Hiszen mi történik vele? Elfut falura valamelyik rokonához, ahol senki se fogja keresni. Legfeljebb az ügyvédi vizsga letételétől lesz eltiltva. Hanem ez nem fogja akadályozni, hogy azért a legelső tisztújításkor megválaszthassák esküdtnek a vármegyén. Egyébként: Loránd szép fiú; amit a férfiak üldözése elrontott nála, majd helyrehozza a nők pártfogása.

– Jól van, uram, hagyjon magamra, majd gondoskodni fogok róla.

– Igen lekötelez vele. De kérem, az esti tíz óra itthon ne találja a – kedves rokont.

Hermine nagy tüntetéssel sietett ékszeres szekrényéhez. Bálnokházy az ajtóban visszafordulva még láthatta, mily hevesen nyitotta fel annak ajtaját, s hánytvetett ékszerei között.

A férj mosolyogva távozott. Az mégis szép konstelláció a sorstól, mikor egy nő abba a helyzetbe jön, hogy tulajdon ékszereit küldje zálogba, azért, hogy valakit, akit nagyon szeretett és szeretne még ezután is maga körül látni, minél elébb megszöktesse – száz mérföldnyi távolba magától.

Hermine csakugyan ékszereit szedte össze, s tokjaikból kihányva, egy útitáskába dobálta bele.

Azután leült íróasztalához, s finom lilaszín levélpapírra, melyben nevének első betűi voltak vízjeggyel beírva, nagy sebesen írt valamit, azt összehajtogatá, lepecsételte, s leküldte a komornyiktól Loránd szobájába.

Loránd még ez nap nem volt ki a házból; nem tudott felőle semmit, hogy az országgyűlési ifjak egy része, ki az elfogatásokról neszt fogott, sietett elutazni.

Midőn az udvari tanácsosné levelét elolvasta, arra kérte a komornyikot, hogy menjen el Gyáli úrhoz, s kérje fel nevében, hogy látogassa meg rögtön; ő maga gátolva van a kimenetelben, pedig okvetlen szólnia kell vele.

Ahogy a komornyik elment, Loránd elkezde sebesen fel s alá járni szobájában. Valamit keresett, amire nem tudott rátalálni: egy gondolatot.

Meg ismét leült, fejét tenyerébe hajtá; újra felugrott, az ablakhoz sietett, mintha nyugtalanul várná az érkezőt. Egyszer azután mégis kigondolt valamit: elkezdett kesztyűt húzni. Mind a két kezére kesztyűt húzott, szép fehér báli kesztyűt. Azután megpróbálta benne összeszorítani az ökleit, nem reped-e szét.

Tán nem akar puszta kézzel nyúlni ahhoz, akit vár?

Most az utcaajtó nyílik, s a léptek egyenesen az ő ajtajához közelítenek.

Jer csak! Azonban nem egyedül az jött, akit várt; legelöl is nem Gyáli Pepi nyitott be hozzá, hanem az öccse, Dezső. Véletlenül találkoztak össze.

Loránd nagyon kedvetlenül fogadta öccsét. Nem őt akarta most látni. Az pedig diadaltól ragyogó arccal sietett őt átölelni.

– Nos hát, mi történt, amiért úgy ragyogsz?

– Az iskolai szék elbocsátott; pedig mindent magamra vallottam, rád semmit.

– Remélem, sértésnek vennéd, ha ezért megdicsérnélek. Minden közönséges becsületes ember ezt tette volna. Árulónak nem lenni éppen olyan kicsiny erény, mint amilyen nagy gyalázat annak lenni. Nemde, Pepi – barátom?

Gyáli Pepi még akkor azt hitte, hogy árulását nem fogja Loránd hamarább megtudhatni, mint mikor már nagyon biztos helyre lesz eltéve, s természetesen azt felelte rá, hogy bizony annál egy-egy nagyobb gonoszság nem terem a föld színén.

– Különben miért hívattál oly sietve? – kérdé, bizalmasan nyújtva kezét Lorándnak. Az engedte kezét megszorítani: – kesztyű volt rajta.

– Azt akartam tőled kérdezni, hogy ma este a búcsúlakomát követő bálban akarsz-e lenni vizavím?

– Igen szívesen. Ezt kérdezned sem kellett volna. Ahol te vagy; ott énnekem is ott kell lennem.

– Eredj fel, Dezső, kérlek, a nevelőnőhöz, és kérdezd meg tőle, hogy ő is el fog-e jőni a mai táncvigalomba, vagy az udvari tanácsosné egyedül megy.

Dezső kedvetlenül sompolygott ki a szobából. Azt gondolta magában, hogy tán ez a mai nap mégsem egészen alkalmatos arra, hogy táncvigalommal végződjék, hanem azért csak felment a nevelőnőhöz.

A kisasszony azt válaszolta neki, hogy ő nem megy, mert éppen egy nagy cavatinát kell betanulnia Melanie kisasszonnyal az este; de a nagyságos asszony készülődik, s a kövér tante fog vele menni.

Ezt a kövér tante-ot csak olyankor emlegették, mikor Hermine meg volt szorulva női kísérő dolgában.

Amint Dezső becsukta maga után Loránd ajtaját, Loránd odaállt összefont karokkal a piperkőc elé, s azt mondá neki:

– Tudod-e, micsoda táncra híttalak mostan átellenesemnek?

– Nos, micsodára – kérdezé az enyelgő arccal.

– Olyan táncra, ahol az egyik meghal!

Azzal odatartá elé a lilaszín levélkét, amit Hermine írt neki.

– Olvasd!

Gyáli e sorokat olvasá:

„Gyáli kézbe adta az albumlevelet, melyet ön írt neki. El van árulva minden.”

A piperkőc mosolygott, és hátratette a kezeit.

– Nos, hát mit akarsz mármost velem? – kérdé hideg elhízottsággal.

– Mit gondolsz, hogy mit akarok?

– Össze akarsz szidni? Ketten vagyunk, nem hallja senki. Ha gorombáskodni akarsz velem, lármát csapok, hogy összecsődül a nép az utcáról, s az is neked lesz baj.

– Óh, egyiket sem teszem. Látod, kesztyűt húztam, hogy még csak be se szennyezhessem magamat veled. Hanem azt csak elképzeled, hogy az ilyen tartozást odaajándékozni nem szokás.

– Párbajt akarsz velem víni?

– Mégpedig rögtön; el sem bocsátlak szemem elől, nehogy ezt is feljelenthesd.

– Óh, azt ne várd. Azért, hogy te egy Herkules vagy, aki túlteszesz Rappón, én pedig egy cinege, azért ne hidd, hogy visszaijedek hunyorgató szemöldöködtől. Ha neked úgy tetszik, én készen vagyok.

– Ezt szeretem.

– Hanem azt tudod, hogy mint kihívottnak nekem van jogom a fegyver és vívás nemét meghatároznom.

– Tedd!

– S azt is igen természetesnek fogod találni, hogy én veled, ki képes volnál olyanforma emberkét, mint én, kenyérre kenni és úgy felfalni, egy szál fringiára kimenni nem fogok.

– Ahogy kívánod. Lőhetsz kendővégről, ha tetszik.

– Még azt sem teszem. Én amerikai párbajt ajánlok. Kalapba vetjük neveinket, amelyiké ki lesz húzva, az kötelezi magát főbe lőni.

Loránd visszarettent. Eszébe jutott az az éjszaka a családi sírboltban.

– Egyikünknek meg kell halni; azt mondtad – szólt Gyáli. – Jó, én nem ijedek meg tőle. Húzzunk sorsot, s aztán haljon meg, akit végzete ér.

Loránd maga elé mereszté szemeit, mintha mérföldeken túl eső tárgyakat nézne.

– Én értem habozásodat; vannak mások, akiket kímélsz. Tehát szabjunk határidőt a meghalásra. Meddig élhetnek azok, akikre gondolsz? Mondjuk: tíz esztendeig. Akinek a neve ki lesz húzva, főbe lövi magát – mához tíz esztendőre.

– Ejh – kiálta fel Loránd bosszúsan –, ez csak gyáva egérút tőled, amelyen menekülni akarsz.

– Te, bátor oroszlány, éppen csak akkorát esel, ha meghalsz, mint az egér. Egész vitézséged abból áll, hogy egy ilyen apró kis pillét, mint én, gombostűvel oda tudnál tűzni egy skatulya fenekéhez, de ha olyan ellenségre találsz, mint saját magad, az elől kitérsz.

– Jól van, nem térek ki! – szólt ingerülten Loránd, s eltűntek lelke elől mindazok az alakok, amik ujjaikat fenyegetőleg feltartva a föld mélyéből fölemelkedtek előtte. Fej nélküli rémek megtértek a hét hideg ágyba. A nyolcadik is vetve.

– Legyen úgy – monda Loránd –, írjuk fel neveinket.

És azzal elkezdett papírt keresni. Egy szelet sem volt szobájában: mindent elégetett, még a tiszta papírt is, hogy a gyárjegy árulója ne lehessen.

Utoljára Hermine levelkéje akadt kezébe. Nem volt más. Azt kétfelé repeszté; felét odadobta Gyálinak, másik felére saját nevét jegyezte fel.

Azután összesodrották a papírokat, s belevetették egy kalapba.

– Ki húzzon sorsot?

– Te vagy a kihívó!

– De te ajánlottad a vívásmódot.

– Megállj! Bízzuk a sorshúzást egy harmadikra!

– Kire?

– Itt van az öcséd, Dezső.

– Dezső? – Lorándnak a szíve elfacsarodott; – tehát még ez is, hogy tulajdon testvére húzza ki a halálsorsot!

– Neki ártatlan keze van még. Nem is fogja tudni, mire húz? Majd én mesélek neki valamit. Így mindegyikünk meg leend nyugodva a sorshúzásban.

Éppen nyitotta az ajtót Dezső.

Elmondta, hogy a nevelőnő nem megy, hanem a vastag tante kíséri el a nagynénit a bálba. Még egyebet is izent a kisasszony, leküldte Lorándnak az írott táncrendet; hanem azt Dezső az úton eltépte. Eltépte azért, mert haragudott érte, hogy mit léháskodnak ilyenkor más emberek, mikor ő maga ily ünnepélyes hangulatban van. Csak azért sem adja oda neki a táncrendet.

A vastag tante hírére felkacagott Pepi, s aztán szörnyűködni kezdett.

– Hüh! Loránd; ott lesz a banyakemence; az ótestamentomi hét kövér tehén egy személyben, s ezzel a földglóbusszal egyikünknek táncolni kell. Egyikünknek vállalkozni kell rá, hogy kimozdítsa helyéből azt a hegyet, amit Mohamed sem bírt megmozdítani, s keringőt táncoljon vele. Kérlek, vállald magadra az én barátságomért.

– Ejh! – Lorándot bosszantá a helytelen tréfa, melyet nem értett.

– Hát bizony én csak magam nem lehetek az áldozat, vagy te, vagy én. Nem bánom húzzunk rá sorsot, hogy melyikünk táncoljon ma este a Szent István tornyával!

– Úgy? Jó. – Most már értette Loránd, hogy mit akar a másik.

– Dezső lesz oly szíves, hogy számunkra sorsot húz.

– Igen. Lépj ki, öcsém, egy percre az ajtón, hogy ne láthasd, melyikünk neve melyik papírra lesz írva.

Dezső kilépett.

– Nem szabad neki észrevenni, hogy a névjegyek már készen vannak – dörmögé Loránd. – Bejöhetsz.

– Itt a kalapban mind a két név – szólt Gyáli, Dezső elé tartva a kalapot. – Húzz ki egyet belőle; bontsd fel, olvasd fel, s azután mind a két nevet vesd a kandallóba. Amelyiket kihúztad, azé lesz a kokinkínai császár fehér elefántja.

A két ellenfél félrevonult az ablakba. Loránd kibámult az ablakon; Gyáli az óraláncával volt elfoglalva.

A gyermek gyanútlanul lépett a sors urnáját képező kalaphoz, s kihúzott egyet a papírdarabok közül.

Szétbontá azt, és olvasó a nevet.

„Áronffy Loránd”.

– Vesd a tűzbe! – monda neki Gyáli.

Dezső a két lilaszín papírdarabot a kandallóba veté. Hideg májusi napok voltak, ott kinn megbomlott a természet tisztes rende: fagyott; Loránd kandallójában égett a tűz. A két papírdarab egyszerre lobbot vetett.

Csakhogy e papírdarabok nem azok voltak, amikre a két fiatalember neveit felírta. Dezső észrevétlenül felcserélte azokat a kettéhasított táncrenddel, és azt veté a tűzbe. A két végzetes névaláírást megtartá magánál.

Nagyon jó oka volt rá, hogy ezt tegye; s még jobb oka volt, hogy ezt elhallgassa.

Loránd azt mondá neki:

– Köszönöm, Dezső.

Megköszönte neki ezt a sorshúzást.

Gyáli Pepi pedig vette kalapját, s tréfás enyelgéssel monda Lorándnak:

– Tiéd a fehér elefánt. Jó éjszakát.

S továbbment szárazon maradt bőrrel.

– No, kedves Dezső, most már te is eredj haza – monda Loránd, öccse kezét gyöngéden megszorítva.

– Hiszen csak most jöttem.

– Nekem sok dolgom van, amit még ma el kell végeznem.

– Hát végezd, én leülök egy szögletbe, s nem szólok egy szót sem. Azért jöttem, hogy lássalak. Hallgatok és nézlek.

Loránd megölelé öccsét és megcsókolá.

– Nekem valami látogatást kell tennem, ahová te nem jönnél velem.

Dezső kedvetlenül nyúlt sipkája után.

– Pedig én ma este együtt akartam veled lenni.

– Majd holnap.

Loránd attól félt, hogy minden percben jöhetnek érte, akik elfogják. Magáról nem aggódott már; de öccsét el akarta távolítani.

Dezső szomorúan kullogott haza.

Loránd magára maradt.

Magára? Óh nem. Ott voltak körüle a többiek – heten; azok a halottak, akiknek nincs fejük.

Tehát a végzet kikerülhetetlen.

A családi baj öröklő. Egyiket megöli a családi kór, másikat az átkos hagyomány.

És ismét ez a „fájdalmas föld itt alattunk” az oka.

Nincs menekülés előle.

Rettenetes hagyomány az önkéz ontotta vér, mely a fiak és unokák fejére szertefeccsen!

Ez az ő örökségük. A pisztoly, mellyel az apa magát megölte.

Hiába volna itt az egész mennyország a földön, itt kell hagyni, oda kell menni, ahová a többiek mentek.

A nyolcadik fülke még üres, de már le van foglalva.

A később jövőnek már csak a temetőárokban van helye.

És még tíz év van hátra ezt végiggondolni.

De tíz év hosszú idő. Jöhet ezalatt, hogy megnyílik a mező, ahol a becsületes halál két kézre fogott kaszával vág rendet a fegyveres vitézek soraiból; – ahol a síró anyák gyermekeit összetapossák a lovak patkói; – ahol az elsőszülötteket megcsonkított testtel hányják a közös sírba. Ott! ott talán megtalálja a fiú, amit az apa hiába keresett: – a menedéket az elől a szomorú ház hálószobája elől, melynek homlokán minden emberöltő-időn befutja a folyondár ezt a mondást:

„Ne nos inducas in tentationem”.

IX. A tizenhét éves agg

Óh, milyen szép ifjúnak lenni! Óh, milyen szép a tavasz! Tietek az élet, az öröm, a remény; tinektek virággal kedveskedik a mező, titeket glóriával vesz körül a föld szép sugára, a szerelem; tirátok bízza jövőjét egy nemzet, egy hon, az emberiség; tirátok büszkék az öregek; titeket szeretnek a nők; tietek az ég minden derült napja.

Óh, mint szeretem én a tavaszt, óh, mint szeretem én a fiatalságot!

Amabban újra látom élni Isten legszebb művét, a földet; emebben újra látom élni ember legszebb művét, – a hazát. Még „akkor” magam nem is tartoztam a fiatalsághoz, gyermek voltam.

Soha szebben induló tavaszra nem emlékezem, mint azon évben; soha lelkesebb fiatalságban nem gyönyörködtek az öregek szemei, mint az akkori volt.

A tavasz igen korán kinyílt; már február végén zöld volt a mező, ligetek siettek felölteni lombos szárnyaikat, virág sietett nyílni és lehullni; május elején már diónyi gyümölcsök voltak az almafákon, s az utcákon korán ért cseresnyéket árulgattak elkésett ibolyabokréták mellett.

Azon év ifjúságáról pedig ezt mondja a történetíró: *„Ezen ifjúság általában igen komoly hazafiság érzelmeitől túláradó, szabadságért, népfenségért lángoló, lelkesedett vala. Az új irány, mely nemzetünkben oly élénken nyilatkozott, minden nemes sóvárgásaival, minden erényeivel s túlságaival hatványozva tükröződött vissza fogékony, heves kedélyéről. Az elébb divatos könnyelmű időtöltést, hiú vagy kicsapongó mulatságokat általában szorgalmas olvasás, ismeretgyűjtés, a külesemények tanulmányozása váltá fel köztök. Magoknak is volt már véleményük, mely nem ritkán meglepő merészséggel nyilatkozott.”* – Én ez arany sorokat csak irigyelhetem; rám egy parány sem esik azokból, még gyermek voltam.

Egy szép májusi napra következő éjjel azután egyszerre megfordult az idők rende; a tél, aki elnézte uralkodása napjaiban, hogy játszanak a meleg szellők a fák virágcsengettyűivel, egyszerre visszatért teljes bosszúálló szigorral, s három nap elpusztított mindent, amiben ember örömét lelte; az utolsó falevél is lefagyott a fákról.

E három májusi téli est legzordonabbikán egyedül állt ablakánál Loránd, s az ablak jégvirágain keresztül az utcára kibámult.

Éppen ilyen jégvirágok voltak fagyva lelke elé is.

A végzetes sorshúzás kiszabta eléje: tíz évig tart az élet; akkor meg kell halni.

Tizenhéttől huszonhétig éppen legszebb az élet. Sokan egész életpályát befutottak már ez idő alatt. Hát őreá mi vár? Túláradó szabadságvágya, vakmerő kezdeményezései s azok mellett rosszul őrzött bizalma, a baráti árulás s a rákövetkezett fagyasztó szigor hová juttaták?…

Minden levél lehullt a fáról!

Tíz éve van csak élni. Ez meg nem másítható. Ellenségtől, akit megvetünk, ajándékba sem lehet elfogadni azt, amihez egyszer jogot adott neki a sors. És ez a tíz év mivel fog kezdődni? Talán egy hosszú fogsággal?

Az idő, mely oly rövid – (könnyű tíz év!), hosszúra fog nyúlhatni ott – (nehéz tíz év!).

Nem jobb volna-e be sem várni belőle az első napot? Azt mondani: ha tied lett, vedd el; haszonbérbe ne bírjam tőled a napokat.

Az utált, fagyos napokat!

Hiszen mikor a természet így *meghal,* az ember maga is szeretne utánahalni.

Csak ne volna az a síró arc otthon! Az a fehér hajú fő otthon! Az anya és nagyanya.

Hiába! A végzet kikerülhetetlen. A nyolcadik ágy is vetve van már; – de azt ne tudja meg tíz évig senki. Ha megtudná valaki, még megtehetné azt a bosszút, hogy elfoglalná előle a családi sírbolt nyolcadik üregét, s az utóbb következőnek már nem marad más, mint a temetőárok.

Minő eszme, egy ifjú tavasz ily elfagyott lombokkal!

Nem gondolt a következő percre.

Akármi jön, jöhet. Érdemes-e végzetet kerülgetni, mely úgyis lecsap? Hadd csapjon! A boltozat zárköve ki van véve, utána fog omlani az egész.

Szobája besötétült már, s ő még nem gyújtott világot. A kandalló táncoló lángja a parázs fölött nézett ki néha kíváncsian, mintha tudni akarná, hogy él-e még valaki itt, s meg-meg elaludt.

E félhomályban az előtte elmentekről gondolkozott Loránd.

Az a csontarcú alak, akinek a halál angyalát festik, rendes arculatával is elég rémületes; az üres szemgödrök, mikbe félelem nézni; – hát még ha e két odú között egy harmadik is sötétlik: a homlokot talált golyó helye!

Loránd most tudta meg, mily iszonyút kellett szenvedniök azoknak, kikről e szomorú hagyomány rá maradt, míg elhatározták magukat arra, hogy önkezüket életük ellen fölemeljék, minő erős Istennel kell akkor harcolni, minő erős démonnal kell akkor szövetkezni!

Óh, bár jönnének már érte!

Kik?

Azok, akik leszedik a gyümölcsöt, hogy mert ilyen korán megérni.

Inkább azokat lássa jönni, mint e csendes, vértelen arcokat, véres ruháikban. Inkább azokat, akik csörömpölve jönnek, fegyverrel zúzva be az ajtót, mint akik hallhatlan léptekkel lopóznak elő, csendesen nyitják az ajtót, suttogva beszélnek, és nevét reszketve mondják.

„Loránd!”

– Hah! Ki az?

Nem egy a halottak közül, bár ruhája fehér; azoknál sokkal rosszabb: – egy szép asszony.

Hermine volt az, aki oly csendesen, nem hallott léptekkel nyitott be Lorándhoz. Bálruha volt rajta; táncvigalomnak öltözött odafenn, úgy jött le.

– Készen van-e már ön, Loránd?

– Ah, jó estét. Bocsánat. Rögtön gyertyát gyújtok.

– Hagyja el, hagyja – suttogá a nő. – Elég világos van így. Ma nem szabad e szobában gyertyának égni.

– Kegyed a bálba indul – szólt Loránd, jókedvvel álarcozva lelke borúját –, s kívánja, hogy elkísérjem?

– Óh, dehogy, hogy jutna most eszembe táncvigalom? – szólt Hermine oly közel lépve Lorándhoz, hogy fülébe suttoghasson. – Kapta ön levelemet?

– Köszönöm. Legyen nyugodt, nincs semmi veszély.

– Óh, van; én jól tudom. A veszély Bálnokházy kezében van; tehát bizonyos.

– De hát mi nagy dolog történhetik velem?

Hermine odatette kezét Loránd vállára, s reszketve súgá

– Önt elfogják az éjjel.

– Azt megtehetik.

– De nem tehetik! Az égre! Azt nem fogják megtenni. Önnek menekülnie kell. Rögtön, még ez órában.

– Bizonyos, hogy elfognak?

– Higgyen nekem!

– Akkor éppen nem mozdulok helyemből.

– Mit mond ön? Miért? Miért nem?

– Mert szégyenleném, ha az, kinek szüksége van rám, az anyám házában elbújva az ágy alól húzna elő, mint valami kárt tett gyereket.

– Ki szól itt anyja házáról? Önnek messze kell futnia; ki a külföldre.

Loránd igen fagyosan kérdezé:

– Minek?

– Minek? Óh, istenem, milyen kérdéseket tesz ön? Azt sem tudom, hogyan feleljek. Hát nem látja, hogy kétségbe vagyok esve, hogy reszket minden tagom a félelemtől ön miatt? Hiszen csak nem engedhetem, hogy önt szemem láttára elvigyék, hogy évekig elzárják, hogy soha ne lássam többet?

És hogy annál inkább érezhesse Loránd, mennyire reszketnek kezei, letépte szép báli kesztyűit, s két kezébe szorítá Loránd kezét, úgy könyörgött előtte.

Loránd e kézszorításra kezde az eddigi síri hidegség helyett valami észháborító hőséget érezni agyában, mintha a halál hideg csontkeze egy másik ismeretlen démonnak adta volna át kezét.

– Mit keressek én külföldön? Senkim, semmim, semmi utam oda. Minden, amit szeretek, itt van ezen a földön. Odakinn meg kellene őrülnöm.

– Nem fogsz egyedül lenni ott, mert az, aki legjobban szeret a földön, aki mindene fölött imád, aki üdvénél, lelkénél, a mennyországnál jobban szeret, az veled megy, és nem távozik el tőled soha.

S hogy semmi kétsége ne lehessen az ifjúnak afelől, kit értett az alatt, Hermine átfonta karjaival az ifjú nyakát, és arcát elhalmozta csókjaival.

Loránd nem volt magáé többé. Egy óra alatt elveszté hazáját, jövőjét és szívét.

X. Én és a démon

Késő este volt már, midőn Bálnokházyék komornyikja egy levelet hozott hozzám, s azután sietve eltávozott, mielőtt a levelet elolvastam volna.

Bátyám írása volt. Rövid volt, ennyiből állt:

„Kedves Öcsém!

El vagyok árulva, menekülnöm kell; vigasztald meg kedves szülőinket! Isten veled.”

Én felugrottam ágyamból – már lefeküdtem, hogy holnap korán keljek –, s hirtelen felöltöztem.

Első gondolatom az volt, hogy elmegyek Bálnokházyhoz. Ő urambátyám, rokonunk, bennünket igen szeret, aztán nagy befolyású ember, mindent kivihet, ha akar; elmondok előtte mindent őszintén, s megkérem, hogy tegyen meg bátyámért, amit tenni képes; – eszközölje ki, hogy ne üldözzék, ne fogják el; ha vétett, adjanak neki kegyelmet. Hisz ilyen nagy úrnak mi volna lehetetlen?

Kértem az öreg Mártont, hogy bocsásson ki az ajtón.

– Nono! Discipulus negligens! Már meg éjszaka is elkószálni a háztól; az nem járja. Aki éjszaka jár, az nem vicekspan, az ha hivatalos ember, legfeljebb bakter.

– Óh, ne tréfáljon most; a bátyámat üldözik, neki kell segítségére mennem.

– Ah, hát mért nem mondja mindjárt? Üldözik? Hát ezt kellett volna mondani. Kik? Tán a mészároslegények? Akkor megyünk mind a hatan dorongokkal a segítségére.

– Óh, nem mészároslegények. Hova gondol?

– No, mert a múlt esztendőkben sokat verekedtek a jurátusok a mészároslegényekkel, tudja: hát azt gondoltam.

– El akarják fogni – súgtam neki. – Börtönre akarják vetni, mert az országgyűlési ifjak társaságában volt.

– Ahá! – monda Márton, s nagyon sokszor köszöngetett, az egész skalpját előre-hátra tolva. – Így vagyunk? No, már ezen én nem segíthetek. Hát maga mit tehet?

– Bálnokházy urambátyámhoz akarok menni megkérni, hogy vesse közbe magát.

– No, az bizony okosan lesz. Már így én is magával megyek. Nem azért, mintha maga éjszaka félne magában járni, hanem azért, hogy elmondhassam majd az öregúrnak, hogy maga jó helyen járt.

Az öreg legény hirtelen kabátot öltött magára, csizmát húzott, s eljött velem Bálnokházyékig.

Oda nem akart bejönni, azt mondta, hogy majd ha visszatérek, kocogtassak be a szegleti lebujkocsma ajtaján, ott fog rám várni.

Siettem fel Bálnokházyékhoz.

Olyan rosszul esett, hogy bátyám ajtaja most zárva van; máskor ide szoktam mindig elébb betérni.

A teremből zongorahang ütötte meg füleimet: oda nyitottam be.

Melanie húgom zongorázott a nevelőnővel.

Nem látszottak csodálkozni rajta, hogy ilyen késő órában jövök; csak annyit vettem észre, hogy kissé feszesebben viselték magukat irántam, mint máskor.

Melanie húgom igen el volt merülve a hangjegyek tanulmányában.

Kérdeztem, hogy nem beszélhetnék-e nagyságos urambátyámmal.

– Még nem jött haza a kaszinóból – válaszolt a nevelőnő.

– Hát kedves asszonynéném?

– Ő elment a bálba.

Ez bántott egy kissé.

– S mikor jönnek haza?

– Az udvari tanácsos úr tizenegy órakor, addig szokott whistezni, a nagyságos asszony pedig valószínűleg éjfél után. Meg akarja várni?

– Míg urambátyám visszatér.

– Akkor velünk vacsorálhat.

– Köszönöm, én már elvégeztem.

– Olyan korán vacsorálnak a péknél?

– Ilyen korán.

Én aztán leültem a zongora végéhez, s egy óra hosszat gondolkoztam azon, hogy milyen ostoba műszer ez a zongora; az embernek ha tele van is a feje gondolattal, mind kiveri belőle.

Pedig olyan sok végiggondolni valóm volt. Mit mondjak majd urambátyámnak, ha megjön? Min kezdjem? Hogyan adjam elő, amit tudok? Mire kérjem tulajdonképpen?

De hogy is lehet az, hogy ilyen válságos időben egyik sincs itthon a háznál? Hisz az ilyen balesetről csak lehetnének előre értesülve.

A nevelőnő előtt nem mertem Lorándot előhozni. Ki tudja, kiben mi lakik?

Aztán nem is volt hozzá semmi hajlandóságom. Nekem igen csélcsap volt egy nevelőnőben.

A teremben volt egy nagy óra; ezzel volt legtöbb bajom. Ez is milyen lassan tud közeledni a tíz órához. Aztán mikor üt, ez is olyan arisztokratikus orrhangokon szól, mintha neki is meg kellett volna már azt szokni.

Néha a nevelőnő elnevette magát, ha Melanie valami furcsa hibát követett el; olyankor Melanie is nevetett, s kikacsintott a hangjegytámla mögül, hogy hát én nevetek-e.

Volt eszemben!

Azután szép húgom ajkpittyesztve vonta vissza fejét, s hátravetette fürtös haját, mintha bosszankodnék rajta, hogy most már én kezdem irányában a közönyöst játszani.

Végre valahára csöngettek az utcaajtón. Hallottam a léptekről, hogy urambátyám érkezett meg. Oly méltóságos hangzású léptei voltak!

Nemsokára benyitott a terembe a komornyik, s mondá, hogy beszélhetek már a nagyságos úrral, ha akarok.

Én egész testemben remegve, vettem kalapomat, és jójcakát kívántam a hölgyeknek.

– Hát nem jön vissza a cavatinát végighallgatni? – kérdezé Melanie húgom.

– Nem lehet – mondám, és otthagytam őket.

Urambátyám dolgozószobája a folyosó túlsó oldalán volt; a komornyik lámpával vezetett odáig. A lámpát letette a szekrényre, hogy vissza is találjak.

– Nos hát, kisöcsém, mi kell? – kérdezé urambátyám azon a vidám, enyelgő hangon, amivel gyermekek irányában szoktuk kifejezni, hogy még velük nem sokat törődünk.

Én elfogultan, mintha egy sírkő fekünnék mellemen, válaszolék:

– Kedves urambátyám, Loránd elhagyott bennünket.

– Hát már tudod? – kérdezé tőlem, s hálókabátot vett magára; tarka virágos kelméjű hálókabátot.

– Szinte tetszik tudni? – kérdezém én, elámultan.

– Hogy Loránd megszökött? – monda urambátyám, hidegvérrel csombókolva össze hálókabátja selyemzsinórjait. – De bizony még többet is tudok; – azt is tudom hogy vele szökött a feleségem is, és a feleségem ékszerei mind, s ami pár ezer forintom volt a háznál, azok is mind Loránd bátyáddal együtt szöktek.

Hogy én ezen szavak után hogy jutottam ki az utcára, nyitottak-e előttem ajtót, vezettek-e, kergettek-e, azt bizony nem tudom; csak arra neszeltem föl, mikor Márton legény kinn az utcán megfogta a karomat, s rám kiáltott:

– No, Herr Vicekspán! Hát úgy elmegy előttem, hogy meg se lát. Eluntam várni a kocsmában; már azt hittem, hogy magát is becsípték. No, mi baja? De támolyog!

– Óh, Márton – rebegém én –, nagyon rosszul vagyok. – Hát mi történt?

– Óh, azt meg nem mondhatom senkinek!

– Senkinek? Senkinek! Nem ám a Herr „Brodfresser”-nek (így hítta a professzszort) meg a Herr „Komiszer”-nek: de a Mártonnak, az öreg Mártonnak! Hát beszélt ki valaha valamit az öreg Márton? Az öreg Márton sokat tud, amit érdemes volna elmondani; hát hallotta maga, hogy az öreg Márton valaha pletykázott volna? Árulkodott magára vagy másra vagy a legényekre az öreg Márton? Hátha *„én”* tudnék valamiben segíteni?

Annyi őszinte jószív volt a szemrehányásában; s nekem csak ugyan a legelső szalmaszál után is kellett kapnom, hogy menekülést találjak.

– Nos, hát mit mondott a vén kolléga? Tudja, csak azért hívom kollégának, mert az én hajam úgy tesz, mintha paróka volna, az ő parókája pedig úgy tesz, mintha haj volna.

– Azt mondta – rebegtem én a péklegény karjába fogózva –, hogy többet tud, mint én. Loránd nemcsak elszökött, de elrabolta nagybátyám nejét.

Erre a szóra Márton elkezdett kacagni; kétrét görnyedt, a hasára nyomta két kezét, úgy kacagott, azután a másik oldalra fordult, mintha az utca túlsó felét is

meg akarná nevettetni: áhhahhahá! s azután azt mondta, hogy ez nagyon jó tréfa volt tőle; amin én eléggé megbotránykoztam.

– De még azonfelyül azt is mondta, hogy elrabolta a pénzét. Erre a szóra aztán kiegyenesedett Márton, s nagyon komolyan emelte föl a fejét.

– No, ez már rossz. Ez már „malom”, mondaná Fromm papa diákul. Hát mármost mit gondol, úrfi?

– Azt gondolom, hogy ez nem lehet igaz, és föl akarom keresni bátyámat, akárhová lett a világban.

– És azután, ha megtalálta?

– Azután – ha az a nő fogja az egyik kezét, én megfogom a másikat, s akkor majd meglátjuk, hogy melyikünk lesz erősebb!

Márton legény nagyot ütött a hátamra kettőt:

– „Teufelskerl!” – mondá. – Mik jutnak eszébe? Bánná más gyerek, a bátyját akárhová viszi is egy szép asszony! Ez meg közéjük akar állni! Nagyon jól van. Hát fölkeressük a Loránd úrfit, ugye? Hogyan fog hozzákezdeni?

– Azt nem tudom.

– No, hadd látom: mit tanult az iskolában? Mit tud csinálni, ha hirtelen segíteni kell magán? Merre indul el? Jobbra vagy balra? Kiabálni fog-e az utcán, hogy „ki látta a bátyámat”?

Én igazán nem tudtam, hogy mit fogok kezdeni.

– No hát – lássa, hogy az öreg Márton legénynek is lehet néha-néha hasznát venni. Bízza csak magát rám! Idehallgasson most, mintha én volnék a Brodfresser. Ha ketten szöktek, ugyebár kocsin szöktek? A kocsi fiáker volt. A madame-nak egy bizonyos bérkocsisa van, a nro. 7. Azt pedig én jól ismerem. Hát legelőször is felkeressük a Móclit: az a hetes fiáker. Lakik a Zuckermandelen. Átkozott messze van; de mire odaérünk, annál bizonyosabban otthon találjuk.

– Ha őket vitte?

– Csak ne okoskodjék most, studiosus úr! A fiáker lovát én ismerem; az nem visz el senkit az Óperenciáig. Az elvitte őket legfeljebb valamelyik vendégszállásig, ahol gyorsparasztok szoktak szállásozni, s a szökevények most ott várnak rá, míg a fiáker megint visszatér.

Én bámulva kérdezém, hogy miből gyanítja mindezt, hiszen a gyorsparasztokkal azóta elvágtathattak már túl a határon.

– Herr Vicekspan! Herr Vicekspan! – dorgálózott Márton legény. – Hogy beszélhet ilyeneket? Vicekspan akar lenni, s még annyit sem tud, hogy aki a határon át akar menni, annak passzusának kell lenni. Pozsonyból Bécsbe útlevél nélkül nem mehet az ember, ha mégúgy kergeti is a szeretőjének a férje. A madame bizonyosan visszaküldte már azóta a Móclit, hogy vigye el hozzá azt az urat, akinek az útlevelével majd odább szöknek.

– Micsoda urat?

– Hát egy színészt innen a teátrumtól, aki aztán majd úgy elmaszkírozza az úrfit, hogy az ő passzusával keresztülmehet a vámon.

– De hát honnan számíthatja ezt ki mind ilyen pontosan?

Márton legény egy percre megállt, csúnyaúl félrehúzta száját, összehúzta a bal szemét, egyet szítt a fogán, mintha mindezzel azt akarná kifejezni, hogy vannak dolgok, amiket gyerekeknek nem lehet az orrukra kötni.

– No de utoljára is! Hát maga vármegye ura akar lenni, bíró vagy afféle. Tudnia kell az ilyesmit, mikor majd vallatni fog. Hát megmondom. Onnan tudom, mert már egyszer Mócli egy ilyen történetet mesélt el nekem a madame-ról.

– Már egyszer!

– Bizony már egyszer – szólt hamisan kuncogva magában Márton. – Hohó! A nagyságos asszony hamis menyecske. Hanem ezt nem tudja senki: – csak én, meg Mócli, meg a madame férje. A férje megbocsátott neki érte, Móclit jól megfizették érte, s az öreg Mártonnak mi köze hozzá? Tehát mind a hárman hallgatunk, mint a sült hal. Hanem biz ez nem először történik már így.

Nem tudom, miért, de ez a felfedezés valamit könnyített nagy keserűségemen. Kezdtem azt sejteni, hogy nem Loránd viseli a bűn súlyosabb felét.

– Hát csak menjünk most legelébb is a Móclihoz – biztatott Márton. – Hanem egyet kötök ki csak az úrfitól. Maga ne szóljon egy szót se, csak hagyjon engemet beszélni. Mert átkozott furfangos legény ám az a Mócli. Ha észreveszi, hogy vallatni akarják, úgy fog hazudni, mint az írás; hanem én csak egyszerre megrohanom, ráhajtok, hogy azt se fogja tudni, jobbra térjen-e ki, vagy balra. Ráfogok valamit, mintha bizonyosan tudnám; mikor meg lesz ijedve, lélegzethez se hagyom jönni, kigyomrozom belőle az utolsó cseppig a titkát. Majd maga csak vigyázzon rám, valaha még hasznát veheti, ha vicekspan lesz, hogyan kell a gyanús fickókból kicsavargatni az igazságot.

Azzal folyvást sietve vitt magával a Duna-parton végig, a hideg szél ellen kabátja szárnyával takargatva, és iparkodott velem elhitetni, hogy milyen válogatott nevetséges tréfa az, amiben mi most fáradozunk, mennyit fogunk még azon valaha mulatni.

A Várhegy tövében, a Duna-part mentén, van egy csoport roskadozott házsor. Hogy is ne lennének roskadozottak, mikor minden tavasszal, jégzajláskor kicsap közéjük a Duna! Itt laknak a bérkocsisok. A rozzant istállókat, miket szedett-vetett deszkákból tákoltak össze, a bérkocsis lovak lakják; hajdan paripák, úri hintók előfogatai, most az állatkínzás elleni egyletek távoli védencei, kik ott a sovány abrak mellett ábrándoznak boldog ifjúkorról, s tűnődnek azon a mérhetlen súlyú eszmén: „mire megvénülünk”.

Bál éjszakája volt; a rozzant házak ablakaiban gyertyavilág égett; a bérkocsisok várják az éjfélt, hogy újra felszerszámozzanak, s ismét visszatérjenek a megrendelő uraságokért a bálterembe.

Egy ilyen kivilágított ablakon betekintett Márton; még pedig kapaszkodnia kellett hozzá, mert a földszint magasan esett, hogy a víz ne járjon be mindig az ablakon.

– Itthon van – mondá ismét leszállva –, de nyakában van a köpönyeg, nyilván útra készül.

A kapu nyitva volt, a kocsi az udvaron, s a lovak pokróccal beterítve, a hintóba fogottan lógatták alá fejeiket, amiken még rajt voltak az üres abrakos tarisznyák.

Ezek le sem voltak szerszámozva; most érkezhettek, s tovább kell menniök.

Márton intett, hogy csak maradjak a sarkában, mikor ő a házba beront.

Egy olyan ajtónak mentünk neki, melyet ha ki akart valaki nyitni, elébb a kilincsét le kellett nyomni, azután az egészet fölemelni, a vállat nekifeszíteni, s végre a térddel egyet taszítani rajta, különben nem nyílt ki. Márton legény már ismerni látszott az ajtózávárnak ezeket az angol sajátságait, mert egy rúgásra szerencsésen kinyitotta a boszorkányos ajtót, s azzal benn voltunk egy rémítő kulimászszagú, kicsiny, szűk szobácskában.

Egy asztalon, mely törött lábával a falnak volt támasztva, volt egy üres sereskorsó, melynek szűk torkába egy égő gyertya volt belefojtva, amellett ült a Mócli, és vacsorázott, nagy mohósággal tömve szájába váltogatva egy nagy darab véres hurkát meg egy még nagyobb darab sós kenyeret, melyet diák műnyelven „biklá”-nak neveztek a contemporaneusok.

Hétgallérú tubákszín köpönyege fel volt öltve széles termetére, s nagy karimájú kalapja azon módon volt szemébe nyomva, ahogy a szép májusi éjszakán ráfagyott a zúzmaráz. A hideg, nedves szobában semmi oka sem volt annak leolvadni. Inkább még a falak is úgy csillogtak, mint valami cseppkőbarlang oldala.

Mócli jól táplált, húsos képű legény volt, erősen kiülő szemekkel, amiket még jobban ránk meresztett, amint így kocogtatás nélkül berohantunk hozzá.

– Nos, hol „ég”? – Ez volt az első szava Mártonhoz.

– Lassan, öreg, ne csörömpölj! Más baj van! El van árulva minden! Az úrfit elcsípik a vámnál!

Mócli egy percre nagyon megrettent. A szájába dugott háromszegletű nagy darab kenyér megállt a fél képében, s az is ijedten meredt ránk, mintha még egy orra akarna nőni az arcán; hanem azután csak magához tért megint Mócli; folytatta a rágás műtételét, s nagyot nyelt utána, arra megint nagyot ivott egy öblös pohárból, miközben meredt szemeivel folyvást rám nézett.

– Én biz azt hittem, hogy valahol tűz van, s megint kell a lovaimmal menni fecskendőért. Mindig nekem kell menni fecskendőért, ha tűz üt ki valahol. Még ha a Malomligetben van is a tűz, csak engem hajtanak el. Minek nem tart a város maga lovakat?

– Hallod-e, Mócli – vágott szavába Márton –, ne beszélj te nekem most a város tűzifecskendőiről, a torkodat se nagyon fecskendezd, mert nem ott ég, hanem a hátad ég mindjárt, ha rám nem hallgatsz. Az asszonyság férje mindent megtudott! Az úrfinak elejbe kerültek, a határon feltartóztatják, és visszahozzák.

Mócli még nyugodt képet iparkodott mutatni, egyébiránt a szemei nagyon elárulták.

– Micsoda úrfiról beszélsz nekem meg micsoda asszonyságról?

Márton odahajolt a füléhez.

– Mócli, csak nem akarod előttem bolondnak tettetni magadat? Nem te hoztad el hazulról a nagyságos Bálnokházy úr feleségét egy ifjú úrral együtt? A hátadon van a numeród, azt gondolod, azt senki sem látja?

– No, ha elvittem, hát hova vittem? A bálba vittem.

– Szép kis bálba. Hiszen tudod, hogy a jurátust el akarják fogni! Majd keresi az most neked, hogy hol muzsikálnak jobban! Itt van az öccse, ni, most jön a nagyságos úrtól. Az megmondta neki, hogy a felesége elszökött az úrfival, most aztán kerestetik mindenfelé.

Móclira nagyon ráérkezett eközben a fogpiszkálás. Először a nyelvével, azután a körmeivel segített magán, míg csakugyan talált egy szalmaszálat, amelyikkel a fogát bosszantsa, s melybe egyúttal mint végső menedékbe kapaszkodjék.

– Hát aztán? Bánom is én; keressen akárki akárkit! Én nem láttam senkit, én nem vittem senkit. Ha vittem volna is valakit, mit tartozom én tudni, hogy annak mi dolga volt a másikkal; s ha éppen tudnám is, hogy szökteti valaki a más ember feleségét, mi közöm nekem hozzá? Nem vagyok én szindikus, hogy erről kérdezősködjem; én a tarifa szerint szállítok asszonyt, férfit, aki fizet. Egyébiránt nem tudok semmiről semmit.

– No, úgy hát áldjon meg az isten, Mócli – szólt Márton sietséges cihelődéssel –, ha te nem tudsz róla, akkor másnak kell róla tudni. Mi pedig nem azért jöttünk ide a ti fertelmes barakkjaitok közé, hogy a te kalapácshal-szemeid közé nézzünk, hanem hogy ennek az úrfinak a bátyját megszabadítsuk; hát majd végigkopogtatunk itt a többi fiákereken, amíg az igazira ráakadunk, mert főben járó dolog ám ez, s ha azt a fiákert megkapják, aki ebbe beleártotta magát, s ha az úrfit másfelé el nem szöktethetjük, nem szeretnék annak a bőrében lenni.

– Kinek nem? – kérdé rémüldözve Mócli.

– Az úrfinak a bőrében éppen nem, de a fiákerében még inkább nem. No, szervusz, Mócli.

Erre a szóra Mócli felugrott a lócáról, utána ugrott Mártonnak.

– Halt! Megállj! Ne bolondulj! Jertek velem! Üljetek fel! Hanem aztán az ördög engemet vigyen el, ha láttam, hallottam vagy szóltam valamit.

Azzal sebbel-lobbal lekapkodta lovai fejéről az abrakos tarisznyákat, engem betuszkolt a hintóba, Mártont felvette maga mellé a bakra, s hajtott lóhalálában a Duna-parton végig.

Én sokáig láttam a hajóhíd lámpásait a víz tükrén fényleni, egyszer aztán félrekanyarodott az út, s a fedett kocsi szertelen hánykódásairól s a mély sötétségről azt kelle következtetnem, hogy valami olyan sikátorba térhettünk be, melyben még az utcakövezést a civilizáció átkai közé számítják, az utcai lámpásokat pedig a jövő nemzedék gondjaira bízták.

A kocsi egyre nehezebben haladt: tán hegynek föl mentünk; az ostor mindig sűrűbben működött a lovak hátain; egyszer aztán megállt a kocsi velünk.

Mócli elkezdett fütyörészni, mint ahogy szoktak a fuvarosok, kocsisok lovaik magánymulattatása végett alkalmilag fütyölgetni; erre valami kapunyikorgás hallatszott, s egy udvarra hajtottunk be.

Mikor megállt a kocsi, a bérkocsis leugrott a bakról, s beszólt hozzám a kocsiablakon.

– Itt volnánk. Az udvar végén van egy kis szoba. Gyertya ég az ablakban. Ott van az úrfi.

– A nő is vele van? – kérdezém én halkan.

– Nincs. Az a „Fehér Farkas”-ban vár a gyors parasztfogattal, míg azt az urat elhozom, akivel elébb beszélnie kell.

– De az még nem jöhet, mert az előadásnak nincs vége.

Mócli még jobban kimereszté szemeit.

– Hát már azt is tudja?

Én siettem a hosszú, sötét udvaron végig, s benyitottam a mondott kis szobába. Egy fej látszott a világított ablakban. Loránd állt ott, leheletével melengetve föl az ablak jegét, hogy kilásson rajta, mikor az érkezik, akire vár.

Óh, mint kell neki őt szeretni! Óh, mily nehéz küzdés vár itt reám!

Amint engem meglátott az ablakból, eltűnt onnan: elém sietett.

Az ajtónál szemközt találkozott velem, s bámulva kérdezé:

– Hogy jutottál te ide?

Én nem szóltam semmit, hanem átöleltem, s azt fogadtam magamban, hogy most már, ha darabokra vágnak, sem válok el tőle.

– Miért jöttél utánam? Hogy találtál ide?

Láttam jól, hogy bosszús. Nem tetszik neki, hogy itt vagyok.

– Utánad igazítottak, akik láttak kocsira ülni.

Láthatólag összerezzent.

– Ki látott?

– Ne félj! Az, aki el nem árul.

– De hát mit akarsz? Miért jöttél utánam?

– Tudod, kedves Loránd, mikor hazulról eljöttünk, édesanyánk azt súgta fülembe: „Vigyázz Lorándra!” Mikor öreganyánk itt hagyott bennünket, azt súgta fülembe: „Vigyázz bátyádra!” Ők számon fogják tőlem kérni, hogyan szerettelek. S mit mondjak nekik, ha azt kérdik, hol voltál, mikor Loránd legnagyobb veszélyben forgott?

Loránd meg volt hatva. Magához szorított.

– De hát mit segíthetsz te most rajtam?

– Nem tudom. Én csak annyit tudok, hogy ahová te mégy, oda én is megyek.

E nagyon együgyűnek látszó válasz Lorándot haragba hozta.

– Jössz a pokolba velem! Kell énnekem ilyenkor a nyakamra még cölönk, amit cepeljek, mikor magam sem tudom, merre fussak. Magamat sem tudom oltalmazni, s még téged is oltalmazzalak!

Loránd erősen pattogott, s iparkodott lerázni magáról. Én azonban nem tágítottam tőle.

– Hátha én foglak oltalmazni téged?

– Te? – szólt ő, végignézve rajtam, ökleit mély zsebeibe dugva. – Ugyan mit védelmezhetnél te énrajtam?

– A becsületedet, kedves bátyám.

Loránd megdöbbent e szóra.

– Az én becsületemet?

– És a magamét. Tudod, hogy egyet hagyott ránk apánk, amin nem osztozhatunk meg: tiszta nevét. Ez az enyim egészen, úgy, mint egészen a tiéd.

Loránd egykedvűleg vállat vont.

– Hát legyen egészen a tiéd, átengedem.

E közöny a legszentebb eszmék irányában engem egészen elkeserített. Magamon kívül jöttem. Ki kelle törnöm.

– Igen! Mert vándorszínész nevet akarsz felvenni, s szökni akarsz egy asszonnyal, akinek férje van!

– Ki mondta ezt neked? – kiálta rám Loránd, s elém állt összeszorított ököllel.

Távol voltam attól, hogy most valakitől megijedjek; hidegen feleltem neki:

– Annak a nőnek a férje.

Loránd erre elhallgatott, s hevesen kezdett alá s fel járkálni a szűk, rövid szobácskában. Egyszer megállt, s félvállról odaszólt hozzám, még mindig indulat zaklatta hangon.

– Dezső! Te még gyerek vagy.

– Tudom.

– Vannak olyan dolgok, amiket még neked nem lehet megmagyarázni.

– Azokat hallgasd el!

– Te beszéltél annak a nőnek a férjével?

– Ő mondta, hogy feleségét elszöktetted.

– S te azért jöttél utánam?

– Egyenesen azért.

– És most mit akarsz?

– Azt akarom, hogy hagyd el ezt a nőt.

– Elment az eszed?

– *Az enyim?* Még nem.

– Azt akarod vele mondani, hogy talán az enyim ment el. Az meglehet. Az nagyon meglehet.

Azzal leült az asztal mellé, s arcát két tenyerébe fektetve, elkezde a gyertyavilágba bámulni, mint egy valódi őrült.

Én odaléptem hozzá, s vállára hajtottam fejemet.

– Kedves Loránd, te megharagudtál énrám.

– Nem. Csak beszélj! Mit tudsz még?

– Ha kívánod, itthagylak és visszamegyek.

– Tedd, amit akarsz!

– S mit mondjak édesanyánknak, ha felőled kérdezősködik?

Loránd kedvetlenül fordította el tőlem fejét.

– Azt írtad nekem, hogy vigasztaljam meg anyáinkat; – mondd hát, mit írjak nekik, ha kérdezősködnek rólad! Loránd dacosan felelt:

– Írd azt, hogy Loránd meghalt!

E szóra felforrt bennem a vér. Megragadtam bátyám kezét, s azt kiáltottam neki:

– Loránd! Eddig az apák voltak öngyilkosok családunkban; azt akarod, hogy most már az anyák is elkezdjék a sort?

Ez kegyetlen mondás volt tőlem, jól tudom. Loránd elkezdett reszketni: éreztem. Felállt előttem, és olyan halavány lett. Szelídebben akartam volna szólni.

– Kedves Lorándom, kedves bátyám! El tudnád te felejteni egy anyáért, aki gyermekét elhagyja, azt az anyát, aki gyermekéért meghal?

Loránd kezeit csüggedten kulcsolta össze, és lehajtá fejét.

– Óh, ha tudnád, hogy miket mondasz most nekem? – szólt olyan fájdalmas szemrehányással, hogy azt soha nem felejtem el.

– Pedig még nem mondtam el mindent, amit tudok.

– Mit tudsz te? Te még boldog vagy; játék az életed; szenvedély nem bánt. Én pedig már el vagyok veszve. Amiről neked fogalmad nincsen; ne is legyen soha.

Nagyon szereti ezt az asszonyt!

Kevés szavamba kerülne, hogy meggyűlöltessem őt vele, de nem akartam összetörni a szívét. Volt más eszközöm, amivel megacélozzam szívét, hogy mint mámoros álombul, más életre ébredjen.

Hisz nekem is volt ábrándom zongorázó szépemrül; de azt az ideált, aki zongorázni tudott, midőn tudta már, hogy anyja megszökött, az örökkévalóságig elfelejtettem már. Hanem ez hát gyermekszerelem, gyermekgondolat; – ámde van valami a szívben, ami korábban ébred, s későbben hal meg, mint a szenvedély: ez a becsvágy; s ez nekem is annyi volt már, mint Lorándnak; hadd beszéljenek ezek egymással!

– Loránd! Én nem tudom, minő bűbáj volt, amivel ez a nő maga után tudott vonni, de azt tudom, hogy nálam is van egy varázsszó, mely tőle elszakaszt.

– A te varázsod? Anyánkról akarsz beszélni? Az ő nevével akarsz utamban megállítani? Teheted. Annyit elérhetsz vele, hogy ha nagyon kínzasz, itt előtted lövöm magamat főbe, de attól a nőtől el nem szakíthatsz.

– Nem fogok szegény anyánkról beszélni. Más az.

– Mi és ki?

– Bálnokházy az, aki miatt el fogod hagyni e nőt.

Loránd vállat vont.

– Azt hiszed, hogy félek Bálnokházy üldözésétől?

– Ő nem fog téged üldözni. Ő igen elnéző neje iránt hasonló esetekben. No, ne ráncold össze szemöldököd, nem szólok én nejéről egy szót sem. Asszonyra nem árulkodom. Bálnokházy nem üldöz téged, csak elmondja a világnak azt, ami vele történt.

Loránd némi zománcával a gúnymosolynak kérdé tőlem:

– Mit fog elbeszélni a világnak?

– Azt, hogy neje feltörte szekrényeit, meglopta ékszereit, készpénzét, s egy fiatalemberrel megszökött.

Loránd, mint akit a kígyó csípett meg, fordult hirtelen felém:

– Mit mondott?

– Azt, hogy hűtlen neje egy ifjúval, kit ő mint gyermekét tartott házánál, megrabolta pénzét, és elszökött mint tolvaj – tolvaj-cinkosával!

Loránd tántorogva kereste az asztalt kezével, hogy rátámaszkodjék.

– Ne mondd! Ne mondd tovább!

– Mondom tovább! Láttam a feltört üvegszekrényeket üresen, amikbe máskor családi kincsek voltak kirakva. Hallottam a bérkocsistól, ki az útitáskát utána emelte: „Annak tele kellett lenni arannyal, olyan nehéz volt”.

Loránd arca most már égett, mint az alkonyi viharos ég felhői.

– Volt-e kezedben ez az útitáska? – kérdezém tőle.

– Egy szót se szólj többet! – kiálta rám, s úgy megszorította karomat, hogy fájt. – Nem fog engem ez az asszony látni soha!

Azzal leborult az asztalra és zokogott.

Óh, milyen jól esett nekem, hogy így megríkathattam.

Nemsokára fölemelte könnyes arcát, fölkelt, odajött hozzám, megölelt, megcsókolt.

– Győztél! – Most már mondd, hogy mit akarsz velem tovább!

Én nem voltam egy szónak ura, úgy elfogult a szívem örömemben, fájdalmamban. Hisz ez nem gyermeknek való munka volt. Ilyen harcot nem szokott bízni a sors egy gyermek kezére.

– Kedves bátyám! – Többet nem bírtam mondani; úgy voltam, mint egykor ő, mikor a Duna fenekéről felhúzott mint vízbe halót.

– Te nem fogod engedni – suttogá ő –, hogy felőlem ezt a rágalmat mondja valaki.

– Bizonyos lehetsz felőle!

– Anyánk előtt nem engeded, hogy gyalázzanak.

– Oltalmazni foglak. Látod, hogy mégis oltalmazhatlak én! – Hanem most már drága az idő; téged másért is üldöznek, tudod. Itt már a menekülés kötelesség. Nincs elveszteni való pillanatod. Siess!

– Hová? Anyánk házához nem vihetek új szerencsétlenséget.

– Én gondoltam valamit. Nekünk van egy sokat emlegetett rokonunk messze, az ország belsejében, akinél senki sem fog keresni, mert mi nem szerettük őt soha: Topándy bátyánk.

– Az istentagadó? – kiálta fel Loránd, s aztán keserűen mondá: – Ez jó ötlet volt tőled; nekem most igen jó helyem lesz egy ateista házánál, aki az egész földdel, azonfelül még az éggel is meghasonlva él.

– Ott jól fogsz rejtve lenni.

– Jól és örökre.

– No, ne mondd ezt! Ez a veszély valaha csak el fog vonulni.

– Hallgass rám, Dezső – szólt Loránd elfásultan. – Én ráállok arra, amit mondtál; elmegyek, nem nézek többet vissza; eltemetem magamat, de egy feltétel alatt, amit vagy megígérj, vagy ha nem, akkor megyek a legelső kaszárnyába, s följelentem magamat.

– Mit kívánsz?

– Azt, hogy anyánknak és nagyanyánknak meg ne mondd, hova lettem.

– Sohasem? – kérdezém én megrettenve.

– Nem. Csak tíz esztendeig ne! E mai naptól számítsd a tíz esztendőt!

– Miért?

– Azt ne kérdd, csak add szavadat arra, amit kértem tőled! Ha ezt nem tennéd, mind rám, mind családunkra nagy-nagy gyászt hoznál vele.

– De ha változnak a körülmények?

– Mondtam, hogy tíz évig nem. S ha az egész világ táncolna örömében, te akkor is hallgass, és engem elő ne híj, és nyomomba anyámat ne utasítsd. Nagy okom van ezt kívánni, s azt neked meg nem mondhatom.

– De ha ők kívánni fogják; ha sírni fognak előttem?

– Mondd nekik, hogy semmi bajom, jó helyen vagyok. Én más nevet veszek fel; nevem lesz Tátray Bálint. E név alatt fog ismerni Topándy is. Beszegődöm hozzá ispánnak, cselédnek, aminek elfogad, s aztán neked minden hónapban írni fogok. Te elmondod az én kedveseimnek is otthon, mit tudsz felőlem, s tégedet azok kétszeresen fognak azért szeretni. Helyettem is téged.

Én tétováztam. Ez nehéz ígéretvolt.

– Ha engemet szeretsz, ezt meg kell fogadnod értem.

Én ölébe dőltem, s azt mondtam, hogy elvállalom a titoktartást. Tíz évig nem fogom anyám és nagyanyám előtt kimondani, hova lett legkedvesebb fiuk!

Érik-e ők e tíz évnek végét!?

– Fogadod ezt – becsületszavadra? – szólt Loránd, merőn szemembe nézve. – Arra a becsületre, amire az imént olyan büszkén hivatkoztál? Nézd, most az egész Áronffy nevet egymagad viseled. Az egész név tisztaságára fogadod-e nekem, hogy anyám és nagyanyám előtt soha el nem mondod e titkot?

– Fogadom – – becsületemre.

Ő megszorította kezemet. Olyan sokat adott erre a szóra!

– Mostan tehát siess! A bérkocsi vár.

– Bérkocsi? Azzal én nem utazhatom messzire. Szükségtelen is. Van két jó lábam, az elvisz, ha kell, a világ közepéig is, aztán fizetést se kér.

Én egy kis tárcát vontam elő zsebemből, aminek lapját édesanyánk hímzette, s észrevétlenül akartam Loránd oldalzsebébe csúsztatni.

Rajtakapott.

– Mi ez?

– Egy kevés pénz. Gondoltam, hogy szükséged lesz rá az úton.

– Hol jutottál te pénzhez? – kérdé ő bámulva.

– Hiszen tudod, te magad adtad, két húszast ívenkint, mikor azokat a bizonyos iratokat lemásoltuk.

– S te azt megtartogattad? – Loránd kibontotta a tárcát, s látott benne vagy húsz forintot. Ezen elkezdett nevetni. Amilyen jólesett nekem az, hogy ő most nevet, azt én ki nem mondhatom. Nevetése rám is ragadt, nem tudom, miért. Aztán együtt kacagtunk, nagyon jóízűen. Még most is, hogy ezt leírom, szememben a könny: úgy nevettem.

– Hiszen te most engem milliomossá tettél.

Azzal jókedvűen zsebébe tette tárcámat. És én nem tudtam hová lenni örömemben, hogy Loránd elfogadta a pénzemet.

– Most már, bajtárs, a világ végéig is el tudnék menni. Nem kell az útban „armer Reisender”-t játszanom.

Mikor az alacsony ajtón ismét kiléptünk a szűk, sötét udvarra, Márton legény és Mócli bámulva álltak előttünk. Látszott rajtuk, hogy nem tudják megfogni azt, amit az ablakon keresztül leskelődve kivehettek.

– Én vagyok itt, ifjúúr – szólt Mócli, kalapja karimájához nyúlva. – Hová hajtsak?

– Te csak hajts oda, ahová küldtek – szólt Loránd. – Vidd el azt, akiért küldtek, ahhoz, aki érte küldött. Én másfelé megyek.

E szónál Márton legény olyat csípett a karomon, majd elordítottam magam. Ez nála sajátságos neme volt a tetszésnyilvánításnak.

– Jól van, ifjúúr – monda Mócli, s nem kérdezősködött többet, hanem kapaszkodott fel a bakra.

– Megállj! – kiálta rá Loránd, s elővette erszényét. – Ne mondja azt senki, hogy olyan szolgálatért, amit nekem tettél más pénzével fizettek ki.

– Mi-it? – hőrögetett alá gorombán Mócli. – Nekem fizetni? Hanák fuvaros vagyok-e én, hogy nekem fizessen valaki, mikor jurátust szöktetek? Ez még nem volt a világon. Agyő!

Azzal lovai közé vagdalt, s kihintózott az udvarból.

– Ez aztán a fickó! – szólt röhögve Márton. – A Mócli! Ismerem én a Móclit. Mennykő gyerek. Nála nélkül soha ide nem találtunk volna. Hanem hát most már, úrfi, merre?

Ez a szó Lorándnak volt mondva.

Bátyám ismerte a tréfás öreg legényt, sokat hallgatta bohó adomáit, mikor hozzám eljött.

– Legelébb is ki Pozsonyból, öreg.

– No, de melyik úton? Én azt hiszem, legjobb volna a hídon meg a ligeten keresztül.

– Arra még nagyon sok ember jár. Valaki felismerhetne.

– Hát akkor csak egyenesen a Duna mentében lefelé; reggelre a mühlaui révhez ér az úrfi, ott átszállítják két garasért. Van-e aprópénze? Az mindig legyen! Gyalogjáró ember mindig rézpénzzel fizessen, különben gyanúba veszik. Kár, hogy hamarább nem tudtam! Vándorkönyvet adhattam volna kölcsön. Mehetett volna vele mint péklegény.

– Majd utazom mint légátus.

– Az is jó lesz.

Eközben kiértünk az utca végére. Loránd búcsút akart tőlünk venni.

– Ohó! – monda Márton – de bizony elkísérjük a város végéig. Magában nem eresztjük, amíg biztos helyen nincsen… az országúton. Tudják mit? Maguk ketten menjenek előre, én egy kicsit hátrább maradok, s úgy teszek, mintha egy kicsit részeg volnék. Patrolok járnak az utcán. Ha nagyon fogok dalolni, majd rajtam vesz a figyelmük, s magukat nem veszik észre. Ha kell, majd egy kicsit beléjük is veszek, s amíg engemet bevisznek, addig maguk továbbmehetnek. Magának pedig, Loránd úrfi, odaadom a botomat az útra. Jó derék bot, egész Németországot bejárta velem. No, isten áldja meg!

Az öreg legény megszorongatá Loránd kezét kérges tenyereivel.

– Tudja. Mondanék én valamit. De nem mondok semmit. Hanem nagyon jól van. Így van jól, ahogy van. Nem szólok semmit. Isten áldja meg, úrfi!

Azzal hátramaradt az öreg, s elkezdett torokszakadtából valami jódlírozó nótát énekelni végig az utcán, s hozzá a kapukat döngetni öklével, mint valami igazi részeg ember, aki okvetetlen azzal akarja a napot bevégezni, hogy megveresse magát.

„Hai-dia-dő!”

Miegymás kezét fogva siettünk előre. Itt már nagyon sötétek az utcák.

A város vége felé kaszárnyák vannak, mik előtt el kell haladni; az őr kiáltása hangzott a távolból: „Ki vagy? Őrjárat el!” S nemsokára hátunk mögött hallottuk a lovas cirkáló csapat kopogását a kövezeten.

Márton csakugyan megtette, amit megmondott. Beleveszett az őrjáratba. Nemsokára hallottuk álomverő ordítozását, amint a fegyveres hatalommal szóbeli vitába ereszkedett.

– Én polgár vagyok! Csendes, békességes polgár! Fugias Mathias! – (Ez a műszó nekünk volt mondva.) – Tíz kancsó sör még nem a világ. Én polgár vagyok. A nevem Fugias Mathias! Megfizetek én mindenért. Ha palackot törtem, megadom az árát. Ki mondja azt, hogy én ordítok? Én éneklek. Hai-dia-dő! Akinek nem tetszik, énekeljen szebben!

Már a városon kívül voltunk, s még mindig hallottuk rettentő lármáját, amit irántunk való önfeláldozásból követett el.

Hogy a szabadba kijutottunk, könnyebben lélegzettünk mind a ketten; jó oltalom a csillagos ég!

A hideg is kényszerített rá, hogy siessünk. Jó félórát gyalogoltunk már a szőlőskertek között.

Egyszer Lorándnak valami jutott eszébe.

– De hát te meddig akarsz engemet kísérni?

– Amíg megvirrad. Ebben a sötétben nem mernék egyedül a városba visszatérni.

Most ő is megijedt. Mit tegyen velem? Éjféli időben e rosszhírű külvárosi háztömkelegen keresztül egyedül bocsásson-e haza vagy magával vigyen mérföldnyi útra? Onnan megint csak egyedül kell visszaeresztenie.

Loránd tétovázva állt meg az útfélen.

Ekkor egy hintó közelített sebes vágtatva, s amint előttünk elhaladt, a hátulsó bakról valaki lehömpörödött elénk, s kacagva jött oda, ahol mi álltunk a kerítés mellett.

Az öreg Mártont ismertük meg benne.

– Mégiscsak rájuk találtam – szólt az öreg nevetve. – Jaj be jó mulatságom volt! Csakugyan elhitték, hogy részeg vagyok. Összevesztem velük. Az volt a gaudé! Húztak, vontak, még jól a hátamra is húztak a kardlappal; az valami dicső volt!

– Hát aztán, hogy szabadult meg? – kérdezém én, ki nem találtam olyan dicsőnek azt a kardlappal készült mulatságot.

– Hát amint egy hintót látok közelíteni, egyszer csak kiugrom közülök, a bakra felkapaszkodom; azok se kergettek tovább; magukat is utolértem nagy hamar; tudtam én azt.

A jó öreg egészen meg volt elégedve azzal a jó mulatsággal, amit magának szerzett.

– Hanem mármost igazán búcsúzzunk ám el egymástól, Loránd úrfi. Aztán maga ne menjen arrafelé, amerre az a hintó ment, hanem vágjon neki itt a hegyeknek a mély úton; a bimbóháznál reggelizhetik, akkorra odaér, mire megvirrad, aztán csak mindig arra, ahonnan a nap kél.

Mi összeölelkeztünk. El kelle válni. S ki tudja, mennyi időre?

Márton rángatott már. Menjünk, menjünk, Loránd is hadd siessen a maga útjára!

Óh, hiszen tíz év elég hosszú út még. Akkorra meg is vénülünk.

– Szeresd helyettem is anyánkat! Aztán adott szavadra emlékezzél! – Loránd e szót súgta még. Aztán megcsókolt, és néhány perc múlva a mély hegyi útban eltűnt előlem.

Ki tudja, mikor látom őt újra?

Mélázásomból Márton legény kuncogása vert föl. Az öregnek valami fúrta az oldalát, amin szörnyen nevethetnékje volt.

– Tudja, hogy – kérdezé tőlem nevetésre hajló hangnyomattal – tudja maga, hogy – hahaha! tudja maga azt, hogy miért mondtam Loránd úrfinak, hogy ne menjen arra, amerre az a hintó ment?

– Nem én.

– Hát nem ismert rá a kocsisra? Az volt a Mócli.

– A Mócli?

– Hát azt tudja, hogy ki ült a hintóban? – Találja ki! – Hát a madame.

– Bálnokházyné?

– A bizony. – Meg az a bizonyos aktor:

– Akinek az útlevelével Lorándnak kellett volna szökni?

– Hát ha az ember szökésben van – mindegy: útitársának csak kell lenni. Ha egynek nem, hát másnak.

Mese volt ez előttem. De olyan rémes mese, hogy a hideg borzongatott tőle végig.

– De hát hová mehetnének?

– Hová? No, az Óperenciáig talán nem, legfeljebb odáig, ameddig az a táska üres lesz, amit a Mócli a nagyságos asszony után emelt a kocsiba. – Hai-dia-dő!

Most már a vén Márton igazán jókedvéből kezdett el jódlírozni: „Hai-hai-dia-hia-dő!”

Még táncolt is a poros úton – galoppot.

De hát lehetséges-e ez? Azzal a madonna-arccal, aminél én szebbet, bájolóbbat nem láttam soha, – sem azelőtt, sem azóta!

XI. Az adott szó

Két nap múlva Loránd eltűnése után útihintó állt meg Frommék háza előtt. Az ablakból ráismertem kocsira, lovakra és kocsisra: a mieink voltak.

Valaki érkezett tőlünk!

Futottam le az utcára, hol már akkor, midőn én leérkeztem, Fromm papa nagy igyekezettel iparkodott felcsatolni a hintónak körül lekapcsolt bőrfüggönyeit.

Óh, nem „valaki”: az egész család volt itt! Amennyi még otthon maradt, mind. Anyám és nagyanyám és Frommék Fánnyja.

Még anyám is eljött. Szegény anyám!

Úgy kellett leemelni a kocsiról; nagyon össze volt törődve. Tíz évvel idősebbnek látszott, mint mikor utoljára láttam.

Mikor leszállt, Fánnyra támaszkodott egyfelől, másfelől énrám.

– Csak be, be a házba! – sürgetett bennünket nagyanyám, attól tartva, hogy szegény anyám az utcán talál összeroskadni.

Nagyon csendesek voltak mind, akik érkeztek, alig váltottak velem szót, midőn üdvözlém őket. Anyámat felvezettük a terembe, ahol legelőször fogadtak bennünket.

Fromm mama és nagymama ez alkalommal nem kötöttek harisnyát; úgy tetszett, mintha erre a jelenésre vártak volna. Ők is igen csendesen, ünnepélyesen fogadták szülőimet; mintha minden ember attól tartott volna, hogy a legelső szó, melyet e roskadozó, kézen vezetett alakhoz intéz valaki, azt rögtön hamuvá fogja omlasztani, mint az ó-sírboltokban talált alakokról regélik.

És ő mégis eljött erre a hosszú útra! Nem várta, míg az idő átmelegszik. A zord, fagyos tavaszi szélnek szembeindult arra a hírre, hogy Loránd elveszett.

Óh, ha volna mérték, mely az anyai szeretet mélységét ki tudná fejezni!

Szegény anyám pedig úgy iparkodott erőt mutatni! Úgy meglátszott rajta, hogy törekszik visszatartani ideges rohamait, éppen e percben, mely minden emléket fölidéz lelke előtt.

– No, csak csendesen, leányom; csendesen – szólt nagyanyám. – Tudod, mit fogadtál, hogy erős fogsz lenni. Tudod, hogy arra szükséged van. Ne engedd át magadat az indulatnak! Ülj le!

Anyám le is ült az asztal mellé, ahová vezették, és ott lefektette fejét két karjára, és mivel megígérte, hogy nem sír, – tehát nem sírt.

Óh, mily keserves volt ez alakot látni, aki idejött ez idegen házhoz, s itt leborult némán, hogy ne sírjon, mert úgy ígérte. Mindenki távol állt tőle: a nagy fájdalom nagy tisztelet! Csak egy alak mert közelében maradni, akire én eddig nem is ügyeltem, akit észre se vettem: Fánny.

Mikor úti gúnyáját leveté, egészen kék ruhában maradt. Valaha szegény anyámnak volt ez kedvenc színe, apám is nagyon szerette azt.

Ő állt anyám mellett, s valamit suttogott fülébe, mire anyám felemelte fejét, s mint ki a túlvilágról tér vissza, nagyot sóhajtott, magához jönni látszott, s nyugodt mosolygással megszólalt, a háziakhoz fordulva:

– Bocsánat! Nagyon el voltam fogulva.

Csakhogy beszél már! Ez a hallgatás kínoz engemet nagyon. Azután Fánnyhoz fordult, az megölelte, megcsókolta kétszer is a fejét, s azt mondta Fromméknak:

– Ugyebár megengedik, hogy Fánny tovább is nálam maradjon? Ő már olyan, mintha az én gyermekem volna.

Én nem voltam többé Fánnyra irigy. Láttam, hogy anyám mennyire boldog azáltal, hogy őt ölelheti.

Fánny ismét súgott valamit anyám fülébe, mire ő fölkelt, egészen erőhöz látszott jönni; Frommnéhoz közelített szilárd, nem ingadozó léptekkel, megszorítá mindkét kezét, és azt mondá neki: „Köszönöm”. Még egyszer ismétlé suttogva: „Köszönöm”.

Mindezt én némán néztem egy szegletből. Úgy féltem anyám tekintetétől.

Ekkor nagyanyám közbeszólt:

– Nekünk sietős útunk van, leányom. Ha képes vagy rögtön jönni, jer.

Anyám helyeslőleg inte fejével, s folyvást Fánnyra nézett.

– Fánny azalatt itt marad – monda nagyanyám –, Dezső pedig velünk jő.

Anyám e szóra rám tekintett, mintha most jutott volna eszébe, hogy hiszen én is itt vagyok még, hanem azért csak Fánny szőke hajfürteit simogatá.

Fromm papa sietve küldé Henriket bérkocsiért. Senki sem kérdezte tőlünk, hová megyünk. Mindenki gondolta azt, hová, miért, mi járatban. Hanem azt, hogy mi lesz ennek a mai járatnak a vége, azt csak egyedül én tudtam.

Nem tolakodtam vele. Vártam, míg rám kerül a sor. Tudtam, hogy nem történhetik az nálam nélkül meg.

A bérkocsi előállt, Frommék levezették anyámat a lépcsőn. Őt ültettük fel legelébb, s mikor mind benn ültünk, Fromm papa azt kiáltá a bérkocsisnak:

– A Bálnokházy-házhoz!

Tudta jól, hogy oda kell most mennünk.

Egész odáig nem váltottunk egy szót sem; mit mondhattak volna ők ketten énnekem?

Mikor Bálnokházy lakása előtt megálltunk, úgy tetszett nekem, mintha anyám egész ifjúi erővel lett volna megáldva: elöl ment, arca égett, léptei ruganyossággal bírtak, és fejét fenn hordozta.

Nem tudom, szerencsénk volt-e, vagy előre tudatva volt szülőim jövetele, az udvari tanácsos éppen otthon volt, midőn kerestük.

Kíváncsi voltam rá, vajon milyen arccal fogad bennünket. Sokat tudtam már felőle, amit nem kellett volna soha megtudnom.

Midőn szobájába léptünk, elénk jött, több udvariasság, mint szívesség látszott arcán, némi neheztelés is iparkodott azon kitűnni, de az olyan volt, mintha óra hosszat tanulta volna tükörből: mesterkélt, ráfogott, kiszámított neheztelés.

Anyám egyenesen odasietett hozzá, s megfogva mind a két kezét, e szóval köszönte be indulatosan:

– Hol van Loránd fiam?

Nagyságos urambátyám hátraszegte az állát magas nyakravalójába, s nagyot szíva fogain, kegyes elnézéssel válaszolt ez anyai kitörésre:

– Kedves asszonyhúgom, e kérdést nekem kellene legjobban erőtetnem; mert nekem feladatom kegyed fiát üldöznöm. S ha azt felelem: nem tudom, hol van, úgy hiszem, legtöbb atyafiúságot tanúsítottam irányában.

– Miért üldözni fiamat? – szólt anyám reszketve. – Egy ifjúkori botlás miatt lehet valakit örökre semmivé tenni?

– Engem nem egy, de több ifjúkori botlás jogosít föl erre; nem mint hivatalnok csupán tartozom őt üldözni.

Bálnokházy e szónál élesen reám szegzé szemeit. Nem sütöttem le előtte az enyéimet; tudtam, hogy jogom és hatalmam van kiállni tekintetét. Majd rám is kerül a sor.

– Hogyan? – kérdezé anyám. – Mi oka lehetne még üldözni? Bálnokházy nagyon vonogatta a vállát, keserű mosolyra vonta félre fél száját, fél bajuszát.

– Alig tudom valóban, hogyan adjam ezt kegyeteknek tudtukra, ha még nem tudják. Én azt hittem, mindenről értesülve vannak. Aki tudatta kegyetekkel az úrfi eltűntét, talán megírta annak okait is.

– Igen – szólt anyám –, tudok mindent. A szerencsétlenség nagy, de gyalázat nincs vele összekötve.

– Nincs-e? – szólt Bálnokházy, vállait gúnyosan felhúzva, s fejét féloldalt alákonyítva. – Ah, azt nem tudtam, hogy ezt nem tartják a provincián gyalázatnak. Ezt igazán nem tudtam. Hogy egy fiatalember, egy jurista, alig több, mint suhanc, egy rangbeli férfinak, ki őt, mint rokona, házába fogadta, családja tagjává tette, atyai gondjait azzal hálálja meg, hogy nejét elcsábítja, elszökteti, pénztárát feltörni, ékszereit elrabolni segít, s a becstelen nővel együtt az ország határán túlszökik. Valóban nem tudtam, hogy ezt nem tartják üldözésre méltó bűntettnek!

Szegény anyám, mintha ismételt villanyütés érte volna, úgy rázkódott össze a kétszeres vádra, s sápadtan kapott nagyanyám keze után, ki maga is oly fehér lett e pillanatban, mint ősz haja. Ő fogta fel a szót anyám helyett, ki nem volt arra többé képes.

– Mit mond ön? Loránd nőcsábító?

– Fájdalom, hogy az. Elszökteté nőmet.

– És tolvaj?

– Keserű szó, de nem tudok neki más nevet adni.

– Az istenért! Csendesen, uram!

– Hiszen láthatják, hogy egész eddig igen csendesen viseltem magamat; még csak zajt sem ütöttem a kárból. Pedig a becstelenségen kívül károm is van. E hűtlen tett engem és leányomat ötezer forintig megkárosított. Ha csak magamrul volna a szó, megvetéssel hallgatnék róla; de ez összeg kisleánykám takarékpénztára volt.

– Uram, ez meg lesz önnek térítve – szólt nagyanyám –, de kérem, ne szóljon ez asszony előtt tovább e tárgyról. Láthatja, hogy megöli őt vele.

Bálnokházy e beszéd alatt egyre engemet nézett, s nézésében sok kérdés volt, amire én mind igen jól tudtam volna felelni.

– Azon bámulok – szólt végre –, hogy ezek a fölfedezések kegyetekre nézve mind újak. Én azt hittem, hogy ugyanaz, ki kegyetekkel Loránd eltűnését tudatta, egyúttal azon kényes körülményeket is fölfedezte, amik között az eltűnés végbement, miután én azt vele magam tudattam.

Most azután anyám és nagyanyám is reám fordíták tekintetüket.

– Te erről nekünk nem írtál semmit – szólt hozzám nagyanyám.

– Nem.

– És itt sem említél semmit, míg jöttünk!

– Pedig én megmondtam azt az öcsémnek magam.

– Miért hallgattad ezt el? – kérdé most nagyanyám indulatosan. Anyám nem tudott szólni, csak a kezeit tördelte.

– Azért, mert bizonyos tudomásom volt róla, hogy ez a vád alaptalan.

– Ohó, fráter! – szólt büszke, dölyfös hangon Bálnokházy.

– Elejétől végig alaptalan – ismételtem én nyugodtan, bár minden ízem reszketett az izgalomtól.

Hanem azt kellett volna látni, mint fogtak egyszerre körül, hogy rohant hozzám anyám és nagyanyám, hogy fogta meg egyik jobb, másik bal felül kezemet, mint megfogják a vízbefúlók a mentő kezét; s hogy állt elém villogó szemekkel a büszke, haragos úr. Mind a hármat elhagyta minden józansága, egyszerre kiáltottak hozzám minden hangján az indulatnak, a dühnek, az őrültségnek, a reménynek, az örömnek: – „Beszélj! Mit tudsz? Beszélj!”

– Hát beszélek. Amint őnagysága tudtomra adá e két rettenetes vádat Loránd ellen, én rögtön elindultam, hogy bátyámat fölkeressem. Akadt két becsületes szegény ember, aki segítségemre jött, hogy őt feltalálhassam; két szegény iparos, ki munkáját hagyta abba azért, hogy egy elveszett életet megmentsen. Ugyanezek lesznek tanúim arra, hogy amit mondok, mind igaz, és úgy történt; az egyik Braun Márton péklegény, a másik Fleck Mátyás.

– Az nőm bérkocsisa – szólt közbe Bálnokházy.

– Igen. Ő vitt el oda, ahol Loránd ideiglenesen el volt rejtve. Ő tudatta velem, hogy a nagyságos asszony másutt van. Ő vitte keresztül a határon a nagyságos asszonyt – testvérem nélkül. Bátyám pedig elindult ugyanakkor gyalog, pénz nélkül Magyarország belseje felé; én és Márton kísértük el a hegyekig, az én zsebpénzem volt egyedüli útiköltsége, mit tőlem elfogadott, s Márton legény vándorbotja egyedüli útitársa, aki őt tovább kísérte.

Azon vettem észre, hogy anyám mellettem térdepel, és megcsókol.

Ezt a csókot Lorándért kaptam.

– Ez nem igaz! – ordíta Bálnokházy. – Ő nőmmel szökött. Nekem bizonyos tudósításaim vannak róla, hogy e nő a határszélen egy fiatal, sima arcú férfival kelt át, s azzal együtt Bécsbe is megérkezett. Az Loránd volt!

– Az nem volt Loránd, hanem más.

– Ki lett volna?

– S nem tudná azt nagyságod? Hát én megmondhatom. Az a sima arcú férfi volt Bleinberg német színész, ki őnagyságát Bécsig elkísérte – s nem ezúttal először.

Hah! A szívéig döftem neki; a mája közepéig, ahol a dölyf lakik. Olyan nyilat törtem bele, amit sohasem fog onnan kihúzhatni. Nem bánom, ha agyonüt is mármost.

Azt hiszem, ehhez lett volna is kedve; de próbálta volna most meg! Mikor egyfelől anyám, másfelől nagyanyám álltak mellettem. Nem két asszony volt az; – két nőoroszlány. Széttépték volna értem!

– Jerünk – szólt nagyanyám, megragadva kezemet. – Semmi dolgunk itt többet. – Azzal anyám előresietett, engem közrefogtak, nagyanyám hátrafordultában egy kategorikus „alászolgájá”-t mondott Bálnokházynak, s azzal otthagytuk magára.

Melanie húgom most is játszotta a cavatinát, amit akkor nem akartam végighallgatni; mégis okos gondolat az a zongora: nem hallatszik ki tőle az utcára, mikor pörpatvar van a háznál.

Amint ismét benn ültünk a kocsiban, anyám szenvedélyesen magához ölelt, és csókjaival elhalmozott.

Óh, mint féltem én az ő csókjaitól! Most mindjárt Loránd felől fog kérdezősködni, azért csókol így. És én nem fogok neki felelhetni rá.

– Szót fogadtál. Vigyáztál szegény bátyádra. Segítettél neki. Kedves fiam. – Így suttogott folyvást hozzám.

Nem mertem elérzékenyülni.

– Mondd meg hát most, hogy hol van Loránd!

Tudtam, hogy azt fogja kérdezni. Szorongva húzódtam el tőle, és tekingettem magam körül.

– Hol van Loránd?

Nagyanyám észrevette szorongásomat.

– Hagyd ezt most! – inté anyámat. – Nem vagyunk még elég biztos helyen; a bérkocsis meghallhatná. Várj vele, míg hazaérünk!

Tehát addig van csak időm, míg hazaérünk. Mi fog történni ottan? Hogyan tagadjam meg a választ erre a kérdésükre?

Alig érkeztünk vissza Frommékhoz, alig vezetett Fánny azon szobába bennünket, mely szülőim számára volt berendezve, midőn szegény anyám újólag nyakamba borult, és bánatos örömmel kérdezé tőlem:

– Te tehát tudod, hol van Loránd?

Milyen könnyű lett volna azt felelnem, hogy „nem tudom”. De mit értem volna el vele? Így sohasem mondhattam volna el neki, hogy Loránd mit ír a távolból, hogy üdvözli, hogy csókolja őket ezerszer.

– Tudom, kedves anyám.

– Óh, mondd sietve, hol van!

– Jó helyen van, kedves anyám – vigasztalám én, és siettem elmondani mindazt, amit tudatnom szabad volt. – Loránd benn van a hazában, biztos helyen, hol nincs mitől tartania; rokonunknál, aki őt szeretni és oltalmazni fogja.

– De hát mikor fogod már megmondani, hogy hol?

– Majd egyszer megmondom, édesanyám.

– De mikor? Mikor? Miért nem mindjárt? Mikor?

– Majd – tíz év múlva. – Alig mertem e szót kimondani.

Mindketten elszörnyedtek e szavamra.

– Dezső! Tréfát akarsz-e velünk űzni?

– Óh, bár tréfa volna! Ez való; nagyon nehéz való. Én Lorándnak megfogadtam, hogy tíz évig nem mondom meg sem anyámnak, sem nagyanyámnak, hogy ő hol tartózkodik.

Nagyanyám érteni látszott a dolgot; szemével inte Fánnynak, hagyjon bennünket magunkra; azt hitte, őelőtte nem akarom e fölfedezést tenni.

– Ne menj ki, jó Fánny – szóltam én hozzá. – Én távollétedben sem fogok többet mondhatni, mint eddig mondtam.

– De hát eszeden vagy-e? – förmedt rám nagyanyám, ki azt hitte, hogy kemény szóval velem sokra lehet menni. – Előttünk akarsz-e titkolózni? Azt csak nem hiszed, hogy mi fogjuk őt elárulni?

– Dezső! – szólt anyám azon szelíd, mindig édes hangon. – Légy hát jó!

Hm. Mennyire csalatkoztak bennem. Én már nem voltam az a jó gyermek, akit erős szóval meg lehet ijeszteni és édes szóval megszelídíteni. Kemény, érzést el nem áruló, gonosz fiúvá lettem; – engem kivallatni nem lehet.

– Azt nem mondhatom meg.

– Miért nem? Nekünk sem? – kérdezék kétfelől.

– Miért nem? Azt magam sem tudom. De tinektek sem. Loránd becsületszavamat adatta velem, hogy hollétét éppen anyánk és nagyanyánk előtt el nem árulom. Azt mondta, nagy oka van ezt kívánni, azt mondta, nagy szerencsétlenség lenne belőle, ha ezt meg nem tartanám. Én szavamat adtam neki rá, s szavamat meg kell tartanom.

Szegény anyám odatérdelt le elém, átölelt, összecsókolt, úgy kért, mondjam meg neki, hol van Loránd. Kedves „egyetlen” fiának nevezett; ezen azután sírva fakadt, és én elég kegyetlen tudtam lenni, hogy minden szavára azt feleljem: „nem – nem – nem”.

Képtelen vagyok e jelenetet végig leírni, képtelen vagyok végiggondolni rajta. Utoljára anyám elájult, nagyanyám megátkozott, s én kimentem az ajtón, és azután odatámaszkodtam a másik szobában az ajtófélhez.

E leírhatlan jelenet alatt a háziak mind összefutottak anyám ápolására, ki iszonyú kínokat szenvedett, s onnan egyenkint jöttek ki hozzám, ki folyvást az ajtófélen álltam, s ott próbálgatták rajtam sorban rábeszélési tehetségeiket. Először kijött Fromm mama igen szépen kérlelni, hogy mondjam ki azt az egy szót, ami anyámat rögtön meggyógyítja; azután jött Fromm nagymama, iszonyú fenyegetőzésekkel veszekedni; majd megint Fromm papa, ki igen bölcs okoskodásokkal

iparkodott rám beszélni, hogy akkor volnék tulajdonképpen a legbecsületesebb ember, ha most a szavamat megszegném.

Beszélhettek nekem!

Hiszen úgy kérni csak nem tudott senki, mint előttem térdelő anyám kért, úgy átkozódni nem tudott senki, mint rettenetes nagyanyám tevé, s oly jól nem tudta azt senki, hogy milyen rossz ember vagyok én, mint saját magam.

Hagyjanak nekem békét! Nem mondhatom meg.

Utoljára kijött hozzám Fánny; odahajolt vállamra, s elkezdte fejemet simogatni.

– Kedves Dezső.

Egyet rántottam a vállamon, hogy eltávolítsam magamtól.

– Dehogy vagyok én „kedves Dezső”. Nevezz „infámis, rossz, átkozott Dezsőnek”! Az vagyok.

– De hát miért vagy az?

– Mert nem lehetek más. Megígértem, mert meg *kellett* ígérnem; s mármost megtartom, mert megígértem.

– Szegény anyád azt mondta, hogy meghal, ha nem tudatod vele, hol van Loránd.

– Loránd pedig azt mondta, hogy meghal, ha tudatom vele azt. Azt mondta, hogy amint anyámnak vagy nagyanyámnak fölfedezem hollétét, ő vagy följelenti magát a legközelebbi hadparancsnoknál, vagy főbelövi, amint éppen kedvében lesz. S a mi családunkban az ilyen ígéretek nem szoktak a levegőben eloszlani.

– De hát mi oka lehetett rá, hogy tőled ilyen ígéretet csikarjon ki?

– Azt én nem tudom. Hanem azt tudom, hogy ok nélkül nem tette volna. Kérlek, eredj innen!

– Megállj, Dezső! – szólt ekkor Fánny elém állva. – Te azt mondtad: Loránd megfogadtatá veled, hogy sem anyádnak, sem nagyanyádnak meg nem mondod: hova lett. Másnak nem tiltotta meg, hogy elmondd?

– Az természetes – feleltem rá ingerült dölyffel. – Mert azt anélkül is jól tudta, hogy még az a másvalaki nem született a világra, aki ezt tüzes harapófogókkal is ki bírja csikarni tőlem.

– De igenis, hogy született – szólt Fánny dévaj komolysággal.

– Mégpedig éppen tizenkét év, nyolc hónap és öt nap előtt született.

Ránéztem.

– „Teneked” mondanám meg, azt gondolod? Bámultam ezen a vakmerőségen.

– Igenis, nekem. Minthogy adott szavad csak anyádnak és nagyanyádnak tilt nyilatkoznod. Megmondhatod nekem; én megmondom őnekik. Te nem szóltál senkinek semmit, és ők mégis megtudtak mindent.

– De hát „senki” vagy-e te?

Fánny szemembe nézett, elkomolyodott, s reszkető szóval ezt mondá:

– Ha te kívánod, – hát senki vagyok. Olyan senki, mint aki rád nézve nem született.

E pillanattól fogva kezdett rám nézve Fánny „valaki” lenni. Ez az ő szofizmája tetszett nekem. Megálljunk! Ezen az alapon talán ki lehetne alkudni.

– Nehéz dolgot kívántál tőlem, Fánny; de nem lehetetlent. Hanem hát várj egy kissé, hadd gondolkozzam rajta! Addig is légy közbenjáró közöttünk! Eredj be, és mondd meg nagyanyámnak, hogy mit ajánlottál nekem, s hogy én arra azt mondtam: „Jól van”.

Ravasz voltam. Alattomoskodtam. Arra gondoltam e percben, hogy ha Fánny gyermekes örömmel fog berontani a szomszéd szobába, s diadalmas hangon mondja el, amit tőlem engedélyül kicsikart, akkor majd ha visszajön, mondok neki valami helynevet, ami nem az igazi, s ezzel lerázom a nyakamról.

De nem azt tette. Csendesen ment vissza, és sokára tért meg, mikor szülői a túlsó ajtón eltávoztak; akkor is súgva mondá: – Sokáig késtem. Nem akartam anyám előtt beszélni. Most a tieid egyedül vannak, szólj!

– Még valamit elébb. Eredj vissza, Fánny, és mondd meg, hogy csak azon feltétel alatt mondom meg neked a valót, ha anyám és nagyanyám megígérik, hogy amíg én nekik Loránd írását nem mutatom, amelyben őket magához hívja, őt sem maguk fölkeresni, sem mással fölkerestetni nem fogják, s ha levelet akarnak hozzá intézni, azt elébb nekem adják, hogy én küldjem el neki, és senkinek még csak egy tekintettel sem fogják mutatni, hogy tudnak Loránd hollétéről valamit.

Fánny helybenhagyólag inte fejével, s visszament a mellékszobába.

Néhány perc múlva ismét kijött, s feltárta előttem az ajtót.

– Gyere be!

Én beléptem, ő becsukta utánam az ajtót, s azután kézen fogva odavezetett anyám ágyához.

Szegény jó anyám most már nyugodt volt, és olyan halovány.

Szemeivel szinte vonni látszott magához. Én odamentem hozzá, és megcsókoltam a kezét.

Fánny odahajolt hozzám, és arcát közel tartotta ajkamhoz, hogy súgjam fülébe azt, amit tudok.

Mindent megmondtam neki röviden.

Ő viszont odahajolt anyám vánkosára, s fülébe súgta, amit tőlem hallott.

Anyám felsóhajtott, és meg látszott rajta nyugodni.

Azután nagyanyám hajolt oda édesanyámhoz, hogy megtudja tőle a mondottat.

Mikor meghallotta azt, az ősz alak fölegyenesedett, s két kezét feje fölé kulcsolva, rebegé izgatott, látnoki elragadtatással:

– Óh én Uram, Istenem! ki gyermekekre bízod a te akaratodat; legyen meg, amit elvégeztél!

Azután odajött hozzám, és megölelt.

– Te tanácsoltad Lorándnak, hogy odamenjen?

– Én.

– Nem tudtad, hogy mit cselekszel! Isten akarta így. Most már mindennap imádkozzál testvéredért!

– Ti pedig hallgassatok érte! Mert amint fölfedezitek őt: elvész bátyám, és én nem élem őt túl.

A vihar elcsendesült, ismét kibékültek velem. Szegény anyám néhány perc múlva elaludt, és szunnyadt édesdeden. Nagyanyám inte Fánnynak és nekem, hogy hagyjuk őt most magára.

Mi leeresztettük az ablakfüggönyöket, s kimentünk a szobából.

Mikor kiléptünk, azt mondtam Fánnynak:

– Most már becsületem a te kezedbe van letéve: úgy viseld gondját!

A leány égő lelkesüléssel nézett szemembe, és azt mondá:

– Ott fogom azt őrizni, ahol a magamét.

Ezt már nem a gyermek mondta –, hanem a szűz.

XII. Egy pillantás a pisztoly szájába

Mintha két elkárhozott démon harcolt volna a föld felett, egyik tűz-, másik jégfegyverrel, oly gyorsan változott az időjárás. Május közepén már olyan rekkenő meleg lett, hogy a múlt héten még csonttá fagyott föld most már repedezni kezdett.

A szemünk elől elveszett vándort megtaláljuk azon az alföldi rónán, ahol még ahány kocsinyom, annyi országút.

A sík rónán este van már, a nap nemrég áldozott le, felhőtlen piros eget hagyva maga után; a láthatáron két-három helység tornya látszik, mind sokkal távolabb, mint hogy az a vándor, ki előttünk siet, éjszakára gyalog beérhetne valamelyikbe.

A por nem lepte még annyira be, a nap nem sütötte el annyira arcát, hogy e szép, nemes vonásokban a pozsonyi ifjúság büszkeségét, Lorándot fel ne ismerhetnők.

A hosszú út, amit idáig tett, nem lankasztotta el izmai erejét: ugyancsak iparkodni kell annak a lovasnak, ki háta mögött jön, hogy kocogva beérje.

A lovas kurtára húzott kengyelben ül, huszárok módjára, öltözete ezüstgombos mente, zsíros kalap, rongyos veres nadrág s félvállra vetett, kopott farkasbőr kacagány; oldalán széles tüszőt visel, s abból két pisztoly agya látszik elő, csizmaszárába ezüstveretes kés van dugva. Lova szerszámán is úgy csillog az ezüst, mint gazdája rongyos, foltos ruháján.

A lovas rég közelít már ügetve a gyalog utazó felé, aki még csak arra sem méltatta eddig, hogy visszanézzen, ki jön a háta mögött.

Mikor aztán utolérte, odarúgtatott mellé.

– Szervusz, diák!

Loránd feltekintett rá, s hasonló kötekedő hangon fogadta a szót.

– Szervusz, cigány!

A lovas e szónál ellökte melléről a féloldalt fityegő kacagányt, hogy a két pisztoly agyát láthassa a diák, s gondolhassa felőle, hogy ha cigány is, de valamivel több, mint muzsikus.

Loránd pedig annyi megszeppenést sem tanúsított, hogy görcsös botját levette volna a válláról, melyre csizmái voltak felakasztva. Mezítláb utazott. Így még olcsóbb.

– Ejha! De kevély vagy a piros csizmáidra – gúnyolódék a lovas, Loránd mezítelen lábaira kacsintva.

– Könnyű neked onnan a *deresről* – vágott vissza Loránd.

Jelent pedig a „deres” olyan négylábú állatot is, amit ez a lovas nem örömest hallott emlegetni.

– Magam nevelése! – szólt büszkén s némileg mentegetőzve e vágásra.

– Tudom. Ismertem még kis kutyakölyök korában.

– Hát aztán hová baktatsz most, diák?

– Megyek Csegére papolni, cigány.

– Aztán mit kapsz a légációból, diák?

– Húsz ezüstforintot, cigány.

– Hát tudod mit, diák; mondok valamit. Ne menj te most Csegére; térj ki ide a juhászhoz, ahol azt a cserényt látod, aztán várj rám ott holnapig, akkor én visszajövök, ott aztán mondd el nekem a prédikációdat; én még sohasem hallottam olyat. Én adok neked érte negyven forintot.

– Nem úgy lesz a, cigány; hanem térj te be ide a cserénybe, ne menj most a pusztára, várj reám ott egy hétig; akkor én visszajövök; aztán majd ott húzd el az én nótámat, adok érte tíz forintot.

– Nem vagyok én muzsikus! – felelt a lovas, mellét előre feszítve.

– Hát az a furulya minek az oldaladon?

A cigány röhögött az ötletnek. Az ő puskáját furulyának nevezni! Hej, sokan megfizettek már azért, hogy annak a szavát ne hallják!

– Te diák, te fránya fickó vagy. Nesze, húzz egyet a kulacsomból.

– Nem iszom belőle, cigány; hátha olyan van benne, ami „utánam kajabajál!”

A cigány még jobban nevetett a népmesei idézetnek.

– No hát jójcakát, diák!

Azzal sarkantyúba kapta a lovát, s vágtatva porzott végig a pusztai úton.

Ezután csendesen beesteledett. Loránd egy gyöpös domboldalhoz ért, melyet borókabokrok árnyaztak be. Ezt a helyet választá éjszakai tanyául. Sokkal jobb szeretett a bokor alatt keresni tanyát, mint az útféli csárdák bűzös, ronda borivó szobáiban.

Ott felhúzta a csizmáit, elővette tarisznyájából a kenyeret, szalonnát, s hozzáfogott a falatozáshoz. Jólesett neki; éhes volt és fiatal.

Alig végezte el lakomáját, midőn ugyanazon az úton, melyen a lovas előkerült, öt lóval vágtató hintó közeledett felé. A három elölfogott lovon csengettyű volt; messziről lehetett közeledésüket hallani.

Loránd jónak látta rákiáltani a kocsisra.

– Héj! Álljon meg egy kicsit, földi!

A kocsis megállítá a lovakat.

– No, csak frissen – szólt Lorándhoz rekedt hangon –, kapjon fel, légátus uram, ide mellém! A lovak nem tudnak várni.

– Nem azt akartam én mondani – szólt Loránd –, hogy vegyenek fel, hanem hogy vigyázzanak magukra, mert az elébb ment ezen egy lovas betyár, akivel jó lesz nem találkozni.

– Van légátus urammal sok pénz?

– Nincs.

– Velem sincs. Hát mit félünk a zsiványtól?

– Talán akik a hintóban ülnek?

– Ott a nagyságos asszony ül, s ilyenkor aluszik. Ha fölkeltem és megijesztem, aztán nem találunk zsiványt, összetöri a hátamon az ostornyelet. Nem gondolok én vele. Üljön fel, no! Lankadombig is jó lesz kocsin menni, az ebugattát!

– Kendtek Lankadombon laknak? – kérdé Loránd meglepetve.

– Ott hát. Én nagyságos Topándy urat szolgálom. Igen derék ember, az úgyis nagyon szereti az olyan embereket, akik prédikálnak.

– Tudom, híréből.

– No, ha híréből ismeri, hát ismerje meg személyéből is. Üljön fel hát, no!

Loránd szerencsés véletlennek vette a találkozást. Topándynak ez gyönge oldala volt, papos embereket elfogdosni, magánál tartani és bosszantani. Neki éppen erre volt most szüksége. A találkozás ürügye megvolt már.

Felkapaszkodott hát a kocsis mellé, s a csillagos ég derűje mellett az öt paripa vígan csengve ragadta a hintót tovább a gyepes úton.

A kocsis elmondá, hogy Debrecenből jönnek; még reggelre be akarnak jutni Lankadombra, útközben esik egy csárda, ott egy abrakot kapnak a lovak, a nagyságos asszony krampampulit fog égetni és sonkát falatozni, úgy mennek azután tovább. A nagyságos asszony mindig éjszaka szeret utazni, mert akkor nincs olyan meleg; aztán nem fél az semmitől.

Éjféltájon járhatott az idő, midőn az emlegetett csárda elé megérkezett a hintó.

Loránd leugrott a bakról, s előre besietett a csárdába, nem akarva a kocsi úrnőjével találkozni. Nagyot dobbant a szíve, midőn a csárda udvarán megpillantotta azt az ezüstös szerszámú lovat, felnyergelve, felszerszámozva. A paripa nem volt megkötve sehova, szabadon járt; a hintó érkeztére valami sajátságos nyerítést hallatott, amire egy sötét ajtóból kilépett a lovag, kivel már Loránd a pusztán találkozott.

Egészen meg volt lepetve, hogy Lorándot meglátta.

– Hát te már itt vagy, diák?

– Látod szemeiddel, cigány.

– Hogy jöttél ilyen sebesen?

– Tudod, hogy sárkányon járok, garaboncás vagyok.

De már ekkor a hintó lakosai is érkeztek. A nagyságos asszony és egy piros-pozsgás szolgáló. Az első sűrűgombos gyöngyösi mentébe volt burkolva, feje selyemkendővel bekötve, a másik kurta piros rokolyát viselt, derékon átkötött tarka kendővel, hosszú haja szalagokba volt fonva. Mind a két keze tele volt pincetokkal, hideg konyhával.

– Vagy úgy? – szólt ezeket látva a lovag. – Hát kocsin hoztak! – Azzal engedte a jövevényeket a vendégszobába nyugodtan bemenni, maga pedig fogta a lovát, s odavezette a kúthoz, vizet húzott neki a válúba, hogy megitassa.

Loránd azt kezdé hinni, hogy talán nem is olyan ember ez, mint aminek tartá. Azzal ő is bement a vendégszobába.

A hosszú vendégszobán kívül volt még egy benyíló is a csárdában, de ez annyira tele volt a csapláros apró gyerekeivel, akik már vackaikban henteregtek, hogy a hintóbeli uraság jobbnak találta a vendégszoba hosszú, keresztlábú asztalánál helyet foglalni, melyen a parasztcseléd nagyhamar kiteregette a hideg sültfélét, a cintányérokat és az ezüst éteszközt, amikkel a nagyságos asszony falatozni fog.

A nagyságos asszony hátravetette gyöngyösi mentéjét, letette fejéről a selyemkendőt, s két gyertyát tétetett maga elé: mind a kettőt meg is koppantotta, mint aki „szereti a szépet”.

Igaza is volt: arcát igen szépnek lehetett nevezni; eleven élettüzű szemei, barna, erőteljes arcszíne, piros, élveteg ajkai, sugár szemöldei voltak: úgy illett, hogy ami világosság van a házban, az mind őelőtte égjen.

Hátul, a sötétben, az asztal túlsó végénél ült Loránd a hosszú lócán, s egy palack bort adatott magának, inkább azért, hogy ne üljön ott hiába, mint hogy megigya a keserves alföldi szűredéket.

A söntés mellett, kiterített zsúpszalmán aludt egy szentképáruló tót s egy vándor mesterlegény; a söntésben szolgált nagy álmosan a borzas fejű csaplár, kinek tetszettek végtelenül az ilyen vendégek, akik magukkal hordják az enni-inni valót, s csak parancsolgatni jőnek.

Lorándnak elég ideje volt nyugodtan elnézni ezt a nagyságos asszonyt, akinek a kocsiján idáig jött, s akivel valószínűleg egy födél alatt fog lakni ezután.

Víg kedvű, jó természetű teremtés lehet; minden falatját megosztja a szolgálóval; a kocsisnak is küld ki általa a maradékból. Talán ha tudná, hogy más névtelen útitársa is van, azt is odahíná a lakomázáshoz. Nincs is egyébre gondja, mint az étvágyára; olyan szép fehér fogsorai vannak. A falatozás alatt kitölti a finom gabonapálinkát a cintányérba; fügét, mazsolát, cukrot hány bele, s azután meggyújtja. Ezt a forró italt híják nálunk krampampulinak. Éjszakai útban egészséges gyomornak jó lehet.

Amint a falatozásnak éppen vége van, nyílik az udvarra vezető ajtó, s belép rajta a künn hagyott betyár; kalapja szemére lenyomva, kezében az övéből kivont egyik pisztoly.

– Asztal alá, ágy alá, akinek az élete kedves! – kiált az ajtóban megállva; mely haragos szóra a földön alvó képes tót és vándorlegény menten feliramodnak a kandalló kéményébe; a csaplár eltűnik a pincébe, s magára csapja az ajtót, a szolgáló pedig elrejti magát a pad alá: mire a betyár odalép az asztalhoz, s kalapjával mind a két égő gyertyát leüti, hogy nem marad egyéb világosság az asztalon, mint a cintányérban égő borszesz.

Ez pedig valami kísérteti világítást ad. Mikor cukornemű ég a borszeszben, sírfény dereng minden tárgyon; az élő arcok mintha halottak volnának; minden szín elmúlik benne: az arc pírja, az ajkak ragyogása, a szemek fénye, mind zöldre válik; mintha sírból fölkelt rémek néznének egymásra.

Loránd borzadva nézte e jelenetet.

Az imént oly vidám, oly mosolygó hölgy arca olyan volt egyszerre, mint akit a koporsóból költenek fel; s ez a másik, aki szemközt áll vele felvont fegyverrel, mintha maga volna a halál, fekete szakállal, fekete szemöldökkel.

Egy percben pedig úgy tetszett Lorándnak, mintha mind a ketten elnevetnék magukat: a halottarc is meg a halálarc is; hanem ez csak egy percig tartott: az is meglehet, hogy talán csak káprázat volt.

Azután erős, hatalmaskodó hangon megszólalt a rabló:

– No, csak ide gyorsan a pénzzel!

A nő elővette tárcáját, s szó nélkül odadobta neki az asztalra.

A rabló felkapta mohón, s a szeszvilágnál vizsgálni kezdé a tárca tartalmát.

– Hát aztán mi ez? – kérdezé mérgesen.

– Pénz – felelt a hölgy röviden, s elkezdett ezüstös nyelű antik késével a csirkecsontból fogpiszkálót faragni.

– Pénz! Pénz! De mennyi pénz? – riadt rá a rabló.

– Négyszáz forint.

– Négyszáz forint! – ordított a rabló, a tárcát mindenestül az asztalhoz vágva. – Hát négyszáz forintért jöttem én ide? Négyszáz forintért ácsorgok én itten egy hét óta? Hol van a többi?

– Többi? – szólt a hölgy. – Azt most csinálják Bécsben.

– Nono; nem kell tréfálni; én tudom, hogy ebben a tárcában kétezer forint volt.

– Hiszen ha az mind benne volna, ami benne volt valaha, kettőnknek is elég lenne.

– Ördög teringette! – ordított a rabló, öklével az asztalt ütve, hogy a borszesz láng magasra lobogott a cintányérban. – Én nem értem a tréfát! Ebben a tárcában most volt kétezer forint, tegnapelőtt, debreceni vásáron eladott gyapjúnak az ára. Hova lett a többi?

– Hát gyere ide, majd elszámlálom – szólt a nő, az evőkés hegyével mutogatva ujjain: – Kétszázat odaadtam a szűcsnek; négyszázat a főkötőcsinálónak; kétszázat a síjártónak; háromszázat a boltosnak; háromszázat a szabónak; kétszázat elköltöttem vásárfiára; számold ki, mennyi marad hát!

– Nem kell nekem a számadás, nekem a pénz kell, sok pénz! Hol van a sok pénz?

– Mondtam már, hogy Körmöcön van, a pénzverdében.

– Aztán vége legyen már a tréfának! – fenyegetőzék a zsivány. – Mert ha kutatni kezdek, abban majd nem lesz köszönet.

– Hát kutasd ki az egész hintót; amit találsz benne, az mind a tied lehet.

– De majd nemcsak a hintót kutatom ki, hanem tégedet is a bőrödig!

– Mit? – kiálta fel e szóra dühösen a nő, s e percben olyan lett az arca összevont szemöldeivel, mint egy mítoszi fúriáé. – Azt próbáld meg! – s e szónál úgy ütötte a kés hegyét az asztalba, hogy az egy hüvelyknyire hatolt be.

A rabló egy hanggal alább kezdett beszélni.

– Hát mit adsz még?

– Mit adnék? – szólt a nő, durcásan vetve magát hanyatt a székben. – Az ördögöt meg a fiát.

– Karperec is van a kezeden.

– Nesze! – szólt a nő, lekapcsolva kezéről a smaragdos ékszert, s odahajítva az asztalra.

A rabló elkezdte azt műértőleg nézegetni.

– Mennyit érhet ez?

– Én kaptam ajándékba, neked is adnak érte egy ital bort a legelső kocsmában, ahova betérsz.

– Még egy szép gyűrű is ragyog az ujjadon.

– Csak hadd ragyogjon!

– Nem hiszem, hogy le ne jönne onnan.

– De nem megy le, mert nem adom.

Ebben a pillanatban a rabló hirtelen elkapta a nő kezét, melyben a kést tartá, csuklóján keresztül kapva, s míg ez erősen küszködve vonaglott acélszorítása alatt, a másik kezében tartott pisztoly végét a sikoltó szájába dugta bele.

Ez a rémjelenet mindeddig csak úgy tűnt fel Loránd előtt, mintha egy részeges férj civódnék durcás feleségével, ki annak minden követelésére tromffal tud válaszolni: az utasnő nem bírt eleget megijedni, s a rabló nem bírt eléggé ijeszteni; valami természettelen közöny látszott meghazudtolni azt a jelenetet, amiről ifjú képzelem egészen más képeket alkot. Egy rabló találkozása egy védtelen hölggyel, éjszaka, a pusztai csárdában! Lehetetlen, hogy azok így beszéljenek egymással.

Hanem amint a zsivány megragadta a hölgy kezét, s az asztalon keresztülhajolva, azt erőszakosan levonta maga elé, a pisztollyal folyvást fenyegetve a sikoltozót, akkor egyszerre felforrt az ifjúban a vér, előugrott a sötétből, hol eddig a rablótól észre nem véve ült, egy szökéssel ott termett mellette, fél kezével megragadta annak jobbját, melyben a pisztolyt tartotta, másikkal pedig kirántá a rabló öve mellől a másik pisztolyt.

A rabló, mint a megriadt fenevad, fordult egyszerre megtámadója felé, s kezét ki akarta azéból szakítani.

Érzé, hogy az övével egyenlő rangú vaskézzel van dolga.

– Te diák! – acsarkodék rá, farkasok módjára felhúzott ajakkal, összecsikorgatott fehér fogait villogtatva elő.

– Ne moccanj! – szólt Loránd, a rabló homlokának irányozva a pisztolyt.

A rabló azonban jól látta, hogy a pisztoly sárkánya nincs felhúzva; nem is lehetett volna azt felhúzni e rövid tusa alatt. Lorándnak ez az izgalomban eszébe sem jutott.

A rabló tehát hirtelen lekapta a fejét, s a koponyájával, mint a faltörő kossal, olyat taszított Lorándon, hogy az hátraesett a padra, s míg eközben baljával önkénytelen elbocsátá a zsivány kezét, fegyveres jobbjával kénytelen volt a továbbesés meggátlására maga elé kapni.

Ekkor a zsivány fordítá a másik pisztoly csövét az ő homlokának.

– Most aztán én mondom, hogy ne moccanj, diák!

Azon rövid pillanat alatt, amíg Loránd a homlokának szegezett pisztoly öblébe nézett, ez a gondolat villámlott át lelkén: „Íme itt van az alkalom, melyben a sors átkát ki lehet játszani: a saját kéz fenyegető fegyverétől megmenekülni. Aki elvész becsületes tusában, üldözött gyöngék, utasok védelmében, az mint derék ember halt meg. Lássuk meg ezt a halált!”.

Hirtelen fölemelkedék a rászegzett pisztoly előtt.

– Ne mozdulj, mert meghalsz! – rivallt rá ismét a rabló. Loránd pedig folyvást a fejének szegzett pisztoly szája előtt egy lábnyomnyira rátette nyugodtan hüvelykujját a kezében tartott pisztoly sárkányára, s felhúzta azt.

Erre a rabló hirtelen hátraugrott, az ajtónak rohant, s annyira meg volt rettenve, hogy a befelé nyíló ajtót egyelőre kifelé akarta tolni.

Most aztán Loránd vette őt célba.

Hanem amint kinyújtotta felé a karját, az úrhölgy onnan az asztal mellől egyszerre felugrott, odaszökött eléje, elfogta Loránd karját, s rémült arccal sikolta:

– Ne ölje meg! Ne ölje meg! Ne ölje meg!

Loránd bámulva tekinte rá.

A szép asszonynak minden izma vonaglott a görcsös iszonyattól; szép szemei kerekre felnyíltan delejes zsibbadást terjesztettek el az ifjú idegein. Amint erővel odaveté magát keblére, s leszorítá karjait, ez ölelés egészen megbénítá azokat.

A zsivány látva, hogy menekülhet, nagy kaparászás után meglelte az ajtó kilincsét, s mikor aztán végre ki tudta azt nyitni, a halálos rémület helyébe ismét visszatért nála a cigányos humor. Visszadugta bozontos fejét a félig nyitott ajtón, s beszólt azon a göröngyrázta hangon, ami az ijedt embereké.

– Hiszen, verjen meg a devla, cudar, ördögjárta diákja! te diák, te tintásujjú diák! lett volna csak megtöltve ez a pisztolyom is, mint a másik, amelyik a kezedben van; majd adtam volna én neked passzust a pokolba! De kerülj még egyszer a kezembe: tudom, hogy…

Azzal hirtelen visszarántotta a fejét, ami nagyon tréfás illusztrációja volt a nagy hangon kezdett fenyegetésnek; s mint akit kergetnek, futott ki az udvarra, s néhány perc múlva pariparobogás hangzott: a rabló menekült. Mikor aztán kiért az utcára, ott elkezdett istentelenül káromkodni, szidva, átkozva minden diákot, légátust és kölyökpapot, akik ahelyett, hogy az Istent otthon dicsérnék, az országúton őgyelegnek, s a szegénylegények mesterségit elrontják. Mikor már messze járt is, hangzott még nagyhangú káromkodása. Hetekig fog ez a káromkodás hangzani a lankadombi ingoványban, ahol a fenevad megközelíthetlen tanyáját felütötte, egész csendes éjszakán át; a farkasok fognak rá felelgetni, kiket a ménló megrugdalt, mikor csikót orozni jártak.

Lorándnak oly megfoghatatlan volt mindez.

A negédes, csaknem tréfás beszélgetés a rémes tűzfénynél egy rablógyilkos és megtámadott áldozata között; az érthetetlen talány, hogy egy éjjeli orvtámadó üres pisztollyal jőjön be egy házba, midőn övében egy másik pisztoly van golyóra töltve; s azután ez a nő: ez az érthetetlen alak, aki szemébe nevet a rablónak; aki öklébe szorított késsel szegül ellene, s aki ha kiszabadíthatja kezét amazéból, bizonyosan úgy fúrja a kést annak oldalába, mint ahogy az asztalba ütötte; s ugyanaz, midőn megszabadítója a rablót le akarja lőni, az ijedelem görcsös erejével rohan ennek karjai közé, félrerántja a kezét, s bántalmazóját saját testével védi.

Mi nyitja lehet e talánynak?

Eközben az asszonyság újra meggyújtotta a gyertyákat: ismét nyájas fény áradt szét a tárgyakon. Loránd ránézett a nőre. Az iménti zöldeskék arc helyett, mely a zilált őrültség vad tekintetével meredt reá, egy mosolygó, jókedvű, deli képet látott maga előtt, ki tréfás hangon kérdi tőle:

– Hát maga diák? Miféle diák? Honnan került ide?

– Nagysádtokkal együtt jöttem ide, a kocsis mellett ülve.
– Lankadombra akar jönni?
– Éppen oda.
– Talán Sárvölgyiékhez. Az szereti az imádkozókat.
– Nem ahhoz. Topándy úrhoz.
– No, azt nem tanácslom; az igen goromba ember az ilyenfélékhez. Maga prédikálni is szokott? Ne menjen oda!
– Pedig odamegyek; s ha nem tetszik megengedni, hogy a bakon üljek, megyek gyalog, mint mai napig jöttem.
– Tudja mit, lelkem? Amit ott kapna, az nem sok lenne. Ezt a pénzt, amit az az ember itt hagyott, úgyis maga vette el tőle; tartsa meg magának, én odaadom, és menjen vissza a kollégiumba.
– Asszonyom, én nem szoktam ajándékok után élni! – szólt Loránd, visszautasítva büszkén a nyújtott tárcát.
A nő rábámult és gondolá: ez furcsa légátus, nem él az ajándékkal.
A nagyságos asszonynak csak ennél a szónál tűnt fel, hogy ennek a fiatalembernek porlepte arcvonásaiban van valami, ami különbséget tesz az emberek között. Most kezdte még csak meglepni e nemes, büszke tekintet.
Talán gondolkozott is rajta, hogy micsoda tünemény lehet az, aki puszta kézzel meg mer támadni egy fegyveres rablót, hogy megszabadítson kezéből egy idegen nőt, kihez semmi köze, s aztán nem akarja elfogadni az ajándékot, mit olyan jól megérdemelt.
Loránd észrevette, hogy szükségtelen rést engedett szívén nyílni, amin könnyen jelleme titkai közé láthatna valaki s sietett betakarni hibáját.
– Nem fogadhatom el ajándékát, ,nagyságos asszonyom, minthogy ennél sokkal többet kívánok. Én nem vagyok prédikációval járó légátus; hanem iskolából kitaszított tanuló. Helyet keresek, ahol két kezem munkája után megéljek; midőn nagyságodat védelmeztem, az jutott eszembe, ez asszonyságnak szüksége lehet valami gazdatisztre, férjének ajánlhat; én híven fogok szolgálni; hűségemnek élő bizonyságát adtam, mert papirosra írott bizonyságom nincsen.
– Hát maga ispán akarna lenni Topándynál? Hja, lelkem, tudja-e, hogy az milyen istentelen ember?
– Hisz éppen azért keresem fel; egyenesen hozzá indultam; magamat is istentelenségeimért zártak ki az iskolából. Nem vethetünk egymásnak semmit szemére.
– Tehát maga valami vétket tett, azért kerüli a világ szemét? Vallja meg, mit vétett! Gyilkolt? Vallja meg! Én azért magától meg nem ijedek, s el nem mondom senkinek. Megígérem, hogy oda lesz fogadva a házhoz, akármi vétke van. Ezt már megmondtam. Hát gyilkolt?
– Azt nem tettem.
– Megverte az atyját, anyját?
– Nem, nagyságos asszony; – az a bűnöm, hogy lázítottam az ifjúságot a felsőbbek ellen.
– Micsoda? A szolgabíró ellen?

– De bizony még annál is felsőbbek ellen.

– Tán éppen a papok ellen? No, akkor aranyba foglaltatja magát Topándy. Az nagy bolond ebben a dologban.

A nő nevetve mondá e szavakat; azután egyszerre sötét mélázásba ment át arca. Majd tétova tekintettel lépett az ifjúhoz, s kezét annak karjára téve gyöngéden, azt kérdé tőle súgva:

– Tud maga imádkozni?

Loránd megütközve tekinte rá.

– Úgy, könyvből imádkozni? Meg tudna maga valakit tanítani könyvből imádkozni? – Sok idő kellene ahhoz? Mi?

Loránd mindig jobban bámult a kérdezőre.

– Jól van, jól, no; nem mondtam semmit! Jőjön velünk! A kocsis már pattog az ostorral. Akar benn ülni velünk a hintóban? Vagy jobb szeret kinn ülni a kocsis mellett, a szabad levegőn? Jobb is az! Én is inkább ott szeretnék. No hát menjünk!

A szolgáló, ki előkuporodott a pad alól, összetakarította ez alatt az éteszközöket, a nagyságos asszony kifizette a kocsmárost, s nemsokára ismét fenn ültek a hintóban, és gondolkoztak egymásról az egész úton. Az ifjú arról a nőről, ki a rablóval enyelgve dacol, gyűrűjéért küzd; aztán a rablóról, ki üres pisztollyal jön fosztogatni, és ismét a nőről, ki hatóság alatt nem ért mást, mint szolgabírót, s arról kérdezősködik, hogy tud-e más ember könyvből imádkozni, és amellett arany karperecet visel, ezüstről étkezik, selyemben öltözik, s az ifjúság tüzét hordja szemében; – a hölgy pedig arról az ifjúról, ki tud küzdeni, mint egy hős, kész dolgozni, mint egy napszámos; pénzt eldobni, mint egy nemes; asszonyokat elbűvölni, mint egy angyal, s hatalmasokat káromolni, mint egy ördög!

XIII. Melyik téríti el a másikat?

Reggel felé gördült be a hintó a lankadombi kastély udvarára. Topándy a folyosón állva várta az érkezőt, s eléje sietve, lesegíté a fiatal hölgyet a hintóbul, nagy tisztességgel kezet csókolva neki. Lorándra pedig, ki a kocsis mellől szállt le, kérdő bámulattal tekinte.

A hölgy felelt helyette.

– Egy kicsapott diákot hoztam, aki ispán akar lenni magánál. Meg kell őtet fogadni.

Azzal az elé siető cselédekre bízva, hogy úti lomjait hordják utána, ő maga minden további szóvesztegetés nélkül felment a kastélyba, Lorándot magára hagyva Topándyval.

Topándy szokott gunyoros kedvében fordult az ifjúhoz.

– No, fráter, téged jól berekommendáltak! Kicsapott diák; ezzel sok van mondva. Hát, öcsém: ispán akarsz-e nálam lenni, vagy tiszttartó, vagy prefektus? Mert az mindegy. Válassz olyan titulust, amilyen tetszik. Konyítasz-e valamit ehhez a mesterséghez?

– Gazdaság körül nőttem fel. Nem szentírás biz az.

– Jól van, fráter! Hát megismertetlek vele, mi nálam az ispánnak a dolga. Tudsz-e négyesben szántani? Tudsz-e asztagot rakni, fenn állva a kévék tetején? Tudsz-e elöl rendet vágni tizenkét kaszással a sarkadban? Tudsz-e ágyást csinálni nyolc szérűre, mind a nyolcat kinyomtatni, bemérni, szekérre rakni?

Loránd nem volt meglepetve a kérdésektől.

Azt felelte mindenre, hogy tud hozzá.

– No, azt szeretem – szólt Topándy. – Hozzám sokan jöttek már híres, kitanult ökonómusok, csatos cipőkben gazdatisztnek ajánlkozni, de amint azt kérdeztem tőlük, hogy tudnak-e trágyát rakni a szekérre, mindannyia megfutott. Szeretem, hogy te még itt állsz. Hát a konvenció, tudod-e, mi lesz?

– Tudom.

– Már hogy tudnád?

– Addig, ameddig hasznossá nem tudom magamat tenni, semmi; azontúl pedig annyi, amennyi egyik napról a másikra kell.

– Ez okos beszéd. Hát valami tiszti lakás, iroda vagy mi felől nincsenek igényeid? Mert az egészen szabad tetszésedre lesz bízva. Nálam az ispán ott lakhatik, ahol akarja: – akár a birkaakolban, akár a tehénistállóban, akár a bivalyosban. Nekem mindegy: szabad választásra bízom.

Topándy hamis szemszúrással kacsintott Lorándra, hogy mit mond erre.

Loránd pedig a legkomolyabb arccal válaszolá, hogy legszükségesebb lesz jelenléte a birkaakolban, ott fog megtelepedni.

– No, eszerint hát megalkudtunk – szólt nagyot nevetve Topándy. – Majd meglátjuk, hogyan álljuk ki egymás barátságát. A szegődést elfogadom; mikor meg tetszik unnod, meg se tessék mondanod: ott a kapufélfa.

– Nem fogok hozzáfordulni.

– Brávó! Becsülöm az elszántságot. Most hát gyere fel, öcsém: az asszony majd kiadja számodra az öt napra való cselédkenyeret, szalonnát, lebbencset, levesbe főzni valót és az átalag vinkót; – vedd át, majd a juhász megtanít rá, hogyan kell sütni, főzni.

Loránd az arcát sem fintorította félre a sajátságos ispánfogadási feltételekre; mindenbe belenyugodott, mint aki mindezt leghelyesebbnek találja.

– No hát gyere utánam, fráter ispán!

Azzal bevezette őt Topándy a kastélyba, még azt se kérdezte tőle, hogy híják. Gondolta, úgyis odább szökik holnapután.

A nagyságos asszony éppen az előteremben volt, ahol reggelizni szoktak.

Míg Topándy mutogatta Lorándnak az aklokat, amikből hálószobát választhat magának tetszése szerint, azalatt őnagysága elkészítteté a kávét, villásreggelit, szilvapálinkát a szép sávolyos abrosszal terített kerek asztalra, melyre három csésze s ugyanannyi éteszköz és asztalkendő volt föltéve.

Mikor Topándy belépett, maga után eresztve Lorándot, őnagysága éppen azzal volt elfoglalva, hogy az ezüst főzőgépből az illatos mokkanedvet a csészékbe öntögesse, míg a kövér bivalytej a fehér mázos lábasokban párolgott előtte. Topándy levetette magát a legközelebb talált székre, s hagyta Lorándot állva várni, míg őnagysága ráér a lebbencs- és tarhonyailletményt kimérni a számára.

– Maga nem oda ül! – riadt rá a szép hölgy.

Topándy felugrott hirtelen.

– Bocsánat, hát kinek a helye ez?

– Azé az úré ott! – mutatott Lorándra fejével a hölgy, mindkét keze el levén foglalva az ibrikkel.

– Tessék, kérem alássan – szólt Topándy, helyet csinálva Loránd előtt.

– Maga ott fog mindig ülni – szólt a hölgy, letéve a kávés üstöt, s ujjával a helyre mutatva, mely bal felől az övé mellett volt megterítve. – Reggelinél, ebédnél, vacsoránál.

Ez másképp hangzik, mint a háziúr biztatása: a lebbencs, tarhonya és cselédkenyér.

– Ez lesz a szobája itten jobbra! – intézkedett a hölgy tovább. – Györgynek híják az inast, aki ki fogja szolgálni; a kocsisok közül a János fog állni rendelkezésére.

Loránd egyik bámulatból a másikba esett. Valami észrevételt akart tenni; de maga sem tudta, mit.

Topándy azonban homéri hahotára fakadt. Szinte elfulladt bele.

– Hiszen, öcsém, mért nem mondtad, hogy az asszonnyal már elvégezted a szerződést? Akkor nem vesződtem volna veled. Ha így van, aludjál a pamlagomon, s igyál a poharamból!

Loránd akarta játszani a kevély szegényt. Megrázta fejét dacosan.

– Alunni fogok a szénában, s iszom a vederből.

– Tanácslom önnek, hogy tegye azt, amit én mondok – szólt a hölgy, agyonsújtva villogó tekintetével a két férfit.

– Bizony, öcsém – monda Topándy –, annál okosabb tanácsot én sem adhatok neked. Üljünk le tehát, és igyunk legalább Bruderschaftot egy pohár papramorgóban.

Loránd jónak látta a hölgy parancsoló tekintete előtt meghunyászkodni s elfoglalni a mutatott helyet, mire aztán az végtelen jókedvvel elnevette magát. Olyan kedves volt, olyan természetes, olyan szeretetreméltó, mikor így nevetett.

Topándy nem állhatá meg, hogy meg ne csókolja a kezét. Az úrhölgy nevetve, tréfás negéddel nyújtá Loránd felé a másik kezét.

– No hát maga is! No? Hát micsoda?

Loránd is megcsókolta a másik kezét.

Mire aztán mind a két kezét összecsapta a feje fölött, úgy kacagott – az úrhölgy – a cigányleány.

– Nini! Magának én egy levelet is hoztam a városból – szólt a hölgy, elővéve tárcáját. – Ugyan jó, hogy az a zsivány pugillárisostul el nem vette tőlem; a maga levele is odaveszett volna.

– Zsivány? – szólt elkomolyodva Topándy. – Micsoda zsivány?

– No hát, itt a Fejbetörő csárdában, mikor megálltunk itatni, egy zsivány rajtunk rontott, aztán ki akart rabolni. A pénzt már odadtam neki, meg a karperecemet, hanem még ezt a gyűrűt is le akarta húzni az ujjamról; de én nem engedtem. Aztán megfogta a kezemet, s hogy ne sikolthassak, a szájamba dugta a pisztoly végét – a bolond.

A hölgy olyan könnyűvérű negéddel adta ezt elő, hogy Topándy nem tudta, tréfál-e ez most vagy valót beszél.

– Micsoda mese ez?

– Mese? – kiáltottak rá egyszerre két oldalról, egyfelől a nagyságos asszony, másfelől a kis szobaleány; ez telelármázta fülét, hogy ő mennyire meg volt ijedve, még most is reszket, amaz pedig feltűrte karjáról a ruha hímzett szegélyét, s odatartá Topándy elé a karját.

– Nézze, hogy lement a bőr a kezemről, amint megszorította a rabló; s nézzen ide: az ínyem egészen fel van hasadozva, ahogy a pisztoly végét a számba dugta – szólt szétnyitva korallpiros ajkait, mik közül a leggyönyörűbb fehér fogsor ragyogott elő. – Jó, hogy ki nem ütötte egypár fogamat!

Bizony azért nagy kár lett volna.

– De hát hogy szabadultatok meg? – sürgölé Topándy aggodalommal.

– Bizony nem tudom én, hogy látott volna-e maga engemet még valaha, vagy sohasem, ha ez a fiatalember ott nincs, és segítségünkre nem jön. Hanem aztán amint ez odaugrott, kikapta a zsivány kezéből a pisztolyt; az is egyszerre fogta magát, és elszaladt.

Topándy még egyre rázta a fejét. Nagy sor ezt elhinni.

– Még tán most is itt van a zsebében a pisztoly, amit a zsiványtól elvett. Adja ide; de ne bolondozzanak itt vele, mert elsül, s még valakit meglő.

Loránd átadta Topándynak a rablótól elvett pisztolyt.

A fegyver csöve bronzbul volt; agya ezüst cifrákkal kiverve.

– Csodálatos! – szólt Topándy, szemügyre véve a pisztoly cirádáit. – Ezen a pisztolyon a Sárvölgyiek címere van.

Azonban nem folytatta tovább. Eltette a pisztolyt a zsebébe. Lorándnak pedig kezét nyújtá az asztalon keresztül.

– Öcsém, derék gyerek vagy; becsüllek érte, hogy ilyen bátran védelmezted az enyéimet, s annyival több okom van beleegyezni, hogy velem egy födél alatt lakjál ezentúl, hacsak te magad nem félsz, hogy ez a födél miattam rád szakad. – Milyen volt az a rabló? – szólt ismét a nőkhöz fordulva.

– Nem láthattuk, mert eloltotta a gyertyát, s azután meg nagyhamar elfutott.

Lorándnak feltűnt, hogy az asszony nem akar emlékezni a rabló arcvonásaira, amiket pedig jól kivehetett a szeszláng mellett; s különösen, hogy egy szóval sem említette azt, hogy a rabló cigány volt.

– Nem tudom, milyen volt – ismételé, kifejezéssel tekintve Lorándra. – Egyikünk sem láthatta, mert sötét volt. Azért is nem lőhetett rá az elvett pisztollyal szabadítónk, mert a sötétben bajos volt célozni. Ha nem talál, a zsivány mindnyájunkat megölhetett volna.

– Ez szép kaland! – dörmögé Topándy. – Máskor nem engedem, hogy éjszaka utazzatok.

– Majd fegyvert hordok én is magammal máskor.

– Ezt a mocsári tanyát pedig nem tűröm itt a közelben tovább; ott végtére is olyan embernek kell lakni, aki miránk leskelődik. Mihelyt a Tisza árja jön, felgyújtatom körülötte a nádast, s akkor aztán a kazal is ottég.

Ezalatt megtalálta az asszony a levelet.

– Itt van – szólt odanyújtva azt Topándynak.

– Nőírás – szólt rátekintve a címzetre Topándy.

– Hát még azt is meg lehet ismerni a betűkről, hogy asszony írta-e vagy férfi? – kérdezé naiv kíváncsisággal kandikálva az írásba a szép asszony.

Loránd is odatekintett, s úgy tetszék neki, mintha ezt az írást már látta volna valahol. De sehogy sem jutott eszébe, hogy hol. Idegen kéz írása; semmi nőismerőse kézvonásaihoz nem hasonlítnak a betűk; pedig mégis látta azt valahol!

Töprenghetel, gondolkozhatol azon, jó fiú, sokáig; sohasem fogod te azt kitalálni. Nem gondolkoztál te arról soha, aki azt írta, észre se vetted, hogy a világon van: Fánny írása az, a bohókás csereleánykáé; valaha Dezső mutatott neked hasonló írást egy pillanatra, mikor anyád csókját tudatta veled a gyermektárs leveléből. Most pedig azt írta ez ismeretlen kéz Topándynak, hogy ha e napokban egy fiatalember fog hozzá vetődni, sárosan, rongyosan, ne kérdje tőle, honnan jön, miért fut, nézzen jól nemes arcába, s abból meg fogja tudni, hogy ez ifjú nem aljas bűn miatt kénytelen kerülni az üldözésére kiindult világot.

Topándy hosszasan nézett az előtte ülő ifjú arcába: vajon ez-e az igazi?

Ő is jól ismerte már akkor az országgyűlési ifjúság társulatának történetét.

Nem kérdezősködött.

Az első naptól fogva egészen otthon volt Topándy házánál Loránd.

Topándy úgy bánt vele, mint egy herceg az egyetlen fiával, kiben trónörököst nevel; Loránd pedig úgy viselte magát irányában, mint egy szegény ember fia, ki az apja házánál tanulja a szolgálatot.

Mind a ketten sok rendkívüliséget találtak egymásban, s mindkettő szerette volna e rendkívüliségek okát kifürkészni a másikban.

Loránd megjegyzé nagybátyjában, hogy ez istentagadó kérgen belül valami mély érzés rejlik ott, aminek nyitjára senki sem akadt még; Topándy pedig ismeretlen unokaöccsében azt sejté, hogy e nagy léleknyugalom tengertükre alatt egy korán feldúlt élet örvénye sötétlik.

Sokat próbáltak egymás lelkébe behatolni – és hasztalan.

A nagyságos asszony élettitkával mindjárt az első nap megismerkedett Loránd. Mikor este vacsora után kezet akart neki csókolni, eldugta a háta mögé a kezeit, s nem engedte neki e tisztességtételt.

– Hallja maga, édes lelkem; nekem többet ne csókoljon kezet, és engemet ne is nagyságoljon. Én csak egy szegény cigányleány vagyok; apám, anyám, minden pereputtyom sátoros cigány. A nevem Cipra. Cseléd vagyok a háznál, akit a nagyságos úr tréfából selyemben, csipkében járat, s nagyságoltat a cselédekkel; amiért azok aztán kinevetnek. Persze csak a hátam mögött, mert ha szembe tennék, felpofoznám őket. De maga ne nevessen, a hátam mögött. Árva cigányleány vagyok. A nagyságos úr a szemétről szedett fel; a nagyságos úr igen jó hozzám, s én meghalnék érte, ha rákerülne a sor. Ez az egész állapot, látja.

A cigányleány nedves szemekkel tekinte Topándyra, ki mosolyogva hallgatta őszinte vallomását, mintha helyeselné azt. Azután, mintha nagyságos ura helybenhagyását elértette volna, fordult ismét Lorándhoz.

– Azért csak híjon maga engemet Ciprának!

– Jól van, Cipra húgom – szólt Loránd kezét nyújtva eléje. – „Húgom?” – no, látja, ez szép magától, hogy ezt is hozzáteszi.

Azzal megszorítá Loránd kezét, s magukra hagyta a férfiakat. Topándy azonban más tárgyra vitte át a beszédet, s nem beszélt Lorándnak Cipráról többet.

Elébb meg akarta figyelni, mi hatást fog az ifjúra tenni e felfedezés?

Az első napok elárulák azt.

Loránd ettől fogva nemhogy bizalmasabbá, sőt tartózkodóbbá lett a vélt háziasszony irányában, mióta az kivallá neki, hogy ő nem háziasszony, hanem csak cigányleány. Amellett oly kímélettel bánt vele, mint aki tudja jól, hogy a legkisebb sértés kétszeresen fáj annak, aki azért nem panaszolhat. Előzékeny, figyelmes volt irányában, mint aki a *boldog nő* álarca alatt látja a mélyen eltitkolt boldogtalanságot és ártatlanságot. Ciprát az ismeretlenek a ház asszonyának hitték, az ismerősök a háziúr kedvesének; pedig az nem volt más, – mint egy asszonynak öltöztetett szűz.

És ezt a titkot Loránd meg tudta sejteni.

Ha Topándy figyelt őrá, ő is figyelt Topándyra. Ő észrevette, hogy Topándy nem őrzi, nem félti ezt a leányt; egyedül hagyja utazni, rábízza vagyona nagy részét, elhalmozza ajándékaival, és azontúl nem törődik vele. Pedig van valami

ragaszkodása hozzá, ami több a megszokásnál; a leányon esett legkisebb bántalmat bárkin is megtorol, amiért az egész cselédség jobban fél Ciprától, mint magától az uraságtól, s ha véletlenül a kettőjük akarata összeütközik, mindig a Cipráé jön foganatba.

Topándy viszont észrevette Lorándon, hogy az nem fut a szép arc után, méghozzá egy olyan hölgy arca után, akit megnyerni nem nehéz, mert senki sem őrzi, s eldobni megint könnyű, mert csak cigányleány. Valami tárgynak kell e szívben lenni, mely azt betölti, vagy egy végtelen űrnek, amit be nem képes tölteni semmi.

Topándy zajos életet élt, mikor cimborái akadtak hozzá; hanem mikor egyedül maradt, egészen más ember volt; amilyennek csak maga előtt szeretett látszani.

A természetbúvárlat volt szenvedélye.

A kastély egyik földszinti zugában vegytani laboratóriuma volt; természettudományi kísérletekkel töltötte az időt, gépekkel vesződött, csillagokban búvárkodott, a föld mélyének titkait tanulmányozta.

Ilyenkor csak Lorándot szívelte maga körül. Benne föltalálta azt, ki tudományos szenvedélyét osztani képes volt, bár kételyeit nem vette is föl.

Az anyag minden! A természetbúvárok nagy részének régi jelszava ez, s azért olyan rokon elem a természetbúvárlat a mindent tagadással.

Gyakran meglepte Cipra is a két férfit e csendes mulatságok közepette, s úgy el tudta őket bámulni óra hosszat, s ha nem értette is, ami e magas tudományban fogalmain túl ment, el tudta magát mulattatni Cartesius elmerülő ördögöcskéin, rá mert ülni a villanyos szigetre, s öröme határtalan volt, ha ilyenkor Loránd, ujjával közel érve hozzá, villanyszikrákat csalt ki ruhájából, kezeiből. Sőt abban is tudott élvezetet találni, ha a nagy távcsöveken az ég csodáit óra hosszat elnézegetheté.

Loránd szívesen felelt neki minden kérdésre; pedig szegény leány annyira az elejétől kezdve nem értett mindezekhez. Pedig milyen bűbájos gondolat: mindent tudni!

Egyszer, mikor nagyon jól megmagyarázta neki Loránd a nap spektrum elméletét, a leány felsóhajtott, s hirtelen odahajolva Lorándhoz, azt súgá neki, elpirulva:

– Tanítson meg engemet olvasni!

Loránd rábámult; Topándy pedig félvállról azt kérdezé tőle:

– Ugyan már minek volna neked az olvasni tudás?

A leány összetette keblén kezeit, és áhítattal rebegé:

– Szeretnék imádkozni tudni.

– Imádkozni-e? Hát aztán miért imádkoznál? Van valami, ami nélkül nem lehetsz el?

– Van.

– Vajon mi lehet az?

– Azt szeretném éppen megtudni az imádkozás által.

– Hát magad sem tudod, hogy mi?

– Nem tudom kimondani, hogy mi.

– S ismersz valakit, aki azt meg tudja neked adni?

A leány felmutatott az égre.

Topándy vállat vont rá.

– Eredj, bohó, nem leánynak való az olvasás. Az asszonyféle úgy jó, ha nem tud semmit.

Azzal a szeme közé kacagott a leánynak; Cipra sírva kelt föl, és elment.

Loránd megszánta ezt az árva teremtést, aki selyemben, finom kesztyűben jár, és a betűket nem ismeri – és az Istenhez nem bír emelkedni.

Loránd kedélye annyira elsekélyült már e pusztai magányban, hogy tudott másokat szánni.

Idegen név alatt, senkitől nem ismerve, jól elrejtve a világ elől, feledni tudta a magas ábrándokat, mik egykor töretlen pályát mutogattak előtte, s melyen a sors mindjárt az első lépésnél kikacagta. Letett arról a gondolatról, hogy ez a cím is legyen a világon: nagy hazafi. Nagy hazafi az, akinek nagy hivatala van. Akinek ez nem kell, maradjon az ekeszarvánál. Az ambíciónak csak rendes vonalozott útjai lehetnek, s a sikert kell kezdeni az esküdtségen vagy a tiszteletbeli aljegyzőségen, ha az ember nemesember; a városi írnokságon, ha az ember csak honorácior; tertia non dantur! Nagy emberek sine titulo? Azokra szűk szállások várnak.

Hanem hiszen akinek duzzogni tetszik, arra nézve igen szép pálya a mezei gazdaság; s aki el akarja temetni magát, annak élve is szolgál temetővel a föld: igen szép, regényes, virágos búzakalászos temetővel; melynek közepéből az élet boldog halottjai vígan kinevetik azokat, akik lótnak-futnak, fáradnak, lármáznak, firkálnak, azt hiszik, hogy tesznek valamit, s aztán ők is csak odajutnak, ahova a többi.

Loránd már aziránt is kezdett elfásulni, hogy minő szomorú kötelezettség áll előtte az évek határidejének leteltén. Még az messze idő. Az ember szép csendesen is meghalhat odáig; tán az a másik is elveszhet addig, aki e titkot őrzi. És talán az ember lelkén is megvastagszik a bőr tíz évi földtúró munka után, miként arcán és tenyerén, hogy akkor nevetni fog egy olyan fogadáson, melyet ifjú, túlfeszült kedéllyel teljesített volna; s amit ha nevetve elutasított magától, senki sem lesz, aki azt ne mondja rá, hogy okos ember volt; s ha ellenkezőt mondhatna is valaki, hol találhatná meg őt, hogy ezt szemébe mondja? Saját magával pedig talán megalkuszik akkorra az ember. Otthon maradt családja iránt is meg volt nyugtatva félig-meddig. Dezsőtől gyakran kapott levelet, álcímzete alatt; otthon egészségesek, s az elbukott fiú sorsát jó szívvel viselik. Megtudta azt is, hogy Bálnokházyné nem tért vissza férjéhez, külföldre ment azzal a színésszel, kivel korábbi ismeretsége volt már. Ez is ki volt hát törülve emlékéből. – Fehér lap volt az egész kedélye, amelyen a más ember bajának is volt helye.

Lehetetlen volt észre nem vennie, hogy ez a szegény leány mennyire ragaszkodik hozzá együgyűségében; mit azelőtt nem tudott, szégyenleni tudja magát, ha Loránd előtt éri valami csintalan tréfa Topándy vendégei részéről. Szánta ezt az elveszett lelket.

Egyszer, mikor hosszasabban mulattak együtt Topándyval optikai észleletek mellett a magányos műtermi szobában, Loránd bátorságot vett magának, hogy előhozza e tárgyat.

– Igazán úgy nőtt fel ez a leány minden ismeret nélkül?

– Bizony nem ismer ez se Istent, se ábécét.

– S miért nem engedi ön, hogy megismerje, szegény?

– Az ábécét? Mert ez rá nézve egészen fölösleges dolog. Nekem bolond kedvem jött egyszer az utcáról fölszedni egy meztelen cigánygyereket azzal a fogadással, hogy ebből boldog embert fogok csinálni. Mi a boldogság a világban? A kényelem és az ismeretlenség. Ha saját gyermekem van, azzal is így teszek. Az az életnek a titka, hogy az embernek jó gyomra, jó álma és jó szíve legyen. Ha végiggondolok rajta, hogy egész életemben mi keserűségek értek, annak az alapja mind az volt, amit tanultam. Sokszor éjszakákon át elkínzott valami eszme, amíg cselédeim boldogul horkoltak. Akartam egy olyan boldog embert látni magam előtt, amilyen az én ideálom; akit nem kínoznak azok a cifra válogatott tortúrák, amiket a civilizált világ sub titulo „jó erkölcs” egymás üldözésére feltalált. Tehát – azon kezdtem, hogy Ciprával nem ismertettem meg az ábécét.

– De hát az Istent?

Topándy elvette szemét a távcsőtől, mellyel éppen a csillagos égre kinézett.

– Magam sem ismerem.

Loránd bántott kedéllyel fordult el tőle. Topándy észrevette azt.

– Édes fiam, húszéves gyermekem; te talán többet tudsz, mint én; kérlek, ha te ismered, taníts meg engemet is rá.

Loránd vállat vont. Azután elkezdett a kéz alatt levő tárgyakról beszélni.

– Mutat-e ez a Dollond-féle teleszkóp csillagokat a tejútban?

– Igen: az egész tejutat millió csillagképletre osztja szét, minden egyes csillag egy nap.

– Hát az „Éjszaki Vadászkutya” fejében levő ködöt felderíti-e?

– Az köd marad előtte. Gömbölyű köd; körülötte egy gyűrű ködből.

– Talán a Gregory-féle távcső, mit most küldtek Bécsből, jobban nagyít?

– Igaz. Hozd elő! Még azóta, hogy ez megjött, nem volt tiszta idő, hogy kísérletet tehettünk volna.

Topándy nagy érdekkel nézett fel az új távcsövön az égbe. – Ah! – szólt meglepetve. – Ez igen jó cső. A csillagköd ritkul, néhány apró csillag kiválik a gyűrűből.

– Hát a tömeg maga?

– Az köd marad. Atomjait még ez sem bonthatja szét.

– Hát a Chevalier-féle mikroszkópot nem kísértjük-e most meg?

– Jó lesz, készítsd el!

– Mit tegyünk alá? Egy rhinchitest?

– Nem bánom.

Loránd meggyújtá a légszeszt, mely fényt vetett a górcső tárgyaira, s elébb maga nézett bele, hogy eltalálja a helyes gyúpontot. Azután elragadtatva szólt:

– Nézze ön! Nincs az a mesebeli vért Homér Iliászából, mely e kicsi rovar szárnypajzsához fogható legyen. Csupa smaragd és zománcozott arany.

– Valóban az.

– És most figyeljen ön oda: e kis rovar két szárnya között van egy kis élősdi féreg, és annak is van két szeme, élete, életének célja, a vér lüktet ereiben, s e

féreg gyomrában megint más férgek élnek; és azokat már e mikroszkóp nem mutatja meg.

– Értem – szólt az ateista, Loránd szemébe tekintve. – Te most megmutattad nekem, hogy amilyen végtelen a teremtés eszméje a rettenetes mindenségig, olyan végtelen az lefelé a képtelen semmiségig: és ez az Isten!

Loránd arcán a magasztos megnyugvás mutatá, hogy ez volt célja.

– Kedves öcsém – szólt Topándy, két kezét Loránd vállára téve. – Ezt az eszmét én régóta ismerem. A végtelenség előtt én is leroskadok, s azt is felfogom, hogy mi is egy osztályt képezünk felfelé a csillagokhoz, s egy fokozatot lefelé az ázalékférgekhez. Hanem azután eddig van. S tán ez a féreg, akit én megöltem, hogy a szárnyában gyönyörködjem, éppen úgy hitte azt, hogy ő a mindenség közepe, aki körül a világ forog, mint Platón tollatlan kétlábú állatai, s midőn haldokolva utolsó zöngését hallatta, tán éppen úgy követelte, hogy e bosszúra hívó hangot feljegyezze valaki, mint mikor Varsóban négyezer mártír énekelte utoljára, hogy „Nincs még oda!”

– Nem az a hitem, uram. Az efemer rovar története: az egy nap; az ember története: az egy élet; a nemzetek története a századok, és a világok története az öröklét; s az örök igazság eljön mindenkire az elmaradhatlan egymásutánban.

– Megengedem, öcsém; még azt is neked hagyom, hogy az üstököscsillagok bizonyosan ilyen hosszú igazságra elbocsátott pörkeresői a makrokozmosznak, akik egyszer valamikor mind meglelik apai örökségüket, amiből őket valami zsarnok nap kilódította; hanem azt viszont te engedd meg nekem, hogy ránk, gondolkozó, gondolataikat elmés káromkodásokban kifejezni tudó férgekre, vagy ha akarod, csillagokra, a gondviselésnek éppen semmi gondja. Mindennek, mindennek van gondviselése: legyen úgy, elhiszem; de ennek az élősdi fajnak nincs; ha csak annak nem vesszük, hogy egyszer-egyszer egy dögvész nekiindul, mikor már nagyon el van népesülve ez a faj a földön, s megritkítja azt.

– Uram, engemet sok csapás ért a földön. Nagyon sok: és olyan, amit válogatva oszt a sors; de azért egyet meg nem ingatott bennem: a hitet.

– Engem nem ért soha semmi csapás. Nem tett szkeptikussá a szenvedés. Mindig kedvem szerint tölt az élet. Ha imádságért osztaná valaki a jót, nekem nem volna betevő falatom. Az álszenteskedők hajtottak erővel ez útra. Talán ha azokkal nem lennék körülfogva, elhallgatnám hitetlenségemet; nem csinálnék másoknak botrányt vele; nem keresném, hogyan bosszanthatom a világ hipokritáit azzal, amit ők káromlásnak neveznek. Hidd el, öcsém, hogy egymillió ember közül egy híján mind csak egy gazdag hitelezőnek nézi a gondviselést, akitől mindig lehet kölcsönt kapni; de mikor kamatfizetésről van szó, akkor csak az az egy emlékezik meg róla.

– És az az egy elég arra, hogy megdicsőüljön benne az eszme!

– Az az „egy”? – Hanem az az egy te nem fogsz lenni, öcsém.

Loránd bámulva kérdezé:

– Miért nem?

– Azért nem, hogy ha sokáig itt maradsz az én közelemben, teneked is múlhatatlanul olyan mindent tagadóvá kell válnod, mint én vagyok.

Loránd magában mosolygott.

– Óh, kegyes öcsém, nem *énrólam* fog az rád ragadni, aki gúnyt űzök, botrányt csinálok, hanem arról a másikról, aki harangszóra imádkozik.

– Ön Sárvölgyit érti?

– Hát kit értenék mást? Te azzal az emberrel naponkint érintkezni fogsz, s utoljára is azt fogod mondani, amit én: „Ha így kell a mennyországba jutni, akkor én inkább itthon maradok.”

– De hát mi ez a Sárvölgyi?

– Egy álszenteskedő, aki valamennyi szentnek sorba hazudik, s kicsalná az arkangyalok szemeit, ha nem vigyáznának magukra.

– Ön nagyon gyűlöli azt az embert.

– Hogy gyűlölöm-e? Ez az egy jó tulajdonsága van a szívemnek, hogy ezt az embert gyűlölöm.

– Azért, mert kegyeskedő? Mai világban pedig az is egy neme a bátorságnak, ha valaki a pietásokat külsőleg is ki meri mutatni a szkeptikus, a közönyös világ előtt. Nekem kedvem volna ez embert védelmezni ön ellenében.

– Volna kedved? Jól van. Fogjunk akár most mindjárt hozzá! Húzz magadnak ide egy széket, és hallgass rám! Én leszek az „advocatus diaboli”. Elmondok neked egy történetet erről az emberről. Ez ismét nem velem történt; én csak egyszerű tanúja voltam a történetnek. Engem nem bántott ez ember soha; engem nem bántott soha senki. Még egyszer mondom neked, hogy nekem semmi panaszom, sem az emberekre, sem az alattuk vagy felettük lehető lényekre. Ülj mellém, öcsém!

Loránd előbb fölélesztè a tüzet a kandallóban, eloltá a mikroszkóp légszeszvilágát, hogy a szobában csupán a pattogó hasábok veres fénye s a láthatáron emelkedő hold az ablakon át vetett derengő világot. Azután leült egy karos szalmaszékre Topándyval szemközt.

– Volt nekem fiatal koromban egy igen kedves barátom, rokonom, akivel eleitől fogva együtt jártuk az iskolákat; mégpedig annyira együtt, hogy a klasszisban is egymás mellett ültünk mindig. Az én pajtásom volt az osztályban a megingathatlan első, én mindjárt utána; néha kettőnk közé jutott válaszfalnak ez a Sárvölgyi, aki már akkor is nagy hízelgő és árulkodó volt, s ezen az úton néhányszor kitolt a helyemből, amire a kisdiákok olyan sokat tartanak. Én persze már akkor is olyan istentelen voltam, akire nem győztek eleget panaszkodni. Később, hogy a francia háború alatt idebenn az iskolák rende is sokat szenvedett, kiküldtek bennünket együtt Heidelbergbe. Az ördög ezt a Sárvölgyit oda is utánunk hozta. Szülői pöffeszkedő emberek voltak; amit a mi szülőink tettek, azt nekik is utánozni kellett. Hisz küldhették volna fiukat Jénába, Berlinbe vagy Ninivébe; de éppen oda kellett neki jönni, ahol mi is ott vagyunk.

– Még nem mondta ön meg barátja nevét – szólt Loránd, ki aggódva figyelt a történet kezdetére.

– Vagy úgy? Hisz a névre nincsen semmi szükség. Barátom volt. A történetre nézve mindegy, akárhogy hítták; egyébiránt nehogy azt hidd, hogy mesét mondok, a nevét is tudathatom veled: Áronffy Lőrincnek hítták.

Loránd minden idegén delejes zsibbadás futott végig, midőn atyja nevét hallá kimondatni. Azután egyszerre elkezdett a szíve sebesen dobogni. Érzé, hogy itt áll a kripta ajtaja előtt, melynek titkát annyiszor kísérté megfejteni.

– Soha délcegebb alakot, nemesebb kedélyt, melegebb szívet nem ismertem nálánál – folytatá Topándy. – Nemcsak mint rokonomat, de mint ideálját az akkori ifjúságnak, bámultam és szerettem. Mindenféle apró titkocskák közössége, miket csak az ifjak értenek egymás között, azt a bizalmas összetartást szilárdítá meg közöttünk, ami a késő vénségre ki szokott hatni. Akkor keletkeztek Európa-szerte azok a szabadelvű világnézetek, miknek olyan varázsló hatása szokott lenni a fiatalságra; akkor ébredezett itthon is valami, amit most már nemzeti önérzetnek neveznek; maga a világbölcsészet egészen új átalakulásának ment eléje, s a régi és az új kor ellentétekben fordultak egymás ellen a közéletben úgy, mint a magánéletben. Mindez bensővé tette a viszonyt, mely közöttünk gyermeki megszokás volt az ideig.

Két évig voltunk az akadémiákon; elég zajban, kedvben tölt le a két év. Ha pénzünk volt, azt elköltöttük együtt; ha nem volt, együtt koplaltunk. Egymásért nélkülöztünk, egymásért verekedtünk, egymásért becsukattuk magunkat. Itt már nagyon keveset találkoztunk Sárvölgyivel; az akadémia nagy erdő, nincs az ember úgy összeszorítva benne, mint a gimnázium padain.

Éppen a francia háború legnagyobb hevében az az ötletünk támadt, hogy egy írott újságot szerkesztettünk magunk között.

(Loránd még nagyobb érdekkel kezde figyelni.)

– No, ez nem volt valami országháborító kérdés, mindössze is annyiból állt, hogy mi a hírlapban mindazt, amit az Augsburger nagy pátosszal adott elő, tréfás gúnnyal travesztáltuk; akik olvasták, nevettek rajta.

Hanem a vége mégis az lett a mulatságnak, hogy egy szép napon mi ketten megkaptuk a consilium abeundit.

Engemet bizony nem nagyon keserített az: annyi transzcendentális tudományt, annyi világismeretet belém vertek már, hogy szinte vágytam haza a falusi kántor társaságába, aki még azt hiszi, hogy az anekdotamondás a legelső tudomány a világon.

Csak két napunk maradt Heidelbergában, hogy holmieinket összeszedjük, filisztereinkkel megalkudjunk, s úgynevezett „kincseink”-től búcsút vegyünk. E két nap alatt csak kétszer láttam Áronffyt. Egyszer az első nap reggelén, midőn igen izgatottan jött hozzám, s azt mondá: „Fogom a fülét annak, ki bennünket elárult; – ha nem térek vissza, lépj nyomomba, és bosszulj meg!” Én kérdeztem tőle, miért nem választ engem segédének. Arra azt felelte: „Mert te is érdekelve vagy, s utánam kell következned.” – És azután másnap este, midőn ismét hazajött, egészen fásult, lelankadt kedéllyel: – beszéltem hozzá: alig adott választ; s midőn végre azt kérdezém tőle: „Talán megöltél valakit?”, azt felelte rá határozottan: „Igen”.

– Ki volt azon ember? – kérdé Loránd szorongva.

– Ugyan ne vágj a szavamba! Majd megtudod! – förmedt rá Topándy, s folytatá a történetet:

– E naptól fogva egészen megváltozott Áronffy. A kedélyes, jókedvű fiúból egyszerre hallgatag, komoly, fás ember lett, akivel nem lehetett többé mulatni. Kerülte a világot, s úgy vettem észre, hogy az egész világban legjobban került engem.

Azt hiszem, hogy én tudom, miért van ez.

Azt hittem, hogy én tudom komolyságának titkát. Megölt egy embert, akit párbajra ő hívott ki. Ez nyomja lelkét. Nem tud elég hidegvérű lenni, hogy egy ilyen bagatellt kiverjen a fejéből. Más ember bravúrnak számítja azt, s legfeljebb is a mások üldözésétől tart miatta, de saját maga nem üldözi érte magát. Majd elfelejti, mire megvénül.

Az én atyámfia azonban csak évrül évre komoly kedélyű maradt, s ha később találkoztam is vele, oly fanyar, oly élvezhetlen volt rám nézve a társasága, hogy biz én nem is igen örömest kerestem aztán fel.

Pedig amint hazaérkezett, azonnal megházasodott. Még Heidelbergbe menetele előtt jegyzette el mátkáját, ki igen kedves, szép, szelíd leányka volt. Szerették egymást. Hanem azért Áronffy borult kedélyű maradt. Házassága első évében fia született, később ismét egy másik. Mondják, hogy szép, okos fiú volt mind a kettő. Ez sem derítette őt fel soha. Mindjárt a mézeshetek után elment a hadjáratba, s ott úgy viselte magát, mint aki azt akarja, hogy minél előbb levágják. Később minden hír, amit felőle kaptam, azt erősítette, hogy Áronffy gyógyíthatlan kedélybetegségben szenved. – Érdemes-e erre egy ember, akinek elkoppantottuk az élete gyertyáját?

– Hogy hívták azt, akit megölt? – sürgeté megújult nyugtalansággal Loránd.

– Mondtam már, hogy majd megtudod; nem fut el előled a história! Hallgasd tovább!

Egy napon, lehetett már tizenkét éve annak, hogy a heidelbergi iskola porát levertük csizmáinkról, én egy csomagot kapok Heidelbergából, az ottani helyhatóság komitivájával, melyben tudtomra adatik, hogy bizonyos Stoppelfeld doktor ezt a lepecsételt csomagot hagyta nekem végrendeletileg.

Stoppelfeld? Stoppelfeld? Törtem rajta a fejemet, ki lehet az, aki az Operencián túlról még nekem testálhat valamit; végre eszembe jutott, hogy járt velünk együtt a tanórákra egy hosszú szőke hajú medikus, aki híres legény volt a maga idejében minden *Keilereinál* és *Kneipereinál.* Ha nem csalódom, *Schmollist* is ittunk egymással, s valami *Paukereinál* két rossz kardot fűrésszé duelláltunk egymás kezében.

Felbontom a csomagot, s abban találok egy levelet, mely hozzám volt intézve.

A levél még most is megvan nálam, de tudom könyv nélkül minden szavát, annyiszor elolvastam azt. Ez volt a tartalma: „Bajtárs Uram! Emlékezhetel rá, hogy Heidelbergből elutazástok előtti napon egyik fiatal kollégánk, Áronffy Lőrinc, valamely becsületbeli ügy elintézése végett segédeket keresett az ismerősök között. Történetesen engem talált legelőször megszólítani. Én természetesen

elfogadtam a felhívást, és kérdezém okát és tárgyát. Minthogy azt te is ismered, ő megmondta azt nekem, tehát nem írom ide. Azt is közlötte velem, miért nem választott téged segédjének, és egyúttal lelkemre köté, hogy ha ő el találna esni a párbajban, tudassam azt veled, s te folytasd azt. Én elfogadtam a cartellmegvivést, s elmentem vele a kihívandóhoz. Előadtam neki, hogy ilyen esetben verekedni szokás és verekedni kell; ha ki akar alóla bújni, kénytelen lesz megszökni az akadémiáról.

A kihívott nem utasította vissza a kihívást, hanem azt mondá, hogy miután ő gyönge testalkatú, közellátó és mindennemű fegyverben gyakorlatlan, az amerikai párbajt választja."

… Topándy véletlenül Loránd arcára pillantott; azt hitte, a színváltozás, mit ez arcon lát, a kandallóban fellobbanó s meg elalvó láng tétova visszfénye.

– A levél ezt mondja tovább:

„Akadémiánkon nagyban divatozott akkor az az ostoba neme a párbajnak, hogy két ember sorsot húzzon, s amelyiknek a neve kijön, az lője magát főbe bizonyos idő múlva. Ostobaság! Már akkor is volt annyi eszem, hogy hasonló eseteknél, ha segédül híttak, iparkodtam a feleket rábírni, hogy mentül hosszabb határidőt szabjanak, igen helyesen számítva, hogy tíz, tizenkét év alatt a legkeserűbb ellenségek kibékülhetnek, jó barátokká lehetnek; a győztes fél lehet nagylelkű, elengedheti ellenének a meghalást; vagy a vesztesnek nőhet meg ezalatt a hája, s elfelejtheti commode az ilyen bolond kötelezettséget.

Ennél az esetnél tizenhat évi haladékot eszközöltem ki a felek között. Ismertem az embereimet: míg az árulkodó Schulfuchsból tisztességes ember válik, míg a büszke, délceg fiú kellő flegmához jut, hogy egymással valahogy kiegyenlíthessék különbségeiket, arra kell tizenhat év.

Áronffy pattogott eleinte; vagy mindjárt, vagy sohasem, de végre is segédei szavát meg kellett fogadnia, s mi sorsot húztunk fölöttük.

Áronffy neve jött ki."

… Loránd merev szemekkel bámult az elbeszélőre, s már nem érzett semmit a külvilágból, minden idegével a regére hallgatott.

„A kihúzott nevet átadtuk a nyertes félnek, annak áll jogában e névjegyet a tizenhat év leteltével, ha ellenfele elmulasztaná kötelezettsége végrehajtását, neki megküldeni, eszébe juttatva tartozását.

Azzal szétmentünk, ti hazautaztatok, s én azt hittem, hogy el fogjuk felejteni a dolgot, mint annyi sok mást.

Azonban csalódtam. Ez az egy halálom órájáig mindig emlékemben marad, mindig kínoz, mindig üldöz. Tudakoztam magyarországi ismerőseimtől a két ellenfél felől, s amit megtudtam, csak növeli aggodalmamat. Áronffy büszke és komoly férfi. Ostobaság ugyan az embernek megölni magát, mikor boldog, mikor jó dolga van; hanem egy büszke ember mégis inkább engedi testén, mint lelkén rágódni a férgeket, s nem fogja viselhetni azt a gondolatot, hogy egy embernek, kit tegnap még neki volt joga megvetni, holnap e megvetés jogát saját maga ellen engedje át. Meghal, de meg nem szégyenül. Bolond érte, de következetes."

…Loránd minden tagján a hideg veríték csorgott végig.

„Én a halál küszöbén állok – folytatá Stoppelfeld levele –, a szíverem kövesül meg; a napot, az órát tudom, melyben elvégzek mindent, s e gondolat nem nyugtalanít annyira, mint az, hogy most nem mehetek magam, hogy nem kereshetem fel magam azt az embert, aki Áronffyt kezében tartja, hogy megmondanám neki: íme, uram, tizenkét év letelt. Önnek ellensége tizenkét év óta szenvedett már egy rettentő fogadás miatt, neki az élet minden öröme meg volt keserítve, előtte a jövendő örök homállyal volt borítva; elégelje meg ön az áldozatot, ne kívánja a legnagyobbat is. Adja vissza az élet verőfényének ez örökké borult egű végzetet; adjon vissza egy embert családjának, hazájának, az Istennek! – De én nem mehetek. Itt kell ülnöm mozdulatlanul s számlálnom érütéseimet, s számítgatnom, hogy mennyi van még hátra az utolsóig.

Azért fordultam tehozzád, te ismerős vagy mind a kettővel; barátja voltál az egyiknek; menj, szólj, tégy érte! Lehet, hogy én nevetséges bolond vagyok, árnyék elől irtózom; de ez engem kínoz, gyötör, meghalni nem enged. Vedd át tőlem e hagyományt, hadd pihenjek csendesen poraimban! Úgy áldjon meg téged az Isten!

Azon férfi, ki Áronffy szavát bírja, mint tudom, igen kegyes ember, könnyű lesz rábeszélned – a neve Sárvölgyi.”

…E szóknál felkelt Topándy székéről, s az ablakhoz ment, kitárva annak mindkét szárnyát: olyan nehéz a levegő idebenn. A hideg holdvilág odasütött Loránd homlokára.

Topándy ott az ablakban állva folytatá a kezdett rémregét. Nem volt nyugalma ülve beszélni ezt el. Nem is úgy beszélt, mintha csak Lorándhoz szólna csupán, akarta, hogy hallja meg azt a néma ég is és a bámuló hold és a reszkető csillagok és a lehulló meteorok, s cáfoljanak meg egy földi férget, aki beszél.

– Én rögtön magam átsiettem ez emberhez. Kinek küszöbét át nem léptem soha, kinek soha nem köszöntem, ha találkoztunk; most elmentem hozzá nyájas, békeajánló arccal. Én nyújtottam neki előbb a kezemet, hogy legyen közöttünk béke ezentúl. Én kezdtem el magasztalni kegyességét, erényeit. Én kértem tőle bocsánatot azon bántalmakért, miket eddig rajta elkövettem; kívánjon tőlem bármi vezeklést, én alája vetem magamat.

Az ember kegyes alázattal fogadott: megszorítá kezemet. Lelkére mondá, hogy semmi bántalomra nem emlékezik, mely tőlem érte volna valaha. Ellenkezőleg elszámlálta, mennyi jót tettem vele életében, kicsiny iskolás diákkorától fogva. Mennyi javammal élt, milyen sok szívességet tapasztalt részemről, amire én csak azt mondhattam, hogy bizony nem emlékezem rá.

Siettem egyenesen látogatásom céljára térni.

Mondám neki, hogy ami ezúttal házához vezérelt, olyan ügy, mellyel egy régi jó barátomnak tartozom, s kértem, hogy olvassa végig ezt a levelet, melyet éppen ma kaptam.

Sárvölgyi végigolvasá a levelet; én folyvást arcára figyeltem, míg olvasott. Egy percre sem hagyta el azt ama sztereotip édeskés mosolygás, amitől engem a hideg lel, ha látom.

Mikor készen volt a levéllel, csendesen összehajtá azt, és visszaadta.

Nem jöttél rá – szólt hozzám jámbor arccal –, hogy az az ember, ki e levelet írta – őrült?

Őrült? – kérdezém én megütközve.

Kétségen kívül – felelt Sárvölgyi –, ő maga is azt írja, hogy idegbaja van, rémeket lát, árnyéktól irtózik. Ez az egész történet: mese. Nekem nem volt soha semmi összezördülésem Áronffy barátunkkal, ami akár amerikai, akár kínai párbajra adott volna alkalmat; ez elejétől végig: költemény.

Én tudtam, hogy nem költemény; valami párbaja volt Áronffynak, de sohasem tudtam meg, hogy kivel; nem is kérdezősködtem nála efelől tovább, miután arra a kérdésemre: talán embert öltél, azt felelte: igen. Értette: saját magát. Tovább hatoltam ez ember szívébe.

Uram, szomszédom, felebarátom! Légy ember! Légy keresztyén, amivel kérkedel aminek tartatni akarod magadat; tekintsd, hogy e felebarátunknak kedves, szerető családja van: ha nálad van az a névjegy, amit tizenkét év előtt párbajsegéde átadott, ne kínozd, ne gyötörd vele tovább: írd rá, hogy „ki van egyenlítve”, s add át nekem e rettentő kötlevelet! Holtomig tisztelni foglak érte. Úgyis tudom, hogy a határidő előtt egy nappal ezt fognád tenni. Nem használnád azt a rettentő hatalmat, mit a vaksors kezedbe adott, hogy névjegyét üresen küldd meg hozzá, figyelmeztetve, hogy az idő letelt. Te megbocsátanál neki *akkor.* De tedd azt *most!* Ez ember élete nyarán keresztül borult volt e kínos tartozás miatt, mely szüntelen boldogsága felett függött; engedd az őszi napsugárt fejére sütni! Nyújtsd ki feloldó kezedet felé most mindjárt!

Sárvölgyi bizonnyal állítá, hogy nála semmiféle *cartellje* nem volt és most sincs Áronffynak, hogy is tehetem fel őróla, hogy az ő lelkéhez férne a bosszúállást éveken keresztül tartogatni? Az ő múltja, az ő jelen élete megcáfol minden ilyen vádat. Neki nem volt soha semmi ellenkezése Áronffyval, s ha lett volna, rég megbocsátott volna neki érte.

Én még mindig nem eresztettem ez embert a kezemből. Azt mondtam neki, hogy gondolja meg, mit cselekszik. Áronffy egykor azt hagyta rám, hogy ha ő ez ügyben elvész, folytassam én tovább, s én is tudom egy nemét a párharcnak, ami túltesz még az amerikain is, mert gombostűszúrásokkal gyilkolja az embert agyon. Tehát gondoljon rá, hogy a jámbor, szelíd és távollevő Áronffy után a szomszéd pogányt ne szerezze meg cserébe örökké lerázhatlan ellenségül.

Sárvölgyi esküdött, hogy nem tud e tárgyról semmit. Megesküdött Istenre és minden szenteire, hogy legkisebb része sincsen Áronffynak semminemű veszedelmében..

Miért van hát Áronffynak oly borult kedélye?

S te ezt nem tudnád? – szólt a farizeus, meglepetést mutató arccal. – Nem tudnál felőle semmit? Hát megsúgom neked bizalmasan. Áronffy családi életében nem boldog. Hiszen tudod, amint hazajött, megházasodott, rögtön rá elment a fölkelő sereggel, onnan egy önkéntes csapattal tovább, az egész háborút végig-

harcolta, úgy tért visza, úgy került ismét családjához; de most is azt a férget hordja még szívében.

Jó, hogy a tűz már elhamvadt; – jó, hogy a hold elé sötét felhő vonult; – jó, hogy az elbeszélő nem láthatta hallgatója arcát, mikor ezeket elmondá.

– És én oly bolond voltam, hogy azt elhittem neki! Hitelt adtam a rágalomnak, amivel egy becsületes ember angyaltiszta nejének jó hírét leköpték. Meg hagytam magamat ilyen otromba módon csalni. Meg hagytam magamat nyugtatni azzal az ámítással, hogy sok szomorú ember van a világon, akinek a felesége szép.

Hanem egyszer mégis, véletlenül összetalálkozva Áronffy anyjával, előhoztam neki a mesének tartott levelet; s az öreg asszonyság ezt nagyon köszönte, de kért, hogy Áronffynak ne szóljak efelől.

Azt hiszem, hogy azóta mindig vigyázott fia magaviseletére. Négy évig megálltam, hogy Sárvölgyi személye iránt tiszteletteljes távolban tartsam magamat.

Hanem volt egy napja az évnek, mely vörössel jegyezve állt naptáramban: a Heidelbergából elutazásunk előtti évforduló.

Mikor aztán az a tizenhatodik évforduló is eljött, utána harmadnapra levelet kaptam, melyben tudtomra adták, hogy Áronffy azon a veresjegyű napon családja körében megölte magát.

Az elbeszélő itt elhallgatott, s kezeit leeresztve, nézett ki a világos éjszakába, a szobában mély hallgatás volt, csak a nagy percinga számlálta a múltat és jövőt.

– Nem tudom, mit tettem volna, ha akkor a hipokrität megkapom; de ő akkor éppen elutazott: számomra egy levelet hagyott hátra, melyben még ő sajnálkozik, hogy szerencsétlen barátunk (barátunk!) ily szomorú véget ért; bizonyosan családi viszályok vitték erre. Megrója érte, hogy oly kevés lélekerővel bírt, s ígéri, hogy lelkéért imádkozni fog.

Ha-ha-ha-ha!

Megöl egy embert hidegvérrel, miután tizenhat évig gyötörte! Megküldi neki a halálintést levélben! Kényszeríti a kegyes, szelíd, becsületes családapát önkezével szakítani el életét. Hideg, mosolygó arccal használja fel a pokoli hatalmat, mit a vaksors s egy magas lélek túlcsigázott becsületérzete, a katonai rang tisztasága kezébe adott; s azután vállat von, kezét dörzsöli, szemeit ég felé forgatja, s azt mondja: „Az öngyilkosok számára Istennél sincsen irgalom.”

Ki hát az, aki az igaz embert az álnoknak két kezébe adja, hogy amíg a jobbal a testét, ballal a lelkét fojthassa meg? Nos, bölcs ifjú, hát jer, védelmezd ellenemben ezt a jámbor férfit! Mondd el, mit tanultál!

De a bölcs ifjú nem mondta el, hogy mit tanult! Aléltan, eszméletlenül hevert a széken, hátradűlt arcára teljes fényében sütött a hold.

XIV. Két leány

Nyolc év telt le az időből.

A pusztába eltemetett ifjúból férfi lett, arca megnyúlt, a szakáll körülnőtte; régi ismerősei közül kevesen ismertek volna már rá. Igazi nevétől maga is elszokott régen.

Topándy házánál folyvást megvolt a régi házirend; Cipra a háziasszony, ki az asztalfőn elnököl; Loránd a külgazdasági mindenes, ki a háznál lakik, az asztalnál ül, s a jövő-menő cimborákkal pertu van, velük együtt iszik és mulat.

Iszik és mulat!

Mit is tegyen egy ifjú ember egyebet, aki előtt az életnek nincsen semmi célja?

Négyszemközt Ciprával is pertu van; mások előtt ténsasszonyozza.

Egy estebédnél Topándy azt mondá Ciprának és Lorándnak:

– Gyerekek, a napokban még egy új gyerek jön a házhoz. Egy igen kedves rokonomat, akivel olyan nagyon szerettük, egymást, hogy sohase szóltunk egymáshoz, elvitte az ördög. Én ugyan nem hiszem, hogy volna ördög a világon; de arra a rövid időre, míg ezt elvitte, mégis megengedem, hogy legyen. Ma kaptam a leányától egy lamentábilis levelet; igen szépen, fáinul van írva, nincs az a kancellista a vármegyén, aki szebben kalligrafiázzon és rendesebben koncipiáljon. Tehát azt írja szegényke, hogy a papa halála után mindjárt megrohanták a házat azok a minden pietást lábbal taposó szadduceusok, akiket hitelezőknek neveznek; mindent lepecsételtek, elfoglaltak; még az ő zongoráját is; még a saját kezével rajzolt képeit is ellicitálták, sőt a Gedenkebuchot, amibe annyi okos és nevezetes ember annyi ostobaságot sajátkezűleg összeírt, azt is eladták; a táblája végett megvette egy dohánykereskedő egy tízesen. A szegény leánykát eddig az apácáknál nevelték, azoknak is tartozik háromnegyed évi sallériummal, s jelenleg úgy áll a nap alatt, hogy a parazolján kívül nincsen egyéb födél, mely alá magát meghúzhassa. Volna ugyan még valami anyja is, hanem annak a társaságát bizonyos okoknál fogva nem keresheti fel; egyéb rokonait és ismerőseit már mind sorra próbálgatta, de azoknak mind alapos kifogásaik vannak családjuknak ezútoni szaporodására nem vállalkozni; szolgálni nem mehet, mert arra nem tanították; ő tehát eszébe juttatta magának, hogy van még valahol Ázsia határán egy félbolond rokona (az én vagyok); jó lesz egyenesen azt fölkeresni, s beállani hozzá princesznek. – Én egészen helyeslem a húgomasszony argumentációját, s már el is küldtem neki a szükséges útiköltséget, kifizettem a zárdai tartozását, s arra is küldtem neki pénzt, hogy rangjához illő dekórummal jelenhessen meg közöttünk.

Topándy nagyot nevetett saját előadásának.

Csak maga nevetett, a többiek nem osztoztak benne.

– Tehát már ezután kisasszony lesz a háznál: fáin, művelt, szentimentális fehérszemély; aki előtt meg kell nézni az embernek elébb, hogy milyen szót ád ki, s aki valószínűleg mindnyájunk magaviseletét ráncba fogja szedni.

Cipra bosszúsan taszította el magát székestül az asztaltól.

– Nono, te ne félj semmit! Téged nem fog ő ráncba szedni, arról biztosítva vagy. Neked korlátlan uralkodásod van a házon, azt már tudod; amit te rendelsz, parancsolsz, az történik, és akaratod ellen egy árva malac sem jut az asztalunkra. Maradsz, ami voltál: életnek és halálnak ura a háznál. Mikor akarod, mosás van a háznál, s minden ember tartozik beszámolni az utolsó ingéről is; ami nem tetszik a háznál, azt kidobhatod az ablakon, s amit megkívánsz, bevásárolhatod. Az új kisasszony egyetlen egy kulcsot sem fog elvenni tőled, ami most azon az ezüst lanton, piros övedre akasztva függ; s ha csak az öcsémet meg nem hódítja, ellened pártot nem fog üthetni. Még akkor is én foglak védelmezni.

Cipra durcásan vállat vont.

– Tegye, amit neki tetszik.

– Mi is tesszük, ami nekünk tetszik, ugyebár?

– Maguk? – szólt Cipra, fekete szemeivel élesen nézve Topándyra. – Maguk azt teszik majd, ami annak a kisasszonynak fog tetszeni. Óh, előre látom én azt. Amint be fogja tenni a lábát, minden ember azt fogja csinálni, amit ő csinál. Ahogy ő fog mosolyogni, úgy fog rá visszamosolyogni minden. Ha ő németül beszél, úgy fog beszélni az egész ház; ha ő lábujjhegyen jár, úgy fog járni az egész ház, ha neki a feje fáj, suttogva fog beszélni mindenki a háznál; nem úgy, mint mikor a szegény Ciprát a forró hideg lelte, s aztán kilenc férfi odajött az ágyához cirkumdedérumot énekelni, s paprikás pálinkával kínálták.

Topándy még jobban nevetett ez invektívákra; a szegény cigányleány égő két szemét Loránd arcán feledé, és azután addig feledé ott, míg a két égő szemből két vízben úszó szem lett. Akkor felugrott, feltaszította a székét, és elfutott az asztaltól.

Topándy csendes vérrel emelte föl a felfordított széket, s ismét helyére tette; azután utánament Ciprának, s egy perc múlva karjára öltve hozta vissza az étterembe, szerfelett tréfás prozopopeával és spanyol grandhoz illő udvariassággal, amit a szegény bolond cigányleány nem értett el.

Olyan könnyen meg tudott haragudni, s aztán olyan könnyen ki hagyta magát engesztelni. Megint leült a helyére, és tréfált, kacagott – mindig és folyvást a finom nevelésű jövevény rovására.

Loránd kíváncsi volt megtudni az új családtag nevét.

– Valami Bálnokházy udvari tanácsosnak a leánya – szólt Topándy –, ha jól megtanultam: Melánia.

Loránd megdöbbent. Egy arc a múltból!

Különös, hogy itt kell vele találkoznia.

Egyébiránt olyan régen volt az, hogy látták egymást. Bizonyosan egyik sem fog a másikra ismerni többé.

Melanie-nak másnap este kellett megérkeznie.

Reggel jókor felkereste Cipra Lorándot saját szobájában.

A fiatalembert éppen tükre előtt találta.

– Ahá! – szólt hozzá nevetve – maga éppen tanácsot tart a tükrével, hogy elég szép-e. Szép, szép, no; hányszor mondjam már? Higgye el egyszer!

Pedig Loránd nem azon tanácskozott a tükrével, hanem hogy eléggé elváltozott-e már az arca.

– Jöjjön, no – szólt Cipra, bizalmas lanyhasággal. – Majd én fölcicomázom, legyen még szebb; hadd akadjon meg a szeme rajta annak a nagyságos kisasszonynak! Üljön le, majd én felbodorítom a haját!

Lorándnak pompás gesztenyeszínű hajfürtei voltak, oly simák, mint a selyem, és tömötten kétfelé omlók. Ezekbe a szép hajfürtökbe bolondult úgy bele Bálnokházyné valaha; ezeket a szép hajfürtöket szokta Cipra sajátkezűleg felbodorítani mindennap, minden reggel; ez az ő szabadalmai közé tartozott. És úgy értett hozzá!

Loránd pedig olyan bölcs volt, hogy engedte magát szolgáltatni, s átengedé Cipra finom ujjainak azt az előjogot, hogy hajfürteiben babráljanak.

– Ne féljen, na! Ma nagyon szép fog lenni – szólt Cipra együgyű szemrehányással az ifjúnak.

Loránd pedig tréfásan átkarolta derekát, s azt mondta neki

– Abból pedig ma semmi se lesz, kedves Cipra, mert ma gabonát kell szeleltetni, a hajam mind tele lesz porral. Inkább, ha jó akarsz hozzám lenni, tedd meg, hogy vágd le a hajamat.

Cipra arra is készen volt. Ő volt Loránd frizőrje és Topándy borbélya. Ezt ő egészen természetesnek találta.

– Hát hogyan parancsolja a haját? Kerekre vagy rövidre? Elöl meghagyjam fürtöknek? Micsoda?

– Adsza az ollót, majd megmutatom – szólt Loránd; s azzal kivevé Cipra kezéből az ollót, egyik markával homlokán összefogta az egész üstökét, s a másik kezével azt tőbül levágta; a lenyírt hajcsomagot elhajítva a földre. – Csak így a többit is.

Cipra az ijedség hüledésével rebbent vissza e gyilkos tettre, olyat sikoltva, mintha saját testébe vágtak volna azzal az ollóval. Ez a szép selyem hajcsomag a földön!

Mármost a többit is ilyen rövidre kell vágni, az természetes. Loránd leült előtte egy székre, ahonnan a tükörbe láthatott, s intett neki, hogy fogjon hozzá.

Cipra alig tudott erőt venni magán, hogy azt megtegye. Ezt a szép főt, melyen lopva annyiszor elmerengett, úgy elékteleníteni! Ezt a sűrű hajsátort, melynek villanyos tömkelegébe ha ujjai elmerültek, úgy érzé mindannyiszor, mintha saját lelke amazéval vegyülne össze; a mindennapi ábrándos ölelkezésnek e delejes tárgyát most levágni tőből, simára, mint egy vármegyerab fejét!

Hanem azután elégtétele volt abban a gondolatban, hogy így majd nem fogja más oly hamar észrevenni az elcsúfitottat; nem ragadja meg így oly hirtelen a jövevény hölgy szívét; tehát csak le azzal a sámsoni bűverővel az utolsó szálig! Ez a gondolat kegyetlen erőt kölcsönzött ollójának.

Mikor aztán egészen simára volt lenyírva Loránd feje, olyan furcsa volt ránézni. Oly tréfásan esetlennek látszott, hogy ő maga is elnevette rá magát, mikor a tükör felé fordult.

A leány is együtt nevetett vele. Nem állhatta meg, hogy a szemébe ne kacagjon; azután meg elfordult tőle, kihajolt az ablakba, úgy kacagott. Tulajdonképpen nehéz lett volna megkülönböztetni, hogy kacag-e vagy sír.

– Köszönöm, Cipra húgom – szólt Loránd, megölelve a tőle elfordult leány derekát. – Ma az ebéddel ne várjatok, mert kinn leszek a szérűn.

Azzal kiment a szobából.

Cipra pedig, amint egyedül maradt, mielőtt valaki meglephette volna, letérdelt a padlóra, összeseperte kezeivel a levágott hajfürtöket a földről, mind, mind, egy szál se maradjon belőle másnak, s az egész bűbájos csomagot elrejté keblébe. Talán sohasem is fogja azt onnan elvetni.

Cipra azzal az ösztönnel, amit a természet csak a nőknek adott, előre érezé, hogy az, aki most érkezik a házhoz, neki mindenben ellentéte, mindenben vetélytársnéja lesz, hogy ebből harc fog lenni életre és kárhozatra.

Egész nap azon töprengett, milyen lesz az új ellenség megjelenése.

Tán valami finnyás, büszke, előkelő archordáshoz szokott báb? No, így jöjjön csak! Ezt szép lesz megalázni. Könnyű munka. A tönkrejutott kevélyt elgázolni. Szökni fog a háztól, vagy sárgaságba esik a sok bosszantás miatt, s megvénül idejekorán.

Vagy tán valami kényeskedő, érzékeny nebántsvirág, aki múltját siratni jő ide, aki minden szóban célzást lát, aki helyzetét mindennap át- meg átérzi? Óh, ennek is jól meg lesz vetve a fejealja, hogy minden reggel nedves legyen a vánkosa a könnyektől. Mert irgalomra ne számítson!

Vagy talán éppen annak ellenkezője lesz? Vidám, könnyelmű, csapongó madár, aki minden helyzetbe beletalálja magát; csak a mai nap legyen derült, a tegnapot nem siratja, a holnapért nem aggódik? Lesz rá gond, hogy jókedve szárnyait megnyírják! Annál nagyobb diadal lesz a mosolygó arcból síró arcot csinálni.

Vagy tán léha, rest, semmivel sem törődő házi cifraság, aki csak piperézkedni szeret, óra hosszat elül a tükör előtt, s este lámpánál regényt olvas? Óh, minő tréfa lesz azt űzni, hajtani a falusi munka után, drága kezeit beleártatni a bőrkérgesítő gazdasszonykodásba, s nevetni ügyetlenségein.

Vagy pedig hízelgő, alattomos, mindenkinek kedvét kereső macska? Nem fog messze menni vele! Le lesz álarcozva, mielőtt bársony kacsóinak körmeit mutogathatná.

Vagy tán rideg, minden megbántáson túlemelkedni akaró, senkitől nem érdekelt, senkivel nem törődő ércbálvány akar lenni? Annál jobb! Így is lesz, aki meg fogja találni azt az érző részét, amin meg lehet sérteni, porrá törni, megolvasztani.

Mert akármilyen, akármekkora legyen, arról bizonyos lehet, hogy itt egy ellenségére talál, akivel semmi kegyelemre ki nem alkudhatik.

Óh, Ciprától őrizkedni jó! Ciprának két szíve van, egy jó meg egy rossz! Az egyikkel szeret, a másikkal gyűlöl. S mentül jobban szeret az egyikkel, annál job-

ban gyűlöl a másikkal. Őbelőle lehetne igen jó, szelíd, áldott teremtés, akinek nagyító üvegen keresztül kellene keresni a hibáit, hogy megláthassa valaki; de ha fölébresztik azt a másikat, akkor nem fognak a régire találni többé.

Ciprának minden csepp vére azt kívánta, hogy annak a másiknak minden csepp vére annyi könnycseppé változzék át.

Így vártak Melanie-ra Lankadombon.

Még nem volt este, hogy a hintó megérkezett, mely Melanie elé volt a tiszafüredi állomásig küldve.

Melanie nem várt, míg elfogadására érkezik valaki, le tudott szállni maga a hintóból, s feltalált maga a verandára: az eléje jövő Topándyval már az ajtóban találkozott össze. Ő kezet csókolt nagybátyjának, az megcsókolta unokahúga homlokát, s bevezette a tornácba.

Ott várt reá Cipra.

A cigányleány tiszta fehér ruhát viselt, fehér köténytt és semmi ékszert magán. Keresve kereste, hogy egyszerű legyen; azt a városi kisasszonyt azzal lepje meg. Hiszen öltözhetett volna csipkés selyembe is, mert van elég.

Pedig tudnia kellett volna, hogy a jövevény nem lehet cifra, mert – gyászol.

Melanie-n pedig a legegyszerűbb fekete ruha volt, minden díszítmény nélkül, csak nyaka körül és kezefejénél volt egy-egy csinos horgacsolt csipke körék.

Ez is éppen olyan egyszerű volt, mint ő. Szép halavány, megnyúlt arca, még gyermeteg vonásokkal, nyugodt, szelíd tekintete rokonszenvet sugárzott maga körül.

– Fogadott leányom, Cipra – szólt Topándy, bemutatva őket egymásnak.

Melanie azzal a nevelt hölgyekkel közös nyájassággal, mely mindenki irányában eltalálja a simaság mértékét, nyújtá kezét a leánynak, s szelíden üdvözölte:

– Jó estét, Cipra.

Cipra keserű gúnnyal monda rá:

– Ugye, bolond egy név?

– Sőt inkább egy istennő neve: Cypria.

– Micsoda istennő? Pogány? – Ez nem tetszett Ciprának; összevonta sötét szemöldeit, s fejét ingatta elutasítólag.

– És egy bibliai szent nőt is úgy hínak: Cippora, Mózes neje.

– Bibliai? – kapott e szón a cigánylegény, s felvillanó szemekkel tekinte Topándyra, mintha mondaná neki: hallod ezt? Csak akkor fogadta el Melanie kezét, hanem aztán nem is eresztette el többet. Erről a bibliai szent asszonyról sokat kell még megtudni!

– Jöjjön velem! Megmutatom szobáját.

– Legyünk te és te – monda Melanie, Cipra vállára hajolva szelíden.

Cipra azon vette észre, hogy megcsókolták egymást.

Topándy vállat vont, nevetett, s hagyta őket együtt elmenni.

Az újon érkezett leány semmi elfogultságot sem mutatott Cipra irányában; úgy viselte magát, mintha gyermekkori ismerősök volnának.

Mindjárt a legnagyobb bizalommal szólt hozzá, amint Cipra a számára rendelt lakszobába átvezette.

– Sok bajod lesz velem eleinte, kedves Ciprim, mert én oly ügyetlen vagyok. Most veszem észre, hogy semmit sem tanultam eddig, amivel magamnak vagy másnak hasznot tehetnék. Olyan gyámoltalan vagyok! De te annál ügyesebb vagy, tudom; majd tőled tanulok. Óh, te nagyon sokat meg fogsz engem szidni, mikor valamit elkontárkodom; de mikor leány leányt szid, az még jólesik. Ugyebár, megtanítasz engem, hogyan kell gazdasszonynak lenni?

– S te meg akarnád azt tanulni?

– Természetesen. Örökké nem maradhat az ember rokonainak a terhe; akár valami szegény ember vesz el valaha, akár valami idegennél kell szolgálnom, mindegyik csak úgy veheti hasznomat.

Magában e szavak értelmében annyi keserű volt, de a tönkrejutott nagy úr árvája annyi megnyugvással, oly kibékült kedéllyel mondta el azt, hogy Cipra szívében minden húr lehangolódott bele, mint mikor a hárfán nedves köd vonul keresztül.

Ezalatt behozták Melanie útibőröndjét, csak egy volt, és semmi skatulya hozzá; – csaknem hihetetlen!

– Jól van; tehát kezdd el legelébb is azon, hogy saját holmieidet szedd rendbe. Itt vannak a szekrények ruháid, fehérneműid számára. Ezeket tartsd magad kéz alatt. Aki után a fél harisnyát az egyik szobából, a másik felet a másikból kell összekeresgetni a szobaleánynak, az olyan kisasszonyból nem lesz jó gazdaszszony.

Melanie lehajolt egyetlen útibőröndje mellé, s azt felnyitva, kiszedegeté belőle legelébb is, ami legfelyül volt, felső ruháit.

Csak két darab volt, egy perkál, egy batiszt: egy hétköznapi s egy ünneplő.

– Kissé gyűröttek lettek a bemálházás miatt; légy szíves majd egy vasalót adatni, ki kell vasalnom, mielőtt helyeikre akasztanám.

– Magad akarod kivasalni?

– Természetesen. Kevés van, azt meg kell becsülnöm; cseléd kiégethetné, pedig ennek soká el kell tartani.

– Mért nem hoztál magaddal többet?

Melanie arcát egy percre halvány rózsaszín pír futotta be, azután ismét nyugodtan felelt ez indiszkrét tudakozásra:

– Csak azért nem, kedves Ciprim, mert a többit lefoglalták hitelezőink, akiknek tartoztunk.

– S nem tehetted volna el hamarább előlük?

Melanie kezét mellére szorítva, az erkölcsi iszony bámulatával monda:

– Hogyan? Hisz akkor megcsaltam volna őket.

Cipra észrevette magát.

– Igaz. Igazad van.

Cipra segített Melanie holmieit elrakosgatni a szekrénybe. Megbírált asszonyi műértő szemmel mindent. A fehérneműeket nem találta elég finomaknak, ellenben a hímzés rajtuk egészen kielégítette. Ez Melanie saját kézimunkája. Könyvféle csak egyetlenegy volt a bőröndben: egy imádságos könyv. Cipra kinyitotta, belenézett. Voltak benne acélmetszetek. Egy szép hölgy mellképe, hét csillaggal

a feje körül, ki könnyező szemét égnek emeli, s egy térdeplő ifjú férfi képe, kinek szép, lehajtott fejére az égi világosság ömlik alá. Sokáig elnézegette a képeket. Vajon kik lehetnek azok?

Semmi ékszer sem volt az érkezett hozománya között.

Ciprának feltűnt, hogy még a függő is hiányzik Melanie fülgombjaiból.

– Függőid is ott hagytad? – kérdé, hogy a kérdésben ami gyöngédtelen van, azt eltakarja, csak suttogva.

– Az ügyvéd azt mondta – szólt Melanie lesütött szemmel –, hogy ezek a függők is a hitelezők pénzéből vannak véve; és igaza volt; odadtam neki azokat.

– De így be fog füleiden a fúrás forrni – szólt Cipra. – Adok neked egyet az enyéimből.

Azzal elfutott szobájába, s perc múlva visszatért egy pár fülbevalóval.

Melanie éppen nem titkolta örömét az adományon.

– Nézd, az enyim is ilyen zafírköves volt, csakhogy a kövei nem voltak ilyen nagyok.

És megcsókolta Cipra arcát, s engedte általa a függőket fülébe berakatni.

A függőkkel a mellcsat is együtt jár. Cipra azt is felkapcsolá Melanie hímzett nyakkörékére, s itt megakadt a tekintete magán a csinos köréken, ujjaival megtapogatá azt; közelről megnézte, s nem található ki, hogy készült ez. Nincs hímezve, nincs kötve, nincs szőve.

– Nem ismered még? Ez horgacsolva van; nem régi mesterség, de igen könynyű. Jer, mindjárt megmutatom.

Azzal hirtelen elővett tárcájából egy pár horgacsoló tűt, gyapotcérnát, s elkezdte a műtételt Ciprának magyarázni, azután kezébe adta, hogy próbálja meg. Rögtön sikerült a kísérlet; Cipra is tanult valamit a jövevénytől, s úgy vette észre, hogy még sokat fog ettől tanulni.

Cipra egy óráig volt együtt a jövevénnyel, s egy óra múlva arra a gondolatra jött, hogy ő még csak most kezd el – leány lenni.

Vacsorakor már úgy jelentek meg, hogy egyiknek a karja a másiknak a nyaka körül vont fonva, és viszont.

Az első est Ciprának teljes örömére folyt le.

A jövevény lyánka egyik sem volt azon gyűlölt képek közül, amiket ő képzelme boszorkányüstjéből előidézett; nem volt vetélytársné, nem volt úrhölgy; társné volt. Egy tizenhét éves gyermek, akivel együtt lehet fecsegni, eltölteni az időt, s nem kell előtte válogatni a szót, mert még nem sértékeny. S úgy látszott, hogy Melanie is szereti azt, hogy van egy leány a háznál, kinek jelenléte népessé teszi a magányt.

Cipra azzal is meg lehetett elégedve, amint Loránd irányában viselte magát Melanie. Szemei sohasem keresték ez ifjú arcát, bár nem is kerülték tekintetét. Közönyösen találkozott vele, s egész napi szóváltása vele annyiból állt, hogy megköszönte neki az asztalnál, ha vizet töltött a poharába.

És valósággal Loránd oly szigorú egyszerűségre redukálta külső előnyeit azáltal, hogy ily rövidre nyírt koponyával járt, s azzal a semmivel nem törődő taglejtéssel élt minden mozdulatában, amit a mezei munkával foglalkozók szoktak elsa-

játítani, hogy Melanie szemeinek nem is volt okuk rajta miért különösen megakadni.

Óh, ahhoz nem értenek még egy tizenhét éves lyánka szemei, hogy egy porlepte, elhanyagolt, ellazult külső alatt meg tudják érteni, mi az a férfiszépség.

Loránd is meg lehetett afelől nyugodva, hogy Melanie nem ismerte fel. Egyetlen csilláma a meglepetésnek nem mutatkozott arcán, egyetlen vizsgáló tekintet nem árulá el, hogy ő e messze földön véletlenül vele találkozó férfiban régi ismerős arc eredetijére gondol. Idegen volt rá nézve Lorándnak arca, járása, hangja. Az arc megférfiasodott, a járás parlagi modort vett fel, s a hajdani szép diszkant hang alámélyedt erőteljes baritonná.

Nem is igen találkoztak egyébkor, mint ebédnél, vacsoránál, reggelinél. Melanie a nap egyéb részét szüntelen Cipra mellett tölté.

Cipra idősebb volt nálánál hat évvel, jól illett neki a protektori szerep, az a nyers, rövid elbánású utasítgatás, ami mégis tele volt kedéllyel, az a folytonos asszonyi zsémbelés, amiről maga Topándy azt mondta, hogy ha egy óráig nem hallaná Ciprát zsémbelni, azt hinné, halottak országába jutott; az ember megszereti azt. És ez ügyes, gyors kezű, gyors nyelvű lyán mellett, kinek minden tagja csupa villany és ruganyosság, olyan kiegészítő ellentét volt a tanonc neofit bűbájos ügyetlensége: mennyit nevettek együtt, mikor Melanie jött jelenteni, hogy elfeledett élesztőt tenni a már meg is dagasztott kalácstésztába, mindkét keze tele ragadós kovásszal, mintha téli kesztyű volna rajtok; vagy mikor köténybe szedte a kis sárga pelyhes mai csirkét Cipra parancsára, hogy meleg szobába vigye őket a hideg udvarról, s eközben élénk párharcba elegyedett a féltékeny kotlóval, mely harc utoljára is Melanie futásával végződött.

Ezer ilyen bohó semmiségen mennyit tud két leány nevetni együtt!

S ezer még bohóbb semmiségről mennyit el tudnak csevegni, mikor este holdvilágnál kinyitják a kertre nyíló ablakot, s a hímzett ablakvánkosra dűlve, éjfélig elbeszélgetnek; mindenről, ami senkit mást nem érdekel.

Melanie sok új dolgot tudott mondani Ciprának, amit az örömest hallgatott.

Cipra különösen egy tárgyat szeretett volna tőle kivenni, amit tréfás célzatokkal érintgetett egyszer-másszor.

Mikor egyszer-egyszer Melanie, önmagától észre nem véve, nagyot sóhajtott.

– Valami távollevőnek szólt e sóhaj?

Vagy mikor ebédnél legkedvesebb falatját tányérján feledte.

– Valami távollevőre gondolt most valaki, aki talán éhezik?

– Óh, „az” nem éhezik – súgá vissza Melanie.

Tehát valaki mégis van!

Ez Ciprát megörvendezteté.

Az esti beszélgetéskor fölvette e tárgyat:

– És ki az az „Az”?

Melanie pedig elértette, hogy a három „az” közül az egyik mit jelent.

– Óh, az egy igen kitűnő ifjú. Több külföldi fejedelem megbízottja. Rövid idő alatt nagy hírt, nevet szerzett már magának. Mindenki magasztalja. Sokat járt a házunkhoz papa életében, s engem még kicsiny koromban neki szántak.

– Szép ember? – kérdé mohón Cipra. Ez volt a fő megtudni való.

Melanie e kérdésre csak szemjátékkal felelt. De Cipra meg lehetett elégedve a válasszal. Legalábbis olyan szép ember Melanie szemeiben, mint az övében Loránd!

– Hozzá fogsz menni?

E kérdésre Melanie finom bal kezét odatartá Cipra elé, negyedik ujját magasabbra emelve, mint a többit. Azon volt egy karikagyűrű.

Cipra lehúzta ujjáról a gyűrűt, s belenézett. Betűket látott benne. Ha ismerné azokat!

– Ez az ő neve?

– Nevének előbetűi.

– Hogy híják?

– Gyáli József.

Cipra visszahúzta Melanie ujjára a gyűrűt. Nagyon meg volt elégedve ezzel a felfedezéssel. Egy régi kedves, aki szép ember, kitűnő, nevezetes férfi, gyűrűje ott az ujján! Szent a béke.

Most már egészen hitt Melanie-nak; hitte, hogy az a közöny, melyet Loránd irányában tanúsít, nem tettetés. El van már az a hely foglalva mástól.

Hanem ha Melanie felől megnyugodott is, annál kevésbé lehete csalódásban Loránd szemeinek békés intenciói felől. Ahogy ezek a szemek Melanie arcával vétkeztek mindennap!

Hiszen ki vehetné rossz néven, ha férfiszemnek tetszik a „szép”? Örök kiváltság. A szép arcot szembenézni, még utána is nézni; ki róhatná azt meg?

Ah, de az asszonyi szemnek megvan az a csodás adománya, hogy különbséget tud tenni tekintet és tekintet között. A féltés prizmáján keresztül színekre törik a szemsugár, s ez a csodálatos optikai elemző megmondja: ez itt a kíváncsi pislogás, ez itt a kacér kacsintás, ez itt a sárga féltés, ez itt az égő szerelem, ez itt a sötétkék elmerengés.

Cipra nem tanulta az optikát, hanem ezt, ezt nagyon jól értette.

Nem is látszott rá figyelni, mintha nem is venné észre, nem is járnának ott a szemei, mégis mindent látott, tudott.

Loránd szemei elemészték a szép hajadon alakját. Minden látáskor megteltek vele, mint megtelik a méh a virág láthatatlan mézével, s lassankint sejtet tölt vele. Minden pillantása egy ilyen hazatérő méh volt, mely szerelem mézét hordja haza a zúgó, rajzó szívbe.

Vehette azt észre különben Cipra abból is, hogy Loránd azóta sokkal tartózkodóbban viselte magát irányában, mióta Melanie a házhoz került. Nagyon szorgosnak találta jelenlétét minden mezei munkánál, hogy mentül kevesebbet legyen otthon.

Cipra nem állhatta sokáig e kínzást.

Egyszer négyszemközt találva Lorándot, dévaj gúnnyal fordult neki:

– Bizony pedig, barátom Bálint (Loránd álneve ez volt), arra a kisleányra hiába pislogunk, – mert annak már vőlegénye van.

– Igazán? – szólt Loránd, megsimogatva a leány gömbölyű állát, mintha egy kényes virágbimbóhoz nyúlna.

– Nono, minek az a nagy nyájasság egyszerre? Ha én, lelkem, annyit néznék egy leányra, azt is régen megláttam volna, hogy karikagyűrű van a kezén; az pedig jegygyűrű szokott lenni.

– Hát sokat nézek én erre a leányra? – kérdé Loránd tréfás hangulattal.

– Valahányszor én önre nézek.

– Ez szemrehányás is volt és vallomás is.

Cipra iparkodott e gyöngéd mondás lehető hatását rögtön eltörölni azzal, hogy mértéktelenül felkacagott.

– Barátom, Bálint! Annak a kisasszonynak a vőlegénye igen nagy úr! Külső országi fejedelmek fiskálisa; hintóban jár, nagyságos úrnak híják; mihelyt Melanienak egy nagy pörét megnyeri, ami őket megint úrrá teszi, azonnal el fogja venni. És igen szép ember ám: nem olyan, mint maga. Fáin, csinos gavallér.

– Gratulálok hozzá! – szólt nevetve Loránd.

– De igen. Nekem Melanie mondta: – a nevét is megmondta. Gyáli Józsefnek hívják.

– Haha!

Loránd nevetett, s jókedvűen megcsípve Cipra csattanó orcáját, odább ment.

Nevetett, de a mérges nyíl szúrásával szívében!

Óh be rossz szolgálatot tett magának Cipra, mikor ezt a nevet kimondta Loránd előtt!

XV. Ha szereti, hát szeresse!

Loránd egész lényét kifordítá alapjaiból, amit Cipra mondott neki.

A halálos ellenség mátkája ez a leány! Azé az emberé, aki miatt neki meg kell halni. És ez az ember kacagni fog, midőn őt, a túlzott becsületérzés áldozatját, a kriptába lopva elszállítják, s ugyanakkor tán nászéjén világos virradtig fog táncolni, s gyönyörködik azon arc mosolyában, mely az elveszettet még csak meg sem sirathatja.

Óh, ez kárhozatra vivő gondolat!

Nem, nem! Nem a kárhozatra: még annál is odább, még onnan is vissza: bele abba a mondhatatlan körbe, ahol a becsvágy hátramarad, s az erkölcsi érzéketlenség az úr. Loránd szívéből ez a gondolat képes volt kiszorítani azt a meggyőződést, hogy ha egy becsületes ember ellenségének kezébe adta az életét vagy a becsületét, kettő közül csak a másodikat válthatja ki.

Ez órától fogva egészen más életrendet követett.

Most már a mezei munkák megtörténhettek az ő felügyelete nélkül is; nem volt jelenlétére olyan minden órai szükség. Sokkal több ideje jutott az otthon maradásra.

Nem is tartotta magát többé távol a házi leányoktól; utánuk járt, fölkereste őket; elmés volt a társalgásban, válogatós az öltözékben, s hogy ügyességével remekeljen, mind a két leánynak egyszerre udvarolt; kinek színből, kinek szívből.

Topándy nevetve nézte őket. Nem bánta, akármi fordulatot vesz ez ügy. Ciprát éppúgy szerette, mint Melanie-t, s az ifjút mindkettőnél jobban. A három közül csak egy pár válhatik; amelyik összetalál, arra ő is ráadja az áldást. Lottéria ez! Idegen kéz ne húzzon benne más számára sorsot!

Hanem Cipra egészen tisztában volt már mindennel. Loránd nem őérte maradoz otthon.

Ő maga is kénytelen volt elismerni azt a fölényt, amit Melanie gyakorol a háznál átgondolt, finom, szerény magaviseletével. Ő mindenben oly okos, oly eszes. A legkényesebb helyzetben úgy fenn tudja tartani női méltóságát, amin még rajta van a hajadoni ártatlanság hamva. Ha víg cimborák ülnek az asztalnál, s Topándy cinikus jókedvében kétértelmű tréfákkal iparkodik zavarba hozni a lyánkákat, kiknek az asztalnál úrnői szerepet kell játszani, Cipra olyankor lármás negéddel utasítja őt rendre, míg Melanie okosan, szellemdúsan kerüli ki a tréfa nyílhegyét, sem ostoba pruderie-t, sem hideg érzéketlenséget nem vetve ellenében; s hogy uralkodik ezáltal minden szíven!

Óh, bizonnyal ő az uralkodónő a háznál; ő a legkedvesebb, a legszebb, a legokosabb; övé minden diadal!

Ilyenkor aztán Cipra kétségbe volt esve, ha erre gondolt. „Pedig hiába! Azért akármilyen okos és szép és bűbájos az a másik, azért mégis én vagyok az *igazi;*

ezt érzem, ezt tudom; de nem tudom bebizonyítani! Téphetnénk csak ki a szíveinket, s hasonlíthatnánk össze; – de hát az nem lehet.”

Ciprának azt kellett mindig látni, hogy ővele mindenki *csak* enyeleg, amahhoz pedig komolyan közelít.

Ez egészen megmérgezte lelkét.

Minden szellemi míveltség nélkül, az erkölcsi tartalék kincséből egyedül annyival felruházva, amennyit a természet és az ösztön szívébe oltott, hit és erény magas fogalmait csak álomképpen sejtve: ez a leány képes volt arra, hogy azt, akit jobban szeretnek, mint őt, megölje.

Megölje, de nem úgy, ahogy a regék királyasszonya megölte a tündér Hófehérkét, amiért a gnómok azt súgták untalan fülébe: „Szép vagy, szép vagy, szép királyné; de Hófehérke még szebb!” Cipra meg akarta őt ölni, de úgy, hogy ne haljon meg, azután is éljen. Csak *annak haljon meg, aminek most látszik.*

Cigányleány volt, pogány leány volt, szerelmes leány volt. Az örökölt hajlam, az elvadító nevelés és a szenvedély vitte odáig, ahol ezt ki tudta gondolni.

Pokoli gondolat volt! A megszelídítetlen ördög tanácsa, ki egy védetlenül hagyott nőszívbe belopta magát.

Egyszer csak eszébe jutott összevissza forgatni a kastélyban a lakási rendet; cselédeket űzött, hajtott rendes laktanyáikból, máshová költöztette őket, a férfiakat kikergette szobáikból; azon ürügy alatt, hogy a falszőnyegek nagyon rongyosak már, azokat letépette, a szobákat újra szőnyegezteté; olyan felfordult világot csinált, hogy Topándy megszökött előle a városba, míg a szobákkal ismét rendbe jön.

A kastélynak négy homlokzata volt, s aszerint vonult át rajta két egymást keresztbe szelő folyosó; az egyik folyosó főajtaja az udvarra nyílt, a másik a kertre vezetett. E folyosóról nyíltak jobbra-balra a szobák.

A nagy házfelforgatás alatt Cipra átköltözteté Lorándot az átellenes szobák egyikébe. A másikat, mely a folyosóról amazzal szembe nyílt, Melanie ideiglenes szobájául rendezé be. Hiszen nem sokáig tart; holnapután ismét rendbe jönnek, s akkor mehet ki-ki ismét rendes helyére vissza.

És akkor az a pokolbeli gondolat támadt szívében: „Ha szereti, hát szeresse!”

Estebédnél csak hárman ültek egyedül az asztal mellett. Loránd a szokottnál is szórakozottabb volt, alig beszélt velük valamit; ha Cipra szólt hozzá, válaszában oly valami elfogultság volt, amit lehetetlen volt észre nem venni.

Cipra pedig különösen tréfás kedélyben volt ma.

– Bálint barátom, maga álmos! Pedig jó lesz, ha az éjjel vigyáz ránk, hogy el ne lopjanak bennünket.

– Zárkózzál be jól, kedves Cipra, ha félsz.

– Zárkózhatom – szólt Cipra könnyűvérű nevetéssel –, mikor ezek az átkozott cselédek úgy elrontották ezen az oldalon minden ajtó zárait, hogy egy nyomásra mind kinyílik.

– Jól van, hát majd vigyázok rátok.

Azzal Loránd jó éjt kívánt nekik, vette a gyertyáját, és eltávozott.

Cipra sürgeté Melanie-t is.

– Mi is lenyugodjunk jókor, mert holnap korán talpon kell lennünk.

Ez este a szokott ablaktársalgás is elmaradt.

A két leány kezet szorított, jó éjt kívánt egymásnak, s azzal Melanie eltávozott szobájába.

A mellette való szobában hált Cipra.

Amint Melanie becsukta maga mögött az ajtót, Cipra elfújta a gyertyát saját szobájában, és sötétben maradt. Öltözetestül veté le magát ágyára, s azután könyökére emelkedve hallgatózott.

Egyszer aztán úgy tetszék neki, mintha a folyosó átellenes szobájának ajtaja halkan nyikorogna.

A szívlüktetés majd kiszakította keblét.

„Ha szereti, hát szeresse!”

Azután leszállt ágyáról, s lélegzetét visszafojtva odacsúszott az ajtóhoz, s a kulcslyukon átnézett Melanie szobájába.

Ott még gyertya égett.

Hanem Melanie-t nem láthatá e helyről. Öltönysuhogásról gyanítá, hogy Melanie felöltönyét veti le. Most csendes léptekkel közelít az asztalhoz, melyen a gyertya ég. Fehér hálóköntösben van, haja félig lebontva; kezében az a kis fekete könyv, amiben azokat a glóriás képeket annyiszor megbámulta Cipra, anélkül, hogy merte volna kérdezni: kik azok.

Melanie az asztalhoz érve, a kis imakönyvet tükre táblájához támasztá, térdre ereszkedék, két kezét összekulcsolva az asztal szélére nyugtatá, és imádkozott.

És e percben a megdicsőülés sugárzott egész alakjáról! Szép volt, mint egy imádkozó szeráf, mint egyike azon fehér tüneményeknek, kik az örök dicsőség pálmaágával a megnyílt mennybe légi alakjaikkal fölemelkednek.

Cipra megsemmisülten rogyott össze.

Most látta, hogy van egy emberfölötti tünemény, mely előtt minden szenvedély térdre roskad, minden indulat kristállyá jegesül; egy imádkozó szűz alakja! Aki e látományt meglopta, az minden bűnös gerjedelmet elvesztett szívéből.

Ismét az áruló júdáslyukhoz hajolt, ismét átnézett. A leány folyvást imádkozott. Mikor szemeit fölemelte, azok úgy ragyogtak: két könnycsepp ragyogott bennök.

Cipra a mellét verte néma fájdalmában. Ez tud repülni, én pedig csak a földön csúszok!

Mikor aztán elvégezte a leány az imádkozást, rányitott a két dicsfényes képre, s azokat boldog elragadtatással többször megcsókolá. Így csókolja a szenvedő jóltevője kezét, az árva atyjának, anyjának arcképét, a nyomorult védtelen ember az Isten arcát, ki védi ködoszlop alakjában azt, aki árnyékába hajtja le fejét.

Cipra a haját tépte kétségbeestében, s homlokával verte a földet, vonagolva mint egy féreg.

E zajra Melanie felriadt, s odasietett az ajtóhoz, megnézni, mi baja Ciprának.

Cipra, amint észrevette Melanie közeledtét, felszökött helyéből, s mielőtt Melanie benyitott volna hozzá, kirohant a másik ajtón a folyosóra.

Itt új megdöbbenés várt reá.

A folyosó szögletén, ahol a két tornác átszeli egymást, ott találta Lorándot egy asztal mellett ülve. Az asztalon lámpa égett, Loránd előtt könyv volt, s mellette székéhez támasztva a rézfokos.

– Mit csinál ön itt? – kérdé Cipra visszariadva.

– Titeket őrizlek – felelt Loránd. – Miután azt mondtad, hogy szobáitok ajtajai nem záródnak, itt virrasztok reggelig, hogy valaki rátok ne törjön.

Cipra visszaszökött szobájába. Szemben találkozott Melanieval, ki gyertyáját kezében tartva, sietett ki hozzá, kérdezve, hogy mi baj.

– Semmi, semmi. Zajt hallottam odakinn. Megijedtem tőle.

Nem kellett magát tettetnie, mert minden ízében reszketett.

– Te félsz? – szólt Melanie bámulva. – Lásd, én nem félek. Jó lesz, ha kijövök hozzád, s együtt maradunk az éjjel?

– Igen, jó lesz – felelt Cipra. – Te feküdjél az én ágyamba!

– Hát te magad?

– Én? – kérdezé szilaj tekintettel Cipra. – Majd csak itt!

Azzal végigvágta magát a földön az ágy előtt.

Melanie ijedten hajolt le hozzá, megfogta karját, emelgette, engesztelé: kérdezgeté tőle: – Ciprim! Mi bajod? Szólj, mi lelt!

– Cipra nem felelt, nem mozdult, nem nyitotta fel szemeit.

Mikor aztán Melanie, látva, hogy nem bír bele lelket verni, rémülten felállt, s kezeit összekulcsolva rebegé:

– Jézus, Mária! mi történt? – akkor hirtelen fölemelkedett Cipra fektéből, s elkezdett nevetni.

– Hahaha! hahaha! Most ugyan megijesztettelek.

És azután dévajon henteregve a földön, kacagott egyre, mint akinek sikerült társnéját ugyan jól megtréfálni.

– Hogy megrémültem! – rebegé Melanie, két kezét hullámzó keblére nyomva.

– Feküdjél az ágyamba – biztatá őt Cipra. – Én itt hálok a földön. Tudod, hogy megszoktam a földön hálni, pokróccal takarózni.

„Cigányasszony volt az anyám,
Megtanított földön hálni,
Télvízben mezítláb járni,
Rongyos sátor volt a tanyám!”

E bizarr dalt sajátságos bús dallamával kétszer is eléneklé Melanie-nak, s azután hirtelen maga körül göngyölte az ágy elé terített pokrócot,. egyik karját feje alá tette, és úgy maradt mozdulatlanul; Melanie-nak semmi szavára nem felelt többet.

Másnap, hogy Topándy hazaérkezett a városból, alig rakta le az úti gúnyát magáról, midőn Cipra rajta rontott. Megfogta erőszakosan a kezét, és vad tűzzel nézve szemébe, azt mondá:

– Uram! Én nem élhetek így tovább. Én elölöm magamat. Tanítson meg engemet imádkozni!

Topándy bámulva tekinte rá, s gúnyolódva húzta fejét vállai közé.

– Hát tehozzád mi ütközött most, hogy így rám rontasz? Azt gondolod, a bodajki búcsúról jövök, minden zsebem tele Szentek hegedűjével, olvasóval meg mézeskalács-szentekkel? Hát lévita vagyok én, barát vagyok én, hogy rajtam keresed az imádságodat?

– Tanítson meg engemet imádkozni! Elég régen könyörögtem érte, nem várok tovább.

– Eredj! Ne veszekedjél! Magam sem tudok. Hol vegyem a neked valót?

– Az nem igaz. Ön tud olvasni. Önt megtanították mindenre. Ön csak eltagadja, hogy ismeri az Istent, mert szégyenkedik előtte; de én vágyom eléje! Engem tanítson imádságra!

– Nem tudok én egyebet, rózsám, mint a bakancsos imádságát.

– Jól van; megtanulom azt.

– Azt elmondhatom előtted.

– No hát mondja!

Cipra úgy tett, mint Melanie-tól látta; térdre ereszkedék az asztal előtt, két kezét áhítattal összetette, s az asztal szélére nyugtatá.

Topándy furcsául rázta a fejét; ez komolyan veszi a dolgot. Azután odaállt eléje, hátratette a két kezét, s elkezdte előtte mondani a bakancsos imádságát:

„Adjon Isten három ‚B'-ét,
Három ‚F'-et, három ‚P'-ét;
Bort, búzát, békességet,
Fát, füvet, feleséget,
Pipát, puskát, patrontást,
És egy butykos pálinkát!
Ikétum, pikétum, holt! berdo! vivát!"

A szegény nyomorult teremtés az első mondatokat oly mohón kapó áhítattal rebegte az istentelen szája után; – hanem azután, mikor a mondat határozottan tréfás fordulatot kezdett venni, hirtelen dühösen felugrott térdeiről, s mielőtt Topándy ellenőrizhette volna, egy olyan egészséges pofont alkalmazott az orcájára, hogy a füle is megcsendült bele; azzal elfutott, s becsapta maga után az ajtót.

Topándy sóbálvánnyá lett bámulatában. Hogy Ciprának hirtelen keze van, azt tudta; de hogy ezt a gyors kezecskéjét valaha az ő urának és jóltevőjének orcája ellen föl merje emelni egy rövidke tréfa miatt, azt csakugyan nem volt képes megérteni.

Énnek valami nagy bajának kell lenni.

Egyébiránt a kapott pofonról ő sem szólt senkinek, Cipra sem.

A legelső találkozáskor ismét azok voltak egymás irányában, akik eddig: az egyik az ingerkedő, csipkelődő, tréfás bohó, a másik a dévaj, durcás, elkényeztetett kópé.

Topándy asztal felett még célozgatni is mert e tréfás jelenetre, Lorándnak mondva ebéd után:

– Bálint öcsém, kérdezd meg Ciprától, hogy nem mondaná el az asztaláldást, amit tőlem tanult; hanem megfogd elébb a két kezét.

– Nono! – fenyegetőzék Cipra, lángvörösre gyulladt arccal. – Csak sokat tréfálózzanak velem! Kezemben az életük. Egyszer farkasalmát főzök az étel közé, s mindnyájukat megmérgezem magammal együtt.

Topándy mosolyogva vonta őt keblére, megsimogatva kondor fejét; Cipra érzékenyen szorítá ajkaihoz az ő ura kezét, csókjaival nedvesítve azt; – azután eltaszítá őt magától mind a két kezével, s kiment a konyhába tányérokat törni, cselédek haját megtépni.

XVI. Az a gyűrű

A tizedik év is eljött. Lefelé is járt már. És Loránd kezdett nem törődni a végzetes határidővel.

Szerelmes volt.

Ez az egy gondolat elűzte szívéből a többit; életunalom, ateizmus, mizantrópia, mind eltűnt életköréből, mint bolygófény a napsugár elől.

Melanie-nak is *tetszett* az ifjú.

Szenvedélyei nem voltak erősek; okos leány volt; hanem annyit bevallott magának, hogy ez a fiatalember neki tetszik. Arcvonásai nemesek, modora gyöngéd, állása is elég biztos arra, hogy egy asszonyt eltarthasson.

A szép platánfák árnya alatt sokszor sétált Loránddal egyedül, míg Cipra magányosan ült kesergő cimbalma mellett, s verte rajta a régi pusztai emlékeket – maga magának.

Lorándnak nem volt nehéz észrevennie, hogy Melanie is örömest jár ott, ahol ő fel szokta keresni, s szívesen hallgatja a rokonszenvű szív apró vallomásait. Hanem ő maga azért oly zárkózott. És az a karikagyűrű folyvást ott az ujján. Ha ez a bűvzár lepattanhatna onnan!

Pedig már szinte két év elmúlt azóta, hogy az apa halálát meggyászolá, a fekete ruhát rég letette; s az árvaság kenyere ellen sem lehet panasza, Topándy mindennel elhalmozza, ami nőnek kedves, mintha tulajdon leánya volna.

Egy délután Loránd bátorságot vett magának megfogni Melanie kezét. Egy domború hídon álltak, mely a parkon átkanyargó patak fölé volt építve, annak a karfájához dűlve nézték a vízfenék úszó virágait; – vagy tán egymás alakját a víz tükrén.

Tehát Loránd megfogta Melanie kezét, s azt kérdezé tőle:

– Miért kegyed örökké oly szomorú? Hová repülnek ezek az örök sóhajok?

Melanie a kérdező arcába nézett nagy, okos szemeivel, s megtudta annak minden vonásából, hogy szív intézte e kérdést a szívhez.

– Lássa ön: már az elég nagy ok a szomorúságra nekem, hogy ezt sohasem kérdezte tőlem senki, és ha kérdezte volna, sohasem mondhattam volna meg senkinek.

– Tehát tiltva van e kérdés?

– Akinek megengedtem, hogy észrevehesse azt, hogy bánatom van, annak megengedtem azt is, hogy megkérdezze tőlem, mi az: Lássa ön, nekem van anyám, és még sincs anyám.

A lyánka itt félrefordítá arcát.

Loránd értette ezt jól; de éppen ez a tárgy volt az, amiről még többet akart megtudni, hiszen saját sorsa volt vele kapcsolatban.

– Mit tesz ez, Melanie?

– Ha ezt elmondom önnek, át fogja látni, hogy semmi titkom sem lehet ön előtt többé a világon.

Loránd szótlanul, kérőleg tette össze két kezét.

– Most körülbelül tíz éve, hogy anyám egy este elhagyta házunkat, s azóta soha vissza nem tért. A mendemonda egy ifjú eltűnésével hozta kapcsolatba az ő eltávozását, ki házunknál lakott, s kinek politikai vétség miatt ugyanazon este szöknie kellett.

– Hogy hívták azt az ifjút? – kérdezé Loránd.

– Áronffy Loránd volt a neve. Távoli rokonunk. Igen szép ifjúnak tartották.

– És azóta nem hallott kegyed anyjáról hírt?

– Sohasem. Azt hiszem, valahol álnév alatt Németországban mint színésznő keresi a világot, hogy eltemesse magát a világ elől.

– Hát az az ifjú hova lett? Nincs vele többé?

– Úgy tudom, kiment Kelet-Indiába, onnan írt öccsének, Áronffy Dezsőnek, s minden vagyonát ráhagyta, azóta ő sem tudatott magáról semmit. Valószínű, hogy meghalt.

Loránd fellélegzett. Nem tudnak felőle semmit. Azt hiszik, Kelet-Indiákra ment.

– Néhány hét múlva ismét itt lesz az évfordulója azon szerencsétlen napnak, melyen anyámat elvesztettem; anyámat, aki még most is él; és ez a nap mindig fátyollal közelít felém: a bánat, a szégyen, az elhagyottság érzete akaratlanul elnyomja kedélyemet. Most már tudja ön legféltettebb titkomat; és nem fog megítélni érte?

Loránd gyöngéden odavoná ajkaihoz e finom kezecskét, s annak rózsás ujjahegyét megcsókolá, mialatt szemeit folyvást kérdőleg szegezé azon karikagyűrűre, ami ez ujjak egyikén volt.

Melanie elérté a kérdést, mely ez ékesen szóló tekintetben oly forrón volt kifejezve.

– Ön azt kérdi tőlem, ugyebár, nincsen-e még ennél is féltettebb titkom.

Loránd némán igenlé a vonatkozást.

Melanie lehúzta ujjáról azt a gyűrűt, s aztán két ujja hegyei közé fogta.

– Igaz. De ez nem élő titok rám nézve többé. Én annak, akihez e titok fűzött, meg vagyok már halva. Mikor eljegyzett, még gazdag voltam; atyám volt, aki hatalmas befolyással bírt. Most szegény vagyok, árva és elhagyott. Az ilyen gyűrűkről meg szoktak feledkezni.

Abban a percben kipattant kezéből a gyűrű, s a hídról felszökve a vízbe esett, a tulipános nymphaeák levelei között eltűnve.

– Felhozzam a vízből? – kérdezé Loránd.

Melanie ránézett, szelíden, ábrándosan, és azt mondta:

– Hagyja ott…

Loránd magánkívül a boldogságtól szorítá ajkaihoz a nála felejtett szép kezet, s forró csókjaival halmozá el először a kezet, azután annak átadóját. A virágos fákról virágkelyhek hullottak le fejeikre; olyan koszorús fővel tértek vissza, mint vőlegény és menyasszony.

Loránd még aznap beszélt afelől Topándyval, hogy nagy ideje volna az ispánlakot fölépíttetni, ami oly rég tervben volt.

– Ahá! – szólt Topándy nevetve. – Értem. Úgy jöhet, hogy az ispán megházasodhatik, s akkor kell külön lakának lenni, ahova feleségét vigye. Meglesz három hét alatt.

Loránd egészen boldog volt.

Szerelmét viszonozva látta, s élete sötét rémétől megszabadult.

Melanie nemcsak afelől győzte meg, hogy benne Áronffy Lorándra ismerni nem lehet többé, sőt afelől is megnyugtatá, hogy azt a hajdani Áronffy Lorándot rég meghaltnak, elpusztultnak hiszi minden ember; senkinek gondja nincs rá többé: vagyonát is elfoglalta a testvér, bár jövedelmének illető részét titkon mindig megküldi testvérének. Ez egy emberen kívül senki sem tud semmit. Az pedig hallgatni fog örökké, ha megtudja, hogy testvérének élete függ a további hallgatásától.

A szerelem ellopta Loránd lelkének acélját!

Egészen megbarátkozott azzal a gondolattal, hogy egy olyan fogadást, amely valakit Isten és ember és természet törvényei megszegésére kötelez, megtartani bolondság. Ki vetheti szemére, ha meg nem tartotta? Ki ismerhetne rá ezentúl, e helyzetben, ez arccal, e név alatt? Nem született-e ő újra? Nem egészen más ember-e az, akinek életét folytatja most? Nem bevégezte-e már azt az életet, amit eljátszott akkor?

Bolond volna, ki a rosszak irányában a végletekig vinné a becsületérzést; és végre, ha volna is ember, aki e szószegésre azt mondaná: bűn! nincs-e Isten, ki ugyanarra azt mondja: „Erény volt!”

Erős bástyát talált ez önvédelemre ama családi sírbolt falaiban is, melynek üregében öreganyja oly rettentő átkot mondott az utolsó lakóra. Hisz neki is tett fogadást. És e fogadás is erős volt. Két ellenkező fogadás egymást eltörli. Inkább tartozik megtartani azt, amit szülőjének, mint azt, amit gyilkosának adott.

Szép szofizmák ezek mind! Loránd bennük kereste menedékét.

És aztán e szép szemekben. Lehet-e meghalni annak, akire e két csillag így mosolyog? Lehet-e a megsemmisülést kívánni a mennyország kapujában?

És aztán az is jólesik, hogy e mennyországot éppen azon ellenségtől vegye el, ki szeretné őt a hideg földbe letenni! Loránd kezdte magát megadni sorsának. Óhajtott élni.

Kezdte sejteni, hogy még van boldogság a világon. Csendes, félrevonult, eltitkolt boldogság, amiről csak az a két ember tud, aki azt egymásnak cserében adja.

Sokszor látjuk az életben e tüneményt. Egy-egy délceg gavallér, aki a divatvilág első arszlána volt, csak eltűnik a szalonok illatszeres gőzköréből, s évek múlva alig ismerünk rá az elhanyagolt külsejű, durva kabátos falusi gazdában. Boldog családi élet alakította így át. Nem lehetséges-e, hogy ugyanazon boldog érzés, mely ezt kivetkőzteté fényes gombos frakkjából, a büszke jellemet is leöltse az ifjúról, s adjon fel helyette jó kényelmes, tág és vízmentes hétköznapló zubbonyt: a világ iránti közönyt és érdektelenséget? Hadd kiabálja az ellenség gúnyhahotá-

val az ország egyik szélitől a másikig, hogy Áronffy Loránd nem gavallér, nem lovag; a feleség mosolygása kárpótol az elvetett büszkeségért.

Most csupán csak még arra az egyre van szükség, hogy az egyetlen ember, kinek hollétéről tudnia szabad, a testvér, örökre elhallgasson azzal.

Vajon felfedezzen-e neki mindent, a fogadott párbajt és a házasságot, s egészen kezébe adja az élete fölötti uralmat, hogy fenntartsa a fenyegető rejtelmet, mellyel eddig távol tartotta őt és szülőit magától?

Ezt meg kell még gondolni jól. Ezt ki kell főzni jól.

Loránd nagyon mélázó lett néhány nap óta.

Egyszer ebéd után Cipra megfogta kezét, s azt mondá neki enyelegve:

– Maga nagyon eltöprenkedik valamin. Maga igen halavány. Jőjön, majd én mondok magának szerencsét.

– Szerencsét?

– No igen: majd én magának kártyát vetek. Tudja:

„Cigányasszony volt az anyám:
Megtanított kártyát vetni,
Tolvajt rostán kipörgetni.
Túlteszek vele sok banyán!”

– Jól van, Cipra húgom, hát mondj nekem szerencsét!

Cipra úgy örült neki, hogy Lorándot egyszer ismét egyedül láthatja cigányos pompájú szobájában. Leültette őt a bársony tábori székre.

Maga pedig letelepedett a tigrisbőrre, s elővette zsebéből kártyáit. Két év óta mindig magával hordta azokat. Ezek voltak egyedüli tanácsadói, barátjai, tudománya, hite, imádsága: a jövendőmondó kártyák.

Valamit csak kell az embernek hinni.

Először megkeverte a kártyákat, azután tenyerére téve, Loránd elé nyújtá.

– Itt van, emelje meg! Annak kell emelni, akinek jövendőt mondanak. Ne bal kézzel: az nem jó. Jobb kézzel maga felé. Loránd megtette kedvéért azt a tréfát.

Cipra kirakta maga elé a kártyákat.

Azután térdére nyugtatva könyökét s tenyerébe fektetve szép nap-aranyozta arcát, nagy figyelemmel vizsgálta végig az ismeretes ábrákat.

A színlovag éppen középre jutott.

– Magának valami utazás áll – kezdé komoly arccal magyarázni a cigányleány. – A *gyászos asszonnyal* fog találkozni. *Nagy öröm.* A virágbokréta az öröm. A *szívleány* egy sorban áll. Jól talál össze. Hanem az *irigy-leány* meg a *gyilkos* közbül állanak és elválasztják. A *kutya* hűséget, a *macska* ravaszságot jelent. A *bús-leány* a kutya mellé jutott. – Vigyázzon magára, mert magát valami nő, aki haragszik, meg akarja ölni.

Loránd oly szánalmas mosollyal nézett Ciprára, hogy annak el kellett érteni az ifjú gondolatát.

Ő is csak úgy némán felelt meg rá. Három ujja hegyét keblére nyomta, s azután csendesen ingatva kezét, mutatá, hogy „az” nem ő! A *sárgaruhás nő,* az irigy-leány a kártyában, valaki más. Mutatóujját arra a zöldruhásra tette – az *a bús-leány.* És Loránd most vette észre, hogy Cipra régóta zöld ruhát hord, mint a bús-leány ott a szerencsemondó kártyában.

Cipra hirtelen összeseperte a kártyákat.

– Vessük ki még egyszer! Emelje meg háromszor egymás után! Így!

Újra kirakta a kártyákat.

Loránd észrevevé, hogy amint a kártyák egymás mellé jutottak, Cipra arca egyszerre átpirult, szemei elkezdtek szokatlan tűzben ragyogni.

– Nézze, most a bús-leány éppen mellette van, és azon túl van a gyilkos. Az irigység és a szívleány a túlsó szögletben. Másik oldalon az öregasszony. Feje fölött az égő ház. Őrizkedjék valami nagy szerencsétlenségtől! Valaki bántani akarja nagyon. De valaki védelmezni fogja.

Loránd nem akarta nagyon megkeseríteni a szegény leányt azzal, hogy együgyűségéért a szemébe nevessen.

– Kelj fel már, Cipra, elég volt ebből a játékból.

Cipra szomorúan szedte fel kártyáit. De nem fogadta el Loránd kezét, ki fel akarta őt a földről segíteni. Felszökött magátul, mint a zerge.

– De hát mit csináljak, mikor egyébhez nem értek?

– Jöjj, játszd el nekem az én kedves nótámat a cimbalmon! Olyan régen nem hallottam már.

Cipra megszokta a szófogadást; rögtön hozzáült hangszeréhez, s elkezdte azt a pusztai ábrándot verni rajta, amit annyian csodálva emlegettek már, akik azt mondták, hogy itten egy művész és egy költő lelke kísért.

A zenehangra előjöttek a szomszéd szobákból is Melanie és Topándy. Melanie Cipra mögött állt meg; Topándy széket húzott melléje, s pipázott erősen.

Cipra verte az érző húrokat, s azalatt vette észre, hogy Loránd folyton-folyvást odaszegzi szemeit boldog elragadtatással, ahol ő ül; csakhogy nem az ő arcára, hanem azon túl, azon felül, a mögötte álló leányéra. Egyszer aztán kiesett kezéből a hangverő toll, eltakarta két kezével arcát, és azt mondá fuldokolva:

– Ah – ez a pipafüst megöl!

Arra Topándy még egy hosszú füstgomolyt fútt tréfásan a leány arcába: hadd szokjék hozzá, s inte Lorándnak, hogy menjenek innen oda, ahol korlátlanabb szabadság uralkodik.

Cipra pedig elkezdé hangolókulcsával leajzani a cimbalom húrjait.

– Minek eregeted le a húrokat? – kérdé Melanie.

– Nem játszom én ezen többet.

– Miért ne játszanál?

– Meglásd, hogy úgy lesz, nekem mindig koporsó áll a kártyában; vagy mellette, vagy alatta, vagy fölötte, de mindig: ha nem hiszed, nézzed bár!

S azzal szétteríté ismét az asztalon kártyáit, s szomorú diadallal mutatott a képletre:

– Nézd: most is itt a koporsó a zöld leány alatt.

– Ah, hiszen te nem az vagy – szólt Melanie félig tréfából, félig vígasztalva –, hanem emez.

S a szívleányra mutatott kezével.

Cipra pedig – valamit mást látott meg, mint amit mutattak neki.

Hirtelen megkapta Melanie gyönge kézcsuklóját acélerejű jobb kezével, s baljóslatú bal keze mutatóujjával rámutatott a fehér kéz fehér ujján még fehérebbnek maradt üres körvonalra.

– Hová lett innen „az a” gyűrű?

Melanie arca mélyen elpirult e szóra: Cipráé annál jobban elsápadt. A pokol mély sötétsége látszott a cigányleány felnyílt két szemében!

XVII. A sárgaruhás nő a kártyában

Loránd elodázta, amíg lehetett, az időt, hogy Dezsővel tisztába jöjjön azirán t, mihez tartsák mindketten magukat, ha a végzetes tíz év is letelt.

Anyja és nagyanyja bizonyosan sürgetni fogják, hogy ha letelt a határidő, tudassa velük fiuk hollétét. Ha pedig azok megtudják azt, s őt fölkeresik, akkor a mentő alakoskodásnak vége van; a boldog ember, ki Tátray Bálint személyében él, kénytelen lesz helyet adni Áronffy Lorándnak, aki nem választhat, csak a meghalás és a világ csúfsága között.

Mikor tíz év előtt Dezsővel megfogadtatá, hogy szülőinek ez idő alatt hollétét el nem árulja, az a kiszámított vég-gondolata volt, hogy a napok végeztével, ahogy fogadta, úgy meg is fogja tartani végzetes kötelezettségét. Élete végéről egyedül Dezső fog értesülni, s a két anya előtt azontúl is titkolni fogja bátyja történetét. Azok ez idő alatt hozzászoktak már, hogy őt távol tudják, s a testvér haláluk órájáig fogja őket csalogatni azzal a boldog ámítással, hogy fiuk még valaha ismét bekopogtat az ajtón, s mutogatni fogja a leveleket, miket a testvér írt, mikor az már régen ott lesz, ahonnan nem járnak fel a napvilágra izenettel; s a jó szelíd anyák mindennap meg fogják teríteni a várt fiú számára az asztalt, mikor már az ivópohár is magátul elpattant régen.

E tiszta, hideg, átlátszó ábránd helyén most e forró káosz! Mit tegyen most, midőn élni, az életnek örülni, boldog napokat látni akar?

Akárhol jár, utcán, mezőn, a háznál, mindenütt e tömkelegben járva érzi magát; mindenütt e végtelen lánc csörömpöl utána, mely ahol elvégződnék, ott újra kezdődik ismét.

Nem is veszi észre, ha mellette elmegy valaki: köszön-e, vagy nem köszön.

Megmenekülni, adott szótól életét megváltani, kizárni az egész világot titkából: ez a fejtörő feladat. Mit mond a büszkeség; mit mond az apa emléke, ki hasonló esetben meghajolt önbüszkesége előtt, s életet, boldogságot martalékul dobott becsületének; mit mond a két anya siralma; s hogy küzd meg ennyi erős ellenséggel a lágykezű szerelem egymaga?

Hogy rázhatná le magáról Tátray Bálint azt az egész világot, mely Áronffy Lorándhoz mint egy nyúlós iszaptenger, tapad? Amint elgondolkozva halad a falusi lakok sövénye mellett, kalapját mélyen lenyomva szemébe, észre sem veszi, hogy a túlsó félről egy hölgy vág keresztül a göröngyös utcán, egyenesen feléje tartva, s amint melléje érkezik, negédes vidámsággal megszólítja:

– Jó napot, *Loránd!*

Az ifjú rettegett neve hallatára riadtan tekinte föl, s a megszólító arcára nézett.

Az pedig a kétségtelen felismerés vidor mosolyával ragadta meg kezét.

– Igen, igen! Én ráismertem önre annyi idő óta, ön pedig már nem ismer tán többé, kedves Loránd?

Óh! Loránd is nagyon jól ráismert! Ez a nő – Bálnokházyné volt…

Bálnokházyné arcán most is megvoltak a hajdani szép nemes vonások; csakhogy modorában a régi hajlékony, úrias rátartást bizonyos kellemetlen szabadelműség váltotta fel, amely tulajdonává lesz oly nőknek, kik sokszor kénytelenek magukat mindenféle balhelyzetből tréfás könnyelműséggel keresztülvágni. Útiasan volt öltözve, divatos, bár kissé gyűrődött piperével.

– Kegyed itt? – kérdé Loránd elbámulva.

– Itt bizony. Egész véletlenül. Éppen most szálltam le a kocsiról Sárvölgyiéknél. Valami nagy zálogos pörömet nyertem meg, s avégett jöttem az „öreg”-hez, hogy ha eladhatnám neki a megnyert jószágot, amire hajlandónak ígérkezett. Aztán most egyúttal a leányomat is hazaviszem.

– Igen?

– Igen ám. Tudja: szegényke elég sokáig élt már árvaságban egy félbolondnak a házánál. De ugyan kérem, nyújtsa a karját, hadd kapaszkodom bele; biz azt hiszem, hogy még most is fél tőlem; pedig ezen az átkozott göröngyös falusi utcán olyan nehéz járni, aki nincs hozzászokva. – Azért is adom el a megnyert jószágot, hogy odafenn kell laknunk Bécsben.

– Igen?

– Minthogy Melanie-mnek a jövendőbelije is ott lakik.

– Igen?

– Ön tán ismerni is foga, valaha jó barátok voltak, Gyáli Pepit?

– Igen.

– Óh, az nagy karriert csinált! Rendkívül híres ember. Iszonyú sokra vitte. Egész csoda az a fiatalember.

– Igen?

– Hanem ön itt csak egyre mondogatja nekem a sok „igen”-t; beszéljen már, hát ön hogy került ide? Hogy találom itten?

– Én itt ispán vagyok Topándy úrnál.

– Ispán? Ah, hahaha! A rokonánál?

– Ő nem tudja azt, hogy rokona vagyok.

– Tehát inkognitó? Azóta mindig? Éppen, mint én: én is azóta hatodik nevem alatt járok a világban. No, ez dicső. És most olyan véletlenül találkozunk együtt. Annál jobb: legalább elvezet ön Topándy lakásáig; nem húznak le az istentagadó kutyái az ön védelme alatt. – Hanem aztán ezúttal *megvédelmezzen ám!*

Lorándnak az is rosszul esett, hogy ez a nő most tréfára fordítja azokat az emlékeket, amikbe mindkettőjük szégyene van eltemetve.

Egyébként elég udvarias volt hozzá: gondoskodott, hogy útközben a pocsolyákat kikerültesse vele, s kezét fogta, míg valami gyaloghídon átment.

Topándy éppen kastélya tornácán volt a két leány társaságában, midőn Loránd az idegen hölgyet bevezeté.

Loránd legelébb is Melanie-hoz ment vele.

– Tisztelt nagysád, íme, ki után annyit sóhajtott… – azután Topándyhoz fordult: – Bálnokházyné őnagysága!

Melanie egy percre meg volt lepetve; csak bámult az érkezőre, mintha nehéz volna egyszerre ráismernie, míg az színpadi elragadtatással hozzárohant, megölelte, kebléhez szorítá, összecsókolta; zokogott, letérdelt előtte; ájuldozott, ismét ölre fogta; ahogy ezt számtalanszor látni érzékeny nézőjátékok ötödik felvonásának zárjelenetében.

– Milyen szép lett! Milyen angyal! Az én kedves, egyetlen, imádott Melániám! Akiért én mindennap imádkoztam, akiről mindennap álmodtam. – Hát te, szólj, óh, szólj, gondoltál-e néha reám?

Melanie anyja fülébe súgott:

– Majd ha egyedül leszünk.

Az asszonyság jobban tudta ezt („Majd ha egyedül leszünk, akkor beszéljünk hideg, prózai tárgyakról; de mikor látnak, akkor sírjunk, ájuljunk el és ölelkezzünk”). Azért e találkozási szcénának még egyszer elöl kelle vala kezdődni, ha Topándy szépen meg nem kéri az asszonyságot, hogy legyen szíves besétálni a szobába, ahol tágasabb tér és alkalmasabb elájuláshoz való előkészületek vannak kézügy alatt.

Itt azután vidám, csevegő lett az asszonyság. Köszönte ezer milliomszor Topándynak (a vén bolond istentagadónak), hogy gyermekének menhelyet adott, hogy egyetlen kincsét megőrizte. Azután szétnézett, hogy kinek köszönhetne még meg valamit. Meglátta Ciprát.

– Ugyan kérem – szólt Lorándhoz –, még nem mutatott be *tisztelt nejének.*

Általános lett a zavar.

Csak Topándy maradt kivétel, ő felelt nyugodt humorral:

– Az az én leányom; és még hajadon.

– Ah! Bocsánat ügyetlenségemért; én bizony azt hittem, hogy már nő.

Bálnokházynénak volt már ideje észrevenni azt is, hogy Cipra szemei, mikor Lorándra pillant velük, hasonlítanak a hű asszony szemeihez, s édes alkalma volt egyszerre két embert szívig megsérteni, – talán hármat is.

– No de hiszen, ami nincs, az lehet, kedves Loránd, ugyebár?

– „Loránd!” – rebegé egyszerre három hang.

– Itt van ni! Most meg elárultam önt! De hát végre is mire való lehet itt a titkolózás? Merő jó barátok és rokonok között? Igen: ő Áronffy Loránd, kedves rokonunk. S te sem ismertél rá, Melanie, ez ideig?

Melanie fehér lett, mint a fal.

Loránd nem felelt semmit. Válasz helyett közelebb lépett Topándyhoz; az megszorítá kezét, s e kézszorítással ott tartá maga mellett.

Bálnokházyné nem engedett mást is szóhoz jutni.

– Nem fogok sokáig terhére lenni, kedves urambátyám. Szállva itt vagyok a szomszédban, Sárvölgyi úrnál, aki jószágunkat meg fogja venni; mert egy nagy zálogos pört nyertünk meg.

– Igen?

Bálnokházyné nem magyarázta tovább a zálogos pör genezisét Topándy előtt, aki most maga esett bele abba a rossz szokásba, hogy mindenre „igen”-t mond-

jon, mint az imént Loránd. (Azt pedig mindketten igen jól tudták, hogy a magyar nyelv természete nem tűri kérdésre feleletül az „igen”-t; így például, ha e kérdés négyszeres változatára: „Te voltál ma a kertben?” más nemzet változatlanul „yes”-, „oui”-, „jawohl”-lal válaszol, a magyar, a szórakás szerint, így felel: „Én.” – „Voltam.” „Ma.” – „Ott”, hanem ezúttal olyan jól esett mindenre e száraz, hideg, folytatásra nem buzdító „igen”-t mondhatni.)

– Evégett néhány napig itt kell mulatnom.

– Igen?

– Remélem, kedves urambátyám, nem fogja tőlem megtagadni azon örömet, hogy ez idő alatt Melanie ott lehessen mellettem. Én ugyan sokkal illendőbbnek találtam volna, hogy egyenesen kegyed házánál alkalmatlankodjam, ha Sárvölgyi elébb igen szívélyesen fel nem ajánlotta volna vendégszeretetét.

– Igen? – (Topándy tudott néha igen kacskaringós igeneket mondani.)

– Azért ne nehezteljen azon kéréseméret, hogy egyetlen Melániámat azon időre magamhoz viszem. Majd később vissza fogom őt hozni újra, s itt hagyom mindaddig, míg a sors úgy nem kívánja, hogy bennünket elhagyjon végképpen.

Itt igen kegyes matrónai arcot csinált Bálnokházyné. Kívánta, hogy megértsék, miről van szó.

– Igen természetesnek találom kegyed kívánságát – szólt Topándy röviden, s ismét az asszonyságra nézett, mintha mondaná: „Mit tetszik még tudni a mulattatásunkra?”

– Kegyednek addig is végtelen köszönettel tartozom, hogy pártját fogta szegény elhagyatott árvámnak. Az ég meg fogja jutalmazni érte.

– Nem tettem fizetésért.

Bálnokházyné szemérmesen nevetett; mintha akarna is, nem is tréfát elérteni olyankor, midőn magasabb szférák lakóiról van szó.

– Kegyed, kedves bátyám, még mindig oly tréfás bizonyos tekintetekben.

– Oly istentagadó, akarta mondani, kedves húgom, ugye? Valóban keveset változtam vénségemre.

– Óh, ismerjük mi jól! – szólt malaszteltes hangon az úrhölgy. – Csak kívül mutatja azt, de szívét ismeri mindenki.

– S fut előle, amerre lát, kedves húgom, ugyebár?

– Nem, nem, nem: éppen ellenkezőleg – szabódék őnagysága.

– Ne értse félre, kedves bátyám, mostani eltávozásunkat; hogy bebizonyítsam, mennyire sokat tartunk mindnyájan azon áldásteljes közellétre, ami a kegyedé: csak egy szót súgok kegyednek, ami meg fogja győzni legőszintébb tiszteletünk felől.

E szót csakugyan súgva mondá Topándynak, kesztyűs kezével annak vállára támaszkodva.

– Kedves urambátyámat akarom fölkérni, hogy midőn az ég felhozza azt a boldog napot, legyen Melániámnak násznagya. E szóra mégis elmosolyodott Topándy, s Bálnokházyné kezét karja alá húzva, azt mondá:

– Jól van, asszonyhúgom. Még több is leszek, nemcsak az. Ha az égnek azon bizonyos napja úgy fog sütni, ahogy én óhajtom, ez az istentelen kezem két em-

bert boldoggá fog tudni tenni. Ha azonban az ég napjának nem úgy tetszik sütni, ahogy én gondolom, akkor áldást, szeretetet, gratuláló verset, hosszú fohászkodást és mindent, ami pénzbe nem kerül, én is, quantum satis, amennyi csak elég. Tehát attól a boldog naptól függ, amit e kérdésre válaszolok.

Bálnokházyné szívéhez szorítá Topándy kezét, s ég felé forgatott szemekkel rebegé, hogy ily jó rokonnal csak jókedvében áldja meg választottait a gondviselés; és azután Melanie-t is odavonta, hogy köszönje meg végtelen jóságú bátyjának azt a kegyes gondoskodását, amivel iránta viselkedik.

Loránd kedvetlenül nézett e csoportozatra, míg Cipra észrevétlenül kilopta magát a szobából.

– És most talán lesz olyan szíves, Loránd öcsénk, hogy elkísér bennünket Sárvölgyi úr házához?

– *Házáig* – igazítá ki Loránd a mondatot.

– Hol van kedves barátnéd, Melanie, az a kedves szép teremtés? Végy tőle rövid búcsút! De hová lett?

Loránd nem mozdult, hogy Ciprát fölkeresni menjen.

– Hiszen majd találkozunk még a kedves gyermekkel – szólt Bálnokházyné, észrevéve, hogy arra hiába várnak. – Nyújtsa karát, Loránd!

Ő maga jobb felül Lorándba kapaszkodott, s inte Melanienak, hogy foglalja el helyét az ifjú másik oldalán, mit azonban a leány nem tett, hanem anyja karjába fogózott. Így haladtak az utcán végig. Bálnokházyné még onnan is nagy szeretettel visszaintegetett Topándynak, ki az ablakból nézett utánuk.

Melanie egy szót sem szólt az egész úton.

Bálnokházyné annál többet csevegett; kérdezősködött, tudakozódott.

– Az öregúr, úgy látszik, rossz harmóniában él Sárvölgyivel?

– Igen.

– Még mindig olyan szentségtörő, istentagadó?

– Igen.

– És ön ki tudta őt ennyi ideig állani?

– Igen.

– Pedig ön maga oly kegyes, istenfélő ember volt mindig; és most is az?

– Igen.

– Tehát Topándy és Sárvölgyi kijelentett viszálkodásban élnek egymással?

– Igen.

– Hanem azért ön csak meg fog bennünket látogatni többször, amíg itt leszünk?

– Nem.

– No, hála az égnek, hogy valahára egy „nem”-et is hallok öntől. Az a sok „igen” már idegessé kezdett tenni. Tehát ön is az ellenségek közé tartozik?

– Igen.

Ezalatt elég sietve elértek Sárvölgyi küszöbéig. Itt megállt Loránd, és nem lépett többet előre.

Bálnokházyné megfogta Melanie kezét, hogy előtte el ne menjen.

– Nos hát, kedves Loránd, nem fog tőlünk búcsút se venni? Loránd Melanie-ra nézett, az föl sem emelte szemeit.

– Isten önnel, asszonyom – szólt Loránd röviden; kalapot emelt, köszönt, és eltávozott.

Bálnokházyné egy tekintetet vetett utána azokkal a szép, kifejezésteljes, mindent mondó szemeivel. – Azok a szép, mindent mondó szemek teljes tele voltak öldöklő gyűlölettel.

Mikor hazaért Loránd, Cipra a házajtóban várta.

Mutatóujját felemelve, ezt súgá fülébe:

– Ez volt a sárgaruhás asszony!

Pedig nem volt rajta semmi sárga.

XVIII. A halálra intő

Loránd kimerülten veté magát karszékébe.

Tehát vége minden menekülési kísérletnek.

Fel van ismerve, és éppen azon asszony által, ki őt legkeserűbben tartozik gyűlölni a világon.

A nemezis! A jól megfizető örök igazság keze!

Ezt az asszonyt ő az út közepén hagyta el, melyen szenvedélyesen rohantak együtt a gyalázatba, s most ez asszony állja útját, midőn az életbe vissza akar térni.

Nincs semmi remény az irgalomra! Ki is fogadná el azt: ilyen kezekből, ilyen áron! Üdvösség volna is, el kellene utasítania az ilyen ajándékot.

Isten hozzád, nyugalmas boldog élet! Isten hozzád, mámoros szerelem!

Csak egy út van, és az egyenes: – a nyitott sír felé.

Nevetni fognak az elbukott fölött, de legalább szemébe nem fognak nevetni.

Az apa is elment ezen az úton; pedig annak szerető neje, növendék gyermekei voltak: ő egyedül áll a világban. Nem tartozik senkinek semmivel.

Van ugyan még egypár földön lézengő árny, akihez köti valami gondolat; de hisz azok is nemsokára utána fognak menni, s addig nekik sem olyan hosszú már az út.

A végzetnek teljesülni kell.

Az apának a vére baljóslat a fiakon. Egyik kísértet a másikat vonj a maga után kezénél fogva, míg végre valamennyien otthon lesznek.

Csak néhány nap még az élet.

E néhány nap alatt vígnak, derültnek kell lenni; meg kell csalni minden szemet és szívet, aki figyelve kíséri az útja végéhez közelítőt, hogy senki se gyaníthasson semmit.

Még egy óvatosan elintézni való körülmény volt hátra. Dezső megteheti azt, hogy a végzetes napnál hamarább eljő.

Legközelebbi levelében ilyesmire példálózott. Ezt meg kell akadályozni. Másként kell elintézni a találkozást.

Rögtön levelet írt öccsének, hogy az utolsó napon, mely az évforduló előtt van, jöjjön eléje Szolnokig, s ott a vendéglőben várjon reá. Topándy cinizmusát veté okul. Nem akar ezzel zűrhangzatot hozni ama gyöngéd jelenetbe. Ott találkozni fognak, s onnan azután együtt meglátogathatják szülőiket.

A terv egészen érthető és természetes volt. E levelet rögtön postára küldé Loránd.

Így hárítja el a gondos útrakészülő az akadályokat, amik elindulásakor visszatartóztathatnák.

Alig küldé el levelét, midőn Topándy belépett szobájába. Loránd eléje ment, Topándy megölelte, megcsókolá.

– Köszönöm neked, hogy éppen hozzám menekültél, midőn üldöztek, kedves Loránd öcsém; különben nincs szükséged e bujdosást folytatnod többé. Ami tíz év előtt történt, azt rég elmosták a későbbi események, s te újra visszatérhetsz a világba bántatlanul.

– Azt rég tudom, hisz hírlapokat olvasunk; de én szeretek itt maradni, s meg vagyok elégedve ezzel a világgal.

– De neked anyád és testvéred is van, akik előtt nincs okod bujdokolni.

– Csak akkor kívánok velük találkozni, mikor úgy mutathatom be magamat előttük, mint boldog embert.

– Az csak rajtad függ.

– Néhány nap határozni fog.

– Siess vele minél elébb! Egy dolog jusson eszedbe: Melanie Sárvölgyi házában van most. Amilyen nagy lelki örömemre szolgál nekem arra a hippocratesi halálarcra gondolni, amit a farizeus váltani fog, mikor e csacska asszony kifecsegi, előtte, hogy az a fiatal férfi, ki itt tőszomszédjában lakik: Áronffy Lőrinc fia, épp olyan aggodalom rád nézve, hogy ő ezt megtudja. Mert bizony hidd el, hogy mindent el fog követni arra, hogy te, aki amaz éjszakára emlékezel, amikor a végtelen nagyokról és parányokról beszéltünk együtt, ebben a földben gyökeret ne verhess. Még lebeszéli Melániát.

Loránd könnyelmű kedéllyel szólt, vállat vonva:

– Akkor… Nem Melanie az egyedüli leány a kerek földön.

– Úgy is jó. Nem bánom. Nekem már egyszer te vagy a fiam, s akit te hozasz ide, az a leányom. Csak hozd minél elébb!

– Nem vetek neki egy hetet.

– Úgy még legjobb. Ha akarsz, tedd gyorsan! Az ilyen dolognál vagy rögtön, vagy éppen ne, vagy bátran, vagy sehogy se.

– A bátorságban nem lesz hiány.

Topándy menyegzőről beszélt, Loránd pedig a pisztolyról.

– Tehát egy hét múlva kézfogódon akarok áldomásozni.

– Minden bizonnyal!

Topándy nem akart tovább hatolni Loránd titkába. Azt sejté, hogy az ifjú *két* leány közül válogat, azt nem gyanítá, hogy egy *harmadikat* választott már: azzal a lefelé fordított fáklyával.

Lorándnak pedig a következő napok alatt oly derült kedve volt, mint egy vőlegénynek menyegzője előtti héten; – olyan derült kedve, mint apjának a halála előtti estén.

Az utolsó előtti nap is eljött; ismét május volt, de nem oly rideg, mint tíz év előtt. Virágillatos lég a parkban, tele pacsirtadallal, fülemüleénekkel.

Cipra lepkéket kergetett a pázsiton.

Azóta, hogy Melanie eltávozott a háztól, ismét visszatért csapongó kedve. A játszi dalos madárral együtt játszott a szép tavaszban ő is.

Loránd engedte neki, hogy enyelgései körébe bevonja.

– Hogy illik nekem ez a jácint a hajamban?

– Nagyon szép vagy vele, Cipra.

A cigányleány levette Loránd fejéről a kalapot, s levélből koszorút font körüle, úgy tette vissza, ide-oda illesztgetve homlokán, míg eltalálta, hogyan fog illeni legjobban.

Azután karja alá fűzte kezét, forró arcát odafekteté vállára, s együtt sétált vele.

Szegény leány! Mindent elfeledett, mindent megbocsátott már!

Hat nap óta nem volt a háznál az az uralkodó vetélytársné; Loránd nem búsult, nem merengett utána, Loránd jókedvű volt, tréfált, enyelgett: mulatott. Cipra azt hitte, hogy talán ismét közelítenek csillagaik egymáshoz.

Loránd pedig nevetve, vigadva gondolt arra, hogy még egy nap az élet, s akkor aztán isten veled, szép illatos mező, isten veled, madárdalos visszhang, isten veled, szép, szerelmes cigányleány!

Karöltve mentek végig a hídon, azon a kis hídon, mely a patak fölött ívlik. Ott megálltak a híd közepén, s a karfának dűlve lenéztek a vízbe; – azon a helyen, ahol Melanie jegygyűrűje a vízbe hullott. Lenéztek a víztükörbe, a sima hab visszatünteté alakjaikat; a cigányleánynak most is zöld ruhája volt rózsaszín szalaggal; – Loránd most is Melanie arcát látta a víz tükrén.

Ezen a helyen volt az ő keze a kezében; ezen a helyen mondá az elvesztett gyűrűre: „Hagyja ott!”; ezen a helyen ölelte őt karjai közé!

És holnap már ez sem fog fájni.

Topándy is csatlakozott hozzájuk.

– Tudod mit, Loránd? – szólt derülten az öreg manikhéus – azt gondoltam, hogy ma délután én is elmegyek veled Szolnokra. Annak a napját, hogy öcséddel találkozol, meg kell ülnünk; csinálunk „magnum áldomás”!

– Engem nem visznek el magukkal? – kérezkedék Cipra fél tréfával.

– Nem!! – volt rá egyszerre mind a két oldalról a felelet.

– Mért nem?

– Mert nem való vagy oda. – Nincs ott helyed.

Ezt is ketten felelték.

Topándy értette alatta: nem vehetsz részt férfitivornyákban; ki tudja, hova jutsz még? Loránd pedig – egészen mást értett.

– Hát aztán mikor jön vissza Loránd? – sürgölé Cipra.

– Elébb hazatér szülőihez – felelt Topándy.

„Valóban oda!” – gondolá Loránd. – Apámhoz, nagyapámhoz.

– De csak nem marad oda örökké?

Erre mind a két férfi nagyot nevetett. Micsoda kifejezés ez a szó: „örökké!” ember szájában! Van az időnek mértéke?

– Mit hoz ön nekem, ha visszajön? – kérdé gyermetegen a leány.

Loránd olyan kegyetlen volt, hogy tréfálni tudott; leszakított egy lizinkalevelet, mely olyan gömbölyű, mint egy kis pénz; azt a tenyerére tette, és azt mondá:

– Valamit, ami e levél körületénél nem nagyobb.

Ketten azt értették e példából, hogy „gyűrűt”, ő maga azt értette, hogy „golyót” a homloka közepén.

Milyen kegyetlenek egy halálra kész ember tréfái.

Ez enyelgések közül a hajdú zavarta fel őket, ki jött jelenteni, hogy odafenn egy ifjú úr várakozik, ki Loránd úrfival akar beszélni.

Loránd szíve nagyot dobbant. Ez Dezső!

Nem kapta volna a levelet? Nem engedett volna bátyja kívánatának? Csakugyan eléje sietett egy nappal hamarább, mint kimért engedélye volt rá?

Loránd felsietett a kastélyba.

Topándy utána kiáltott:

– Ha jó barátod, fogd itt, és hozd le a parkba magaddal; együtt ebédeljen velünk.

– Itt fogjuk várni a hídnál – egészíté ki a meghívást Cipra, s ott maradt a hídon, s maga sem tudta, miért, úgy el tudta nézegetni azokat a nymphaeákat a víz felett, amik Melanie gyűrűjét elrejték.

Loránd egészen borult kedéllyel sietett folyosókon végig; ha öccse jött meg, az rá nézve az utolsó órákat kétszeresen kínossá fogja tenni. Az alakoskodás, a cinikus hetykeség komédiája nehéz szerep lesz ővele szemben.

A jövevény a teremben várt reá.

Midőn Loránd benyitott, és szemközt állt vele, egészen új meglepetés fogadta.

Az az ifjú gavallér, ki őt úgy sietett legelébb fölkeresni, nem az öccse volt, Dezső, hanem – Gyáli.

Gyáli Pepi most sem volt magasabb, most sem látszott férfiasabbnak, mint tíz év előtt; olyan gyermeteg arca, olyan apró porcikái, olyan finom mozdulatai voltak most is. A divatról most is oly korrekt fogalmakkal bírt; s ha valami különbséget tett rajta az idő, azt csak bizonyos előkelő úrias modorban lehetett rajta észrevenni, amit megszoknak azok, kiknek sokszor van alkalmuk protektori szerepet játszani hajdani barátaik irányában.

– Jó napot, kedves Loránd! – szólt vidám, kedélyes hangon Gyáli, amazt megelőzve. – Rám ismersz-e még?

(„Ah – gondolá Loránd –, itt vagy halálra intőnek?”)

– Nem akartalak elkerülni; amint megtudtam Bálnokházynétól, hogy itt vagy, siettelek fölkeresni.

Tehát csakugyan „ő” hozta nyomába!

– Nekem itt Bálnokházyné ügyében volt dolgom Sárvölgyivel; holmi törvényes egyezség.

Loránd lelkén egész gondolatroham vonult azalatt keresztül, amíg Gyáli a bevezető szavakat elmondá: – hogyan viselje most magát ez emberrel szemben?

– Remélem – szólt a vendég, nyájasan nyújtva Loránd elé kezét –, hogy az a tréfás összekoccanás, ami tíz év előtt történt közöttünk, rég feledve van nálad úgy, mint nálam.

(„Ez emlékeztetni akar rá, ha megfeledkeztem volna róla!”) – S mi ismét fidélis cimborák leszünk.

Loránd készen volt a perrel, mely mint villám, egy perc alatt támadt és lejárt agyában. „Ha ezt az embert én innen most kirugdalom, ahogy módomban volna, a katasztróf eredetét mindenki világosan érteni fogja, s úgy veszi, mint a megsér-

tettnek adott elégtételt. Nem: ez a diadaluk ne legyen *azoknak;* lássa meg ez a nyomorult, hogy az, aki saját halálával néz szemközt, semmivel sincs hátrább a derült jókedvben, mint az, ki őt odáig üldözni gyönyörűséggel vágyik.”

Loránd tehát nem dühöngött, nem mutatott se dacot, se bosszús arcot, hanem mint hajdan diákkorában szokta, belecsapott a piperkőc tenyerébe, s megrázta azt emberül.

– Szervusz, Pépó! De hogy az ördögbe is ne ismertem volna rád! Csakhogy én azt képzeltem magamban, hogy velem együtt te is megvénültél annyi idő óta, s most elém állsz mint a hajdani tacskó. Csaknem azt kérdeztem tőled, hogy mi lesz a lecke holnap.

– No, látod: ennek örülök! Semmi sem esett rosszul életemben, csak az, hogy tőled haraggal váltam el. Mi, a vidám cimborák! És valaha összeveszni! Aztán miért? Egy rongyos újságért! Az ördög vigye el valamennyit! Összevéve sem érdemlik meg, hogy két jó cimbora egymásnak a hátára másszon miattuk. No de szót se többet erről!

– Ne bizony, fiú, ha jót akarsz. Mi különben is falusi emberek vagyunk, akik sokat felveszünk egymástól. Ma lehuncutoljuk egymást, s holnap megint együtt filkózunk.

Hahaha!

– De mutass be az öregnél! Hallom, hogy viális bolond az öreg. Nem szereti a papokat. No iszen, tudok én neki annyi anekdotát a papokról, hogy egy hétig kitartom vele. Jer, ismerkedtess meg! Tudom, hogy be nem áll a szája a nevetéstől, ha én rákezdem.

– Az persze magától értődik, hogy itt fogsz maradni nálunk.

– Természetesen! Az öreg Sárvölgyi már úgyis savanyú képeket csinált vendégei szokatlan szaporodásán; s átkozott csúf gazdasszonya van. Az is alkalmatlan, hogy a két dámának örökösen szépeket mondjon az ember. Az ember nem azért jön falura. – Apropó! *Neked* valami szép cigányleányod van itt, azt hallom.

– Már azt is megtudtad?

– Remélem, hogy csak nem vagy rá féltékeny?

– Óh! a patvart! egy cigányleányra?

(„No iszen, csak azzal kezdj! – gondolá Loránd – legalább azt a pofont, amit én nem adhatok neked, megkaphatod ‚per procura’.”)

– Hahaha! Cigányleányért nem duellálunk, ugye pajtás?

– Még más leányért sem.

– Okos ember lettél, velem együtt: ezt szeretem. Az asszony csak asszony. A többek közt, mit szólsz Bálnokházynéhoz? Én úgy találom, hogy most is szebb még, mint a leánya. Ma foi! Becsületemre mondom! Az a tíz esztendei színpadi kurzus csak használt neki. Azt hiszem, hogy most is szerelmes még beléd.

– Az nagyon természetes – szólt Loránd tréfás gúnnyal.

Ezalatt leértek a parkba; Topándyt és Ciprát ott találták a hídnál. Loránd bemutatta Gyáli Pepit mint hajdani iskolatársát.

E névre Cipra egészen átdelejesült. Melanie vőlegénye! A vőlegény tehát utánajött menyasszonyának. Óh, milyen kedves ember ez a Gyáli Pepi! Igazán szeretetreméltó ifjú!

Gyáli egészen félreértette azt a kedvező benyomást, amit neve és megelenése Cipránál előidézett; hajlandó volt azt ellenállhatatlan hódítói szerencséjének betudni.

Az öreggel röviden megismerkedve, nagy hirtelen átvette az udvarlói szerepet, amire minden gavallér anélkül is világi szabályok szerint kötelezve van. Aztán: cigányleány. Aztán: Loránd nem féltékeny.

– Nagysád egy perc alatt megtanított engem valamire, amint egy egész nap hiába törtem a fejemet.

– Mi lehet az? – kérdezé Cipra kíváncsian.

– Az, hogy mint szeretheti valaki a rántott halat és a rántott zsemlyét Sárvölgyi házánál jobban, mint Topándy úrnál a toros káposztát.

– Ki lehet az?

– Azt nem tudtam megérteni, hogy Melanie kisasszony mint bírta magát rá, hogy *ezt a* háztájat *amazzal* felcserélje; de most már tudom: itt nagy üldözést kellett kiállania.

– Üldözést? – szólt Cipra bámulva, a férfiak is megnézték e szóért. – Ugyan ki üldözte volna itt?

– Ki? Ház ezek a szemek! – szólt Gyáli, Cipra szemébe hízelegve. – Ilyen versenyt nem állhatott ki szegény. Igen természetes, hogy a hold, bármilyen kedves és költői tünemény, a nap elől mindig elszökik.

Ciprának nagyon meglepő volt e beszéd. Sokan vannak, akik nem szeretik a túlterhelten édest.

– Ah, Melanie sokkal szebb, mint én – szólt szemeit lesütve, s nagyon elkomolyodva.

– Hiszen nekem tartozó kötelességem ezt úgy hinnem, mint az apostolok minden csodáit; de mit tehetek róla, ha kegyed eretneket csinál belőlem.

Cipra félrefordította a fejét, s sértett szeméremmel nézett le a vízbe; Loránd pedig, ki Gyáli háta mögött állt, azt gondolá magában:

(„Ha én most téged nyakadnál fogva ebbe a vízbe belefojtanálak, azt te megérdemelnéd, és az az én lelkemnek jól fogna esni; de arról megtudnák, hogy gyűlöltelek, s azzal ne dicsekedhessék soha senki! A te neveddel az enyim még a halálban se keveredjék össze!”)

Mert hogy Gyáli megjelenése ezen a napon nem volt egyébre való, mint Lorándot figyelmeztetni rettentő kötelességére, azt Loránd tudhatta szentül.

– Pajtás! – szólt Loránd, tréfásan ütve Gyáli vállára – most már mégis meg kell mutatnom, hogy milyen hadvezér lett volna belőlem. Nekem ma délután sürgős utam van Szolnokra.

– Óh, csak eredj! Miattam ne aggódj ál! Tégy egészen kedvtelésed szerint!

– Nem úgy van az, Pépó; te nem fogsz azalatt itt maradni.

– Mennykőt! Tán csak kilöksz?

– Óh, hohó! Ma éjjel nagyszerű dáridót csapunk Szolnokban az én újjászületésem ünnepélyére. Valamennyi víg cimbora a környékből mind hivatalos rá. Oda neked is velünk kell jönnöd.

– Ah! A te újjászületésed ünnepélyén! – kiálta fel extaziált hangon Gyáli, s azonközben mentegetőző kacsintással nézett Cipra felé. – Már így bármennyire vonzzanak is egyéb mágnesek e helyre, de oda okvetlenül el kell mennem. A te „újjászületési" ünnepeden nekem tósztoznom kell, Loránd pajtás!

– Az öcsém is ott lesz: a Dezső gyerek.

– Ah! A kis Dezső? Az a kis kuruc fiú? No, annál inkább. Azzal sokat fogunk kötődni. Hajdanonta is nagyon mulatságos fiú volt ő azzal az ő komoly arcával. No, így veletek megyek. Megadom magamat. Kapitulálok. Tehát ma éjjelre Szolnokba megyünk.

Hiszen tudni lehetett ezt jól; nem éppen ezért jött-e ide, *hogy azon az egy napon Loránd agóniájában gyönyörködjék?*

– Igen, Pépó – biztatta őt Loránd –, ott vígan fogunk lenni, mint voltunk valaha, tíz év előtt. Sok félretett öröm vár nálunk; azt mind egyszerre ki hagyjuk törni. Tehát velünk jössz te is.

– Okvetetlen, csak az útiköpönyemért légy szíves elküldeni valakit a szomszédba. Veletek megyek. A te „újjászületésed" ünnepére!

És ismét nyájasan megszorítá Loránd kezét, mint aki szavakban nem képes kifejezni mindazt a jókívánatot, amitől szíve túlömleni készül.

– No, látod, hogy mégis lett volna belőlem hadvezér – szólt Loránd nevetve –, milyen szépen elfogtam az ostromló sereget.

– Ah, semmi esetre sem; a blokád fenntartatik.

– A kiéheztetés azonban nehezen fog menni a jól táplált helyőrség mellett.

A szegény cigányleány mind nem értette e banális tréfákat, amik az ő rovására mondattak; ha értette volna is, nem ezért volt-e cigányleány, hogy ilyen modorban enyelegjenek vele? Nem így szokott-e vele tréfálni maga Topándy és a többi víg cimborák?

Hanem ezúttal Cipra nem nevetett a tréfákon annyit, mint máskor.

Az valami undorító hatást gyakorolt szívére, mikor az ifjú dandy oly könnyelműen beszélt Melanie-ról, s még ócsárolta azt más leány szeme előtt! Hát mind így beszélnek a férfiak szeretőikről? S minden leányról így beszélnek a férfiak?

Az öreg Topándy azonban más fordulatot adott a társalgásnak. Első tekintetre megismerte ő az emberét. Énnek több gyönge oldala is van. Elkezdte őt „méltóságod"-nak címezni, s kérdezősködött azon külföldi fejedelmek után, akiknek teljhatalmú megbízottja méltóztatik lenni Gyáli úr.

Ez hatott.

Gyáliból egyszerre más alak lett; dignitásának fölemlítésére mintha nyársat nyelt volna, tekintélyes tartást iparkodott fölvenni; addig félrevágott figaróját egyenesen húzta homlokára, kezét hátradugta sötétlilaszín frakkja szárnyai alá, s száját diplomatai lefelé húzott szögletekbe idomítá.

Ez fölséges alkalom volt nagyszerű dicsekedéseket kitálalhatni. Az a másik lássa, hogy hová repült ő, míg a többi a földhöz ragadva elmaradt!

– Éppen egy nagyszerű perét fejezendem most be Hohenelm-Weitbreitstein-i fejedelem őkegyelmességének.

– Uralkodó fejedelem, persze? – kérdezé Topándy naiv csodálkozással.

– Hisz azt tetszik tudni.

– Óh, hogyne, kérem. Ott fekszik a tartománya mindjárt, ahol a Lippe-Detmold-i, Schwarzburg-Sondershausen-i és Reuss-major nagyfejedelemségek szögletei összeérnek.

Óh be nagyon el kellett telve lenni önhittséggel Gyálinak, hogy a vén táblabíró e sajátságos geográfiai helyhatározására azt felelje, hogy „igen”.

– Méltóságod bizonyosan eddig is kitűnő állást foglal már el e nagyfejedelemségben?

– Kamarási címem és rangom van őkegyelmességétől.

– De bizonyosan még többre is viheti.

– Óh igen. Mihelyt őkegyelmessége dominiumait, amikre anyai ágon van örökösödési igénye őkegyelmességének, megnyertem, ötezer holdnyi birtokot fog számomra inskribálni.

– Hohenelm-Weitbreitsteinban?

– Nem. Itt Magyarországon.

– Azt hittem, Hohenelm-Weitbreitsteinban; mert az *igen szép vidék.*

Gyáli kezdte észrevenni, hogy mégis több, mint együgyűség mondatja a hitetlennel ezeket az elismerő magasztalásokat, s mikor az éppen arról kezdett el tudakozódni, hogy a Corpus Juris hanyadik törvénycikkelyébe van beiktatva őkegyelmességének magyarországi indigenátusa, melynél fogva oly szabadon inskribálhat itteni uradalmakat, akkor nagyon kényelmetlenül kezdé magát érezni Gyáli, s inkább arra fordította a beszédet, hogy őkegyelmességéről elkezdett pletykázni, hogy az milyen derék, szabadelvű ember; felhordott róla százféle adomát, hogy kergette ki a jezsuitákat birodalmából, hogy bánt el a *muckerekkel,* minő tréfákat követett el az apácákkal, hogy tudja üldözni a pietistákat, s egyéb ily adatokat, amik mind fölöttébb terhelő körülmények lehetnek őkegyelmességére, a Hohenelm-Weitbreitstein-i nagyfejedelemre nézve, azon esetben, – ha csakugyan létezik ily nevű nagyhercegség és uralkodó valahol a világon.

Ez a téma aztán eltartott az ebéd végéig.

Cipra nagyon ki akart ma tenni magáért. A búcsúebédre mindent kitalált, amit valaha ellesett, hogy azt Loránd szereti: és Loránd olyan háládatlan volt, hogy csak Gyálit engedte komplimentírozni a bevett jókért; ő egy jó szót sem tudott neki adni. Pedig, ki tudja, mikor ül ennél az asztalnál megint?

Ebéd végeztével Lorándnak néhány percre még szét kellett nézni a háznál; minden cselédnek utasítást adni, hogy két hétig, míg ő ismét visszakerül, mi munkát végezzenek a mezőn, a kertben, az erdőn. Mindenkit jól helybenhagyott,

s borravalót osztott ki, hogy azt igyák meg az ő egészségére, ki holnap nagy örömnapját fogja ülni.

Topándy is félrenézett a szükséges útikészületeket megtenni. Cipra volt a háziasszony; az ő feladata volt egyébkor is a magára maradt vendéget mulattatni; Topándy bizony nem törődött azzal, hogy valakit, akinek jóltartásáról gondoskodott, még mulattasson is. Ott van Cipra, hallgassa, amit az beszél.

S még nem volt rá eset annyi víg cimbora megfordultán, hogy ezen valami botrány keletkezett volna. E finom nagyvárosi gavallér még inkább itthon találhatja magát.

Ezalatt visszaérkezett a hajdú, akit Sárvölgyiékhez küldtek, hogy hozza el Gyáli útiköpenyét.

Ugyanaz egy levelet is hozott Loránd számára a kisasszonytól. „A kisasszonytól?”

Loránd elvette tőle a levelet, s mondta, hogy a köpenyt vigye a vendég úr szobájába fel.

Ő maga sietett saját szobájába.

Amint a termen keresztülhaladt, szemközt jött rá Cipra szobájából Gyáli. Olyan sajátságosan zavarodott arca volt a dandynek, mint mikor valaki véletlenül a meggyújtott szivarral együtt a gyufán levő kén illatát is be találta lélegzeni, s aztán egy ideig álmélkodva kapkod a levegő után.

– Barátom! – szólt Lorándhoz – ez a te cigányleányod valóságos nősténypárduc! És igen jól dresszíroztad, azt mondhatom! – Hol itt egy tükör?

– Ugyebár? – mondta rá Loránd. Azt se tudta, mire mondja azt; hallotta, de nem eszmélt rá.

Csak az a levél! Melanie levele!

Úgy sietett vele szobájába érni.

Ott egyedül lévén, bezárta az ajtót, megcsókolta a finom rózsaszín levelkét, annak azúrkék betűit, a piros pecsétet rajta; kebléhez szorítá, mintha szívétől akarná megtudni, hogy mi van benne.

De hát mi is lehet benne?

Loránd letette maga elé a levelet, s öklével ránehezkedett. „De hát okvetlen meg kell-e nekem tudnom, hogy mi van e levélben írva?”

„Hátha azt írja benne: hogy szeret, hogy boldogságát várja tőlem, hogy szerelmét veti a mérleg másik felébe egy egész elvesztett világért? Hogy kész követni a tengereken túl, az ismerősök gúnyhahotáján túl, s elveszni velem együtt az elfeledett alakok csoportjaiban.”

„Nem töröm fel e levelet.”

„Utolsó lépésem ne legyen ingadozó.”

„És hátha csak ennyi véletlennek látszó találkozás nem egyéb egy jól kifőzött bosszútervnél? Hátha mindezek rég egyetértettek már, s csak azért jöttek össze, hogy odáig vigyenek, ahol majd bevallom, hogy meg vagyok alázva, hogy koldulom a boldogságot, a szerelmet, hogy félek az egy haláltól, mert szerelmes vagyok az élet mosolygó arcaiba, s mikor ezt bevallottam, a szemembe kacagjanak, és otthagyjanak az egész világ megvetésének – enmagam megvetésének?…”

„Csalatkozzanak hát!”

Loránd fogta a szép levélkét, és elzárta azt íróasztala fiókjába feltöretlenül, olvasatlanul.

Hadd legyen az az utolsó gondolatja, hogy *talán* szeretve volt, s hadd tegye ezt az utolsó gondolatot könnyűvé az a kétely, hogy „talán”.

És mármost készüljünk arra az útra!

Loránd két jó öblös pisztolyt szokott magával hordani az úton, azokat most újra gondosan megtölté; kettős adag lőport eresztett beléjök, s mindegyikbe egyet azok közül az acélhegyű golyók közül, amik vadászaton olyan jó szolgálatot tesznek, átfúrják a vadkan koponyáját, s nem lapulnak el rajta, mint a közönséges ólomgolyó. E pisztolyokat saját útitáskájába rejté.

Hajdújának meghagyta, hogy annyi tiszta fehérneműt rakjon el számára a bőröndbe, amennyi két hétig elég lesz, mert tovább is fognak utazni.

Topándy két kocsiba fogatott: az utazóhintóba és a bricskába.

Mikor a kocsik eléjártak, Loránd felvette útiköntösét, rágyújtott rövid szárú tajtékpipájára, s lement az udvarra.

Cipra a kocsik körül rendezett, ügyelve, hogy kinek-kinek az ülésben legyen a köpönyege; a bőröndök jól felkötözve, s különösen a pincetok, a huszonnégy üveg válogatott borral, biztos helyre juttatva.

– Mégis jó leány vagy te, Cipra! – szólt Loránd, gyöngéden megveregetve a leány hátát.

– „Mégis?”

Aztán már olyan nagyon hozzá van esküdve ahhoz a pipához, hogy egy percre sem veheti ki a szájából?

Pedig egy búcsúcsókot talán mégis megérdemelt volna.

– Te ülj nagybátyámhoz a hintóba, Pépó! – szólt Loránd a dandyhez – velem kockáztatnád az életedet, hogy valahol felfordítalak az árokba, s kitörik a nyakad. Pedig kár volna ilyen reménydús ifjúért.

Loránd felkapott a kocsiülésbe, s maga vette kezébe a gyeplűt.

– No hát isten veled, Cipra! – A hintó előre hajtott, a szekér utána.

Cipra kiállt az utcaajtóba, onnan nézte, míg láthatta az eltávozót, fejét szomorúan a küszöbnek támasztva. Még csak egyszer sem tekintett az vissza!

És mármost hát megy nyargalva a végzet elé.

És mikor majd az est utoléri az utasokat, s az ég millió fénye feltűnik, elsőrendű csillagaival és csillagködeivel, s az árokpartokon felcsillámlanak az apró szentjánosbogárkák, akkor elég ideje lesz végiggondolni az ifjúnak azon a témán, hogy a végtelen nagyoknak és a végtelen parányoknak örök törvénye van; de mi a közbeeső férgek története: az egynapos légyé, a nagyravágyó emberé s a lételükért küzdő nemzeteké? „Ime két kezébe adja a sors az igazat a gonosznak, hogy míg jobbjával életét oltja ki, baljával lelkét fojthassa meg.”

XIX. Fánny

Valami bölcs, aki amellett költő is volt, azt mondá: legjobb hír az egy nőről, ha semmi híre sincs. Én még hozzáteszem: legjobb élettörténet az, amelynek nincsen története.

Ilyen életregény Fánnyé és az enyim.

Nyolc éve múlt már annak, hogy a Fürstenallée-i pékházból helyettem cserébe elhoztak egy kisleányt; a kisleányból azóta nagyleány lett, – és még mindig az én helyemet foglalta el.

Mennyire irigykedtem rá az első napokon, hogy e helyet át kellett neki engednem: e szentelt emlékezettel körülfátyolozott helyet családunk gyászos lakában, anyáim fájó szívében; s mennyire áldottam érte később a sorsot, hogy e helyet betöltve tudtam általa.

Engem az életpálya messze vidékekre vezetett magával, évenkint egypár hónapot tölthettem csak otthon; anyám megőszült volna, nagyanyám megőrült volna a rettentő magányban, ha az ég egy oltalmazó nemtőt nem küld le közéjük.

Óh, mennyit köszönhetek én Fánnynak!

Anyám arcának minden mosolygását, nagyanyám éltének minden újabb napját – neki kell köszönnöm.

Minden évben, midőn az iskolai szünidőkre hazatértem, a derült, hosszútűrő békét találtam hajlékunkban.

Ahol annyi joga volt mindenkinek naponkint őrjöngve átkozni a sorsot, az embereket, az egész világot, ahol fájdalomnak kellett uralkodni minden gondolatban, nem találtam mást, mint békét, türelmet és reményt.

Ő volt, aki biztatta őket, hogy határideje van a szenvedésnek; ő vigasztalta őket közelebb hozott reményekkel; ő csalogatta őket ezer lehetséges változatával a véletlen örömnek; ami eljöhet talán holnap, talán holnapután.

És ő saját magáról mintha nem is eszmélt volna.

Mennyi lemondás kell ahhoz, hogy egy szép, életvidám gyermek ifjúsága legragyogóbb éveit két fájdalomtörte nő ápolásának áldozza föl, hogy velük együtt szenvedjen, hogy nehéz kedélyüket tűrje, hogy kínos eszmejárásukat naponkinti tanulmányává tenni ne irtózzék.

És ő mindezzel nem volt nekünk adós. Hiszen csak csereleány volt a háznál.

S mikor én Pozsonyból eljöttem, Frommék házát elhagytam, szülői haza akarták őt is vinni; s akkor Fánny könyörgött nekik, hogy hagyják ott még egy évig; ő úgy szereti azt a szegény szenvedő anyát.

És azután minden évben még egy évet, megint újra egy évet kért, s ott maradt kis lakunkban, míg felnőtt hajadon lett.

Pedig Pozsony víg, zajos főváros. Frommék háza nyitva a világ előtt, s a virág nyílni akar tavaszkor; az ifjú leánynak joga van élni s az életnek örülni.

Fánny önkényt kizárta magát az életből. A mi házunknál nem volt vigalom.

Szülőim ugyan sokszor biztatták, hogy el fogják vinni mulatságokba, ők is vele mennek.

– Az én kedvemért? Azért, hogy én mulassak, ti is odajönnétek a vigalomba? S mulatság volna nekem az? Maradjunk itthon! – Majd lesz még rá idő.

És midőn így áldozott, tudta azt akként tenni, hogy ez ne lássék áldozatnak.

Vannak sokan, jó, türelmes kedélyű leánykák, kiknek ajka nem panaszol; de panaszkodnak némán a tört szemek, a sápadt arc, a lankadt kedély, s tanúbizonyságot tesznek az eltemetett vágyakról.

De Fánny arca piros volt és mosolygó; szemei elevenek és tüzesek, kedélye mindig vidám, nyílt, elégült; minden vonása azt vallotta, hogy amit tesz, az szívéből jő, s szívének jólesik. Derült, örökvidám jelensége megvilágítá körüle az egész borongós kört; mint mikor angyal jár a sötétben dicsfénnyel alakja körül.

Évről évre így találtam őt otthon, midőn szünnapjaimra hazakerültem, s évről évre egy elhatározott gondolat kezdett közöttünk megállapodni.

Nem beszéltünk mi arról soha; de azért tudtuk mindannyian. Tudta ő, tudtam én, tudták az ő szülői és az enyéim; nem is gondoltunk rá, hogy az másképp lehessen. Csak idő kérdése volt köztünk e gondolat. Annyira nem kétkedtünk benne, hogy nem is beszéltünk róla soha.

Mi nem adtunk egymásnak hajfürtöket emlékül, mi nem esküdtünk egymásnak holdra, csillagokra, minden istenekre; mi gyűrűt sem váltottunk egymással; olyan jól tudtuk azt, amit tudtunk.

Mikor aztán én elvégeztem a pálya előkészületeit, ügyvéd lettem, mikor a legelső ágenciát kaptam, uradalmi fiskalátus állomásában, akkor egy napon karom alá vontam Fánny kezét, és azt mondtam neki:

– Kedves Fánny, emlékezel-e Jákob történetére a szent históriából?

– Emlékezem.

– Nem gondolod-e, hogy Jákob igen jeles fiú volt, mert hét évig tudott szolgálni, hogy a feleségét megkapja?

– Nem tagadom, hogy az volt.

– Akkor el kell ismerned, hogy én még derekabb fiú vagyok; mert én már nyolc esztendeje szolgálok – érted.

Fánny felnézett rám azokkal a nyári hajnal mosolygású szemeivel, s gyermeteg derültséggel felelt:

– És hogy még derekabb ember légy, tehát még két esztendeig kell várnod.

– Miért? – kérdeztem én tőle neheztelve.

– Miért? – szólt ő szelíd komolysággal. – Hát nem tudod-e, hogy egy üres hely van asztalunknál, amely míg be nincs töltve, addig nem lehet itthon az öröm ennél a háznál. Tudnál-e boldog lenni, ha anyád szemeiből mindennap azt kellene olvasnod: hát a másik hol van? Minden örömöd sértené ezt a szenvedő szívet, s annak minden néma tekintetében szemrehányás volna, hogy mi örülni tudunk. Óh, Dezső, itt nem lehet menyegző addig, amíg a gyász tart!

És amidőn azt mondta, hogy ne szeressem még, – akkor kényszerített, hogy még jobban szeressem.

– Mennyivel magasabb vagy nálamnál!

– Hiszen elfut az a rövid két év is, mint a többi. Nem tegnaptól fogva gondolunk mi egymásra, s amíg megvénülünk, elég időnk lesz boldognak lenni. Én várok, s e várásban nekem elég örömem van.

Óh, mint szerettem volna e szóért megcsókolni; de sokkal szentebb volt előttem ez arc, mint hogy szentségtörésnek ne tartottam volna azt ajkaimmal érinteni.

– Mi tehát maradunk, ahogy voltunk.

– Jól van.

– Semmi szó erről még két esztendeig, amikor Loránd tilalma alól becsületszavad felszabadul, s te felfedezheted, hogy ő hol van. Miért e hosszas titkolózás, azt én nem értem; titkaitokba sohasem igyekeztem mélyebben behatni, mint amennyire magatok hívtatok; de ha fogadást tettél rá, tartsd meg; s ha e fogadással tíz évig tartó gyászt öltettél fel családoddal, magaddal és velem, viseljük azt, míg le nem szakad rólunk.

Én megszorítám a kedves lyán kezét; elismertem, mily szörnyű igaza van; ő aztán vidor, játszi kedéllyel sietett anyámhoz vissza, és soha senki sem vette volna észre arcáról, hogy ő néhány percig komoly is tudott lenni.

Én még egy merész kísérletet kockáztattam e tárgyban. Lorándnak írtam, eléje terjesztve, hogy bizony már olyan tiszta a láthatár körös-körül, hogy ő akár trombitaszóval járhatja körül az országot, hirdetve, hogy ő ez és ez, s nem fog senkire találni, aki őt elfogja; minthogy tehát úgyis mindegy, akár tíz év, akár nyolc, engedje el már azt az utolsó két évet, s bocsásson bennünket magához.

Erre aztán Loránd ezt a rövid sort írta vissza:

„Amire becsületszavunkat adtuk, arra nem szoktunk alkudozni.”

Ez rövid elutasítás volt.

Többször aztán nem alkalmatlankodtam neki ezzel a kéréssel. Vártam és tűrtem, míg a napok letelnek…

…Óh, Loránd! Én teérted két évet adtam oda a mennyországból e földön!

XX. A végzetes nap!

Végre tehát eljött ez is!

A napokat számláltuk már, amik még hátra vannak.

Egy héttel a határnap előtt levelet kaptam Lorándtól, melyben arra kér, hogy ne menjek eléje Lankadombra, hanem inkább adjunk találkozót egymásnak Szolnokon; nem akarja ez érzékeny jelenetet Topándy szarkazmusai által megrontatni.

Nekem így is jó volt.

Napok óta minden készen állt már az útra. Előkeresgettem mindent, ami emlékül maradt rám a tíz év előtti időkből, midőn Lorándtól elváltam, az utolsó emléklapig. Ez foglalta el most minden gondolatomat.

Nagyon hasztalan fáradság lett volna tőlem a nők előtt arról beszélnem, hogy az út milyen rossz ilyenkor az Alföldön, hogy egy nappal később Loránd úgyis hozzájuk jön. Nem is kísérlettem meg, hogy őket lebeszéljem az útról. Ki maradt volna közülök ilyenkor otthon; ki engedte volna el egy percét is annak a napnak, amikor már Lorándot ölelni szabad? Mind eljöttek velem.

Egy nappal hamarább érkeztünk Szolnokra, mint Loránd; csak arra kértem őket, hogy addig maradjanak szobájukban, míg én beszéltem Lorándd al.

Megfogadták, és benn maradtak egész nap a fogadó egyik szobájában, míg én egész álló nap az udvaron ácsorogtam, lesve minden érkező kocsit.

Pedig ezúttal szokatlanul sok vendége jött e fogadónak; Topándy víg cimborái a környékből, kiknek Loránd itt adott találkozót. Néhányat ismertem személyesen, a többit híréből. Azokkal is hamar megvolt az ismeretség.

Mindannyian azzal a tudomással jöttek, hogy ma egy víg éjszakát fogunk tölteni annak az örömére, hogy Loránd ismét visszatér a nagyvilágba, honnan mint nemzeti mártír eddigelé száműzve volt.

Nekem csak az tűnt fel különösen, hogy minek írta hát nekem Loránd azt, hogy nem akarja első viszonttalálkozásunk elégiai hangulatát a lankadombi sztoikusok lármája által zavartatni, ha az egész epikuri szövetséget mind idecsődíti; ami összejövetelünknek majd nagyon is ditirambi hangulatot fog adni.

No de hát legyen mulatság! Én a mulató embereket is szeretem.

Késő este volt már, midőn egy ötlovas hintó hajtatott be a fogadó udvarára; a legelső kiszállóban Gyálit ismertem fel. Hát ez mit keres itt köztünk?

Utána egy virgonc öregúr szállt ki a kocsiból; fölfelé fésült bajuszára, nekihegyesedő szemöldökeire a régi időkből emlékeztem. Ez nagybátyám, Topándy.

Csodálatos! Loránd azt írta, hogy éppen őmiatta keres egy közönyös találkozó helyet.

Topándy egyenesen felém jött.

Oly komoly volt az arca, midőn hozzám érve, kezemet megfogta, hogy szinte megzavart vele.

– Te Áronffy Dezső vagy? – monda, s két kezével megfogta vállamat, hogy szemembe nézzen. – Ha nem mondod is, rád ismerek. Mintha csak boldogult atyádat látnám magam előtt. Oly szakasztott hasonlatosság!

Ezt már sokan mondták, hogy atyám ifjúkori arcához nagyon hasonlítok.

Topándy azzal érzékenyen megölelt.

– Hol van Loránd? – kérdezém én tőle. – Nem jött el?

– Más szekéren jön utánunk – felelt ő, s egész hangján felismerhető volt a legnagyobb meghatottság. – Mindjárt itt lesz. Ő nem szeret hintóban ülni. Maradj itt, és várj reá!

Azzal a körül lézengő cimborákhoz fordult:

– Mi meg, pajtások, menjünk addig a terembe! Hagyjuk ezeket a fiúkat magukra, mikor találkoznak! Tudjátok, hogy az ilyen jelenethez nem kell publikum. Tehát előre, mars, nemes galéria!

Ezzel beterelte valamennyi pajtást a folyosóról; Gyálinak arra sem adott időt, hogy elmondhassa, mennyire örül találkozásunknak.

Egyre talányosabb lett előttem ez összejövetel.

Hisz Topándy maga érzi azt legjobban, hogy mi ebben az órában az átérzeni való. Mi szükség volt őt kerülnünk?

Most zörgött a szekér; a két paripa vágtatva nyargalt be az udvarra a könnyű útikocsival. Ő maga hajtotta a lovakat. Alig ismertem rá. Nagy körszakálla, rövidre nyírt haja, portól lepett arca egészen más alakot állítottak elém, mint amilyennek én szoktam Lorándot albumomba lerajzolni képzelet után, ahogy én hittem őt magam előtt látni, s ahogy anyám és nagyanyám igazíttattak rajta, hogy de biz ilyen, meg olyan: ez hiányzik, ez a vonása más, ez több, ez kevesebb, ez másként van; számtalanszor mulattunk mi ezzel.

Loránd egyik képhez sem hasonlított, amit én rajzoltam.

Izmos, erős, nyers falusi gavallér volt.

Amint leugrott szekeréről, egymás elé siettünk.

A fogadó udvar közepe nem volt arravaló, hogy itt egymással valami érzékeny jelenetet játsszunk el. Különben sem szerette egyikünk is a komédiázást.

– Jó estét, öreg!

– Jó estét, bátyám!

Ez volt mindössze, amit egymáshoz szóltunk, kezet szorítottunk, megcsókoltuk egymás arcát, s siettünk be az udvarról, egyenesen a cimborákkal telt terembe.

Azok falrengető éljennel fogadták Lorándot, Loránd mindannyival sorba csókolózott.

Valami elkeserült megyei szónok dikciót is akart hozzá tartani, de Loránd azt mondta, hogy tartsa ezt akkorra, majd ha bor lesz az asztalon, a száraz tósztokat nem kedveli.

Azután ismét visszakerült hozzám, s megfogta két kezével az arcomat.

– Teringettét, öreg, hiszen te egészen megtollasodtál! Mi a mennykő? Én azt hittem, hogy most is olyan kisgyerek vagy, s iskolába jársz. Hiszen fél fejjel magasabb vagy, mint én. Még megérem, hogy meg is házasodtál tudtom, hírem nélkül? Micsoda?

Loránd úgy hányivetiskedett előttem, mintha azt akarná velem éreztetni, hogy ámbár én már férfi vagyok, azért ő nekem mégis bátyám.

Jó, jó.

Hanem én azért karonfogtam, s félrevontam őt egy szögletbe.

– Kedves bátyám. Anyánk és nagyanyánk is itt van.

Erre szilajon kirántotta a karját kezemből.

– Ki mondta neked, hogy ezt tedd? – dörmögött rám ingerülten.

– Csak csendesen, kedves Loránd! Nem követtem el semmi hibát, még alakhibát sem. Te, holnap lesz tíz esztendeje, azt mondtad, hogy tíz év múlva mondhatom meg anyámnak, hol vagy. Azután te magad írtad, hogy a mai napon legyek Szolnokban. A holnap adandó válasszal tartoztam anyámnak, a mai megjelenéssel neked. Szolnok a mi lakóhelyünkhöz két napi járóföld; tehát – hogy mind a két kötelezettségemnek eleget tegyek, magammal kellett őket hoznom ide.

Loránd éktelenül dühös lett.

– A kaszakő üssön meg minden prókátort, ahány a világon van! Most, ihol van, kileguléjuskodol a legvilágosabb igazságomból.

– De hát, kedves Loránd, bánt tégedet az, hogy ők, szegények, egy nappal hamarább lássanak meg téged?

– Jól van. Kezdd rá! – Bolond beszéd. – Itt mi most egy jó napot akartunk magunknak csinálni, s te most elrontod vele.

– Hát hisz azért mulathattok, ameddig tetszik.

– Igen? Ameddig tetszik! S aztán akkor azon részeg disznó módra menjek az anyámnak magamat bemutatni, ugye?

– Nem szoktál te részeg lenni soha, Loránd.

– Ejh, mit tudod te? Én nagyon garázda vagyok, mikor bekaptam. Bolond gondolat volt ez tőled, öreg.

– Hát, tudod mit? Tedd a találkozást elébbre, s azután a mulatságot.

Loránd kicsinyben múlt, hogy birokra nem kelt velem ezért a szóért.

– Mondtam már egyszer mindenkorra, fiskális úr, hogy nem alkuszunk! Itt nincs tranzakció – fiskális úr!

– Már azért csak ne fiskálisurazz!

– Megállj hát! Ha te olyan átkozottul pontos tudtál lenni a napok kiszámításában, hát még én majd tökéletesítem az asztronómiai és kronológiai tanulmányaidat. Vedd elő az órádat, s igazítsd az enyimhez! Mikor szavadat adtad, Pozsonyban a barátoknál éppen háromnegyedet ütött tizenkettőre. Holnap este háromnegyed tizenkettőre szabadul fel a becsületszavad, akkor aztán tehetsz velem, amit akarsz.

– Én nagyon rossznak találtam ezt a hangot, s kedvetlenül fordultam félre.

– Nono, ne neheztelj, öreg – szólt aztán Loránd, s odahúzott magához, megölelt. – Ne haragudjunk mi még ma egymásra, ha eddig nem haragudtunk. De azt látod, hogy micsoda helyzetben vagyok. Ennyi korhely pajtást, ennyi istentagadót összecsődítettem, nem tudva, hogy te anyámmal együtt jössz. És ezek nekem tíz évig hű bajtársaim voltak, sok rossz, sok jó napot megosztottam velük, nem mondhatom most azt nekik, menjetek isten hírével, mert az anyám itt van. Én sem

tehetem, hogy fancsali pofával üljek itt közöttük reggelig. Reggel tehát el leszünk mindnyájan ázva. Én ha győzöm is a bort, de a fejem nehéz lesz utána. Szükségem van arra a néhány órára, amit kértem tőled, hogy kiheverjem magamat, s azután tisztult fővel léphessek szegény kedveseim elé. Magyarázd meg ezt nekik!

– Ők tudják azt már, s holnapnál elébb nem is kérdezősködnek utánad.

– No, így hát szent a béke közöttünk, öreg.

Mikor aztán a társaság látta, hogy már kimagyaráztuk magunkat, s parolázni kezdünk, odacsődült mindenki körénk, s azután lett olyan lárma, hogy én most sem tudom, ki miről beszélt benne. Annyit tudok, hogy Gyáli Pepi egypárszor belém akart kötni, hogy valami beszélgetést kezdjen, s hogy én olyankor mindig a hozzám legközelebb esőtől kérdeztem azt, hogy „Meddig szándékozik itt mulatni?”, „Hogy érzi magát?” s más ilyen meglepő bárgyúságot.

Ezalatt megteríték a hosszú asztalt a terem közepén, felrakták a borokat, előhozták a párolgó, illatos ételeket, kinn a folyosón rárántotta a mezőtúri banda a hallgató nótát, s ki-ki iparkodott helyet foglalni.

Nekem oda kellett az asztalfőre ülnöm Loránd mellé. Balról Loránd mellett ült Topándy, jobbról én, mellettem Gyáli Pepi.

– No, öreg, ma te is velünk iszol, ugye? – szólt hozzám dévánkodva Loránd, s pajtásosan átölelte a nyakamat.

– Nem, bátyám, tudod, hogy én sohasem iszom bort.

– Sohasem? Még ma sem? Még az én egészségemért sem? Mi?

Ránéztem. Miért akar ez ma engemet különösen leitatni?

– Nem, bátyám. Tudod, hogy fogadásom tartja, hogy nem iszom bort, s becsületes ember megtartja azt, amit fogadott, akármilyen abszurdum is.

Sohasem felejtem el azt a tekintetet, amit e szónál Loránd vetett rám.

– Igazad van, öreg. – Azzal megrázta a kezemet. – Becsületes ember megtartja a fogadását, akármilyen abszurdum is…

És amíg ezt mondta, oly komoly volt, oly riasztó hidegséggel nézett a mellette ülő Gyáli szemébe. Az pedig mosolygott. Azokkal a szép, leányos, gömbölyű ajkaival olyan nyájasan tudott mosolyogni.

Loránd vállára ütött.

– Hallod-e ezt, Pépó? Az én öcsém megállja, hogy nem iszik bort, mert a becsületes ember megtartja a fogadását. Jól teszed, Dezső! Ki mit kimondott, legyen ura a szavának!

Aztán rövideden hozzáfogtak a dáridóhoz.

Sajátságos tanulmány egy bornemisszára nézve végignézni egy egész éjszakai férfitivornyát egészen józan fővel, s e divina komédiában, hol tudtán kívül mindenki szerepel, egyedül lenni publikum és kritikus.

Az első felvonást megkezdik a tósztok. Kinek az Isten hazánkban szónoki tehetségeket adott (s kinek ne adott volna?), fölemeli poharát, csendet kér, eleinte kap is, később sztentori hangerőfeszítéssel eszközöl – ha nem kap; s igen komoly arccal igen komoly frázisokat mond; egyik tudja cifrázni, a másik győzi pátosszal, harmadik a klasszikusokból idéz, negyedik humorizál, s maga elneveti a javát, s

valamennyi végzi nagy pohárcsörgéssel, ölelkezéssel, csókolózással, a trombitatusban elvesző éljen harsogása mellett.

Később tüzesebb szónoklatok jőnek: hazafikeservek általános kifakadásai. Az agyak mind jobban áthevülnek, mindenki ráül kedvenc pálcalovára, s ugratja azt maga alatt; a nemzetgazdász, a művész, a gazda, a menyecskék lovagja, mind saját élményeiről kezd beszélni, minden szokásos megtartása nélkül a konverzácionális tempóknak, hogy egyik ember várja ki, míg a másik elvégezte, sőt inkább egyszerre valamennyi beszél, egyik a másik szavába, míg utoljára az, aki egy bús nótára rágyújt, valamennyi elől elveszi a vezetést; a dal általános lesz, s ki-ki magáért meg van afelől győződve, hogy szebben a világon sehol sem énekelnek.

S eközben az asztal megtelik üres palackokkal.

Azután a paroxizmus egyre fokozatosan halad fölfelé. Aki eleinte szónokolt, most már dadog, belesül, s káromkodással vágja ki a kudarcot; amott ül egy, ki már harmadszor kezdett valami beszédhez, de a múltakért gyászoló keserv annyira elfojtotta érzelemtől túláradó keblét, hogy mindannyiszor könnyekben tört ki az általános hahota közepett. Másik, ki már az egész cimboraságot végigcsókolta, most a cigányok közé tör, s azokkal csókolózik rendre, testvériséget esküdve brúgósnak, klarinétosnak. Az asztal túlsó végén egy kolerikus természetű cimbora, ki minden tort verekedéssel szokott végezni, már kezd garázdálkodni, s öklével veri az asztalt, s esküszik, hogy azt, aki őt megbántotta, még ma meg fogja ölni. Szerencséje, hogy nem tudja, kire haragszik. A víg danoló nem tartja már elégnek a jókedvre, hogy torkát nekieressze, tenyereivel tapsoljon és lábaival tomboljon; most már az üres palackokat, tányérokat kezdi a falhoz csapkodni, s gyönyörködik benne, hogy ennyi cserép tanúsítja diadalát. Egy félrecsapott kalappal a szoba közepén táncol nagy magában, abban a boldog meggyőződésben, hogy mindenki őt nézi, míg egy áldott természetű cimbora már odajutott, hogy feje hátrahanyatlik a szék támlájára, s csak olyankor neszel föl, mikor pohárkoccintásra szólongatják, akkor sem tudja már, hogy mit iszik: bort-e vagy tímárcsávát.

Hanem azután később nem megy ily fokozatban a láz lefolyása.

Ennek is, mint más lázrohamnak, megvan a krízise, melyen túl fordulat áll be.

Éjfél után már a zűrzavaros lárma lecsendesül. A bor első hevítő hatása már elcsillapult. Egy-kettő, aki nem bírt vele megküzdeni, megadta magát, s azt lefektették alunni, a többi helyben maradt, s most már folytatják az ivást; nem azért, hogy mámort adjon, hanem virtuozitásból: mutassa meg ki-ki, hogy nem hagyja magát megverni a bortól.

Ekkor kezdődik azután csak az igazi hősök szerepe. Akiknek az első pohár nem oldotta fel mindjárt, s a tizedik nem kötötte le nyelvét.

Most kezdenek el aztán csendesen inni s ivás közt anekdotázni.

Egyik ember nem vág már a másik szavába, hanem mikor amaz elvégezte a magáét, azt mondja: „Tudok én annál sokkal jobbat”, s rákezdi, hogy „Itt meg itt történt, magam is ott voltam”.

Az adomák néha a trágárságokig mennek, s olyankor nekem rosszul esik Loránd kacagását hallanom oly tréfák fölött, amikben a nők megvetése van kifejezve.

Csak az nyugtatott meg, hogy ily késő éjfél utáni órában a „mieink” rég elnyugodtak már, *nem lehetséges,* hogy anyám vagy valaki más közülök kegyelendő kíváncsiságból a mellékajtón hallgatózzék, Loránd szavára lesve.

Egyszer aztán Loránd vette át a társalgás vezetését.

Azt hozta fel, hogy vajon a világ minden nemzete közül melyik a leghíresebb ivó.

Ő mindjárt a maga részéről előre kimondta, hogy a németet tartja a leghíresebb ivónak.

Ez állítása természetesen nagy nemzeti ellenszegüléssel találkozott.

A magyar elsőbbségét e téren sem engedék át.

Akadt egypár békülékeny kedély, aki azáltal akart egyezséget létrehozni, hogy elfogadta majd az angolt, majd a rácot elsőnek az ivásban, amivel természetesen egyik vitázó felet sem elégítette ki. Loránd egymaga az egész ország közvéleménye ellen azt merészkedett állítani, hogy a németek a világon a legjobb ivók. Felhozott rá hírhedett példákat.

– Halljátok ezt! Egyszer Batthyány herceg két gönci hordó aszút küldött ajándékba a hyberni konfrátereknek. A drága magyar borra azonban rettenetes vám volt vetve a Lajtán túl. Az ajándékvevőknek húsz lázsiást kellett volna fizetni a borért, ami nagyon szép pénz. A konfráterek tehát, hogy fizetni ne kelljen, s a bor se vesszen kárba, ott egy álló helyben a vámon kívül megitták a két gönci hordó tartalmát.

Ah, ennél kétszer-háromszorta jobb ivókat tudtak neki felhozni a Lajtán innenről.

Loránd mégsem engedett.

– Hát mikor a te druszád, Henneberg Pépó – mesélt Loránd Gyálihoz fordulva – azt a szokást hozta be, hogy amint egy hosszú asztalnál együtt ültek, a vendégei fülönfüggőin végig egy zsinórt húzott, s akkor aztán valahányszor ő ivott, valamennyinek fenékig kellett üríteni a kupát, ha azt nem akarta, hogy a füle gombja leszakadjon.

– Ah, az minálunk nem mehet, mert a mi füleink nincsenek kifúrva! – kiálta erre az egyik.

– Mi iszunk kényszerítés nélkül is! – replikázott a másik.

– Mindent megtesz a magyar, amit a német meg tud tenni!

Ez volt az általános felkiáltással elfogadott határozat.

– Még a wartburgi pohárürítést is? – kiálta fel Loránd.

– Mi az ördög az a wartburgi pohárürítés?

– Hát a wartburgi cimborák megtették azt, mikor jókedvük volt, hogy egy pisztolyt megtöltöttek keményen golyóra, akkor a pisztoly öblét megtölték színültig borral, azután felhúzták a pisztoly sárkányát, s ilyenformán sorban kiüríték egymás barátságáért ezt a furcsa poharat.

(Látlak, Loránd!)

– Nos, hát melyiteknek van kedve ezt a pohárürítést a német gavallérok után megcsinálni?

Topándy közbeszólt:

– Nekem nincs, de neked se legyen!

– Nekem van.

Ezt a szót pedig nem Loránd mondta, hanem Gyáli.

Ránéztem. Ez az ember józanon maradt. Csak kóstolgatta a bort, amíg mások itták.

– Ha van kedved, hát próbáljuk meg! – legénykedék Loránd.

– Szívesen, csak tedd meg te elébb!

– Én megteszem, de te nem fogod utánam tenni.

– Ha te meg, én is meg. De én meg azt hiszem, hogy te nem fogod előttem megtenni.

Rajtam egy világos gondolat rémlett át, mely egész testemet végigborzongatta. Mindent látok, mindent értek most már; tíz év misztériuma fel van fedve előttem: látom a futót, látom az üldözőt, s kezemben tartom mind a kettőt olyan acélszorítással, mintha Isten kölcsönözte volna ide e percre pallosviselő árkangyala kezét.

Beszéljetek csak!

Loránd arca egész lázasan ki volt pirulva.

– Jól van, fickó! Fogadjunk, ha tetszik!

– Mibe?

– Húsz palack pezsgőbe! Azt itt megisszuk.

– Tartom a fogadást.

– Amelyikünk visszahúzza magát a tréfától, veszti a bánatpénzt.

– Itt van!

Mind a ketten tárcáikba nyúltak, s kivetettek az asztalra egy-egy százpengőst.

Én is a tárcámba nyúltam, s kivettem belőle egy összehajtogatott papírt; de az nem volt bankjegy.

Loránd a hajdúnak kiáltott.

– Vedd elő a táskámból a pisztolyaimat!

A hajdú odatette mind a kettőt eléje.

– De meg vannak-e igazán töltve? – kérdezé Gyáli.

– Nézz bele a csövébe, ott mosolyog rád a golyó acélhegye.

Gyáli jobbnak látta hitelt adni, mint a pisztoly csövébe nézni.

– Tehát áll a fogadás: amelyikünk nem meri kiinni a magáét, fizeti a pezsgőt.

Loránd fogta a poharát, hogy a benne levő veres bort áttöltse a pisztoly öblébe.

Az egész társaság elhallgatott e jelenet alatt; valami kínos feszültség ülte el a mámorkábított idegeket; minden szem odameredt Lorándra, mintha meg akarná gátolni ez őrjöngő tréfa végrehajtásában. Topándy homlokán nehéz verítékcseppek gyöngyöztek.

Én csendesen odatettem kezemet Loránd kezére, melyben a fegyvert tartá, s e nagy csendesség alatt azt kérdeztem:

– Nem jó volna, ha *sorsot húznátok* arra nézve, hogy melyitek tegye meg elébb ezt a tréfát?

Mind a ketten zavarodva néztek rám, mikor a sorshúzást említettem.

Fel volna titkuk fedezve?

– Csakhogy ha sorsot húztok ezúttal – folytatám én csendes hangon –, ne mulasszátok el egymás néviratáról magatoknak meggyőződést szerezni, nehogy az a tréfa ismétlődjék, ami történt tíz év előtt, midőn arra sorsoltatok, hogy melyitek táncoljon a *fehér elefánttal.*

Gyálit olyan fehérré láttam válni, mint a papiros.

– Micsoda tréfa? – hebegé, s kezdett székéről felemelkedni.

– Mindig olyan tréfás gyerek voltál bizony te, Pépó; akkor is velem húzattátok ki a sorsot, s azt mondtátok, hogy vessem a kihúzottat és a bennmaradtat is a kandallóba, én azonban ahelyett a táncrendet dobtam bele, s amazokat eltettem, megtartottam. *Te a saját neved helyett is a bátyámét írtad a papírra,* s így akármelyiket húztam ki: Áronffy Loránd jött ki a kalapból. Nézd, a két sorsjegy most is itt van nálam, ugyanazon kétfelé szakított papír két darabja, ugyanazzal a névvel mind a két darabján, a levél túlsó oldalán Bálnokházyné írása.

Gyáli mint a kísértetlátó emelkedett fel e szavaim alatt ülőhelyéből, rám meredve kővé fagyott tekintetével.

Pedig én nem fenyegettem őt. Én tréfásan enyelegtem vele Én mosolyogva terjesztém ki a két lilaszín papírdarabot, ami szakadékainál egymásba illett.

Hanem Loránd villámló szemekkel nézett végig rajta, s amint ez előkelő magatartású alak vele szemben állt, úgy öntötte arcába a kezében tartott pohár tartalmát, hogy a sötétveres bor végigcsorgott hímzett fehér mellényén.

Gyáli letörülte arcáról asztalkendőjével a meggyalázás nyomát, s előkelő hidegséggel mondta:

– Hasonló állapotban levő emberekkel nem lehet vitázni. Ittas emberek bántalmára nem felelünk.

Azzal elkezdett az ajtó felé hátrálni.

Mindenki el volt ámulva e jelenettől, s hagyta őt menni. Mintha mindenki egyszerre ki lett volna józanulva, s az első meglepetés pillanatában senki sem tudna magának tanácsot adni, mi történjék itt most.

Hanem én… én nem voltam ittas; nem kellett kijózanodnom.

Felugrottam helyemről, egy szökéssel utolértem a távozót, s megkaptam azt, mielőtt az ajtót elérhette volna, mint ahogy a bőszült tigris megragadja a nyomorult cickányt.

– Én nem vagyok ittas! Én nem ittam bort soha, tudod azt! – ordíték rá, nem ismerve önmagamra többé, s úgy szorítottam az embert fél kezemmel a falhoz,

hogy evickélt, mint egy denevér. – Én leszek az hát, aki ezt az átkozott hamisítványt a pofádhoz kenem, nyomorult!

És tudom jól, hogy ez az egy ütés, amit akkor neki szántam, utolsó fejezet lett volna az ő életében; – ami nagy kár lett volna nem őérte, de énvégettem; – ha az ég egy nemtőt nem rendelt volna mellém, aki e rossz munkában meggátoljon.

Egyszerre csak megfogta valaki hátulról ütésre emelt öklömet, én odatekintettem, s – karom zsibbadva hanyatlott alá. Fánny fogta meg kezemet.

– Dezső – kiálta eliszonyodott arccal az én kedvesem. – Ez a kéz az enyim! Ezt a kezet nem szabad beszennyezni neked. Érzém, hogy igaza van. Le hagytam éktelen dühömet fegyverezni; bal kezemmel kilöktem a reszkető nyomorultat az ajtón; nem tudom, hova esett; s aztán visszafordultam, hogy Fánnyt keblemre öleljem.

Már akkor anyám és nagyanyám is ott voltak a teremben.

Óh, a szegény nők ez egész kínos estét a mellékszobában tölték, csöndesen viselve magukat, hogy ottlétüket el ne árulják, hogy Lorándnak egy szavát elleshessék, s az utolsó rémséges jelenetet, melynek minden szavát hallani lehetett, ők is végigrettegték, s mikor az én dühkiáltásomat hallák, nem tarthaták vissza magukat tovább, előrohantak, odaveték magukat a tivornyázók közé e sikoltással: „Fiam! fiam!”

Mindenki fölállt e tiszteletreméltó jelenet előtt. Két térdeplő asszony egy halálból ébredt ifjú ölén.

Mindenkit józanságra rázott a meglepő elszörnyedés. Elmúlt a mámor, el a borszülte kábulat.

– Loránd! Loránd! – sikolta anyám, görcsösen szorítva keblére bátyámat, míg nagyanyám szótlanul, sem szólni, sem sírni nem tudva, szorongatta kezét.

– Óh, kedves Loránd…

Loránd azonban megfogta a két matróna kezét, s odavezeté őket hozzám.

– Ezt öleljétek, ne engem: – ezé a diadal!

Ekkor meglátta azt a vállamra borult jó angyalt, ki kezemet most is kezében tartá. Most eszelt arra a szóra, amivel a múlt percben Fánny titkunkat elárulá: „Ez a kéz az enyim.” S rám mosolygott.

– Vagy úgy? Hiszen te már kezedben tartod jutalmadat… Hagyd hát ezt a két síró asszonyt nekem!

Azzal arcra veté magát előttük a földre, s lábaikat átkarolva, a port csókolta drága lábnyomaik alatt:

– Óh, én drágáim! Óh, én szeretteim!

XXI. Az a levél

Mit beszéltek, mit éltek át azon éjszakán az oly régen epedők, azt ne tegyük papírra. Vannak szent dolgok, amik nem kívánnak közlátvánnyá lenni.

Loránd bevallott mindent, s bocsánatot nyert mindenért. És azután úgy örült e bocsánatnak, mint egy gyermek, kit újra kegyelembe fogadtak.

Loránd valóban úgy érzé, mintha ott kezdené most az életet, ahol tíz évvel ezelőtt kettészakítá, s ami tíz év alatt történt, az mind csak egy nehéz álom lett volna, melyből csak a férfikor sűrű szakálla maradt meg.

Reggel jó későn ébredtek fel Dezsővel együtt. Az álom jólesett egyszer!

Az álom – ezúttal a halál helyett.

– Te, öreg – szólt Loránd öccséhez –, én még egy kalandos tréfát tartogatok számotokra, mivel meg akarlak benneteket lepni.

A fenyegetés olyan jókedvvel volt mondva, hogy Dezsőnek éppen nem volt oka nagyon megijedni.

– Csak ide vele!

Loránd előre nevetett a hatásnak.

– Én nem fogok most veletek menni haza.

– Hát mit csinálsz? – kérdé Dezső, éppen úgy elbámulva, ahogy Loránd előre várta tőle.

– Megszököm tőletek – szólt, a fejét rázva jókedvében.

– Ah! Az merész vállalat lesz. De megmondod, hogy hova szököl?

– Haha! Nemcsak megmondom, hogy hova szököm, sőt téged is magammal viszlek, hogy vigyázz rám ezentúl is, ha már eddig vigyáztál.

– Azt nagyon okosan teszed. S szabad megtudnom, hogy hová?

– Vissza Lankadombra.

– Lankadombra? Tán ott felejtettél valamit?

– Igen. Az eszemet. – No, ne nézz rám olyan furcsán, mintha azt akarnád kérdezni, hogy „hát *volt?”* – Te, ugyebár, tisztában vagy ezzel a kis csereleánnyal? Úgy látom, hogy anyánk és nagyanyánk is eléggé belé vannak szerelmesedve, hogy Fánnyt rajtad kívül másnak oda ne adják; hanem még az én áldásom hátra van, öreg; azt még nem kaptad meg.

– Biztat a remény, hogy talán meglágyíthatom kemény szívedet.

– Nem olyan hirtelen. Mondok neked valamit.

– Hallgatom.

– Végrendeletemben minden világi javamról lemondtam a te javadra; a pecsétes levél ott van nálad. Ahogy ismerlek, úgy hiszem, hogy éktelen örömöt fogok neked szerezni vele, ha végrendeletemet tőled visszakérem, s azt mondom, hogy most fele vagyonoddal szegényebb fogsz lenni, mert a másik fele kell nekem.

– Ezt tudom, anélkül, hogy tőled várnám, hogy megtaníts rá; de mi köze a te ótestamentomodnak az én szívem evangéliumához?

– Óh be vastag a te fejed, öreg, hogy mégsem értesz! Halljad tehát ultimátumomat. Én nem adom beleegyezésemet abba, hogy te házasodni indulj – *énelőttem!*

Dezső Loránd nyakába borult, most értette már.

– Neked van, akit szeretsz?

Loránd mosolyogva igenlé.

– Persze hogy van. Hanem hát, tudod, hogy ez az ostoba fickó (ej, be hatalmasan megszorongattad a torkát!) mennyire összezavarta az egész életre való számításomat. Emiatt nem jöhettem semmivel tisztába, aminek a folytatása a mai napon túl esik. Hanem most már annál jobban sietek. Félóra kell rá, hogy anyáinkat értesítsük; félóra, hogy kocsira üljünk; ők azalatt itt maradnak, mi az öreg Topándyval visszarepülünk Lankadombra; estig elvégzünk mindent, s holnap itt vagyunk, mint két futóbolond, aki abban versenyez, hogy melyik tudja a másikat nagyobb gyorsasággal nyargalvást magával repíteni; – oda, ahol boldogsága vár reá. Lankadombig én hajtom a lovakat, Lankadombrul vissza meg te. – Szegény lovak!

Dezső nem mert ez örömhírrel maga menni anyjához, Fánnyra bízta, hogy készítse rá elő; hiszen meglehet, hogy az öröm megölte volna.

Azt mondták, hogy Lorándnak hivatalos elintézendői vannak, amik egy napra Lankadombra szólítják, s Topándyval együtt útnak indultak.

Topándy be volt avatva a titokba, s gondolta, hogy neki Lorándd kell menni: násznagyra lehet szükség.

Loránd körül egészen átváltozott a világ; ő azt hitte, hogy „körüle”, pedig „benne” volt az átváltozva.

Valóban újjá volt születve: egészen más emberré lett, mint volt tegnap. A tegnapi zajos jókedv olyan rosszul rejté a halálmegvető elszántságot, mint amilyen jó árulója volt a mai mélázása a szívét eltöltő boldogságnak.

Az egész úton Dezső alig vehette szavát, de arcán olvashatott mindent, amiről gondolkozik; s ha egyszer-egyszer megszólalt, magasztalva a szép májusi mezőt, abból is kitalálhatá, hogy a szív is tavaszt érez belül.

Milyen szép ismét élni, boldognak, vidámnak lenni, reményleni, a jövőtől jót várni, szeretni és szerelmében büszkélkedni, felemelt homlokkal járni, egynek mindene lehetni!

Délre megérkeztek Lankadombra.

Cipra kifutott eléjük, s összecsapta a kezeit.

– Magukat kergették, hogy már itthon vannak! Most ugyan ebéddel nem várta senki.

Loránd volt az első, aki leugrott a szekérről, nyájasan nyújtva a leánynak kezét.

– Megjöttünk, Cipra húgom. Ha nem is vártál ebéddel, jut a tiedből nekünk is.

– Nem abból – szólt a leány suttogva és elpirulva. – Tudja, hogy én a cselédek ételéből szoktam enni, mikor maguk nincsenek itthon; s még vendéget is hoztak. Kicsoda az az úr?

– Az az öcsém, Dezső, nagyon jó fiú. Csókold meg szépen, Cipra húgom!

Cipra nem parancsoltatott magának kétszer; Dezső megkapta a csókot.

– Most aztán adj neki szobát; ma itt maradunk. Nekem pedig küldj a szobámba mosdóvizet, nagyon porosak lettünk az úton, pedig ma szépek akarunk lenni.

– Igazán? – Cipra azzal kézen fogta Dezsőt, s amíg szobájáig elvezeté, egész élete históriáját kikérdezte: Hol lakik? Miért nem látogatta meg Lorándot hamarább? Van-e már neje? Jön-e még ide vissza valaha?

Dezső már annyit tudott Loránd leveléből Cipra felől, hogy a szegény leány minden kérdésére szívesen felelhetett, s az első látásra szíve minden titkát kibeszélhette előtte. Jaj, hogy örült annak Cipra!

Loránd pedig be sem várta az ezúttal hátul jövő Topándyt, hanem futott szobájába.

Az a levél! Az a levél! – Ez volt eszében az egész úton. Legelső volt: azt kivenni a zárt fiókból és elolvasni.

Ezúttal nem tanakodott magában hosszasan, feltörje-e, ne törje-e a pecsétet. El is szakadt a boríték a kezében, amint a pecsét nem akart engedni.

És aztán olvasta a következőket:

„Uram.

Azon perc, melyben önnek nevét meg kelle tudnom, örök választófalat emelt közöttünk. Annak az emléknek, ami önt terheli, folytatása nem lehet a kettőnk közötti szövetség. Ön, ki a szerencsétlenségbe rántá le anyámat, s abban hűtlenül elhagyá, nem ajánlhat nekem boldogságot, s nem követelhet hűséget tőlem. Én Tátray Bálintot meg fogom könnyezni mint halottamat, kinek ábrándjaim adtak éltet, s kit a hideg való eltemetett; de Áronffy Lorándot nem ismerem. Ezt *kötelességem* önnek elmondani, s ha ön, mint hiszem, lovagias ember, úgy ön is tartozásának fogja venni, hogy ha az életben találkozni fogunk, arról, ami Tátray Bálint volt: többé ne emlékezzék.

Isten önnel. – Melanie.”

Loránd vert szívvel rogyott le székére.

Hát ez volt a megcsókolt levél tartalma?

Ez volt abban a levélben, amit a halálország küszöbén nem mert fölnyitni, nehogy a boldogság, ami abból reá sugározik, megrendítse léptei szilárdságát.

„Ah! hisz ezek könnyűvé akarták rám nézve tenni a meghalást.

Ilyen levelet írni énnekem! Ilyen szavakat mondani annak, akit valaha szerettünk!

Hiszen igaza van. Nem voltam a bibliai József Potifárné ellenében; de a szerelem nem kezdődik-e a bocsánaton? Vádoltam-e én őt a gyűrű birtokáért, amit a vízbe ejtett? S kitől tudhatja ő, hogy az én bűnöm nagyobb volt-e a vízbe dobott gyűrűnél?

És ha hajam száláig elmerült bűnös volnék abban, amivel vádol, lehet-e egy angyalnak, aki semmit sem tudhat arról, mi történik a pokolban: ily hidegvérrel szavakat adni ilyen gondolatnak?

Meg akartak ők engemet ölni!

Be akarták mögöttem zárni az ajtót mint nápolyi Johanna tett férjével, mikor az gyilkosaival küzdött.

És tisztára akarták mosni az orgyilkost, rám vetve a vádat, hogy megöltem magamat megvetett szerelemért.

Mindent jól tudtak, mindent kiszámítottak hideg kegyetlenül. Megvárták az órát, amikor jönni kell, s kiköszörülték a kést, mielőtt kezembe veszem.

És én mégsem fogom őt soha gyűlölhetni! Szívembe döfte a tőrt, és én csak a csókra emlékezem, amit adott…”

Szelíd kéznyomás érinté vállát e percben.

Zavarodtan tekinte föl. Hát Cipra állt a háta mögött. A szegény cigányleány nem engedheté, hogy más szolgáljon Lorándnak; ő maga hozta el neki a mosdóvizet.

A leány arcán látszott a gyöngéd rémület, ő rég szemlélhette Lorándot így, tőle észrevétlenül.

– Mi baja? – kérdezé tőle remegő aggodalommal.

Loránd nem tudott szólni. Csak az elolvasott levélkét mutatta fel neki.

Cipra nem érti az írást. Cipra nem tudja azt, hogyan lehet néma betűkkel valakit megmérgezni, szíve fenekéig megsérteni, megölni, csak azt látja, hogy Loránd a levéltől beteg.

Ismeri azt a rózsaszín papírt, ismeri azokat a finom vonásokat.

– Ezt Melanie írta!

Válasz helyett Loránd egy keserű, mondhatlan fájdalommal teljes tekintetet vet arra a levélre.

És a cigányleány elérti, mi van e tekintetben mondva, mi van abban a levélben írva, s vadállati dühvel kapja ki azt Loránd kezéből, és szikrázó szemekkel, szilajon tépi azt ezer darabra, s a földre vágva, eltapossa annak foszlányait, mint ahogy futó pókokat szoktak eltaposni.

S azután két kezébe rejti arcát, s ő sír Loránd helyett.

Loránd odamegy hozzá, s kezét megfogva, szomorúan mond neki:

– Látod, látod: nem azok a cigányleányok, akiknek az arcuk barna, akik sátor alatt születtek, akik kártyát vetnek, abból imádkoznak.

Azután Cipra kezét kezében tartva, sokáig járt vele alá s fel szobájában szótlanul. Egyik sem tudott a másiknak mit mondani. Csak gondolkoztak egymás felől, hogy lehetne ezt a másik szomorú lényt megvigasztalni, – és nem találták ki *soha.*

E szomorú mélázásból Topándy megérkezte veré fel őket.

– Most egyre kérlek, Cipra, ha engemet szeretsz – monda Loránd.

Ha szereti-e?

– Arról, amit most láttál, ne szólj senkinek egy szót se. Velem nem történt semmi. Engemet e pillanaton túl ha szomorúnak látsz, kérdezd meg, mi bajom,

meg fogom vallani. De „az” a halovány arc nem lesz azok között, amikért gyászolok.

Cipra örült e szónak.

– Bátyám és öcsém előtt mutassunk derült arcot! Jókedvünk legyen! A fulánkot nem látja senki.

– S ki tudja, még a méh is belehalhat abba.

Cipra baljóslatú arccal távozott, ezt mondva. Az ajtóban még egyszer visszafordult.

– A kártya mind megmondta ezt nekem az éjjel. Éjfélig mindig azt vetettem. Hanem magának még mindig áll a *gyilkos. A zöldruhás leány* pedig még mindig védi. – Lássa: én ilyen bolond vagyok. De ha nincs más, amiben higgyek.

– Lesz, Cipra, más is – szólt Loránd. – Most öcsémmel elutazom, az ő lakodalmát megülni, akkor visszatérek.

Ekkor aztán nem kellett Ciprát biztatni többet, hogy legyen egész nap jókedvű. Önként is jött neki.

Szegény leány: olyan kevés elég volt neki, hogy boldog legyen.

Loránd pedig, ahogy Cipra eltávozott, felszedegette a földről a széttépett, eltaposott papírrongyokat, nagy gonddal összeilleszté őket az asztalon, míg szó szóhoz talált, s akkor még egyszer és újra elolvasá azt.

Szobája ajtaja előtt léptek hangzottak, vidám beszéd, nevetéssel vegyest: Topándy és Dezső jöttek hozzá; Loránd szétfújta asztaláról a papírrongyokat: elrepültek szanaszét, s azzal ajtót nyitott, s ő lett a harmadik nevető alak mellettük.

XXII. A tudtán kívül rém

Min nevettek hát olyan nagyon?

– Hallod-e, mi tanácsot adott nekünk Cipra? – szólt Topándy.

– Minthogy ő bennünket ebéddel nem várt, azt indítványozza, hogy menjünk át Sárvölgyihez, ott nagy trakta lesz ma. Valakit várnak.

– Aki valószínűleg nem fog az ebéd idejére megérkezni – tevé hozzá Dezső.

Cipra a folyosó túlsó végéről beleszólt a társalgásba.

– Itt volt nálam a vén gazdasszony Sárvölgyitől. Tortasütőt kért kölcsön meg jeget, mert ma a Gyáli úr vissza fog érkezni Szolnokból.

– Vivát! – monda rá Topándy.

– S minthogy azt látom, hogy maguk az ifjúurat ott felejtették, hát mármost csak menjenek el maguk Boris asszony süteményét elkölteni, különben megint engemet átkoz össze.

– El is megyünk, Cipra húgom – szólt Loránd. – Igen, igen: ne tessék rajta nevetni. Vedd a kalapodat, Dezső, elég szépen kicsípted magad falusi látogatáshoz; megyünk át Sárvölgyiékhez.

– Sárvölgyiékhez? – szólt Cipra, kezeit összecsapva, s már erre ő is közelebb jött Lorándhoz. – Maguk Sárvölgyiékhez akarnak menni?

– Nem éppen Sárvölgyi kedvéért – szólt Loránd igen komolyan –, aki különben igen kegyes, jámbor férfiú, hanem vendégeiért, akik Dezsőnek régi ismerősei. Nem is mondtam még neked, Dezső. Bálnokházyné és leánya itt vannak Sárvölgyinél valami pörös ügyben. Azokat, ha már egy faluban vagyunk, nem kerülheted el.

– El lehetnék ugyan náluk nélkül – viszonzá Dezső közönnyel –, de nem bánom, látogassuk meg őket, nehogy szándékot lássanak a kikerülésben. Te beszéltél már velük?

– Óh igen. Mi jó hangulatban vagyunk egymáshoz. Loránd áldotta magában egykori óvatosságát, hogy Melanieról sohasem írt Dezsőnek egy szót is. Úgy látszik, Dezső sem járt utána, hogy gyermekkori eszményképe hova tűnt el. Más kép foglalta el helyét.

– Azonkívül is, minthogy Gyáli az asszonyságok ügyvédje, ki holmi pörös egyezséget lett volna itt létrehozandó Sárvölgyivel, s minthogy Gyálit te, kedves barátom, manu propria expediáltad ki Szolnokból, s az rögtön postára ült, s azóta Pesten van, ha odább nem futott: tehát egyúttal hivatalos kötelességed is magyarázatot adni az ügyvédjükre várakozóknak, hogy hova tetted az emberüket. Ha van bátorságod hozzá.

Dezső eleinte húzódozott a látogatástól, hanem az utóbbi megbízás és bátorságának kétségbevonatala megejték akaratát.

– Hogy van-e bátorságom? No, azt majd meglátod. És egyúttal azt is meg fogod látni, hogy milyen szóbeli védelmet tudok ügyvédileg hevenyészni. Fogadom, hogy ha én előadom az esetet, ők maguk is nekünk fognak igazat adni.

– Óh, tedd azt, kérlek – szólt Loránd, tréfásan összetett kézzel könyörögve öccsének.

– Meg is teszem.

– Siess hát, hozd a kalapodat, és menjünk!

Dezső elszánt léptekkel indult a kalapjáért.

Cipra utána nevetett. Ő tudta, hogy mi lesz ebben a nevetnivaló. Ez a menyasszony előtt fogja a vőlegényt meggyalázni. Hogy mivel, azt ő maga sem tudta; de annyit a férfiak beszédéből már kivehetett, hogy Gyálit valami égrekiáltó gyalázatért ez éjjel a társaságból kivetették. Tegnap óta ő is gyűlölte ezt az embert.

Loránd pedig a bosszúállás kéjétől szikrázó szemekkel nézett távozó öccse után.

Topándy megfogta Loránd kezét.

– Ha hinném a kerubimokat, azt mondanám: egy öldöklő angyal szállt beléd, aki ezt a gondolatot sugallta neked. Tudod-e azt, hogy Dezső oly szakasztott mása annak az alaknak, ami atyád volt, midőn az akadémiákról hazakerült; arca, termete, hangjának zengő mélysége, a szemeiben fel-felvillanó tűz s az a megölő szemöldökráncolás. S te most ezt a fiút odaviszed Sárvölgyi elé, hogy végigregéltess vele egy irtóztató történetet egy emberről, ki jó barátját a legördögibb módon akarta megölni, éppen úgy, mint ő.

– Csitt! Dezső nem tud erről semmit.

– Annál jobb. Egy élőlény, aki nem sejti, hogy ő arra az emberre nézve, akit meglátogat, a legfélemletesebb túlvilági rém. A megölt apa, ki fiában feltámadt! Ezért a bekövetkező óráért egyet elismerek az eddig tagadott fogalmak közül: – a pokol létezését…

Dezső visszatért.

– Nézz körül bennünket, Cipra húgom – szólt Loránd a mindig közelében tévelygő leányhoz. – Elég szépek leszünk-e? Megakadhat-e rajtunk a szépek szeme?

– Menjenek – mondta Cipra, tréfás haraggal megtaszítva Lorándot –, mintha nem jól tudnák azt maguk. Vigyázzanak inkább magukra, hogy ott ne vesszenek! Az ilyen szép legényeket hamar elkapják ám.

– Nem, Cipra, mi visszatérünk hozzád – szólt Loránd, oly gyöngéden szorítva magához Ciprát, hogy Dezsőre nézve fölösleges maradt minden további kérdezősködés azon tárgy felől, amiért tulajdonképpen Loránd idehozta őt. Helybenhagyta bátyja választását: a leány szép, természetes, jókedélyű, s látszik, hogy szereti. Mi kell több? – Ne félj, Cipra húgom! Nem maraszt ott bennünket senki szép két szeme.

– Ejh, nem is a szép szemektől féltem én magukat – szólt Cipra csintalan fürgeséggel csúszva ki Loránd karjából –, hanem Boris asszony tortájától: – az itt nem lesz.

Ezen aztán mind a hárman nevettek, utoljára még Dezső is; pedig ő nem tudta még, hogy miféle mitológiai ijesztő szörny lehet egy olyan balsorsszülte cukorsütemény, amely Boris asszony kezéből kikerül.

Topándy mind a két fiút megcsókolá. Sajnálta, hogy ő is velük nem mehet, s kérte Lorándot, hogy csak maradjanak ott sokáig.

Cipra a kapuig kikísérte őket. Loránd ott kezet szorított vele, s szép gyöngéden megcsókolta a leány kezét. A leány nem tudta, hogy szégyenelje-e azt, vagy örüljön neki.

Azután háromszor is visszafordult Loránd, míg Sárvölgyi lakáig értek, s kezével köszöngetett Cipra felé.

Dezsőnek semmi további felvilágosításra sem volt már szüksége ebben a pontban. Azt hitte, hogy a legjobban van értesülve.

Borcsa asszonynak pedig azalatt volt drága dolga otthon.

– Az is bolond volt, aki azt kitalálta, hogy valami vendégséget bizonytalan időre rendeljen meg. Nem tudni: egy órakor, két órakor, három órakor, este vagy éjfél után lesz-e itt az, akire várakozni kell.

Hússzor is kifutott már az utcaajtóba, megnézni, jön-e már, mégsem jön. Minden kocsizörgés, minden kutyaugatás kicsalta az utcára, ahonnan aztán annál mérgesebben tért vissza, dohogva:

– A leves mind elfő már, négyszer is fel van töltve már. A lepény szilánkká száradt. A kappan olyan már, mint a csontváz. A felfújt kása mind összeesett. Szerencse, hogy a fánkot még tegnap kisütöttem, azt ma csak fel kell melegítni: úgy nagyon jó lesz. De hol az ördögbe is jár az a pipogya városi gavallér? Verje meg a csoda a nagyvárosi bélét, ha még ennyi időre sem éhezett meg!

Néha egy-egy rémgondolat is felsüstörgött előtte rántásos serpenyőjéből.

– Hátha az a cigányleány megint? Ármányadta cigányleánya! Még kitelik tőle, hogy amint ott őnáluk leszálltak az urak, ezt a vendéget is megreggelizteti magánál, s csak úgy ereszti vissza. Ez ugyan képtelenség volna, minthogy a városi úrfi az itteni kisasszonynak mátkája; de a cigányleánynak is átkozott szemei vannak. Aztán sok mesterséget tud: megbabonázza az embert. Az átkozott cigányleány; mikor valami babonát mond, hát attól az ő fánkja mind szép szalagot kap körül, másik babonamondására meg az én fánkom mind úgy összezsugorodik a forró zsírban, mint a furkó; pedig ugyanabból a lisztből való, ugyanazzal az élesztővel. Ez a fertelmes cigányleány sok ilyen megrontásra képes.

Nem is mutatta légyen magát valaki a háziak közül Borcsa asszony láttávolában, mert kikapta tőle a magáét. Mikor Sárvölgyi került eléje:

– No, a nagyságos úr megint hozott a nyakamra olyan vendéget, aki azt hiszi, hogy este harangozzák a delet. Kár volt tegnapra nem invitálni: akkor talán már csak megérkezett volna. Én mindent akár újból kezdjek el főzni.

Ha meg Melanie-t kaphatta meg:

– Mondhatom, hogy derék vőlegény az ilyen, kisasszony, aki várat magára. Ha én ilyen szép kisasszony vőlegénye volnék, fél nappal hamarább jönnék az ebédre, nem fél nappal később. No iszen, lesz ezzel kínja, ha valaha otthon főzet.

Hanem iszen Bécsben nem főznek otthon. Minden ember vendégfogadóból él. Ott lehet délután hat órakor ebédelni. Legalább, amit a délben ebédelők meghagytak, azt összevagdalják, s csinálnak belőle új kófernyát a később jövő úri vendégeknek. Köszönöm alássan!

Végre mégis éppen az utolsó kutyaugatásnál, melyre Borcsa asszony már ki sem méltatá tekinteni a konyhából, többszörös férfiléptek hangzanak a folyosón; s midőn e hangra Boris asszony nagy felkészüléssel előrohan, hogy majd mint megmutatja ő most mindjárt annak a bécsi úrnak, mint szokás a vendégszeretetet élőszóval kifejezni itt az Alföldön, nagy bámulatára nem a bécsi gavallért, hanem a szomszéd úrfit látja maga előtt egy másik idegen úrfival.

– Lehet az uraságokkal szólni? – kérdi Loránd a feltüzelt amazontól.

– Igenis. Odabenn vannak a nagy szobában. Hát azt a bécsi urat nem hozták el?

– Az csak ebéd után fog eljönni – szólt Loránd, ki ráért Borcsa asszonnyal még humorizálni is.

Azzal bementek, Borcsa asszonyt ott hagyva a kétség maró kígyóinak martalékul.

„Vajon való volt-e ez vagy tréfa? Vajon mit akarnak ezek itten? Vajon miért nem hozták el azt, akit elvittek? Vajon soká fognak-e ezek itt maradni? Vajon nem üt már bele a mennydörgő mennykő ebbe az egész vendégségbe?”

Az uraságok mind együtt voltak a nagy teremben.

Ők is azt hitték, hogy az ajtóban hangzó léptek azt hozzák, akire várnak. S nagyon türelmetlenül várták már. Gyáli azt izente, hogy amint menekülhet a szolnoki tivornyából, azonnal kocsira ül, és visszatér. Melanie és anyja selyembe voltak öltözve; Melanie hullámzott hajfürtein gondoskodó anyai kéz nyomai látszottak, s Bálnokházyné maga is igen hatásos tünemény volt négy-négy huncutkával a két halántékától a homlokán körül; még Sárvölgyi is előkereste e napra fecskefarkú fekete frakkját, akkori időben a tisztelgési gála kizárólagos jelmezét. Nagyon nagy ünnepélyre készülhettek itt ma!

Mikor aztán a három udvariasan elősiető alak előtt megnyílt az ajtó, s a két testvér belépett rajta, egy ijedelemmé vált mind a három mosolygó tekintet.

„Hát te még közelíthetsz hozzám?” – Ez volt Melanie ijedelme.

„Hát te még nem haltál meg?” – Ezt kérdezé Bálnokházyné tekintete Loránd arcától.

„Hát te föltámadtál-e?” – Ez a kérdés volt Sárvölgyi merev tekintetében, melyet Dezső arca igéze meg.

– Testvérem, Dezső – szólt Loránd elfogulatlan bizalmas hangon, bemutatva az öccsét. – Tőlem hallotta meg nagysádtok ittlétét, azért meg fog bocsátani Sárvölgyi úr, ha öcsém kívánatának engedve, néhány percét látogatásunkkal elraboljuk.

– Kérem, tessék helyet foglalni. Örülök a szerencsének – szólt Sárvölgyi oly szorongatott hangon, mintha a torkát fojtogatná valami láthatlan kéz.

– Ugye nagy fiú lett ebből a Dezsőből, nagysád? – szólt Loránd Bálnokházyné és Melanie közt foglalva helyet, míg Dezső Sárvölgyivel szemközt ült le, ki folyvást nem bírta róla szemeit levenni.

– Nagy és szép fiú – bizonyítá Bálnokházyné. – Milyen kicsiny volt még, mikor Melanie-val együtt táncolt!

– S milyen féltékeny volt bizonyos emberekre.

Énnél a szónál hárman is vetettek intő tekintetet Lorándra, hogy „ne tovább!”: Bálnokházyné, Melanie és Dezső. Milyen indiszkrétek ezek a falusi emberek!

Különösen Dezsőnek igen megnehezült az ilyen bevezetés után kellemetlen mondókájához hozzákezdeni.

Loránd pedig valóban jókedvre volt hangolva. Az a látvány, hogy tegnapelőtti kedvese milyen ünnepélyes piperével készült megülni azt a napot, melyen szegény nyomorult, eldobott szeretője magát főbe lőni tartozik, olyan humort keltett szívében, aminek lehetetlen volt szavaiban meg nem érzeni. Csak azért is ezt folytatta.

– Tessék elhinni! A bohó fickó még rám is féltékeny volt. Majd megölt. – Pedig mi nagyon hívek vagyunk az emlékeinkhez. Dezső meg nem foghatta, micsoda bolondság ütközött a bátyjához, hogy ez most őt Melanie-val együtt ilyen hamis helyzetbe akarja hozni. Talán jó volna a tárgyhoz látni és félbeszakítani ezt a beszédet.

Bálnokházyné arcán felismerhető volt bizonyos megvetéssel határos gúny, midőn Lorándra tekintett; mintha azt akarná mondani: „Tehát csakugyan győzött a próza a becsületérzés poézise felett? Megél az ember halála napján túl is, csak kellő flegmával bírjon hozzá? Szégyen a futás, de hasznos; hanem hát így is csak meg vagy te ölve.”

Ezt a gúnyt majd mindjárt elűzzük erről a szép arcról.

– Tisztelt nagysádtok! – szólt Dezső hideg nyugalommal. – Az illendő tisztelgésen kívül is, mely nagysádtok látogatására hozott, van egy indok, mely kötelességemmé tette, hogy idejöjjek. Számot kell nagysádtoknak arról adnom, hogy nagysádtok ügyvédje miért nem jött ma ide vissza, s miért nem is fog egy ideig visszajönni.

– Az istenért! Csak nem érte valami veszély? – kiálta fel ideges ingerültséggel Bálnokházyné.

– Óh, afelől legyen megnyugodva, nagysád; ő ép, egészséges, csupán az a változása történt, hogy jelenleg kelet helyett nyugat felé utazik nagy sietve.

– No, és mi oka lehet arra?

– Az indok, mely őt innen eltávolítja, meg kell vallanom, hogy én vagyok.

– Ön-e? – csodálkozék Bálnokházyné.

– Ha megengedik nagysádtok, s türelmük van hozzá, messze kell kezdenem a történetet, mely e sajátszerű végzetet felvilágosítja.

Loránd vette észre, hogy Melanie-t nem nagyon érdekli az, hogy Gyáliról mit beszélnek. Közönyös iránta; hiszen már vőlegénye.

Tehát elkezdett neki szépeket mondani; magasztalta szép hajfürtjeit, eleven arcszínét s egyebeket, amiknek magasztalásához ingyen lehet hozzájutni. Míg

szeretője volt, addig nem mondta neki, hogy milyen szép. Érthetett belőle. Akinek hízelgünk, azt már nem szeretjük.

Dezső pedig folytatá az elkezdett történetet.

– Éppen ma tíz esztendeje annak, hogy Pozsonyban az országgyűlési fiatalságot az írott országgyűlési napló terjesztése miatt üldözőbe vették. Csupán egyet nem bírtak megtudni, azt, hogy ki adta át eredetileg a leírandó első példányt a többieknek, míg egyike az illető legközelebbi barátainak azt el nem árulta.

– Régi dolgok már ezek, kedves öcsém – szólt fitymáló hangon Bálnokházyné.

– Következéseik azonban mind e mai napig kihatottak, s én nagyon kérem nagysádtokat, hogy hallgassák végig e történetet, s azután mondjanak ítéletet fölötte. Nagysádtoknak szükséges megismerni az embereiket.

(Óh be ártatlan gyerek ez a Dezső! Egyébiránt nem is sejti, hogy az, akiről ő beszél, Bálnokházyné leendő veje.)

– Az, akit barátja elárult, Loránd bátyám volt, s aki barátját elárulta, az volt Gyáli.

– Az nem bizonyos – szólt Bálnokházyné. – Ilyen eseteknél a látszat és a szenvedély szemüvege gyakran csal. Az is meglehet, hogy Áronffy urat más valaki árulta el, tán *valami könnyelmű asszony,* akinek „uramöcsém” minden titkát kifecsegte, s aki azt megint odább adta nagyravágyó férjének, hogy az saját érdemei szaporítására használja.

– Bizonyosan tudom, hogy állításom helyes – feleselt Dezső –, miután *egy nagylelkű úrhölgy,* ki nemtőként őrködött bátyám felett, ez árulásról magas állású férje által értesülvén, erről Lorándot sajátkezűleg írt levélkében értesíté.

Bálnokházyné ajkába harapott. A méltatlan magasztalás is a szívig hat. Ő volt az a nagylelkű nemtő, kinek Dezső nevezte, s az a könnyelmű asszony, kinek maga nevezte magát. A prókátor jól érti a visszavágást.

Melanie szerencsére nem hallá ezt, mert ugyanakkor Loránd azzal a természeti csodával mulattatá, hogy milyen különös az, hogy mikor még a kisasszony Topándynál volt, a jácintok olyan szép tündércsengettyűs virágfüzérek voltak, s egy hét múlva milyen sunda bogyófüzérek vannak azok helyén. Hogy tudnak *a virágok* ilyen hirtelen elváltozni?

– Jó – mondta Bálnokházyné. – Tehát engedjük meg, hogy mikor Gyáli meg Áronffy urak kisdiákok voltak, akkor egyik a másikra árulkodott. S mi történt azután?

– Én valóban csak ma éjjel óta tudom azt, ami történt. Akkor este éppen látogatóban voltam Lorándnál, s Gyálit is ott találtam nála. Tréfálni látszottak. Arról enyelegtek, hogy a búcsútáncvigalmon ki legyen a táncosa annak az igen tiszteletreméltó hölgynek, ki nagysád kíséretében gyakran látható volt, s kinek a jó szíve és annak megfelelő áldással halmozott termete mellé azon igen méltánylandó hajlama is vala, hogy igen szeretett táncolni. A két ifjú diák azon vitázott előttem, hogy ki fog a tante-tal táncolni.

– Persze mint „szerencse” fölött.

– Természetesen. Egyik sem akarván a másiknak előnyt engedni, végre azt határozták, hogy a sorsra bízzák az eldöntést; az asztalon hevert egy darabka papír; egyetlen írószer, ami Loránd szobájában található volt, miután a többit, házmotozástól tartva, éppen akkor mind elégeté. E darabka lilaszín papírt szakíták kétfelé, s arra írt mindenki egy nevet, azt kalapba veték, s engem szólítottak fel, hogy húzzam ki az egyiket. Én kihúztam, és Loránd nevét olvastam le róla.

– El szándékozik ön még azt is mondani, hogy bátyja hogy mulatott aztán ezen a táncestélyen? Melanie még nem hallotta.

– Nem szándékozom erről a napról többet beszélni, s egyszerre tíz évet fogok ugrani. Hanem annyit az érdekfeszítés elve ellen sietek kimondani, hogy a kihúzott névjegy nem a tante-val való táncra szólt, hanem a Loránd és Gyáli közötti összeütközés által eredményezett *amerikai párbaj* sorsjegye volt.

Dezső nem vette észre, hogy Sárvölgyi arcán a rezes foltok hogy kigyulladtak e szóra: „amerikai párbaj”, s azután hogy halványodott el megint egyszerre.

– Megálljon csak, kedves öcsém – szólt közbe Bálnokházyné –, mielőtt folytatná, engedjen egy kérdést. Szokás-e társaságban „még meg nem történt” párbajokról beszélni?

– Igenis szokás, ha valamely párbaj az egyik fél gyáva magaviselete miatt lett lehetetlenné.

– Gyáva magaviselet miatt? – szólt Bálnokházyné, szúró tekintetet vetve oldalvást Lorándra. Ez neked szól.

Loránd pedig éppen akkor azt mesélte Melanie-nak, hogy tegnapelőtt éjjel, ahogy a szép holdvilág rásütött a zongorára, mely azon módon nyitva maradt, ahogy a kisasszony hagyá, egyszerre csak halk tündéri hangok kezdenek el ömledezni a zongorából. Hanem biz az nem volt szellem, aki a billentyűkön játszott, hanem a Cipra fehér házi menyétje, mely éjszakai pillangókat vadászva, végigfutott rajtuk.

– Igenis – szólt Dezső Bálnokházynénak válaszolva –, egyike a vívás feltételeit elfogadott feleknek oly magaviseletet tanúsított ez alkalommal, mely őt minden tisztes társaságból kizárja. Gyáli a saját neve helyett is Lorándét írta utánzott kézírással a cédulára.

Bálnokházyné hitetlenül pittyeszté ajkát.

– Hogy lehet ezt bebizonyítani?

– Úgy, hogy én nem vetettem a tűzbe azt a két sorsjegyet, mint Gyáli hivé, hanem helyette a lehozott táncrendet; a két cédulát pedig eltettem, és megtartottam mai napig, sejtve, hogy e kiszámított ravaszságnak tán fontosabb oka is lehet.

– Megbocsát ön. De itt egy igen súlyos vád van emelve egy távollevő ellen, aki nem védheti magát, s akit eszerint a legelső, legközelebbi embernek kötelessége védeni, bárha a kímélet félretevésének árán is. Van arra valami bizonyság, valami autentikus tanúság, hogy az ön által tartogatott cédulák, melyek közül az egyik

hamisított, valóban azonosak ama sorsjegyekkel, amikből ön éppen a hamisítottat húzta ki?

Bálnokházyné nagyon a végletig ment, midőn egy férfinak igazmondási hitelességét veté a kétség latjára; hanem nagyon megjárta vele. Prókátorral volt dolga.

– Kétségtelen az az azonosság, kedves jó rokonom, miután e két cédula nem más, mint két összeillő darabja ugyanannak a levélkének, amiben Loránd jószívű nemtője őt tudósítá Gyáli árulásáról; a cédulák túlsó oldalán most is ott van e nagyon tisztelt hölgy kézírása; dátum és vízjegy rajta.

Bálnokházyné keble lihegett a dühtől. Ez a huszonhárom éves ifjú olyan nyugodtan teszi őt semmivé, mint ugyanakkora darab papírt, amilyenről szó van.

Dezső csendesen vette elő tárcáját, s bontogatá ki a végzetes jegyzékeket.

– Jól van, elhiszem – lihegé Bálnokházyné, kinek képe a nyolc kacskaringós huncutkával a homloka körül olyan volt e percben, mint egy szép Medúza-fő, melynek kígyói önarca felé fordultak vissza. – Elhiszem, amit mond. Nem kételkedem felőle – s azzal fölkelt a pamlagról, s az ablakba vonult.

Dezső is felállt erre székéről, látva, hogy az ülés fel van oszlatva, hanem annak a vágyának mégsem állhatott ellent, hogy szívének összegyűlt keserűségét valaki előtt ki ne öntse, s ha már a nagyságos asszony neheztel, a kisasszony haszontalanságokról fecseg Loránddal, tehát egyedüli hallgatójához kénytelen egyenesen szavait intézni: Sárvölgyihez, ki mint egy megigézett, most is ülve marad, s folyvást Dezső arcán függ tekintete. A félelemmel, iszonyattal itatott tekintet nem bír megválni attól, amitől retteg.

– És ez az ember engedte legkedvesebb barátját tíz évig a halál gondolatával kelni és fekünni; engedte őt idegen házaknál bujdokolni, kerülve anyja ölelését. Nem jutott neki egyszer is eszébe, hogy azt mondja neki: élj tovább, ne üldözd tenmagadat; gyermekek voltunk, játszottunk; tréfát űztem veled…

Sárvölgyi kékült, zöldült.

– Uram! Ön keresztyén férfi, ki Istent hisz, és bízik azokban, amik szentek; mondja ön, van-e a pokolnak elég kínja, mely egy ilyen módon lerombolt ifjúságért elég bűnhődés legyen?

Sárvölgyi remegve iparkodott magát felemelni ingadozó kezével. Nem hitt egyebet, mint hogy most végórája ütött.

– Nincs – felelt meg magának Dezső. – Ez ember az utolsó napig tartogatta gyűlöletét, s midőn az utolsó évforduló napja eljött, még fölkereste áldozatát, hogy figyelmeztesse őt iszonyú fogadására. Óh, uram, ön nem tudja talán, mi rettentő végzet ez a mi családunkban: Így halt meg nagybátyám, így hagyott el bennünket szeretett jó atyám, ki oly jó, oly nemes szívű volt, s ki egy keserű pillanatban, családi boldogsága közepette önkezével oltá ki életét. Éjjel, lopva vittük ki őt a temetőbe. Ima nélkül, áldás nélkül tettük le a kriptába, ahol ő már a hetedik volt; s azon éjjel nagyanyám őrjöngve átkozá meg azt, ki a nyolcadik helyet elfoglalja a véráldozatok sorában.

Sárvölgyi arca úgy vonaglott, mint egy galvanizált halotté. Dezső azt hivé, a nagy részvét hatotta meg a kegyes férfiút, s annál hevültebben folytatá.

– És ez az ember tudta azt jól: ismerte családunk szerencsétlen balvégzetét, és hidegvérrel vezette oda barátját a nyolcadik koporsóhoz, a megátkozott koporsóhoz: „Feküdjél bele!”

Sárvölgyi ajkai úgy rebegtek, mintha azt akarná mondani: „Irgalom! Ne beszélj tovább!”

– Vele jött egész a halál kapujáig; ő volt, aki azt a sötét ajtót kinyitá előtte; ő kérdezte tőle kötekedve: meg van-e töltve a pisztoly, midőn Loránd kezébe fogta azt a vigadók közepett; ő hívta fel fogadásra, fogadásra a hitszegő!, hogy ki merie üríteni a töltött fegyverből a baráti áldomást!

Sárvölgyi sápadtan emelkedék föl e rémes jelenet előtt. Mintha Áronffy Lőrinc maga jött volna ide elmondani saját halála történetét gyilkosának.

– Ekkor én egyik kezemmel megfogtam Loránd kezét, másikkal e nyomorult szemébe tartám átkozott hamisítása tanújeleit. A rossz lelkiismeret azt tanácsolá neki, hogy fusson. Én utolértem, torkon ragadtam…

Sárvölgyi ijedt hörgéssel rogyott vissza székébe, míg Bálnokházyné előrohanva az ablakmélyedésből, indulatosan kérdezé „És megölte őt?”

Dezső magas tekintettel nézett rajta végig, s nyugodtan felelt:

– Nem. Csak kivetettem a becsületes emberek közül.

Lorándnak kéj volt e három arcot nézni, míg testvére beszélt.

A néma düh, mely Bálnokházyné arcát hevíté, a vonagló rémület a halálos ellenség vonásain vetekedtek egymással, hogy melyik töltse el nagyobb gyönyörrel szívét.

Hát Melanie? Mit érzett ő ez elbeszélés alatt, mely azt az embert, kihez sorsát kötendő volt, ily sáros alakban mutatá be? Loránd szemének az ő arcára is volt figyelme.

Az ifjú lyánkát nem annyira a mese tárgya ragadá meg, mint a mesemondó. Dezső ez indulat hevítette arccal még egyszer oly szép fiú volt, mint különben. Minden vonása nemes szenvedélytől volt megvilágítva. Ki tudja, talán gondolt olyasmit a szép leány, hogy bizony talán Gyálihoz nem is lesz kedves dolog nőül menni ily botrány után, talán visszatért emlékébe egy-egy töredék a pozsonyi szép napokból, mikor Dezsővel olyan sokat sóhajtoztak egymás mellett. Az a fiú akkor nagyon szerelmes volt szép húgába. A bátyjánál szebb és kedélyesebb is. Talán erre gondolt, ki tudja azt?

Annyi bizonyos, hogy mikor Dezső a nagyságos asszony kérdésére nyugodt megvetéssel azt felelte: „Kidobtam őt, nem öltem meg!”, akkor Melanie arcán bizonyos ragyogás volt észrevehető, s e ragyogás nem abbeli örömében támadt, hogy mátkáját nem ölték meg.

Loránd észrevette ezt, s sietett a mosolyt elrontani.

– Bizony megölted volna te azt, Dezső pajtás, ha szerencsédre a te jó őrzőangyalod, a *kedves Fánny,* közbe nem jő, meg nem ragadja kezedet, s azt nem mondja: „Ez a kéz az enyim, ezt be ne szennyezd!”

Melanie arcáról aztán eltűnt a mosoly.

– És most legyen ön ítélő bírám, uram – szólt Dezső, egyenesen Sárvölgyihez intézte szavait. – Mit érdemelt tőlem ez az ember, ki ily ravasz csalással, ily hideg kegyetlenséggel akart megölni, kárhozatra vinni, az élő Isten ellen föllázadó tettre bírni egy olyan szívet, melyben az enyimmel közös vér lüktet? Van-e jogom ez embert kiűzni mindenünnen, ahol a napfényen meg mer jelenni, mindaddig, amíg oda nem kényszerítem, hogy éjszaka járjon, mikor nem látják, s idegenek között, akik nem ismerik; hogy olyan kegyetlenül megöljem őt erkölcsileg, mint ahogy meg akarta ő ölni Lorándot? – Bűnöm-e ez?

– Az istenért, Sárvölgyi úrnak valami baja van! – kiálta fel hirtelen Bálnokházyné.

És valóban Sárvölgyi oly sápadt volt: lábai alig bírták, de azért nem rogyott össze. Kezeit hátradugta, nehogy észrevegyék reszketését, és még mosolyogni törekedett.

– Uraságod – szólt tétova hangon, mely gyakran megtagadta szolgálatát –, ámbár nem mondhatok ellene, mégis igen rossz időben és helyen mondta el kifakadásait. Ez a kisasszony Gyáli úrnak jegyese, – s ma kézfogóra készültünk itt.

– Szívemből örülök, hogy azt megakadályoztam – szólt Dezső, anélkül, hogy megzavarodnék e fölfedezésre. – Azt hiszem, hogy jó szolgálatot teszek rokonaimnak olyankor, midőn azon lépésnél visszatartom, mely őket az örvénybe buktatná.

– Önebben remekelni tud – szólt gúnyos keserűséggel Bálnokházyné. Gondolt reá, hogy hasonló közbenjárással neki is szolgált – éppen most tíz esztendeje. – Minthogy tehát olyan jól sikerült önnek ezúttal bennünket az örvényből kiszabadítani, tán még azt a szerencsét is remélhetjük, hogy itt maradnak önök velünk ezt a kárba ment kézfogói lakomát barátságosan elkölteni?

Már ezt a cinizmust a vándorélet köszörülte Bálnokházyné kedélyén.

Ez egyenes felszólítás volt arra, hogy mehetnek már a látogatók.

– Igen le vagyunk a szíves meghívás által kötelezve – bókolt rá vissza Loránd, hasonló édes hanggal fizetve –, de otthon is várnak reánk.

Dezső helyén találta visszaadni Lorándnak az iménti szolgálatot.

– Mégpedig szívek, akiket nem szabad megbántani.

– Óh, akkor nem kívánjuk elrabolni önöket – folytatá habzó epével Bálnokházyné. – Üdvözöljék nevünkben is a kedves Ciprát és a kedves Fánnyt. Mi e derék lyánkákat igen nagyon szeretjük, s önöknek csak szerencsét kívánhatunk hozzájuk. Az Áronffy-címer is rátalál ezáltal magyarázatára: a félhold alakú jegy az egyiknél fog jelenteni egy patkót, a másiknál egy kiflit. Agyő, kedves Loránd! Agyő, kedves Dezső!

Azok karöltve távoztak el, s siettek Topándy házához vissza. Dezsőt Bálnokházyné utóbbi kirontása egészen jókedvre hangolta. Ez volt az első, amin viselt dolgai előadását kezdte Topándy előtt. Bálnokházyné gratulált az Áronffy-címernek a „patkó”-hoz és a „kifli”-hez; a cigányleányhoz és a pékleányhoz.

Hanem Loránd nem nevetett rajta: – milyen feneketlen mély haragnak kell e nő szívében őiránta lenni, hogy így kitörhetett! És nincs-e igaza a nőnek, aki azt kívánta az ifjútól, hogy ölelje át, s így átölelkezve rohanjon vele az örvénybe, a gya-

lázatba, a halálba, a kárhozatba, ha tud igazán szeretni; s nincs-e joga annak most kigúnyolni őt, ki a szenvedély regényes bűnei elől megfutamodott, s engedte őt egyedül elbukni?

Asztal fölött azután elregélte Dezső Topándy előtt, miket mondott Sárvölgyiéknél. Úgy ragyogott az arca, mint akármelyik fiatal suhancé, ki első párbajával eldicsekszik.

Hanem a hatást, melyet meséje előidézett, éppen nem bírta megérteni. Topándy arca egyre meghatottabb lett, elkomolyult, gyakran Lorándra nézett. Egyszer aztán ő is bátyjára nézett, s nagy bámulatára az éppen akkor törlé könynyes szemeit zsebkendőjével.

– Te könnyezesz? – kérdé Dezső.

– Hova gondolsz? A homlokom törülgetem. Csak mondd tovább!

Midőn az asztaltól fölkeltek, Topándy félrehívta Lorándot.

– Ez a fiú nem tud arról semmit, amit én neked beszéltem?

– Éppen semmit.

– Tehát nincs is sejtelme arról, hogy ez órában apja gyilkosának a szívében forgatta meg a kést?

– Nincs. Ne is tudja ő ezt meg soha! Kétféle misszió jutott reánk: boldognak lenni és bosszút állni. Együtt egyikünk sem viselheti mind a kettőt. Ő boldognak lenni indult; szíve tele van édességgel: ártatlan, gyanútlan, lelkesült; ő legyen boldog; ne mérgezze meg napjait olyan kínzó gondolat, mely engem pihenni nem hágy: – a bosszúra elég vagyok én magam, s hozzá tetőtől talpig keserű. A titkot csak mi tudjuk és nagyanyánk s maga a farizeus. Mi majd bevégezzük a számadást a boldog emberek nélkül.

XXIII. Az örömnek napja

– Most siessünk vissza a *tiedhez* – szólt Loránd másnap reggel öccséhez. – Nálam végeztünk már.

Dezső nem kérdezte, hogyan végeztek, de könnyűnek vélte kitalálni. Ez Loránd és Topándy között könnyen véghezmehetett; ő a leány fogadott apja, Lorándnak csak őelőtte kellett mindent felfedeznie, amit a várt katasztrófa napja előtt elhallgatnia olyan szomorú joga volt.

Nem is sejtheté Dezső, hogy a „végeztünk” szó arra a látogatásra vonatkozik, amit Sárvölgyi házánál tettek együtt. Hogy jöhetett volna ő arra az eszmére, hogy Melanie, kit Gyáli menyasszonyául mutattak be neki, még egy hét előtt Loránd egész lelkét oltárfénnyel töltötte be?

Ez a fény bizony kialudt.

És ha nem sikerült is Lorándot megölniök, bizony holt embert csináltak mégis őbelőle. Olyan holt embert, aki jár-kel, beleavatja magát a világ ügyeibe, mulat és nevet: – csak ő maga tudja, hogy mikor halt meg, s mennyi idő múlt el ezóta.

Dezső ejtett ki előtte annyit, hogy: „Mikor?”

Ő mindig Ciprát értette.

Loránd könnyűvérrel felelt

– Majd ha visszatérünk.

– Honnan?

– A te menyegződről.

– Hisz azt mondtad, hogy a tiednek meg kell előznie az enyimet.

– Már megint fiskáliskodol! – pattogott rá Loránd. – Én a terminust nem az egzekúcióra tűztem ki, hanem a levátára. Az én incattusom elébb van megidézve, mint a tied; ez volt a kívánságom, mármost a te dolgod, hogy hamarább keresztül vidd a magad ügyét a sokféle fórumon, mint én az enyimet. A te szívügyed liquidum debitum, három nap alatt brachialiter egzekválhatod a jelzálogosodat.

– Ez szépen meg van magyarázva. Hát a te házasságod hosszabb előkészületeket igényel?

– Sokkal hosszabbakat.

– Mi akadály lehet Cipránál?

– Amit te nagyon jól tudsz. Az, hogy Cipra – még pogány. Már pedig a házassághoz legelső dolog, ami nálunk megkívántatik: a keresztlevél. Azt tudod jól, hogy Topándy ezt a szegény leányt mindeddig a vadon gyermekének nevelte. Így őt nem mutathatom be anyámnak. Most már meg kell ismernie a vallás fogalmait meg egy kis a-b-ab-ot, amennyi egy falusi asszonynak kell; – azt pedig tudhatod, hogy ebbe sok hét beletelik. No hát azt be kell várnunk.

Dezsőnek el kellett ismernie, hogy Loránd kifogása alapos.

S talán nem is tréfált Loránd. Talán gondolt arra, hogy ez a szegény leány őt egész lelkével szereti, s boldog fog lenni akkor is, ha e darabokra tört szívet neki

ajándékozza. De nem szólt neki ezúttal semmit. Cipra látta őt ama levél fölött kétségbeesni; a hű szerető leányra nézve csak gúny lett volna, ha szívének bálványa a következő pillanatban *csupa dacból* nyújtja neki kezét, s míg ő forró szerelmét nyújtja, az csak hideg bosszút ád érte vissza.

El kell elébb ennek csillapodni. Hadd térjen minden kedély a régi árapályba vissza.

Aközben igen jó iskola lesz Dezső házassága. Ő elveszi Fánnyt. A fiatal pár mézeshetei alatt Lankadombot meglátogatja; a szerelem példája jó tanító; – aztán – a temető is kizöldül tavasszal.

A két ifjú pontosan visszatért délre Szolnokra.

És onnan azután haza.

Óh, az az édes otthon! Az édesanya házánál otthon! Sok víg házat összejár az ember, ahol jól mulatnak; a dicsvágy palotákban is részelteti néha; maga is rak magának fészket, saját házat épít; – de még akkor is valami édes bűbáj fogja el szívét, mikor abba a csendes hajlékba belép, ahol az édesanya oltalmazó keze megóvott minden gyermekkori emléket, hogy mindent úgy találjon, ahogy régen-régen elhagyta, és lássa, érezze, hogy amíg ő egy életszak változó eseményeit keresztülélte, addig az a szerető szív annál a percnél maradt el, s a közbeesett idő annak az egy álló percnek örök élvezése volt csak.

Ott vannak még a gyermekkori játékok sorba rakva; az ember úgy szeretne újra leülni közéjük és játszani velük; ott vannak a megviselt gyermekkori könyvek, az ember úgy szeretné azokat újra elolvasni s megtanulni újra, amit régen elfelejtett, s ami akkor olyan nagy tudomány volt.

Loránd egy boldog hetet töltött otthon. Ez idő alatt Fánnyt hazavitte Fromm mama Pozsonyba.

Miután Dezső megkérte Fánny kezét, úgy illett, hogy a menyasszonyt a szülői háztól vigyék el.

Egy hét múlva aztán útnak indult az egész Áronffy család a menyasszonyhozásra, csak az örömanya maradt otthon.

A Fürstenallée-i kis emeletes házban még mind a régi arcok várták őket, csakhogy tíz évvel mind megvénülve. A hintó ajtaját még mindig az öreg Márton szaladt kinyitni, csakhogy már az ő mozgó bóbitája is fehér volt, mint a kakadué. Fromm papa is ott várt az ajtóban, de már vendégei elé szaladni nem tudott, mert fél karját és lábát megütötte a guta; csak úgy támaszkodott egy hosszú, csontos fiatalemberre, kinek nagy fáradságába került a nőni sehogy nem akaró néhány szál szőrt a felső ajkán kegyetlen kenőcsökkel bajuszformába sodorintani. Rá lehetett benne ismerni Henrikre; a jó fiú olyan örömest mosolygott volna, de az az átkozott kifent bajusz nem engedte a száját nagyon széjjelvetemedni.

– Hozta isten! Hozta isten! – hangzott minden oldalról. Fromm papa nyújtotta ép karját az öreg mamának; Henrik ugrott a nyakába Dezsőnek; Márton legény pedig odasomfordált Loránd mellé, s könyökével megtaszítva, tréfás oldalkacsintással monda neki:

– No, ugye nem lett semmi baj belőle?

– Nem ám, öreg. S azt mind ennek a jó botnak köszönhetem – szólt Loránd, előadva köpenye alól Márton legény vándorbotját, melynek szép ezüstfogantyút csináltatott az eddigi kutyalábszárcsont helyett.

Az öreg magánkívül volt örömében, hogy ereklyéjére így rágondoltak.

– Igaz-e az – kérdezé mohó szemhunyorgatással –, hogy az úrfi ezzel a bottal két zsivánnyal küzdött meg? Dezső úrfi írta.

– Nem, öreg, csak eggyel.

– Azt leütötte vele?

– Nem lehetett, mert elszaladt. Most hát kijártam a vándorévet, s visszaadom a botot köszönettel.

De nem az ezüstfogantyú volt az, aminek Márton legény olyan nagyon örült. Vitte a boltba a visszakerült botját, mint valami trófeumot, s mesélte a legényeknek, hogy Loránd úrfi ezzel a pusztán három zsiványt vert a földre. Nem adta volna azt az egy botot egy egész Mecklenburgért, tele mindenféle bottal.

Az öreg Fromm nagymama is megvan még, s nagy dicsőségül számítja be, hogy a századik pár harisnyát éppen ma végezte be Fánny stafírungjához.

S akit legutoljára hagytunk, a mindig szebb, a mindig kedvesebb Fánny! Mintha egy örökkévalóság óta nem látták volna egymást Dezső nagyanyjával!

– Tehát mégis a mi leányunk fogsz lenni!

És valamennyien úgy szeretik Dezsőt, alig lelik helyét.

– Milyen szép férfi lett! – magasztalja Fromm nagymama.

– Milyen jó ember! – dicséri őt Fromm mama.

– Milyen okos ember! Milyen nagytudományú ember! – dicsekszik Fromm papa.

– S milyen izmos fickó! – szörnyűködik Henrik; elbámulva azon, hogy más gyerek is megnőtt azalatt, amíg ő. – Emlékezel-e még, mikor első este úgy az ágyba vágtál? Ej de haragudtam rád akkor!

– Emlékezel-e rá, mikor első este eldugtad a perecet Henrik számára? – mond a nagymama. – Ej de elpirultál akkor!

– Emlékezel-e rá – szól közbe Fromm papa, ép kezével kettő helyett is hadonázva –, mikor legelőször németül szóltál hozzám? Ej de nevettem rajtad akkor!

– Hát énrám emlékezel-e? – szólt Fánny, tréfásan fonva kezét vőlegénye karjába.

– Mikor itt először megcsókoltál – enyelg vele Dezső, ragyogó szemébe tekintve.

– Ej de féltél tőlem akkor!

– Hát arra emlékezel-e – szól érzéstele hangon az ifjú –, mikor itt az ajtófélnek dűlve álltam, s te odajöttél hozzám titkomat kicsalni? Óh be megszerettelek akkor!

Loránd odalép hozzájuk, s mind a kettőnek vállára téve kezét, sóhajtva mond:

– Bocsássatok meg nekem, hogy ily sokáig utatokban álltam!

Erre aztán mindenki szeme megtelik könnyel; ki-ki tudja, hogy miért jön az.

Fromm papa elragadtatva kiált fel:

– Óh, milyen boldog vagyok, én istenem! – s aztán, mintha sokallná ezt a boldogságot magától, nekiförmed Henriknek.

– Csak te volnál már más! De nézze, kedves fiamuram! Nem lett belőle semmi, fuit negligens! Ha most ő is úgy tanult volna, ezóta archivarius volna. Archivarius! Ezt akartam belőle csinálni. Milyen szép titulus! Egy archivarius! Aztán mi lett belőle: maradt asinus! Quantus asinus! Péket kellett belőle csinálnom. Nem akart más lenni, az ostoba, a perversus homo. Most aztán semmi más, mint egy pistor!

Ez alapos vádakra szegény Henrik óhajtott volna szégyenében egyenesen a föld alá süllyedni, mely óhajtása ugyan nemcsak a földszint lakók, de a pinceboltban dolgozó péklegények ellenmondásával is találkozott volna.

Loránd aztán pártul fogta sógorát.

– Ne bánd, Henrik! Így legalább mind a két családban van egy-egy mihaszna ember, aki nem tud egyebet, mint kenyeret produkálni: én vagyok a paraszt, te a pék; én cséplem a búzát, te megsütöd kenyérnek; a magas uraságok hadd lakjanak jól büszkeséggel.

Erre aztán a magas uraságok közös jókedve helyreüté a társalgást. Fromm papa is kibékült lassankint sorsával, hogy bizony Henriknek csak jobb mégis az apja üzletét folytathatni. Hiszen annyiban megvan az öröme, hogy a másik gyermeke mégiscsak tekintetes asszony lesz.

Dezső számára még az öröm is fenn volt tartva, hogy hajdani rektor professzorával találkozzék: ez volt a menyasszony részéről a násznagy. Most is olyan katonás magatartása volt még az öregúrnak, most is oly nyers hangon kiabált, és most is oly őszintén szerette Dezsőt és a két családot, mint hajdan. A divat is utolérte ízlését, amennyiben akkor minden ember olyan csonka orrú csizmákat viselt, hogy még ő is meg lehetett vele elégedve, s bár a serdülő fiatalság kezében még akkor is eltörte a hegedű nyakát, de mindamellett e puritán elve nem akadályozá, hogy Fánny menyegzőjén kivilágos-kivirradtig sort ne táncoljon az érettebb fiatalsággal.

Dezső részéről Loránd volt a násznagy.

E hivatalos állásánál fogva neki kellett a vőlegény balján állani, midőn az menyasszonyának az oltár előtt holtig tartó boldogságot esküszik, s egy hű kezet kap ajándékba, mely az övét még a halálban sem fogja elereszteni. Ő dicsérte meg legelébb a menyasszonyt, amiért olyan bátran és hangosan elmondta azokat a szavakat a pap után, amiken a leányok hangja úgy meg szokott reszketni. Ő emelt legelső poharat a boldog pár egészségéért; ő nyitotta meg az első táncot a menyasszonnyal; és aztán egy nappal később ő vezette be kézen fogva szülői házába, ő mondta neki:

– Lépj be, kedves ángyom, ebbe a házba, ahonnan a te szelíd képed űzte el az örök gyászt, öleld meg ezt a rád váró jó anyát, ki fekete ruháját ma cserélte fel először azzal a kék színnel, amiben boldognak ismertük! Gazdagabb hozományt még nem vitt ara vőlegénye házához, mint te a mienkhez. Isten áldjon meg érte!

És Loránd nem is tudta azt, hogy mennyit tett titokban éppen őérte ez a gyöngéden szorító kéz.

Az ilyen tettek jutalma az, ha sikerülnek, és rejtve maradnak.

– A gyermekek hadd éljék boldog heteiket falun! – Ez volt az öreg asszonyság véleménye. – Különben is szokjanak hozzá, hogy maguk gazdái legyenek.

Hanem ez indítvány mind Dezső anyja, mind Fánny részéről legélénkebb ellenzésre talált. Azt ugyan helyeslék, hogy a nyarat falusi magányukban töltsék: Dezső onnan is eljárhat hivatalos teendőiben; hanem az édesanya olyan szépen tudott könyörgeni, hogy hagyják őt gyermekei mellett; ő nem fogja örömeiket zavarni: víg lesz, együtt kacag velük, hiszen lám kék ruháját is felvette már, s e kérése oly forró támogatásban részesült az ellenállhatlan meny részéről, hogy az a másik kettő: a nagyanya és Loránd végre meg hagyták ingattatni magukat, s beleegyeztek, hogy ő maga tehát maradjon Dezsőékkel.

– Hanem mi ketten távozzunk innen – súgá a nagyanya Lorándnak.

Ő már vette észre, hogy Loránd arca sem illik a csendélet alakjai közé.

Az ő vígsága csak mások számára való; a nagyanya szemeit nem lehet megcsalni.

Mikor azok odabenn el voltak saját boldogságukkal foglalva, az öregasszony megfogta Loránd kezét, s anélkül, hogy mondanák egymásnak, hogy hová, együtt lementek a kertbe, a kert mellett folyó patakhoz, a patak partján épült szomorú házhoz.

A kripta ajtaját tíz év alatt ismét befutotta a folyondár; a jelmondatot nem lehetett már olvasni a zöld levéltől. A két borókafa összehajolt a kupola fölött örökzöld gallyaival.

Itt megálltak, egymás keblére borulva.

Mennyit mondhattak el egymásnak: némán, egy szót nem ejtve! És mennyire megérthették egymás néma gondolatait! Körül mély csend van; de odabenn, a bezárt, berozsdásodott, folyondárral benőtt ajtón belül, mintha valaki kocogtatna láthatlan ujjával, figyelmeztetve az öregebb fiút; hogy még egy nagy adósság lefizetve nincsen!

Egy óra múlva visszatértek a házba.

Ott lármás öröm csevegő hangjai fogadták őket. Úr és cseléd örült, vidult.

– Én most sietek odább – szólt Loránd anyjához.

– Hová?

– Lankadombra vissza.

– Új örömet fogsz hozni nekem?

– Igen. Új örömet neked, anyám. – És neked is – szólt öreganyja kezét megszorítva.

Az értette, mi van e kézszorításban.

A gyilkos még él. – A számadás még nincs befejezve! Loránd megcsókolta a boldog rokonokat; kezet csókolt anyjának, nagyanyjának. Az öregasszony vele ment a kocsiig; ott megcsókolá homlokát.

– Eredj!

És ebben a csókban nehéz, kötelességrovó áldás súlya volt. Eredj – és állj bosszút!

XXIV. A bolond tréfa

Hagyjuk a boldogokat örülni!

Kövessük azt a másik ifjút, kiben mindaz az édes tetterő, ami egy viszontszerető szívet a boldogság eksztázisába meríteni képes lett volna, keserű szenvedéllyé változott át, mely képes egy viszontgyűlölő lelket a kárhozatra üldözni.

Este volt, midőn megérkezett Lankadombra.

Topándy nagyon várta már. Ciprát nem is engedte hozzá jutni. Vitte magával abba a laboratóriumba, ahol együtt szoktak és egyedül tanakodni emberek és természet felől.

Az öregúr rendkívül jókedvűnek látszott, ami nála rendesen az izgatottság jele volt.

– No, öcsém – mondta tenyerébe csapva –, most vagyok már benne abban a hínárban, amibe belekívánkoztam. Mindig óhajtottam a vármegye tömlöcével megismerkedni valami érdemteljes ostobaság végett; most végre sikerült valamit elkövetnem, ami célomhoz juttat.

– Ugyan?

– De ugyan ám! Legalábbis két esztendőt fogok ülni. Hahaha! Olyan bolond tréfát csináltam, hogy magam is tökéletesen meg vagyok vele elégedve. Persze becsuknak érte, de már az mindegy.

– Mit tett, bátyám, megint?

– Hallgasd csak, hosszú krónikája van ennek. Legelébb is azon kell kezdenem, hogy Melanie hugád már férjhez ment.

– Hát jól van.

– Hiszen csak neki legyen jó, nekem jó. De ezen fordul meg az én fátumom is; azért csak hallgass türelemmel végig minden apró-cseprő mendemondát, amint azt Borcsa asszony Ciprának, Cipra meg énnekem elmesélte, s ami mind hozzátartozik az illusztrációhoz.

– Hallgatom – szólt Loránd leülve, s föltette magában, hogy igen közönyös arcot fog mutatni, mikor Melanie férjhezmeneteléről beszélnek előtte.

– Tehát: amint ti elmentetek innen, még nem is tudták eltávozástok hírét, midőn Bálnokházyné azt mondta leányának: csak azért is, most már csak dacból is nőül kell menned Gyálihoz: hadd lássák ezek az emberek, mennyit adunk az ő rodomontádjaikra. Azzal levelet írt maga Gyálinak, hogy rögtön térjen vissza Lankadombra, mutassa meg magát; itt tárt karokkal várják. Az Áronffy testvérektől ne ijedjen meg! Merjen a szemük közé nézni mint illik előkelő úrhoz! Az ellen, hogy inzultálni találják, biztosíthatja magát egypár jó zsebpisztollyal. Olyat hordjon mindig a zsebében, s aki óriás termetével meg akarja riasztani, annak tartsa az orra alá. – Gyáli meg is jelent nemsokára ismét a faluban, s nagy osztentációval kucsírozott itt alá s fel az ablakom előtt, maga hajtván a lovakat, s a dámák ülvén hátul; mintha nekem remélne azzal legnagyobb bosszúságot tehetni. Hát én meg

azt mondtam rá, hogy: ha ti meg vagytok vele elégedve, nekem semmi közöm hozzá. Úgy látszik, hogy mai világban a dámáknak az a férfi tetszik, akit leköpnek, kidobnak, kirúgnak! Ők tudják, miért. Én nem rontom a gusztusukat.

Föltettem magamban, hogy csak azért sem teszek semmi bolondot. Okos ember fogok lenni. Kontemplatív bölcsészettel szemlélem a világ bolondságát, s legfeljebb azt az okos tréfát követem el, hogy elébbi végrendeletemet, melyben Melanie húgomat tettem örökösömül, s mely a megye levéltárában és a káptalanban van letéve, semmivé teszem egy másik végrendelet által, melyet itthon tartok magamnál, s melyben a hugámról egy szó említés sincs téve.

A lakodalom nagy ünnepélyességgel ment végbe.

Sárvölgyi nem sajnálta a költséget ezúttal. Azt hitte, hogy engemet fog boszszantani vele. Aki csak kapható ismerős volt a környékből, mind összecsődítette; még én is kaptam kőnyomatú meghívójegyet a menyegzőre. Tessék.

Topándy előkereste tárcájából a velin nyomtatványt, s odanyújtá Lorándnak.

„Tekintetes Topándy úr kedves öccsével, Áronffy Loránddal együtt szívesen meghívatik Melanie leányom és Gyáli József úr menyegzőjére, tek. Sárvölgyi úr házához. Özv. Bálnokházy Emília udv. tanácsosné.”

– Felét tartsd meg magadnak!

– Köszönöm. Az egész sem kell.

– No, tehát aznap éppen vasárnap volt. Sárvölgyi kiválasztotta, hogyan kerül legolcsóbba az egész falu népét ünnepélyes köntösbe felöltöztetni. Ő is harangoztatott, a pap is harangoztatott; minden ablak, ajtó tele volt kíváncsi bámulókkal, kerítésen, kútágason leste a sok siheder, hogy mi lesz itt mindjárt. Én is kiültem a tornácra, és onnan néztem.

Megindult aztán a hintók hosszú sora. Elöl a vőlegény Sárvölgyivel, a násznaggyal pompás bársonymentében, hattyúprémmel, kócsagos kalpaggal; utánuk a menyasszony a nyoszolyólyánnyal; fehér atlaszruha volt rajta, s ha nem csalódom, igen sok színpadi ékszer.

Loránd közbevágott türelmetlenül:

– Bátyám azt hiszi tán, hogy én mindezt meg fogom írni valamely divatlapnak, hogy így tudósít még az öltözetek részleteiről is.

– Angol regényíróktól tanultam: ha az ember meg akar valakit arról győzni, hogy története való, és nem mese, a külsőségeket apróra leírja, hogy arról láthassák, mennyire szemtanú volt. – No de a lovak sallangjának leírását mégis elengedem.

Tehát amint a hosszú konvoj végigrobog ünnepélyes díszléptetben az utcán, akkor kanyarodik be az utca túlsó végén egy úticséza négy forspontos lóval, elöl egy megyei hajdú a kocsis mellett, hátul két úr, egy sovány meg egy köpcös.

Amint ez a fogat a nászmenettel találkozik, a sovány úr megállíttatja a kocsiját, s rákiált Sárvölgyi kocsisára, hogy az is hozza nyugvó helyzetbe a járművét.

Ezzel a sovány úr leugrik a csézából, a kövér úr utána, a hajdú is utánuk, s odamennek a vőlegényhez.

– Ön Gyáli József? – kérdi minden titulálás nélkül a sovány úr.

– Én vagyok – szól az, bosszús negéddel nézve végig a porlepte férfin, s meg nem foghatva, mi jogon bátorkodik valaki őt ilyenkor megállítani s ily röviden szólongatni, mikor hattyúprémes mente van a nyakában.

A sovány úr pedig megfogta a hintó ajtaját, s ily szókat mondott a vőlegénynek:

– Ugyan, uram, van önnek lelke?!

A mi kedves barátunk meg nem foghatta, hogy micsoda újmódi neme ez a jónapkívánásnak, valakitől útközben azt kérdezni, hogy „van-e lelke?”

A sovány úr pedig mindenáron ezt látszott meg akarni tudni!

– Ugyan! Van az úrnak lelke?

– Micsoda?

– Van az úrnak lelke: egy ártatlan hajadont oltár elé vezetni abban a helyzetben, ami az öné?

– De kicsoda ön, és hogy mer engem megtámadni?

– Én Daruszegi Miklós főszolgabíró vagyok, és jövök önt fel- és letartóztatni a bécsi cs. k. fenyítő törvényszék határozata következtében, mely az udvari kancellária útján megyénkhez megküldetett azon utasítással, hogy ön több rendbeli hamisítás és csalás miatt, in flagranti, ott, ahol találtatik, elfogattassék; semmi jótállás el nem fogadtatván.

– De, uram!

– Semmi ellenvetésnek hely nem adatik. Ön már Bécsben tudta jól, hogy minő vád alá van helyezve, s egyenesen azért jött le Magyarországba, hogy ha hirtelen egy birtokos hölggyel összekelhet, majd tán a primae nonus becses személyét megvédelmezi, amiben egyébiránt csalódott volna. És most újra kérdem öntől, volt önnek lelke a börtönajtóban magával akarni rántani egy ártatlan hajadont?

– Szegény Melanie! – suttogá Loránd.

– *A szegény* Melanie persze elájult, *a szegény* udvari tanácsosné magánkívül volt dühében, *a szegény* Sárvölgyi sírt mint egy gyermek, *a szegény* vendégek szaladtak vissza a házhoz, s a *szegény* vőlegénynek le kellett szállni a felkendőzött lakodalmas hintóból, s ugyanabban a hattyúprémes kosztümben átszállásolni a szolgabíró sáros csézájára; ott ugyan adtak rá egy porköpönyeget, hogy eltakarhassa magát, hanem azért a kócsagtollas kalpag csak a fején maradt közbámulatra.

Én igazán megsajnáltam szegényeket! Fájt a szívem értük. Hanem azért úgy látszik, hogy túléltem ezt a fájdalmat is. Csak már az utcán ne történt volna! Énnyi ember szeme láttára! Csak már legalább én ne láttam volna! Hogy lehetne valami regényes verzióját adni a katasztrófának. De milyen prózai kimenetel! Egy vőlegény, kit elfognak oklevélhamisításért, stellionatusért, filoutériáért a templomajtóban, a bársonyjelmezben! – Azóta aztán roppant sok tréfa sült ki a mi kedves barátunkra, amit a Hohenstein, Weitenau stb. fejedelmek rovására elkövetett, s még inkább néhány könnyen hívő tőkepénzesére, kikkel e magas urak nevében üzleteket kötögetett. Énnek a tragédiája bizony be van fejezve.

– Eszerint Melanie mégsem lett az ő neje? – szólt Loránd. – És eszerint Melanie nem ment férjhez?

Topándy megcsóválta a fejét.

– Türelmetlen publikum vagy, öcsém. Pedig azért sem sietek az előadással. Be kell várnod, míg egy pohár ürömesszenciát leküldök a torkomon, mert arra, amit most fogok elmondani, ha rágondolok is, felkeveredik a gyomrom.

Csakugyan nem tréfált: a sok kemikália közül előkereste azt a palackot, melyben az ürömlél állt, s egy pohárkával megivott belőle. Azután Lorándnak is töltött.

– Igyál te is!

– Nem ihatnám én, bátyám – szólt Loránd más gondolatokkal eltelve.

– De igyad ki e poharat, ha mondom; mert addig nem beszélek tovább! Amit mondani fogok: erős méreg. Ez az antidotum.

Loránd ivott hát, csakhogy hallja, mi történt tovább.

– Tehát, kedves öcsém, attól a gondolattól válj meg, hogy Melanie még nem nő; mert Melanie igenis két napra rá férjhez ment, és megesküdött – Sárvölgyivel.

– Ah! Ez tréfa! – kiálta Loránd hitetlenül.

– Persze, hogy tréfa: csakhogy nagyon bolond. Ki is venné az ilyesmit komolyan? Sárvölgyi tréfált, mikor azt mondta Bálnokházynénak: „Asszonyom, a botrány megvan. A kisasszony se nem leány, se nem asszony. A kárral még a gúny is együtt jár. Kegyetek a világ előtt meg nem fognak jelenhetni többet ilyen skandalum után. Nekem van egy jó gondolatom: mi úgyis egyezkedésben vagyunk egy jószág felől, csapjunk fel egymásnak, s akkor megvan az egyezség; – együtt marad a jószág is, a vételár is.” – Bálnokházyné is tréfált, mikor azt mondta leányának: „Kedves Melanie, nyakig estünk az iszapba, ne válogassunk nagyon a kézben, mely bennünket onnan ki akar húzni. Loránd vissza nem jön többet, Gyáli megcsalt bennünket, de az csak cserébe esett; mert viszont mi is megcsaltuk őt ezzel a mesével a megnyert uradalomról, amelyben csak egy ember hisz még: ez a becsületes Sárvölgyi. Ha hozzámégy, úriasszony fogsz lenni; ha nem mégy, jöhetsz velem vándorszínésznének. Egyúttal amazokon is bosszút állunk, mert ők Sárvölgyit is gyűlölik. Aztán elvégre Sárvölgyi igen kedves ember.” – Aztán bizonyosan Melanie is tréfált, mikor harmadnapra az oltár előtt azt mondta a papnak, hogy az egész világon csak egyetlenegy ember van, akit érdemesnek tartson szerelmére, és az Sárvölgyi.

– Én elhiszem, hogy ez mind tréfa volt; – hanem így történt.

Loránd eltakarta arcát kezével.

– Igenis tréfa, ocsmány, émelyítő, vérkeverő tréfa! – tört ki Topándy haraggal. – Az a leány, akit úgy szerettem, kit gyermekemül tartottam, ki bálványa volt előttem annak, amit női tisztaságnak képzelnek: odaveti magát leggyűlöltebb ellenségemnek: egy undok hullának, kinek teste-lelke élve megrohadt már. Hiszen ha megtörve jön hozzám, s azt mondja: „Én hibáztam!”, még mindig tárt karral fogadtam volna vissza, nem kellett volna így befertőztetnie azt az érzést, amivel én gondoskodtam róla. – Óh, barátom, nincs undorítóbb tárgya a kerek világnak, mint egy nő, aki meg tudta magát utáltani!

Loránd hallgatása helyeslé ez ítéletet.

– Most következik aztán az a bolond, amit én elkövettem. Azt mondtam: „No, ha ti mind tréfáltok, hát hadd tréfáljak én is!” A házam éppen tele volt víg cimborákkal, akik segítettek káromkodni. De hát mit ér a káromkodás? Ekkor nekem egy bolond ötletem támadt. Azt mondtam: ha ti lakodalmat tartatok odaát, én is azt fogok tartani itt. Emlékezel rá, hogy volt kinn a tanyán egy vén, csonkafülű szamaram, amin a juhász szokta az esett birkák bőreit behordani, s amit cselédeim elneveztek csúfondárosságból Sárvölgyinek. Aztán volt egy szép harmadfűre menő telivér csikóm, amit Melanie maga választott ki hajdan, hogy az az ő nevét viselje. A szamarat és a csikót felöltöztettem vőlegénynek és menyasszonynak, egyik részeg pajtás felöltözött barátnak, s ugyanakkor, midőn az igazi Sárvölgyi és Melanie húgom esküvőre mentek, én az udvaromban e két állat személyében kiparódiáztattam e szertartást.

Loránd elszörnyedve riadt fel.

– Ez bolond gondolat volt, én magam is elismerem – folytatá Topándy. – A vallási szertartásokat kigúnyolni! Ezért ülni fogok legalább két esztendeig a vármegyén; nem is védelmezem magamat; rászolgáltam, kiállom. Tudtam én azt akkor is, amikor ez eszeveszett tréfát végrehajtottam, hogy mi lesz majd annak a jutalma, de ha mindazt, ami jó van az Északi Vadászkutya csillagörvétől le a vincellérbogár szárnysmaragdjáig, nekem ígérték volna is, s viszont mindennel, ami onnan lefelé a föld közepéig pokolnak képzelhető, megfenyegettek volna is, mégis megtettem volna, ha már kigondoltam. Nekem pokolbeli bosszúállás kellett: ez az volt. Hogy mennyire az volt, azt észre lehetett abból is venni, hogy a kortyondi fráterek, amint kijózanodtak, mind szétiramodtak a háztól, s azóta egypártól már levelet is kaptam, hogy ne áruljam el, hogy ő is itt volt akkor. Csak azt szeretem, hogy te nem voltál akkor itten.

– És én sajnálom, hogy nem voltam itt. Akkor ez nem történt volna meg.

– Ne mondd azt, öcsém! Ne állj magadról jót! Nem tudod te, mit éreztél volna akkor te is, ha láttad volna, hogy halad egy szekéren az, akit bálványoztunk, azzal, akit úgy gyűlölünk. Nekem az eszemet forgatta az ki helyéből. És most mégis olyan iszonyú ürességet , érzek lelkemben. Ez a leány nagy helyet foglalt el abban. Érzem, hogy nekem magamnak még jobban fáj az, hogy ily triviális tréfát követtem el a nevén, az emlékén. Hanem hát már ez megtörtént, s vissza nem csinálhatjuk. Elkezdtük a gyűlöletet, s magunk sem tudjuk, hol fogjuk azt bevégezni. Most beszéljünk másról! Azalatt, míg én ülni fogok, te átveszed gazdaságom vezetését, és itt maradsz.

– Itt maradok.

– Hanem elébb egy nehéz dolgon kell általesned.

– Tudom.

– Dehogy tudod. Minek akarsz engemet mindig kitalálni? Nem tudhatod te azt, amire én gondolok.

– Cipra…

– Nem egészen ő az. Hiszen az is jutott eszembe, hogy egy fiatalembert és egy fiatal leányt hogyan hagyjak itt magukra egyedül. Hanem e tekintetben megvannak a magam szillogizmusai. A fiatalembernek vagy van szíve, vagy nincs. Ha

van szíve, akkor vagy távol tartja magát a leánytól, vagy ha megszerette, nem kérdi, ki volt apja, anyja, mit hozott magával, őérte magáért megbecsüli a ritka értéket: a hű asszonyt. Ha nincs szíve, a leány lássa: legyen neki több! Őrizze meg magát! Ha egyiknek sincs szíve, hát akkor történik, ami mindennapi eset a nap alatt. Ugyan ki búsult rajta valaha? Ebbe én nem szólok bele. Aki elismeri magáról, hogy állat, semmi más: annak is igaza van; aki feljebbvaló lénynek tartja magát, embernek, nemesembernek, annak is igazat adok, s aki angyal akar lenni, az is lehet következetes. Szeretőddé tedd-e a leányt vagy hiteseddé, az kettőtök dolga; attól függ, hogy melyik kategóriájába akarjátok magatokat osztályozni a természetrajznak. Azt mondja-e az egyik: „Én, ménszamár, veled akarok a bogácson együtt legelni, óh szép szamárvemhe!” vagy azt: „Én, férfi, istened akarok lenni, óh asszony, ki téged üdvezít!” Ez, mint mondám, ízlés és fogalom dolga. Rátok van bízva. Hanem sokkal nagyobb aggodalom van itten. Nem vetted észre, hogy itt Lankadomb körül roppant sok rablás történik?

– Talán nem több, mint másutt; csakhogy mi a más bajáról nem tudunk.

– Nem úgy van; ez a mi környékünk valóságos góca egy messze elágazó rablóbandának, aminek működését én rég ideje nagy figyelemmel kísérem. Ezek a mocsárok itt körültünk igen alkalmas menedéket adnak azoknak, akik a világot kerülni szeretik.

– Van az mindenütt. Szökevény cseléd, tolvaj pásztor, szegénylegények, akik belátogatnak a tanyákra egy ital bort, szalonnát, kenyeret kérni; én is elégszer találkoztam velük, tárcámból annyit adtam nekik, amennyit nekem tetszett, s békével odább mentek.

– Itt másokról van szó. Cipra többet tudhatna erről, mint én, ha beszélni akarna. Az a sátoros had, amelytől őt magamhoz váltottam, szüntelen itt lappang körülöttünk, s gonoszabb, mint a híre. Tetteiket nagyon el tudják titkolni, igen ravaszok és vigyázók. Nem szorulnak az emberi társaságra, el tudnak telelni a nádasban: éppen ezért sokkal nehezebben megejthetők, mint a mi gavallér betyárjaink, akik a rablott jószággal a csárdába sietnek mulatni. Engem sohasem mertek megtámadni lakásomon, mert tudják, hogy elfogadásukra készen állok. Hanem közvetve mégis gyakran megadóztattak. Mikor Cipra egyedül utazott valahová, őt igen sokszor kirabolták. Te magad tanúja voltál ily esetnek. Nekem az a gyanúm van, hogy az a rablóvajda, aki Ciprával ott a csárdában küzdött, Ciprának saját apja volt.

– Az bizony meglehet.

– Cipra mindig bedugta a szájukat egypár száz forinttal, s aztán békében maradtak. Lehet, hogy fenyegette is őket arra az esetre, ha engemet bántani találnának. Meglehet, hogy ővégette kíméltek bennünket eddig. De az is meglehet, hogy valami más okuk is van Lankadombot üzletük középpontjának tartani, mint amiket eddig elmondtam. Emlékezel rá, hogy azon a pisztolyon, amit akkor attól a rablótól elvettél, Sárvölgyi címere volt?

– Mit gondol, bátyám?

– Azt gondolom, hogy ez a Sárvölgyi az egész zsiványbandának az orgazdája.

– Honnan jön erre az eszmére?

– Onnan, hogy olyan igen kegyes ember. Azonban ne kutassuk most ezt! Egész elmélkedésemnek a vége az, hogy mielőtt azt a hosszú ülést meg kell kezdenem, mely nem portretírozás végett fog velem megtörténni, szeretném a nyakunkról lerázni ezt a gyanús hadat.

– Hogyan?

– Fel kell perzselnünk azt az ó-kazlat, amiről már sokszor mondtam, hogy télen-nyáron laknak benne.

– S hiszi, bátyám, hogy azzal el vannak űzve a környékünkből?

– Bizonyosan tudom. Ez a faj gyáva. Ha valahol megizenik neki a háborút, onnan eltakarodik, csak addig mer garázdálkodni, amíg tapasztalja, hogy félnek tőle. Valóságos farkastermészet. Széttép, ha védetlenül kaphat, de egy égő csóvával csapatostól elkergetheted. A kazlat fel kell égetnünk.

– Azt eddig is tehettük volna, de nehéz a hozzáférhetés a régi tőzegbányák miatt.

– Amiket még farkasvermekkel is szaporítottak veszedelmes szomszédaink, úgyhogy puskalövésnyire nem lehet a kazalt megközelíteni.

– Én sokszor akartam odamenni, de ön nem eresztett.

– Ok nélküli vakmerőség lett volna. Azok, akik ott tanyáznak, a közeledőt biztos rejtekből lövöldözhetik le, mielőtt ez nekik valamit árthatna. Egyszerűbb tervem van annál. Mi ketten felülünk a csónakra, végigevezünk a csatornán, s mikor a kazal ellenébe értünk, messzehordó röppentyűkkel felgyújtjuk azt. A kazal az enyim; tovább nem kiadó: tessék kinek-kinek más szállást keresni.

Loránd azt mondta rá, hogy jó lesz; amit Topándy akar, ő beleáll. Izenjék hát meg a háborút a zsiványoknak, nem bánja. Még aznap este csendes holdvilágnál le is csónakáztak a mocsár belsejébe; Loránd maga intézte a löveget, s oly szerencsés volt, hogy a legelső röppentyűje a kazal oldalába fúródott, s nemsokára mint egy égő piramid, lobogott fel az ócska szénahalmaz a mocsár közepette. A két ostromló rég haza is érkezett már, míg a lángoló gúla a tájt messze bevilágítá; egyszer aztán szétcsapott a láng, millió szikrát lövellve az égbe, s az égő kazal zsarátnakát szétszórta a vizeken a forgószél. Bizonyosan az elrejtett lőpor vetteté azt fel.

Akkor éppen senki sem volt benne otthon. Egy hang sem hallatszott az égés alatt, csupán a felriasztott farkasok üvöltése körös-körül.

XXV. Amíg a zene szól

Lankadombon is megváltozott a világ rende. Amaz elhírült botrány óta Topándy háztája olyan csendes, még vendég se járja; ellenben Sárvölgyi házánál minden este mulatság van: hajnalig szól a zene.

Akarják mutatni, hogy ők vígan vannak.

Sárvölgyi kezd hírre kapni a cigányvilágban. A zene vándorai kezdik a házát azon boldog azilumok közé számítani, amiket a szomszéd város bandái is fölkeresnek, s egyik banda a másik kezébe adja a kilincset.

A fiatalasszony szeret mulatni, s a férj örül, ha kedvét keresheti: – tán egyébre is spekulál amellett? Mindig kész dőzsölő is akad elég, ki nem válogatós benne, hogy kinek a borát issza, csak jó bor legyen.

Maga Sárvölgyi egyébiránt nem hagyja magát életrendszeréből kizavartatni; ő tíz óra után rendesen eltűnik a társaságból, s megy az áhítatnak s aztán az álomnak leróni adóját.

Neje ott marad édesanyjának felügyelete alatt, és így igen jó kézben.

Egyébként is Sárvölgyi nem kiállhatatlan férj; sem gyöngédsége, sem féltése jeleivel nem üldözi fiatal nejét.

Valóban úgy tesz, mint aki e házasság által csupán áldozatot akart hozni, csak egy ártatlanul meggyalázott szerencsétlen leányt kívánt felebarátilag megszabadítani a kétségbeeséstől.

Jó tett volt, barátság, semmi egyéb.

Sárvölgyi hálószobáját egy előtornácszerű vakfolyosó választja el a többi lakrészektől, mely téglával levén kirakva, ide szokták a zenészeket elhelyezni, azon tudvalevő ok miatt, minthogy a barna művészek nagyon szenvedélyes kedvelői a bagórágásnak.

E hiányos beosztásból aztán nemcsak az a baj származik, hogy a háziúr egész éjjel hallgathatja ágyában fekve azokat a szebbnél szebb valcereket és mazurkákat, amiken a felesége táncol, hanem még az is, hogy kénytelen levén a táncteremből hálószobájáig a cigányokon átlépkedni, azok által annyi hálálkodásban részeltetik, hogy csendes visszavonulásával nagyon is felötlő zajt okoz, ami aztán mind rá, mind nejére, mind vendégeire nézve nagyon kellemetlen.

Eleget csitítja a barna fiúkat: ne hálálkodjatok, ne csókoljatok kezet, nem utazom sehová; de azok már egyszer nem engedik magukat a gratulálásból kiveretni.

Különösen egy vén, félszemű cimbalmos, kinek a fél szeme be van kötve (éppen csak ma érkezett a bandához), ez nem engedi magát lerázatni; elfogja a háziúr kezét, összevissza csókolja minden ujját, minden körmét:

– Csókolom azt az aranygyűrűs kisujját! Csókolom azt a parancsolatot osztogató ujját! Csókolom azt a borravalót osztogató tenyerét! Az Isten fizessen meg még azért is, amit nekünk adni szándékozik; sokasítsa el a famíliáját, mint a se-

regélyeket a mezőn; bokáig járjon az aranyban, ezüstben; olyan legyen az élete, mint az eresztett méz; ha pedig meghalálozik…

– Jól van, jól bolond dade – szabódék Sárvölgyi –, elég volt már az áldásod. Eredj, majd Borcsa asszony ád egy pohár bort érte.

De a cigány nem engedte magától így elvonatni a szót, még a hálószobájába is utána tolakodott a nagyságos úrnak, rányitva erőszakosan az ajtót, s bedugva rajta bozontos fejét.

– Ha pedig az Isten elszólítja az árnyékvilágból…

– Eredj a pokolba, ne hálálkodj tovább!

De a cimbalmos csak nyomta befelé az ajtót, s utána furakodott kegyes jóltevőjének.

– Aranyos szárnyú angyalok gyémántos szekérben…

– Takarodol most mindjárt! – rivallt rá bosszúsan Sárvölgyi, s bot után nézett, hogy a tolakodó hízelgőt kiverje a szobájából. Abban a percben az, mint a párduc, egy szökéssel odaugrott, egy kezével torkon ragadta, másikkal hegyes kést szegzett a mellének.

– Jaj! – hörgé a megtámadott – ki vagy? Mi kell?

– Ki vagyok? – morgott vissza a fenevad, mint mikor előképe a vadonban a martalék nyakát átfogva tartja fogaival. – Én vagyok a Kandúr, a megveszekedett Kandúr! Láttál-e már veszett kandúrt? Én az vagyok! Hát nem ismersz már?

– Mi kell?

– Mi kell? A te csontod, a te bőröd kell nekem. A te fekete véred kell nekem. Te haramia! Te rabló!

S azzal lerántá szeméről a köteléket: nem volt a másik szemének sem semmi baja.

– Ismersz-e már, hóhér?

Kiáltani hiába lett volna. Künn a leglármásabb zenét húzták; senki sem hallotta volna a segélyordítást. Más oka is volt a megtámadottnak csendesen viselni magát.

– De hát mi bajod velem? Mit vétettem én neked? Miért támadsz meg engem?

– Mit vétettél? – szólt a támadó, s úgy csikorgatta a fogait, hogy Sárvölgyit a reszketés állta el bele. Borzasztó hang ez az emberi fogcsikorgatás. – Mit vétettél? Még azt kérdezed? Még te kérdezed? Hát nem raboltál-e ki, he?

– Én raboltalak ki? Legyen eszed! Bocsásd el a torkomat! Látod, hogy úgyis kezedben vagyok. Beszélj okosan! Mi történt rajtad?

– Mi történt rajtam? Tedd magadat, no! Mintha nem láttad volna tegnapelőtt este azt a szép illuminációt. Mikor a berekben leégett a kazal, s aztán a puskapor szétrúgta a tüzet, hogy nem maradt ott egyéb a bolond Kandúr számára, mint egy nagy fekete verem.

– Azt láttam.

– Azt te gyújtottad fel! – kiálta, magasra emelve villogó kését a fenevad.

– Nono, Kandúr! Legyen eszed! Miért gyújtottam volna én fel?

– Azért, mert más senki sem tudhatta, hogy az én pénzem oda van eldugva. Ki tudhatta volna azt, hogy nekem pénzem van, más, mint te, aki a fűzfásban mindig

beváltogattad tőlem a bankót aranyra, ezüstre; egy kis bankóért adtál egy ezüstöt, egy nagy bankóért egy aranyat. Mit tudom én, melyik mennyit érhetett. Te tudtad, hogy én pénzt gyűjtök. Te tudtad, hogy hogyan gyűjtöm, azt is tudtad, mire gyűjtöm. Mert megmondtam. Leányom van egy nagyságos úr házában, akiből ott bolondot űznek. Hercegasszonynak nevezik, amíg letéphették a virágát, s akkor eldobják mosogatórongynak. Azt akartam kiváltani! Azt! Volt már egy fazék ezüstöm, egy köcsög aranyam. Azt akartam, hogy elviszem magammal Törökországba, Tatárországba, ahol pogányok laknak, s lesz belőle igazi hercegasszony, cigány hercegasszony! Ölök, rablok, házat török addig, amíg tele nincs fazék ezüsttel, köcsög arannyal. Kell az a cigánykisasszonynak menyasszonyi ajándékra. Nem hagyom itt nektek, fehér pofájú porcelánnemzetség! Elviszem oda, ahol nem mondják azt: „Térj ki, cigány! szaladj, cigány! csókolj kezet, egyél dögöt, cigány! Cigány!” – Add elő a pénzemet!

– Kandúr!

– Ne tátogj! Ne is fáraszd a szádat! Egy fazék ezüstöm, egy köcsög aranyam add elő!

– Jól van, Kandúr, a pénzed meg fogod kapni. Egy fazék ezüstöt, egy köcsög aranyat. Hanem mármost hagyj szóhoz jutnom! A pénzedet nem én vittem el; a kazalt nem én gyújtottam fel.

– Hát ki?

– Hanem azok odaát.

– A Topándy meg az úrfi?

– Bizonyosan. Tegnapelőtt este láttam őket csónakkal a csatornán a mocsárnak indulni, s mikor ismét visszatértek, már akkor a kazal lánggal égett. Puska volt mind a kettőnél; de én egy lövést sem hallottam, tehát nem vadászni jártak.

– A devla verje meg pokolvarral mind a kettőt!

– Az úgy van, Kandúr; a leányod utána bolondult annak az úrfinak; bizonyosan kivallotta neki, hogy az apja kincseket gyűjt; az úrfi aztán elvette a leányt is meg a pénzt is; majd az üres fazekat vissza fogja adni.

– Akkor azt megölöm!

– Mit mondtál, Kandúr?

– Megölöm, ha száz lelke van is. Ezt már megígértem neki régen, mikor legelőször találkoztunk. De most inni akarok a véréből. S láttad a vén szelindeket is, hogy ott volt a rablásnál?

– Topándyt? Fusson ki a két szemem, ha nem láttam! Ketten voltak, senkit sem vittek magukkal, még kutyát sem; itt eveztek el a kertek alatt. Sokáig néztem utánuk, s megvártam, míg visszajönnek. Minden szentek úgy legyenek hozzám kegyelmesek, ahogy igazat mondok!

– Akkor megölöm mind a kettőt!

– De vigyázz magadra! Azok fogas vadállatok.

– Mit? Ha én akarom, egész csapatom van. Ha akarom, fényes nappal elpusztítom az egész falut. Ti nem tudjátok még, hogy ki az a Kandúr!

– Óh, én jól ismerlek, hogy ki vagy, Kandúr – szólt Sárvölgyi, nyájasan cirógatva a rabló barna pofáját. – Hiszen mi régi jó ismerősök vagyunk. Nem te vagy a

felelős azokért, amiket tettél, bizonyára, hanem a társadalom. Az emberiség volt ellenedben a támadó, te csak védted magadat, ahogy védhetted. Azért én mindig is pártfogód voltam, Kandúr.

– Ne bölcselkedjél itt most nekem! – riadt közbe mérgesen a rabló. – Nem bánom én, akármi vagyok is. Zsivány vagyok. Nekem tetszik ez a név.

– De te nem aljas célból raboltál, látod-e, hanem azért, hogy leányodat a bűn örvényéből kiszabadítsd. A cél magasztos volt, Kandúr. Aztán megválogattad, kitől végy el valamit.

– Ne mentegess engem; majd mentsd magadat a pokolban, az ördögök nagyapja előtt; annak hazudd majd ki a két szemét. Én zsivány voltam, öltem, raboltam, – papot is raboltam ki. És most is ölni akarok.

– Imádkozni fogok a lelkedért.

– Bomolj meg! Bánom is én. Terád éppen úgy hallgat az az imádság, mint énrám. Adj inkább egy marék pénzt, hogy a cimborákat összeszedhessem! Azoknak foglaló kell.

– Adok, Kandúr, adok. Ne légy haragos, Kandúr; tudod, hogy én nagyon szeretlek. Én nem vetettelek meg, mint mások. Mindig nyájasan álltam veled szóba, s gyakran megszabadítottalak üldözőidtől. Nálam nem mert volna keresni senki.

– Ugyan ne papolj már, hanem adj pénzt!

– Jól van, Kandúr. Tartsd a süvegedet!

Sárvölgyi egy erősen belakatolt vasszekrényhez lépett, s annak lakatjait egyenkint fölnyitogatva, felemelé nehéz ajtaját, a gyertyát maga mellé helyezve a székre.

A rabló szemei kápráztak. Ott sok fazékra való ezüst volt felhalmozva.

– Hát melyikből adjak? Az ezüstből vagy a bankóból?

– Az ezüstből – suttogá a rabló.

– Tartsd hát a süvegedet!

Kandúr két kézre fogta báránybut süvegét mint egy zsacskót, s azalatt kését fogai közé vette.

Sárvölgyi mélyen belemarkolt az ezüsthalmazba, s midőn visszahúzta abból a kezét, egy kétcsövű pisztolyt tartott a rabló orra elé, felvont sárkányokkal.

Jól volt ez elrendezve hasonló esetekre; a pisztoly a lázsiások alá eltakarva szépen.

A rabló nagyot hördülve tántorodott hátra. Azt is elfeledte, hogy a kést kikapja szájából. Úgy állt hátrahajolva Sárvölgyi előtt, a késsel fogai között, szemeit karikára felnyitva, s két kezét védelmül tartva maga elé.

– Látod – szólt Sárvölgyi nyugodt hangon –, most lelőhetnélek, megtehetném. Egészen hatalmamban vagy. Hanem hát lásd, hogy én neked igazat mondok! Tartsd a süvegedet, és fogd a pénzt!

Azzal letette a pisztolyt maga mellé, s kimarkolt egy csomó tallért.

– Verje meg a csoda a tréfáló szemeidet – nyikorgott a rabló a szájába fogott késen keresztül. – Mit ijesztgeted az embert? Csapjon beléd az istennyila!

Még most is reszketett, úgy meg volt riadva. A felvont fegyver más kezében kikergetett belőle minden bátorságot. Csak vakmerő tudott lenni a rabló, de nem bátor.

– Tartsd hát a süvegedet!

Sárvölgyi a marék ezüstpénzt odatette a rabló süvegébe.

– Most már aztán elhiheted, hogy nem féltemben biztatlak. Elhiszed-e?

– Verjen meg a! Hogy megijesztettél!

– Mármost hát hallgass ide rám, és szedd össze az eszedet!

A rabló elrakta zsebeibe a pénzt, s felhúzott szemöldökkel figyelt a beszédre.

– Azt láthatod, hogy pénzedet nem én raboltam el; mert ha én tettem volna azt: most keresztüllőttem volna rajtad két golyót, egyet a szívedbe, másikat a koponyádba; még száz aranyat is kaptam volna érte, ami fejedre ki van tűzve.

A rabló szemérmesen mosolygott, mint mikor valakit dicsérnek. Hízelgésnek vette, hogy az ő fejét száz aranyra becsülte a vármegye.

– Bizonyos lehetsz felőle, hogy nem én, hanem azok odaát vitték el a pénzedet.

– A zsiványok!

– Igazad van. Zsiványok. Még azoknál is rosszabbak. Istentagadók. A föld megtisztul, ha ők ki lesznek irtva. Olyan igazsága van, aki őket megöli, mint aki egy farkast vagy egy karvalyt lő le.

– Igaz, igaz – bólintott rá Kandúr.

– Ez a hetyke fickó, aki leányodat elcsábította, még egy másik ártatlan teremtés ellen is kiveté hálóját. Kettő kellett volna neki, egyik a jobb kezére, másik a bal kezére. Hogy aztán az üldözött ártatlan leányka a csábító elől házamhoz menekült, hogy feleségemmé lett, azok odaát halálos bosszút esküdtek ellenem. Azért, hogy egy ártatlan lelket kiszabadítottam abból a bűnbarlangból, orozva akartak már háromszor megölni. Egyszer mérget öntöttek az ivókutamba. Szerencsére elébb ittak belőle a lovak, s mind megbetegedtek tőle. Másszor veszett kutyákat eregettek el az utcán, mikor én azon jártam, hogy megmarjanak. Leveleket küldözgetnek hozzám, amiket ha fölbontanék, elsülnének a kezemben, és szétszaggatnának. Ezek a gonosz emberek meg akarnak engem ölni.

– Értem. Értem.

– Az a suhanc azt hiszi, hogy akkor az én feleségemet is odaviheti magához, s aztán egy nap ez lesz a szeretője, másik nap Cipra, a te leányod.

– Csak forrald bennem a mérget még jobban, forrald!

– Ők nem ismernek se Istent, se törvényt. Azt teszik, amit akarnak. Mikor láttad a leányodat legutolszor?

– Két hete.

– Nem láttad, hogy el van hervadva? Az az átkozott megigézte és megrontja.

– Megrontom én az ő fejét!

– Mit akarsz vele tenni?

Kandúr mutatta a kezébe fogott késsel, hogy mit akar. Szívébe döfni, és megforgatni azt benne.

– Hogyan akarsz hozzáfogni? Nappal mindig puskával jár. Úgy tesz, mintha vadászni volna. Éjjel pedig jól be van zárva a kastély, s ha észreveszik a betörést, ők is vakmerő emberek.

– Csak bízd azt énrám! Ne félj semmit! Amit a Kandúr megfog, az meg van fogva. Krakk, krakk: így fogom összeropogtatni a nyakát mind a kettőnek.

– Te ügyes fickó vagy. Lám, hozzám is milyen ügyesen be tudtál férkőzni. Éppen így bemehetnél azokhoz is; a cimborák hegedűsöknek, klarinétosoknak öltözve.

– Óh ho ho! Ne legyen arra gondod! Kétszer egy tréfát nem csinál a Kandúr. Megtalálom én, akit keresek.

– Még egyet mondok. Jó lenne, ha elébb parancsolhatnál velük, mintsem meghaltak.

– Tudom. Hogy kivallassam velük, hová tették elrablott pénzemet.

– Ne azon kezdd! Hátha azt nem fogják kivallani.

– Óh, ne félj attól! Tudom én, hogyan kell valakinek szegeket verni a körme alá, szíjjal megszorítani a fejét, hogy még az apja koporsójában eldugott kincsre is rávalljon!

– Hallgass rám! Tedd, amit én mondok! Ne sokat kutasd az elrablott pénzedet! Nem sokat ér az. Egypár ezer forint. Ha meg nem találod is: én kétannyit adok neked. Amennyit a tarisznyádba beletömhetsz. Hanem valami mást kell megkapnod ottan.

– Mit?

– Egy levelet, amelyik öt fekete pecséttel van lezárva.

– Egy levelet? Öt fekete pecséttel?

– S nehogy bolonddá tegyenek, s más valami levéllel szúrják ki a szemedet, amit te elolvasni nem tudsz, hallgass ide, micsoda címerek vannak a pecséteken! Az egyiken van egy halfarkú hableány, ki félholdat tart a kezében, ez az Áronffy-címer; a másikon van egy gólya, három búzakalásszal a lábában, ez a főbíró címere; a harmadik címere egy félkerék, amiből egy egyszarvú jön elő, ez a Nyárády-címer, a negyedik egy korona, kardos kézzel, ez az esküdt címere. Az ötödik pedig, melynek középen kell lenni, Topándy címere; ez áll egy koronás kígyóból.

A rabló utána számlálta, ujjaira szedve:

– Hableány félholddal; – gólya búzakalásszal; – félkerék egyszarvúval; – korona kardos kézzel; – kígyó koronával. Nem felejtem el. – S minek neked ez a levél?

– Azt is megmagyarázom neked, hogy fenékig belelláss a gondolataimba, s onnan ítélhesd meg, mennyire komolyan akarom azt végrehajtva látni, amit rád bíztam. Ez a levél Topándy újabb végrendelete. Míg a feleségem nála lakott, Topándy, azt vélve, hogy öccséhez fog nőül menni, vagyonát unokahúgára s annak leendő férjére hagyta, s e végrendeletét a káptalanhoz be is adá őrizés végett. Amint azonban unokahúga feleségemmé lett, új végrendeletet írt, s ezt azokkal, akiknek a címerét elmondtam, aláíratta, lepecsételteté, de nem küldte el a káptalanba, mint az elébbit, hanem otthon tartja, hogy majd a tréfa annál na-

gyobb legyen, ha mi az első végrendelettel előállunk, s akkor előkerül az utóbbi, mely amazt semmivé teszi, s a feleségemet mindenből kizárja.

– Ahá! Most látom már, milyen okos ember vagy te!

– Ha tehát mármost ez az ötpecsétes levél az én kezembe kerülhetne, s az öreg Topándy *véletlenül* meg találna halni anélkül, hogy másik testamentomot írhatott volna, hát akkor, tudod-e, mit érne az én kezemben az a kis papiros?

– Hogyne tudnám! Kastélyt, uradalmat, egész uraságot! Az mind terád maradna; a régi testamentom neked adná azt. Értem már! Látom már! Most tudom már, milyen bölcs ember vagy te. Óh, milyen okos ember vagy te, hallod-e!

– Tehát hiszed-e mármost, hogy ha énhozzám eljössz azzal a levéllel…

A rabló bizalmasan hajolt közelébb, és fülébe súgá:

– És azzal a hírrel, hogy a szomszéd *véletlenül* meghalt, és másikat nem írhatott.

– Akkor nem szükség azon aggódnod, hogy mennyi pénzed legyen ahelyett, amit elraboltak. És azután mehetsz leányostul Tatárországba, ahol senki sem fog üldözni.

– Jól van. Nagyon jól van. Bízd rám a többit! Két napnál többre nincs szüksége a Kandúrnak az ilyen munkához. Azután elkezdte az ujjaira szedni, mintha magával számolna:

– Tehát először is: kapok pénzt! – másodszor: állok bosszút! – harmadszor: viszem a Ciprát! – negyedszer: jóllakom emberhalállal! – és ötödször – megint kapok pénzt! – A munka meglesz.

A két alkuvó kezet szorított. A rabló eltávozott az ajtón, amelyen jött; Sárvölgyi ment aludni, mint ki ügyeit jól rendezé, s a folyosón húzták a cigányok a legújabb keringőt, melyen Melanie és Bálnokházyné hevült arccal lejtettek a vígan mulató társaság között.

XXVI. A szerelem babonája

Óh, mennyi felfedezésre váró titok van még a nap alatt! Könyveket írtak már a rég elmúlt népek hitregéiről; a két földsark és a napfordítók népfajainak babonáit összegyűjték a tudósok, és egyről még nem beszéltek: arról a végtelen mítoszról, ami a női szívben, a szerelem forró légkörében végtelenül él és újraszülemlik.

Óh, édes babonái a szerelemnek!

„Ha poharadból iszom észrevétlenül, s te utánam kiüríted azt, megiszod benne a szerelmemet, s úgy fogsz utánam epedni, mint én epedek teutánad: – kedvesem.”

„Ha éjjel rólad álmodva fölébredek, s vánkosomat megfordítom fejem alatt, te is oly édeset fogsz álmodni felőlem, mint én tefelőled: – kedvesem.”

„Ha hajadnak egy szálára gyűrűmet, amit adtál, rákötöm, a pohárba bocsátott gyűrű annyiszor fog ütni annak oldalára, ahány évig te szeretni fogsz engem: – kedvesem.”

„S ha én egy szálát hajamnak gyolcsruhád szegélyébe bevarrhatom, fájni fog a szíved értem, mikor azt felveszed: – kedvesem.”

„Ha a tűvel megszúrom ujjamat, rólad gondolkozva, hűtelen voltál akkor hozzám: – kedvesem.”

„Ha az ajtó kinyílik magától, felőlem gondolkoztál akkor, s sóhajtásod nyitotta ki az ajtót: – kedvesem.”

„Ha csillag fut le az égről, s nevedet hirtelen kimondom, amíg fut, rám kell akkor gondolnod egyszerre: – kedvesem.”

„Ha a katinkabogár kezem fejéről elszáll, arról tudom meg, merre jársz te most: – kedvesem.”

„Ha a meggyújtott csepű tenyeremről a magasra száll, enyim fogsz akkor lenni: – kedvesem.”

„Ha fülem megcsendül, hírt hallok felőled; ha orcám kigyullad, felőlem beszélsz akkor: – kedvesem.”

„Ha ollóm lehull, s hegyével áll meg, meglátlak nemsokára: – kedvesem.”

„Ha kontyom lehull, te fogsz megverni akkor: – kedvesem.”

„Ha öltönyöm visszájáról vettem fel véletlen, nem csalhatsz meg akkor: – kedvesem.”

„Ha a gyertya felém fut le, mást szeretsz te akkor: – kedvesem.”

„Ha gyűrűm elpattan ujjamon, te lész akkor az én halálom oka: – kedvesem.”

Minden tárgyban, minden gondolatban a szerelem mitológiája él; mint az ókor istenségei, mikkel a költők füvet, fát, patakot, tengert és egeket benépesítettek.

A virág szirma arról beszél: szeret-e, nem szeret-e, a csergő madár a háztetőn, a nehéz böjttel kiérdemelt álomlátás, a megöntött ólom a mosdó cica, mind a szerelem felől beszél: s melyik leány nem hiszi, amit beszél?

Szegény leányok!

Ha tudnák, mennyire nem érdemeljük mi meg, hogy miattunk a szerelem politeizmusával benépesítsék a prózai világot! Szegény Cipra!

Mennyire rabnője volt az ő urának!

Nagyobb rabság volt az, mint a szolga kreol lyányé, kinek minden tagja ura szolgálatában fárad: – őneki minden gondolatja szolgált annak.

Reggeltől estig semmi más, mint remény, féltékenység, gyöngéd hízelgés, reszkető aggodalom, az öröm eksztázisa, a lemondás keserve, a szenvedély lángoló őrjöngése és a hideg kétségbeesés, egymással szüntelen küzdve, egymást fölváltva, s az imádott ifjú minden szavából, minden tekintetéből új táplálékot nyerve! És azután alkonytól hajnalig újra ugyanazon küzdés, még az álomban is.

„Ha kutyád volnék, nem kellene velem így bánnod.”

Egyszer ezt mondja Lorándnak.

Pedig mindössze miért? Tán mert elment mellette úgy, hogy kezét meg sem szorítá.

Másszor meg azt:

„Ha égben lehetnék, sem volnék boldogabb!”

Talán egy futó ölelés tette ismét ily boldoggá?

Milyen kevés elég, szegény leányoknak, búra vagy örömre! Egy napon öreg cigányasszony vetődött az udvarra.

Faluhelyen nem szokás elűzni e szegény csavargókat; adnak nekik lisztet, zsiradékot, darabka szalonnát; hadd éljenek ők is.

Azok aztán mondanak érte szerencsét. Kinek ne kellene a szerencse ilyen olcsó áron?

S a cigányasszony hamis szeme olyan gyorsan észreveszi, kinek miről kell szerencsét mondani.

Hanem Cipra nem örömest állt velük szóba.

Restellte, ha valamelyik barnapiros arcszínéről, égő fekete szemeiről ráismerne, s a cselédek előtt elárulná faját. Bújt előlük, hogyha jöttek.

Azért a cigányasszony mégis észrevette a szép kisasszonyt, s meg is nagyságolta.

– Csókolom a pici lábacskáját a nagyságos kisasszonynak.

– Mit nagyságolsz engem? Nem látod, hogy én is cseléd vagyok, sütök, főzök a konyhában, felgyűrt ingujjam, két szél köténye m?

– De nem bizony. Szolgáló cseléd nem hordja olyan egyenesen a fejét, nem tudja úgy mutatni a haragját. Ha a nagyságos kisasszony rám tekint, úgy ideszorít a sarokba a két szemöldökével, mintha meg volnék vasalva.

– Hát ha ennyit tudsz, akkor azt is kellene tudnod, hogy asszony vagyok, ostoba.

A cigánynő ravaszul hunyorgott.

– Dehogy vagyok én ostoba; dehogy rossz az én szemem. Kiismerem én a vadgalambot a szelíd közül. Dehogy asszony maga, nagyságos kisasszony: csak kisasszony maga még. Sok leány szemébe, sok asszony szemébe néztem én már: tudom, milyen az egyik, milyen a másik. A leány szeme bújik, bújik a szempillák alá, mintha mindig lesből nézne, mintha mindig attól félne, hogy észreveszi

valaki; az asszony szeme mindig fénylik, mintha keresne valakit. Mikor a leány azt mondja tréfából: én már asszony vagyok, elpirul utána; asszony volna, mosolyogna. Leány bizony maga még, nagyságos kisasszony.

Cipra restellte, hogy szóba állt vele. Érezte, hogy valóban ég az arca. A nyílt tűzhelyhez sietett, ellódítva onnan a szolgáló cselédet, hogy a lángoló tűzre foghassa arca égését.

A cigánynőt még tolakodóbbá tette az, hogy zavarba hozhatta a leányt. Odafurakodott hozzá.

– Mást is látok én még, szép kisasszony. Amely leány hamar pirul, sokat búsul, sokat sóhajt. A nagyságos kisasszonynak együtt van az öröme is meg a bánata is.

– No de mármost takarodjál! – kiálta rá Cipra haragosan. Nem olyan könnyű a cigányasszonyt lerázni, ha megfogózott.

– Pedig én igen jó szert tudok ám, ami ezen segítene.

– Mondtam már, hogy pusztulj innen!

– Ami oly szelíddé teszi a vőlegényt, mint a kezes bárányt, aki mindenütt a gazdasszonya után szalad.

– Nem kellenek a szereid.

– Hiszen nem beadni való szer, amit mondok, hanem csak egy kis babona.

– Lökjétek ki már innen! – parancsolá Cipra a szolgálóknak.

– Dehogy löktök ki engem innen, leányzók; inkább ti is hallgassátok meg, amit mondok! Melyitek ne akarná azt megtudni, hogy mit kell csinálni, hogy a legény úgy meg legyen babonázva, hogy ha minden porcikája tele volna is hamisággal, mégse csaphasson el másfelé? No, te Zsuzsi, látom, hogy nevetsz neki. Hát te, Kati? Héj, láttam ám a Jóskádat, mikor a bíró leányával beszélt a kerítésen: annak se ártana ám az igézés.

A sok vihogó leánycseléd, ahelyett, hogy Ciprát megmentette volna a cigányasszonytól, még segített annak az ostromlásban. Körülfogták, elállták Ciprának is az útját, s kíváncsian lesték, mit mond majd a cigányasszony.

– Pedig ártatlan szer ám az egész, aztán nem kerül semmibe.

A cigányasszony még közelebb húzódott Ciprához.

– Mikor éjjel éjfélkor a dalimadár megszólal az ablak alatt, vigyázd meg, melyik ágon szólt; eredj ki mezítláb, törd le azt az ágat, ültesd el cserépbe, tedd az ablakodba, öntözd meg szádban hordott vízzel; mire megéled az ág, a szerető visszatér hozzád, s sohasem hagyhat el többet.

A cselédleányok nagyot nevettek a cigányasszony babonájának.

Az pedig hunyász rimánkodással tartá tenyerét Cipra elé.

– Drágalátos, nagyságos, szép kisasszony, ne sajnáljon az isten áldásából nekem is juttatni valamit!

Cipra zsebe mindig tele volt mindenféle aprópénzzel, rézgaras, hatkrajcáros, ezüst hármas, ötös, tízes, húszas, akkori idők divatja szerint; mikor az egyik embert váltóban, a másikat pengőben kellett fizetni. Cipra belemarkolt, s aztán a tenyerébe fogva elkezdett válogatni az érmekben, hogy meglelje köztük a rézpénzek legkisebbikét, a váltó krajcárt, koldusnak való alamizsnát.

– Óh, aranyos nagyságos kisasszony – hálálkodott a cigányasszony. – Nekem is van otthon egy ilyen nagy eladó leányom nem ilyen szép, mint maga; de éppen ilyen magas. Annak is van vőlegénye, el is venné mentül elébb.

Cipra már az ezüstpénzek között kezdett válogatni.

– De nem veheti el, mert nincs annyi pénzünk, hogy a papnak meg tudjunk fizetni.

Cipra meglelte már az ezüstpénzek között a legnagyobbikat, s azt adta a cigányasszonynak.

A cigányasszony úgy eláldotta érte! Fizesse vissza az Isten szép vőlegénnyel, holtig tartó szerelemmel!

A cigányasszony aztán továbbsertepertélt a háztól.

Cipra pedig elgondolkozva dúdolta magában szöveg nélkül azt a nótát: „Cigányasszony volt az anyám”.

Cipra úgy elgondolkozott magában.

Olyan ékesen szóló a gondolat! Ha a nyelv mind el tudná azt beszélni, amit a néma lélek saját magának elmond!

„Miért vagy olyan, amilyen vagy?”

„Vagy volnál a másé, vagy volnál az enyim, vagy ne láttalak volna soha!”

„Vagy szeretnél te is engem, vagy ne szeretnélek én se téged!” „Vagy hideg volnál, vagy meleg volnál, csak ilyen langy ne volnál!”

„Ha elmennél mellettem, rám se néznél, elfordulnál: úgy is jó volna; – ha mellém ülnél, magadhoz vonnál, boldoggá tennél; – de te jössz, szemembe mosolyogsz, kezemet megszorítod, szelíden szólsz hozzám, s aztán odább mégy.”

„Százszor elgondolom, hogy ha te nem szólítasz meg engem, én szólítlak meg téged; ha te nem kérdezed meg tőlem, én fogok a szemedbe nézni, s megkérdezem tőled: szeretsz-e?”

„Ha szeretsz, szeress igazán!”

„Hiszen nem kívánom én tőled, hogy hozd le nekem az égből a holdat; csak azt, hogy szakítsd le az ágról a rózsát.”

„Ha leszakítottad, összetépheted, elszórhatod leveleit a földre, nem kell azt a kalapod mellett viselned, s felelgetned orcapirulással, ha kérdezik, kitől kaptad. Eltépheted, eltaposhatod. A cigányleány adta.”

„Ha szeretsz, miért nem szeretsz igazán? Ha nem szeretsz, mért járatsz magad után?”

„Ha tudtad, hogy nem szerettél, hálódba mért kerítettél?”

„Mennyi ilyen nóta van már, amit a szegény leányok olyan keseregve énekelnek!”

„Százszor ajkamon van, hogy legalább, ha szólni nem merek is, ezt a nótát eléneklem, amikor ő meghallhatja; de valahányszor meglátom, megnémulok, és nincsen erőm.”

„Ő követett el rajtam igézést; pedig én volnék a boszorkány fajzata.”

„Nem tudok én semmit, nem vagyok én varázsló, nincs az én szememnek semmi hatalma.”

„Ha én egyszer megszólalok, megölöm őtet is és magamat is.”

„Vagy talán csak magamat.”

„És tán akkor sem szólok még?”

Szegény leány, míg szíve tele volt ábrándos töprengéssel, szeme, szája, keze a házi munkával volt eltelve; nem ült le a csillagot nézni, a hangszert búslakodtatni, dologhoz látott: azt mondták róla, hogy „tüzes gazdasszony”.

– Jó napot, Cipra!

Észre sem vette, hogy Loránd jő a háta mögött, mikor ő a folyosón künn a tojáshabot veri, s az üdvözli oly nyájasan. Azt várta, hogy legalább annyi időre meg fog állni, mint máskor, hogy megkérdezze, mit főzesz, s ő arra egy más kérdéssel válaszolhasson:

„Mondja meg már egyszer, hogy ‚mit’ szeret?”

De még csak annyit sem tett meg, hogy megállt volna; hiszen csak véletlenül jött ezen, s minthogy nem kerülheté ki, azért mondott egy keserves „jó napot”. Aztán odább ment. Topándyt kereste.

Topándy szobájában várt Lorándra, s éppen egy feltört levél olvasásával foglalkozott.

– No, öcsém – szólt Lorándnak nyújtva a levelet –, itt van az operának a nyitánya.

Loránd átvette a levelet, mely így kezdődött: „Ajánlom hivatalbeli szolgálatomat az úrnak.”

– Ez idézés?

– Láthatod a jónapkívánásról. Egyúttal tudatja velem a főbíró, hogy holnap reggel itt lesz a törvényes vizsgálatot a helyszínén megtenni; hát holnapra rendeld be neki a cselédeket, meg a vén csacsit is. Azt is hadd benevolizálja, s aztán vigye el mellékletül, sub stria.

– Bátyám folyvást tréfának veszi ezt a dolgot.

– Mégpedig furcsa tréfának. Hogy fogom majd az utcát seperni, hahaha!

– Ah!

– Mégpedig láncon. Mindig nevettem az öreg kondásomat, aki másfél évig volt a tekintetes vármegye lánckoptatója, hogy azóta is olyan kaszáló lépésekkel jár, mintha még mindig kerülgetné egyik lába a másikat a lánccal. Ezután majd ketten fogunk egymáson nevethetni.

– Jó volna, ha ügyvédet vallana, bátyám.

– Jobb lesz bizony, ha a porkolábnak küldök egy süldőmalacot. Már ez ellen, öcsém, nem lehet rugódozni. Ez olyan, mint a hideg fördő: az ember ha apródonkint megy bele, a foga vacog; ha egyszerre beleugrik, még jól is esik. Beszéljünk komolyabb dolgokról!

– Éppen én is azért jöttem, hogy egy igen komoly tárgyról akarok bátyámmal szólani.

– No, csak ki vele!

– Én nőül veszem Ciprát.

Topándy hosszasan nézett az ifjú arcába, hegyeslő szemöldei egyet-egyet rándultak fölfelé, s azzal nagy hidegen azt mondá:

– Miért veszed nőül?

– Mert derék, jó leány.

Topándy fejét rázta.

– Az még nem ok arra, hogy nőül vedd.

– És olyan hű hozzám. Sok hálával tartozom neki. Mikor beteg voltam, testvérem nem ápolhatott volna jobban; ha bánatom volt, ő jobban búsult rajta, mint magam.

– Ez sem ok arra, hogy nőül vedd.

– És mert felyül vagyok emelkedve a világi előítéleteken.

– Ah, hah! Nagylelkűség! Liberális fitogtatás. Ez sem ok arra, hogy nőül vedd Ciprát. A szomszéd gróf a kályhafűtőjét vette nőül, csak azért, hogy beszéltessen magáról: az eredetiség érdeme sem a tied. Ez mind nem ok arra, hogy nőül vedd Ciprát.

– De elveszem, – mert szeretem…

Erre aztán Topándy arca is ellágyult; a szokott szarkasztikus gúny valami szelídebb színezetnek adott helyet.

– Ez már más szó. Ez, csupán ez az egy ok lehet rá, hogy elvedd. S hány napja már, hogy szereted?

– Arról nem tudok számot adni. Mindig jólesett őt látnom, mindig tudtam azt, hogy szeretem őt, mint egy jó testvért. Azt a másikat imádtam, mint egy angyalt, s amint megszűnt rám nézve angyal lenni, mint nő iránt nem érzek szívemben az elmúlt lángból semmit. Semmit, még füstöt, még hamut sem. De ezt a leányt, kinek minden gyarlóságát ismerem, kit ábrándom nem szépített, kit olyannak látok, amilyen valóban, ezt szeretem most, mint egy hű, szerelemért igaz pénzzel fizető nőt; és elveszem – nem hálából, nem szánalomból, de elveszem, mert szívemet betölti.

– Ha csak azt kerested, azt megtalálod. Mit fogsz tenni legelébb is?

– Legelébb is írok anyámnak: megírom neki, hogy íme egy köszörületlen gyémántot találtam, fogadja leányának; s azután elviszem hozzá Ciprát, legyen ott, míg megkeresztelik, s míg őt anyámtól ismét el fogom hozni.

– Nagyon köszönöm, hogy leveszed rólam a terhét ennek a cerimóniának. Amit papokkal kell végeznetek, tegyétek úgy, hogy én ne lássam! S mikor tudatod ezt Ciprával?

– Mihelyt anyám válasza megérkezik.

– S ha anyád ellenezné e házasságot?

– Arról én felelek.

– De mégis, lehetséges, hogy úgy történhetnék. Lehetnének más célzatai veled. Mit tennél akkor?

– Akkor? – szólt Loránd elgondolkozva; s hosszú csend után szólt: – Szegény anyámnak annyi bánata volt miattam.

– Azt én is tudom.

– Ő azt nekem mind megbocsátotta.

– Jobban szeret, mint másik fiát.

– És én őt jobban szeretem, mint apámat szerettem.

– Ez nehéz mondás.

– De ha azt mondaná, hogy hagyjam el örökre vagy ezt a leányt, vagy őt, azt felelném rá, és fájna bele a lelkem: „Anyám, szakíts ki szívedből, én nőmmel bujdosom tova”.

Topándy most már kezét nyújtá Lorándnak.

– Lásd, ez jól van mondva.

– De efelől nincs semmi aggodalmam. Családunkban nem volt otthonos a nyegle büszkeség: boldogságot kerestünk, nem hiú összeköttetéseket, s Cipra azon leányok közé tartozik, akiket a nők még jobban megszeretnek, mint a férfiak. Egy igaz jó barátom is van otthon: testvérem, s egy csábító előzmény részemre: derék kis ángyom.

– S egy szószólód is van még valahol, aki minden istentelensége dacára emberien érezni tud, s aki azt fogja mondani: „Nincsen neve ennek a leánynak? Itt az enyim: viselje azt!” Topándy nem gátolhatá meg, hogy Loránd meg ne csókolja kezét.

Szegény Cipra! Miért nem hallotta ő mindezt?

XXVII. Mikor a dalimadár megszólal

Ennek a napnak álmatlan éjszakája lett.

Bezártak már minden ajtót a kastélyban; Loránd maga szokta megnézni estenkint, a tolózárak át vannak-e reteszelve, a keresztrudak le vannak-e kapcsolva, a kulcsok a zárakban vannak-e mind, azután bekopogtatott Cipra ajtaján, jó éjt kívánt neki; Cipra is visszakívánta a jó éjt, s Loránd is szobájába tért, s ezzel az utolsó ajtózördülés is elhangzott a házban.

„Jó éjt! Jó éjt! De hát *ki adja* azt a jó éjt?”

Cipra mindennap jobban érezé, hogy milyen véghetetlen üresség lehet egy szívben, ahonnan hiányzik – az Isten.

Ha bánata van, kinek panaszoljon? – ha vágyai vannak, kinek könyörögjön? – ha rémek üldözik, kitől kérjen segélyt, bátorságot? – ha kétségbeesik, kitől kérjen reményt?

Óh, ti bölcs férfiai a mindent előállító anyagnak, legalább a nők számára hagyjátok meg az istenséget!

Mikor a nagy szívdobogástól nem tudja lehunyni szemét, csak hánykódik álmatlan fekhelyén, kínozva ismeretlen sejtelmektől, s nincs lelke előtt senki, akitől megkérdezze: „Óh, uram! Közelgő halálom vagy közelgő üdvösségem előérzete-e ez? Mi bánt, mi borzaszt, mi csábít, mi tölti el édes borzadállyal szívemet? Óh, uram, légy velem!”

A szegény, elhanyagolt leány csak érzi, de nem tudja kimondani ezt.

Föltérdel ágyában, kezeit összekulcsolja keblén; arcát felemeli, és összegyűjti szívének minden gondolatját: hogyan kellene imádkozni? Mi lehet az a szó, mely közel hozza az Istent? Minő mondások, minő varázsigék kellenek ahhoz, hogy az a nagy szellem, aki mindent tehet, alászálljon az égből? Minő bölcsesség az, amit az emberek egymás elől rejtegetnek, egymással csak titokban, betűk alakjában közlenek, ami utat nyit a bolyongónak egy láthatatlan lény ismeretlen lakásáig? Hogyan kezdődik az? Hogyan végződik az? Óh, milyen rettentő szívfájdalom nem tudni imádkozni: csak így térdepelni kiáltó vágyaktól megtelt szívvel és néma ajakkal! Amilyen gyönge hang egy zokogó sóhajtás, amilyen iszonyú távol a csillagos ég, ki hallja meg azt ott?

Pedig van, aki meghallja azt!

És a némán térdeplőnek ki nem mondott imáját van, aki feljegyzi, és a szót, amely mondva nincs, van, aki meghallja. Szegény leány! Nem is sejtette azt, hogy ez az érzés, ez a felmagasztulás: *ez az ima;* – nem a szó, nem az elmondott beszéd, nem a megszólítások, nem az ámenek. Az, aki szívekbe lát – a szívekből olvas, s nem mérlegeli a szavak ékességét.

Azon órában, hogy a szenvedő leány ily némán térdepelt a minden vigasztalások ura előtt, az a férfi, kit szívében oly régtől, oly örökké bálványozott, éppoly álmatlanul ült íróasztala mellett, tőle csak két faltól elválasztva, s felőle gondolkozott, róla írt, s gyakran törülte szemeit, miket ellepett aközben a könny.

Anyjához írt levelet jegyeséről.

A szegény cigányleányról.

*

A szép csillagos éjszaka félhomályában tizenkét lovas léptet egymás nyomában az ingovány nádasai között.

Kandúr vezeti őket.

Mindegyik lovas puskával a vállán, pisztolyokkal az övében. A tekervényes úton Fáraó könnyeden lejtve vezeti őket; ő is sietni látszik, s néhol csapa nélkül tör keresztül a nádon, rövidítve a kerülőt, mintha őt is valami bosszú ösztönözné.

A füzesnél táncolnak a lidércek.

Körülfogják a lovagot, s mozdulatait követik. Kandúr korbácsával csapkod feléjük.

– Visszajövet majd kettővel többen lesztek! – dörmögi fogai közül.

Mire a Fiastyúk feljön az égre, éppen akkorra érnek el a hajdani tanya helyére.

Ott most csak egy fekete szérű van.

Szerteszét idomtalan égett tömegek hevernek. Amint a széna gyurmává olvadt a lángban, most olyan kemény, likacsos kő támadt belőle, hogy semmi csákánynyal nem lehet széttörni.

Ezek a zsivány palotájának romjai.

Még most is kicsordul a könny szeméből, mikor tanyáját így elpusztítva meglátja.

Mind a tizenketten megérkeznek az égett tanyára.

– Látjátok, mivé tettek a zsiványok – szól Kandúr cinkosaihoz. – Amit összegyűjtögettünk, hogy majd elvisszük magunkkal más országba, mind ellopták, s aztán felgyújtották a tanyát. Csónakkal jöttek idáig; kitanulták az útját, hogy kell a zsombikon keresztüljönni a lélekvesztővel a zsivány palotájáig. Most visszaadjuk nekik a látogatást. Mind itt vagytok-e?

– Itt vagyunk – mormogák a cinkosok. – Mind itt vagyunk.

– Szálljatok le lovaitokról! Most a ladikokra kerül a sor.

A rablók leugráltak a nyeregből.

– Nem szükség kipányvázni a lovakat, innen nem mehetnek el sehová. Egy ember itt maradhat az őrzésükre. Ki akar itt maradni?

Mind hallgattak.

– A lovakat is csak kell őrizni valakinek, hogy a farkas le ne vágja azalatt.

Erre egy vén rabló felelt:

– Hoztál volna akkor bojtárt magaddal, mert mi nem jöttünk ide lovakat őrizni.

– Jól van, pajtás, csak azt akartam megtudni, nem szeretne-e valaki közülünk hátramaradni, nem „oldzik-e valakinek a bocskorszíja”. Tudja-e mindegyitek a

maga dolgát? Jöjjetek sorba! Hadd mondom el még egyszer mindenkinek a kötelességét! Kanyó meg Fosztó!

Két cimbora vállra vetett szűrdolmányban eléállt.

– Ti ketten, amint megérkezünk, a cselédház két ajtaját elálljátok! Aki ajtón vagy ablakon át menekülni akar, halálfia.

– Tudjuk már.

– Csutor meg Disznós! Ti ketten a vadászlak előtt álltok lesbe, s amint onnan valaki segítségül akar jönni, azt lepörkölitek.

– Jól van.

– BográcS! Te az utcaajtót foglalod el, s ha parasztcsőcselék merne közelíteni, belé lövöldözesz: a paraszt ellen magad is elég vagy.

– Elég la! – szólt nagy elbizakodottsággal a rabló.

– Korvé meg Pofók! Ti az első tornáccal szemben, a kút mellett foglaltok helyet, s ha valaki az első ajtón akarna kiosontani, csak tüzet neki! Hiába ne puskázzatok! – Ti többiek Vasgyúró, Hentes, Pióca, Agyaras, velem jöttök a kert felül, s a bokrokban meghúzzátok magatokat, míg jelt adok. Ha egyet füttyentek, az tinektek szól. Ha csellel bejuthatok, csendesen, anélkül, hogy egy lövést kellene tenni, az legjobb lesz. Én kicsináltam az útját; azt hiszem, hogy megeshetik. Akkor hárman bejöttök velem, egy az ajtóban marad. A pányvák készen legyenek! A nyakába vetni, lerántani a földre, aztán megkötözni! A fekete szakállú erős ember, azzal hirtelen kell bánni; ha nem megy másképp, puskaaggyal a fejére! Hanem az öreget élve kell megkapni, mert azt vallatni fogjuk.

– Azt majd csak bízd aztán rám-szólt egy ripacsos képű fickó nagyon önelégült vigyorgással.

– Hiszen én is ott leszek – folytatá Kandúr –, ha pedig csellel nem tudnánk bejutni csendesen a kastélyba, ha lármát ütne valaki, ha azok odabenn fölébrednének, akkor az első füttyentés nektek szól, négyeteknek. Kettő velem a kert felőli ajtót befeszítni jő. Itt vannak-e a kecskelábak?

– Itt vannak – szólt egy rabló, szűre alól előmutatva a feszítő vasrudakat.

– Te, Pióca, meg te, Agyaras, arra vigyáztok, hogy ha ők kilőnek az ablakon, a fák mögül az ablakon át visszalövöldözzetek rájuk! – Ha pedig kettőt füttyentek, az azt jelenti, hogy baj van, s akkor minden oldalról fussatok énhozzám segíteni! – Ha nem tudnók betörni az ajtót, vagy azok a rablók nagyon jól védelmeznék magukat, akkor rájuk gyújtjuk a háztetőt, s odaperzseljük őket. Így is jó lesz. A szurokcsóvákat itt ne felejtsétek!

– Hahaha! Melegük lesz az uraknak.

– Hát te, Pofók, talán fázol? No, majd mindjárt felmelegszel. Add ide, Korvé, a csutorát! Igyatok egy kis szíverősítőt elébb! Kezdd el, Hentes! Tor előtt, tudod, hogy jó egy korty papramorgó.

A kulacs sorba járt; csaknem üresen került vissza Kandúrhoz.

– Nézd, neked alig hagytam benne – szólt szemérmes mentegetőzéssel az utolsó ivó.

– Én nem is iszom ma pálinkát. A közlegény igyék, azért, hogy vak legyen, mikor parancsolnak neki, de a vezér ne igyék, hogy lásson parancsolni! Majd iszom én mást, ha vége lesz.

Most aztán lássatok a maskarához!

Értették már, hogy mit tesz ez.

Ki-ki leveté ködmenét, mentéjét; bélésével kifelé fordította, úgy vette föl ismét. Azután felmarkolva a szétszórt pernyét, feketére mázolá vele arcát, felismerhetetlenné téve magát.

Csak Kandúr nem csinált magából semmi maskarát.

– Engem hadd ismerjenek fel! Még aki nem ismerne is, majd megmondom neki, hogy ki vagyok. Én vagyok a Kandúr, a veszett Kandúr, aki megissza a véredet, kitépi a béledet! Ismerjetek rám! Hogy fogok a szemük közé nézni! Hogy fogom a fogaimat vicsorgatni rájuk, mikor meg lesznek kötözve; hogy kérdezem meg majd az úrfitól nagy nyájasan: „No, fiacskám, kedves purdém, *voltál kertben? láttál farkast? féltél tőle? – huss, huss!”*

A Fáraó nyugtalanul kapálta a perzselt szagú gyepet.

– Te is keresed, ami nincs, Fáraó! – monda lova nyakát megveregetve a rabló. – Ne búsulj, holnap térdig állsz az abrakban, s azután urat hordasz a hátadon. Ne búsulj, Fáraó!

A rablók elkészültek a toalettjükkel.

– Most aztán vegyétek fel a ladikokat!

Hat lélekvesztő volt a nádasban elrejtve; könnyű járművek, egy darab faderékból kivágva; csak akkorák, hogy két ember elfér egyben, s ahol elfogy a víz, két ember ismét odább viheti a vállán.

A rablócsapat vízre ereszté a ladikokat, s egymás után útnak indultak velük; ügyesen, merészen tudták kikeresgetni a vízjárást, mely most lefelé tartott a Tiszának, míg végre belejutottak abba a folyásba, mely a nagy csatornához vezet; ezen a csatornán azután egész a lankadombi parkig lehet evezni, ahol a vadásztanya van.

Éjfél lehetett az idő, mire odáig eljutottak.

A lankadombi jobbágytelkeken nyugtalanul üvöltöttek a kutyák, s a Topándy-kastély házőrző ebei nem felelgettek ezúttal nekik. Aludtak. Azokat valami kóbor cigányasszony ez éjjel jól megvendégelte farkasalmás malachússal.

A rablók nesztelenül, észrevétlenül érkeztek meg a kastély udvarába, s ahogy Kandúr előre kiosztá szerepeiket, mindegyik rögtön elfoglalá a neki rendelt helyet, a kútnál, a cselédháznál, az utcaajtónál.

Az előálom csendje uralgott a ház felett.

Mikor aztán mindenki helyén volt, Kandúr odalopózott hason mászva az orgonabokrok közé, mik Cipra kertre nyíló ablakai alatt csoportot képeztek, s egy ákácfalevelet szájába véve, azon elkezdé a csalogány énekét utánozni.

Művészi remeklés volt, amit a puszták vad fia egy falevél segélyével a dalosok legédesebbikének szájából ellopott. Azokat a tündéri csattogásokat, azokat a méla, hívó hangvonatokat, azokat a szeszélyes kanyarulatokat, miket hangjegyre

nem szedett még senki, oly híven, oly természetesen tudta utánozni, hogy még elrejtőzött társait is megcsalta vele.

– Átkozott madár! – dörmögék azok – erre is most ért rá az éneklés.

Cipra csendesen aludt már.

Az a láthatlan kéz, melyet keresett, letakarta szemeit, s édes álmokat küldött le szívére. Talán, ha ez álmot végigaludhatta volna, egy boldog napra ébredt volna utána!

Ekkor megzendült ablaka alatt a csalogánydal.

A csalogány! A szerelem énekese! Miért van rábízva, hogy éjszaka énekeljen, mikor minden madár fészkén ül, és fejét szárnya alá rejtve alszik? Ki küldi őt: „Kelj és hirdesd, hogy a szerelem mindig ébren van?”

Ki bízta rá, hogy költögesse fel az aluvókat?

Hiszen még a népdal is azt mondja:

„Szerelemnél jobb az álom,
Mert az álom: nyugodalom,
A szerelem szívfájdalom.”

Ejh! Eredj innen, dalimadár!

Cipra megpróbálta újra elalunni. A madárdal nem engedte.

Könyökére emelkedék, s aztán úgy hallgatá azt tovább.

És eszébe jutotta vén cigányasszony bűve-bája: a szerelem babonája.

„Ha éjjel, éjfélkor, ablakod alatt megszólal a dalimadár, menj oda mezítláb, törd le azt az ágat, amelyen énekel, ültesd el cserépbe, öntözd meg szádban hordott vízzel; mire megéled, szeretőd megtér hozzád, s el nem hagyhat soha.”

Ah! Ki járna éjszaka a szabadban? A fülemüle tovább is szólt:

„Eredj ki mezítláb, úgy törd le az ágat!”

Nem. Nem. Milyen nevetség volna az; ha valaki meglátná, továbbmondaná, kigúnyolnák érte.

A csalogány meg újrakezdte a dalt.

Gonosz madár, hogy nem enged alunni!

Pedig milyen könnyű volna megkísérelni: egy ágacskát a virágcserépben. Ki tudhatná meg, hogy mi az? Ártatlan tréfájuk a lányoknak, amivel nem tesznek senkiben semmi rontást. Gyermeteg babonája a szerelemnek.

Könnyű volna megkísérteni.

Hátha igaz? Hátha van benne valami? Olyan sokszor mondják: ez meg amaz asszony mit adott be a férjének, hogy olyan híven szereti, még a hibáit sem látja! Hátha igaz?

Úgy csodálkoznak sokszor, hogy szerethetett meg valaki valakit, mivel igézték meg! Hátha igaz?

Hátha vannak olyan szellemek, amiket talizmánnal lehet megfogni, aztán hoznak, tesznek mindent, amit parancsolnak nekik?

Cipra önkénytelenül összeborzadt.

Maga sem tudta, miért, de egész teste reszketett és fázott!

– Nem. Nem kell így! – mondá magában. – Ha cserében nem adja szívét, szívet szívért – orozva ne legyen enyim! Ha nem szerethet azért, hogy megérdemlem, ne szeressen azért, hogy megbabonázom! Ha nem szeret, ne is utáljon! Eredj innen, dalimadár, nekem nem kellesz!

Azzal takaróját fejére húzta, és a fal felé fordult. De az álom csak nem jött vissza; de a reszketés csak nem múlt el; de a dalimadár csak nem hallgatott el a bokorban.

Már egészen az ablak alá jött; ott énekelte: „Jöjj, jöjj, jöjj; ide jöjj; ide jöjj!”

Néha úgy tetszék, mindha a dalimadár szavában világosan ki volna mondva: „Cipra! Cipra! Cipra!”

A szenvedély forró köde elfogta a leány agyát.

Szíve úgy dobogott, majd kiszakítá keblét, és minden tagja úgy reszketett.

Nem volt lelkének ura többé.

Kilépett ágyából, s azzal együtt kilépett abból a bűvkörből, melyet az Úr ihlete képez a hozzá menekülő körül, s melyben az alvilág minden kísértője elől olyan jól van védve.

„Menj mezítláb!”

Hiszen csak néhány lépés az ajtótól az orgonabokorig. Ki láthatná meg? Mi történhetnék addig?

Hiszen csak ártatlan óhajtás az egész.

Hiszen nem tesz vele semmi rosszat.

A láz elállta minden idegét.

Csak egy kis gallyacskát letörni indul, és mégis úgy érzi, mintha a legszörnyűbb vétket elkövetni menne, melynek az álmatlan éjszakát kell magára hívni oltalmazóul.

Nagy csendesen nyitotta ki ajtaját, hogy ne nyikorogjon. Loránd a folyosó átellenes szobájában alszik; meghallhatna valamit.

Mezetlen lábakkal, nesztelenül elsuhant Loránd ajtaja előtt; a kertre vivő házajtóról leemelte óvatosan a keresztvasat; a tolózárt félrehúzta, s a kulcsot oly vigyázva fordítá el, hogy hangot nem adott.

Nesztelenül felnyitá az ajtót, s kitekintett rajta.

Csendes, mélázó éj volt odakünn; a csillagok, mint szokták harmathullás alatt, színeiket váltogatták, zölden, pirosan villogva.

A csalogány most már csak gyügyögve nyögdécselt a bokorban, mint mikor párjára rátalált.

Cipra körültekintett. Mélyen alvó éjszaka van; nem láthatja most meg senki.

Mégis összehúzza keblén patyolatruháját, mégis átallja mezítlen lábait megmutatni a csillagos éjnek.

Ejh, hiszen csak egy percig tart ez!

A fű szép lágy, szép harmatos a bokrokig; nem sérti meg éles kavics lábait, nem árulja el zörgő haraszt lépéseit.

Kilép a szabadba, s nyitva hagyja maga után az ajtót. Úgy reszket, úgy fél, úgy tekintget maga körül!

Mint aki lopni indul, aki még nem próbálta azt soha.

Csendesen eloson a bokrokig.

A csalogány ott nyögdécsel a sűrűben.

Beljebb kell hatolnia, a lombokat csendesen szétválasztania, hogy meglássa, melyik ágon szólt a madár.

Nem tudja meglátni.

Újra hallgatózik; a zizergés odább csalogatja.

Itt kell neki lenni már közel; itt gyügyög, itt neszel, tán meg is foghatná kezével.

Mikor aztán még egy ágat félrehajt, hirtelen egy marcona alak emelkedik fel előtte, s megragadja előrenyújtott kezét.

XXVIII. Az éjjeli küzdés

A rémalak, ki Cipra kezét hirtelen megragadta, vérszomjú vigyorgással nézett áldozata szemébe, kinek minden tagját elzsibbasztá a rémület első pillanata.

– Mit akarsz? – hebegé alig hallható, elfulladt hangon a leány.

– Mit akarok? – suttogá vissza amaz. – El akarom vágni a gúnárodnak a torkát, te liba! Kell-e fülemülemadár?

S azzal élesen füttyentett.

A füttyre hirtelen felugráltak leshelyeikből a cinkosok.

E perc egyszerre visszaadta Ciprának a kétségbeesés felmagasztalt idegerejét; hirtelen kiszakítá kezét a rablóéból, s három szökéssel mint a felriadt őz, a nyitva hagyott ajtó küszöbén termett.

Hanem a farkas is a nyomában rohant, s éppen az ajtónál elfogta. Nem volt a leánynak ideje azt becsaphatni előtte.

– Meg ne nyikkanj! – dörmögé Kandúr, egyik kezével a leány karját szorítva, másikkal annak száját iparkodva betapasztani. De Ciprát szilajjá tette a rémület: letépte a rabló kezét szájáról, s míg vonagló testével az ajtótól eltaszigálta őt, éles sikoltással verte fel az éjszakát!

– Loránd! Segíts! Gyilkosok!

– Hallgatsz, te kutya, vagy lekésellek! – dörmögött rá a rabló, kirántott kését a leány mellének szegezve.

Cipra nem ijedt vissza a hegyes késtől: folyvást kétségbeesetten küzdve a rablóval, kiáltozott: „Loránd! Loránd! Fegyverre! Gyilkos!”

– Vessz meg hát! – ordítá a rabló, kését a leány keblébe döfve.

Cipra hirtelen megkapta mindkét kezével a kést.

Ebben a percben ott termett mellette Loránd.

Az első sikoltásra kirohant szobájából, s fegyvertelenül, ahogy volt, sietett Cipra segélyére.

A leány egyre küzdött a rablóval, visszatartva azt teljes erejével, hogy az ajtón be ne jöhessen.

Loránd odaszökött hozzá, s öklével oly ütést talált a rabló arcára, hogy annak két foga törött ki bele.

Most két lövés hangzott, s rá egy zuhanás és egy káromlattal teljes ordítás.

Topándy lőtt ki az ablakon, s egyike a négy rablónak halva esett arcra, a másik sebesülten rogyott le az oszlopok mellé.

A két lövés, a háta mögött hangzó ordítás, a váratlan ütés arcára zavarba hozták Kandúrt, hátraszökött az ajtóból, még kését is Cipra kezében hagyva.

E megnyert pillanatot Loránd gyorsan felhasználá arra, hogy becsapja a tölgyajtót, elétolja a reteszt, s azután felvesse rá a nehéz keresztvasat.

Már a másik percben hangzott a rablók erőszakos robaja az ajtón, amint feszítőrudakkal nekiestek, hogy sarkából kivessék.

– Jer, siessünk innen! – szólt Loránd, Cipra kezét megfogva. A leány elfulladt hangon monda:

– Jaj! Nem bírok lépni. Elszédülök.

– Meg vagy sebesítve? – kérdezé Loránd ijedten. Sötét volt, nem láthatá.

A leány odaroskadt a falhoz.

Loránd hirtelen átfogta karjai közé, s szobájába vitte ölében.

Még égett a lámpa asztalán, most végezte leveleit.

A sebesült leányt letevé ágyára.

Elszörnyedt, midőn látta, hogy azt egészen ellepte a vér.

– Nagyon meg vagy sebesítve?

– Nem nagyon – szólt a leány –, nézze, csak eddig ment be a kés.

És mutatta a rablótól elvett kés lapján, ameddig az keblébe volt döfve.

Loránd vigasztalanul csapta össze kezeit.

– Itt egy kendő, szorítsd a sebre, hogy ne folyjon a vér.

– Menjen! Menjen! – rebegé a leány. – Gondoljon a maga védelmére! Azok meg akarják ölni. Azok magát akarják meggyilkolni.

– Ejh, jöjjenek a nyomorultak! Szemükbe nézek! – monda Loránd, és csak Ciprára volt gondja, egy zsebkendőt hirtelen foszlányokra tépett, hogy azzal a vértől bugyogó sebet a leány keblén betömje. – Feküdjél nyugodtan! Tedd ide fejedet! Ide, ide; ne oly magasra! Fáj-e nagyon?

A leány nyakában egy hajból font lánc volt: ez útjában állt Loránd mentő segélyének, le akarta onnan tépni.

– Ne! Ne! Ne bántsa azt – rebegé a leány –, annak ott kell maradni, amíg élek. Menjen! Ragadjon fegyvert, védje magát!

A fejszecsapások kettőztetve döngeték az ajtót, s a zárt ablak táblákon áttörő golyók szikrázva szórták a vakolatport a falakról: lövés lövésre jött.

Lorándnak nem volt más gondja, mint hogy a sebesült leánynak jól van-e vetve a feje alja.

– Loránd! – szólt a leány lihegve. – Hagyjon engemet! Azok sokan vannak. Meneküljön! A lámpát oltsa el, s ha a lámpa elaludt –, akkor hagyjon magamra!

Még ekkor is eszébe jutott: ha a lámpa el lesz oltva, – akkor hagyjon magamra.

Pedig bizony a lámpát jó lenne eloltani, mert a rablók mind ide irányozzák lövéseiket, észrevéve az ablak résein, hogy itt világosság van.

– Loránd! Hol vagy, Loránd? – hangzék Topándy szava a folyosón.

E hangra kezdett eszmélni Loránd a veszély felől, melyben az egész háznép forog.

– Gyere hát! Vedd azt a puskát! – szólt az öregúr, megállva az ajtóban. Arca most is oly gunyoros volt, mint akármikor. Legkisebb felindulás, ijedség vagy düh nem látszott rajta.

Loránd felállt az ágy mellől, hol eddig térdepelt.

– Ne vesződjél most a csizmahúzással! – zsörtölődött az öregúr-vendégeink megjöttek. Tálalni kell! Hol van Cipra? Ő fogja tölteni puskáinkat, míg mi lövöldözünk.

– Cipra nem teheti azt, mert meg van sebesülve.

Topándy csak most vette észre, hogy Cipra ott fekszik.

– Lövés? – kérdé Lorándtól.

– Késszúrás.

– Csak késszúrás? Az még begyógyul. Cipra kiállja azt! Ugye, leányom! Katonadolog! Majd visszaadjuk az atyafiaknak. Maradj hát, Cipra, veszteg, és ne mozdulj! Mi ketten végezünk. Hozd a fegyvered és a lőszereidet, Loránd! A lámpát hozd ki a folyosóra! Itt egyenesen belénk látnak róla. Szerencse, hogy nem tudnak a gazemberek puskával bánni, csak a port vesztegetik.

– Hát Ciprát itt hagyjuk magára? – kérdé aggódva Loránd.

Cipra összetette kezeit, úgy nézett rá.

– Menjen ön – rebegé. – Menjen innen: különben én is felugrom, és elvánszorgok innen, amíg bírom magamat.

– Ne félj! Ide nem fognak ők bejönni – szólt Topándy; s maga elvevé az asztalról a lámpát, s Lorándot kézen fogva erőszakosan elvoná magával.

A keresztfolyosón aztán megálltak haditanácsot tartani.

– A fickók még mindig sokan vannak – monda Topándy –, pedig kettőt már lepörköltem közülök. Körüljártam a szobákat, s úgy látom, hogy minden kijárás el van állva. Be ugyan nem jöhetnek, mert az ajtók éppen az ő számukra vannak készítve, s az ablakokat keresztvasak és táblák védik. Kezem ügyében nyolc lövés: még ha betörnének is, mire valaki a folyosó végéről idáig jut, már akkor nem ember többé. – Hanem más baj lehet. Ha látják a fickók, hogy jól védjük magunkat, ránk gyújtják a házat, s úgy kényszerítenek bennünket kirohanni a szabadba. Ott azután részükön az előny. Azért most neked ez a feladatod: Vedd a dupládat, és eredj föl a padlásra! A hajdúm úgy elbújt a szakáccsal együtt, hogy mézeskaláccsal sem tudom őket előcsalogatni; különben azt küldeném oda valamelyiket.

Az ajtót dühödten ütötték fejszével.

– Mindjárt, mindjárt! – kiáltott tréfásan Topándy. – Nem várhatnak az akasztófáravalók!

– S mit csináljak a padláson? – sürgeté Loránd.

– Hát várd türelemmel! Majd elmondom. Hiszen nincsen török a hátadon. – Felmégy, és kimászol a padlás csapóajtaján a tetőre: azután körülsétálsz négykézláb a rézcsatornában; nem bántasz senkit, hagyod őket dobolni mind a négy ajtón. Majd én beleszólok a rátóti furulyával a szerenádba, amikor kell. Hanem ha egyszer aztán látod, hogy kezdenek kicsiholni, csóvát gyújtani, akkor azt emberestül együtt kioltod. A rézcsatorna megvéd lövéseik ellen, ők nem láthatnak téged, te pedig, mikor ők tüzet gyújtanak, legszebben puskahegyére foghatod egyenkint. Hát csak ezt akartam mondani.

– Jól van – monda Loránd, vadásztáskájából előkeresve töltényeit és lőkupakjait.

– Golyók helyett jó lesz futókat venned – szólt Topándy –; a futóval jobban talál az ember, mikor sötétben lövöldöz, kivált csoportok közé. Aztán csak hidegvér, öcsém; – tudod: bolondság az egész élet.

Loránd megszorítá az öreg kezét, s gyorsan felfutott a padlásra.

Ott a sötétben csak tapogatózva lehetett haladnia; sokáig tévedezett előre-hátra, tűzkövével csiholva, hogy tájékozhassa magát, míg rátalált a csapóajtóra, melyet fejével fölemelve, a tetőre kijutott.

Onnan csendesen lecsúszott, hasmánt meglapulva, a vízcsatornáig.

Alatta folyt a tomboló munka. A fejszedöngetés, a deszkák recsegése, a káromkodással biztatott erőfeszítés, aztán egy-egy lövés kívülről, belülről, arra új káromkodás, döngetés, nehéz csákányütések a falon. A rablók nem bírva az ajtót kifeszíteni, az ajtófelek kitöréséhez fogtak.

S a távolban semmi nesz, semmi zaj. A gyáva szomszédság elzárkózva lapult meg saját házaiban, nem is igen lehetett rossz néven venni, hogy fegyvertelenül nem jött segélyre. A lőfegyver félelmes úr!

A cselédház felől is csend van. Azok sem mernek előjönni. A bátorság nem szegény embernek való.

Csak két férfi van az egész udvartelken, akinek szíve van.

A harmadik bátor szív egy leányé; de az már sebzve fekszik.

Erre a gondolatra valami ingerlő düh szállta meg Loránd idegeit. Érzé, hogy szédül; érzé, hogy nem maradhat itt ezen a helyen, mert utóbb is le fog ugrani onnan.

Leugrani!

Egy eszméje támadt. Nehéz merénylet, de ha már ki van gondolva, meg is lesz téve.

Visszakúszott a padlásra; levágott egyet azon hosszú szárítókötelek közül, mik egyik gerendától a másikig vannak feszítve. Annak egyik végére egy kapcsos ólomgömböt csombókolt, mit a padláson heverő régi óráról vett le, s ismét visszatért vele a háztetőre.

Nem messze a háztól állt egy régi nagy platánfa; szétterjedt ágainak egyike olyan közel nyúlt a háztetőhöz, hogy Loránd bizton eltalálhatá a kötélvetéssel. Az ólomgömbös kötél mint a „lasszó” csavarodott a fa ágára, s megfogta azt erősen.

Akkor Loránd a kötel másik végét ráhurkolá egy szarufára. Azután nyakába akasztá fegyverét szíjánál fogva, s két kézzel a kötélbe fogózva, ránehezedék egész terével, megtudandó, ha erősen tart-e a kötél.

Mikor aztán meggyőződött felőle, hogy a kötél megbírja, elkezdett a háztetőről átkapaszkodni a platánfáig, egy szál kötélen, a levegőben függve.

Azok ott alant verandától takarva, nem vehették észre; a neszre sem ügyelhettek saját erőködésük miatt, az ajtórecsegés, a lövöldözés mellett elveszett az a rövid kis zaj, amit egy ágreccsenés s egy fáról lemászó alak surranása okoz.

Loránd a platánfáról szerencsésen lejutott a földre.

A platánfa a kastély szögletén állt, tehát mintegy harminc lépésnyi távolban az ostromlott ajtótól.

Loránd e helyről nem láthatott a rablókra; a veranda északi oldalát belepte a folyondár, s eltakarta az alakokat.

Közelebb kellett hozzájuk mennie.

Az orgonabokor-csalit Cipra ablaka alatt éppen kínálkozó hely volt számára. Ez csak tíz lépésnyire van az ajtótól, s onnan egyenesen odalátni.

Loránd felvonta fegyverén a sárkányokat, megtapogatta a gyutacsokat rajta, s azzal nekiindult egyedül, egy fegyverrel az egész rablócsapatnak.

Az orgonacsalitba érve, jól ráláthatott az egész csoportra.

Négyen voltak.

Kettő a feszítő kecskelábbal iparkodott a nehéz, vassal burkolt ajtón rést tágítani, míg a harmadik, a sebesült, ki nem bírt már lábán állani, még mindig részt vett égő fájdalmai dacára is az ostromban. Ez a támadt résen bedugva fegyvere csövét, belövöldözött rajta, hogy a belül levőket akadályozza a védelmezésben.

Néha egy-egy lövés belülről felelt neki vissza, anélkül, hogy talált volna valamit.

A negyedik rabló csákánnyal kezében az ajtófél kitörésében fáradt. Ez volt a Vasgyúró.

Az udvar túlsó felén még azután két fegyveres alakot látott Loránd őrt állani a cselédlak előtt. Tehát hatot egymaga ellen. S még többen is vannak!

Az ajtó nagyon recsegett már: a ragasztó dűlőfélben volt. Lorándnak úgy tetszett, mintha nevét hallotta volna kiáltani belülről.

– No, most neki valamennyien! – dörmögék egymást biztatva a rablók, s feszült erővel kapaszkodtak bele a vasrúdba. – No még jobban! No még!

Loránd csendesen arcához emelé fegyverét, s gyorsan egymás után kétszer odalőtt közéjük.

Egy jajkiáltás sem hangzott a két lövés után; – csupán két nehéz test zuhanása. Azok olyan jól meg voltak halva, hogy nem is panaszkodtak róla.

Az, amelyiknek a feszítővas a kezében maradt, azt is messze elhajítá háta mögé, amint hanyatt vágta magát.

Az elébb megsebesült erre segélyért kezdett ordítani.

– Ne ordíts! – riadt rá az ötödik rabló – elrémíted a többit.

Azzal két ujját szájába dugva, kétszer füttyentett élesen.

E kettős füttyre Loránd látta, hogy a cselédház előtt ácsorgó két rabló hirtelen futva közeledik errefelé, míg a kastély túlsó oldalán támadt dobaj tudatá vele, hogy arról az oldalról is jőnek. Most hármas tűz közé van szorítva.

Nem veszté el lelkét.

Amíg azok ideérnek, éppen elég ideje marad puskájába mind a két töltényt leverni, a lőkupakot felrakni, s aztán egyik lövés jobbra, másik balra: a szemközt álló ellen takarják a bokrok, az nem célozhat.

Sietség! vigyázat! és bátorság!

Loránd sokat olvasott a hírhedett oroszlánvadász kalandjairól; nem bírta azokat elhinni. Hogy egy magányos embernek a sivatag közepén, távol minden emberi segélytől, csupán egy bokor által védve, elég bátorsága legyen egy csoport prédára jött oroszlán közül célbavenni a legöregebb hímet, s tíz lépésnyi közelből belelőni a szívébe. Ha nem találja éppen a szívét, veszve van. De bizonyos róla, hogy el fogja találni, s arról is bizonyos, hogy az egész csoport futni fog, ha ez elesett.

Mennyi lélekerő kell e merész tetthez! Milyen forró szív, milyen hideg kéz!

Most e rémséges pillanatban megtudta, hogy mindez lehet. A férfi akkor érzi, hogy mennyire férfi, mikor a veszély közepén van, egyedül önmagára hagyva.

Ő is vadászaton van, a dúvadak legveszélyesebbike ellen, akit úgy hínak, hogy „ember”.

Kettőt már leterített. Olyan jól találta őket, mint az oroszlánvadász a magáét.

A leshelyéhez közeledő fenevadak robaja hangzik két oldalán, s a legvénebb ott áll lesben, a veranda oszlopához bújva, ugrásra készen, tíz lépésnyi távolban előtte. Neki csak két lövése van, s azzal három oldalra kell magát védelmeznie.

Veszélyes sport!

A cselédháztól elősiető rablók egyike már kibukkant a kert fái közül; a másik még hátrább maradt.

Loránd csendesen célbavette az elsőt; alant kellett vennie, nehogy a sötétben fölötte lőjön el.

Csakugyan jó volt megfogadnia nagybátyja tanácsát, hogy futóval lőjön a félhomályban egyes golyó helyett. A lövés mindkét lábára megsántítá a rablót; futtában elbukott az, s a bokrok közé esett.

A mögötte jövő aztán meghökkent társa példáján, s a távolban megállva, onnan lövöldözé ki fegyvereit Loránd felé. Loránd saját lövése után rögtön lebukott térdre, s azt nagyon jól tevé, mert a következő percben Kandúr kettős lövései hangzottak a veranda oszlopa mellől, s hogy jól voltak célozva, azt megtudhatá Loránd az arcába hulló orgonafalevelekről, miket a golyók feje fölött lesodortak.

Most a harmadik oldalra fordult arccal.

Onnan hárman jöttek az összehívó füttyszóra: Korvé, Pofók meg Bogrács, kik az utcaajtót s a kastély másik kijáratát őrizték.

Ezek éppen akkor fordultak be a kertbe, mikor társuk, Fosztó, Kanyót elbukni látva, megállt a túlsó félen, s dupláját és pisztolyait onnan lövöldözé ki Loránd rejthelye felé. Igen természetes volt arra a gondolatra jönniök, hogy az talán a vadászlakból jött segély: a golyók az ő fejeik fölött fütyültek el, mire aztán ők is elkezdtek amarra visszalövöldözni; Fosztó aztán megijedt e nem értett fordulattól, s elfutott.

A vén Kandúr rekedt hangja nem bírt érvényt szerezni magának az eszeveszett lövöldözés közepett:

– Ne lövöldözzetek egymásra, ti marhák!

Azok nem értették, nem hallották.

Loránd sietett őket felvilágosítani.

Célba vevé a három cinkost, kik vaktában lövöldöztek a fekete éjszakába, s ahonnan éppen nem várták a veszedelmet, a húsz lépésnyi közelben levő orgonacsalitból, a második lövéssel őket üdvözölte.

E lövésnek döntő hatása volt. Talán többen is kaptak sebet; egy nagyon eltántorodott, a másik kettő futásnak eredt, azután, hogy társuk nem bírt velük menni, azt felkapták és magukkal cipelték, perc alatt eltűnve a park sűrűjében.

Csak a vén oroszlán maga volt még hátra. A vén Kandúr. A dühtől égő rabló, ki a második lövés lobbanásakor megpillantva Loránd arcát, felismeré benne azt,

akit keresett, akit gyűlölt, akinek vérét szomjazta; azt az ellenségét, akit átokkal emlegetett, akit széttépni, halálra kínozni ígért, s aki itt van ismét az útjában, s rettenetes hatalommal veri szét egymaga az egész ellene jött tábort, mintha ő volna az árkangyal.

Kandúr jól tudta, hogy annak nem szabad időt engedni, hogy még egyszer megtölthesse fegyverét.

Nem is lövöldözésre való pillanat ez már, hanem összerohanásra, egymás testének fogakkal szétmarcangolására!

A rabló sem töltögette fegyverét, puszta kézzel, amint maga előtt látta állani Lorándot, kirohant leshelyéből, s tajtékzó dühvel veté magát az ifjúra.

Loránd átlátta, hogy itt a bokrok között fegyverének ütő eszközül sem veheti semmi hasznát többé, s elhajítá azt magától; s ő is puszta kézzel fogadta ellenét.

Kar kar ellen; arc arc ellenében!

Megragadták egymást, s így néztek egymás szemébe.

– Te ördög! – mormogá Kandúr fogvicsorgatva, mint mikor a berki dúvad ellenével összeharapja magát. – Elraboltad aranyomat, elraboltad leányomat. Most megeszlek.

Loránd most tudta meg, hogy a rabló Ciprának az apja. Saját leányát gyilkolta hát meg!

E gondolat oly dühöt keltett Loránd szívében, hogy a rablót térdre roskasztotta egy taszításával.

Hanem az hirtelen talpon volt ismét.

– Ohó! Te is erős vagy? Jól élnek az urak; van nekik erejük. Hanem a bika is erős, azért a farkas mégis levágja; azért mégis megeszlek.

S újult dühvel veté magát Lorándra.

Hanem Loránd nem ereszté őt magához oly közel, hogy derekát átkarolhassa. Gyakorlott tornázó volt; ellenfelét kartávolságnyira bírta tartani magától.

– Hát nem engedsz magadhoz közel jutni? Nem engeded, hogy megcsókoljalak, he; hogy kiharaphassak egy darabot ebből a te gyönyörűséges szép pofádból?

A fenevad fogvicsorgatva nyújtogatta nyakát, hogy Lorándot megmarhassa.

A tusa kétségbeesett volt. Lorándot segíté az ifjúi erő frissesége, a hidegvér, a gyakorlatban kifejlett ügyesség; a rablónak sokszorozá erejét a düh; izmai szívósak voltak, és támadásai véletlenek, hevesek, meglepők, mint a szilaj fenevadé.

Egyik sem kiáltott. Loránd nem hívt segélyt, attól tartva, hogy kiáltására a rablók is visszatérhetnek, s Kandúr sem, a házbeliek eljövetelétől tartva.

Vagy talán nem is gondolt egyik sem erre: elfoglalta minden eszméjét az, hogy saját kezével törje le ellenfelét.

Kandúr csak fogai közül dörmögött; a düh közepette sem hagyva el pokoli humorát. Loránd nem szólt neki semmit.

A tér is rossz volt e küzdelemre.

Akadályozó bokrok között, mikben előre-hátra botlottak, tört, recsegett dulakodásuktól a cserje; nem mozoghattak szabadon, nem vehetett egyik is nagy fordítást, attól tartva, hogy a lódításban maga bukik el.

– Gyere! Gyere! Gyere ki innen! – morgá Kandúr, kifelé rángatva Lorándot a bokrosból. – Gyere ki a gyepre!

Loránd egyetértett vele.

Kihuzakodtak a tisztásra.

Itt veszettül támadt újra Lorándra a rabló.

De most már nem azon törekedett, hogy őt letörje, hanem hogy teljes erejéből magával ráncigálja tovább.

Loránd nem értette, hogy mit akar ellenfele.

Mindig odább, odább vonja magával.

Loránd már kétszer is levágta őt a földre, de a rabló, mintha vasból volnának karmai, úgy csimpajkozott bele, s újra felpattant, újra ráncigálta Lorándot odább.

Egyszer aztán észrevette Loránd, hogy mi szándéka van ellenfelének.

Még néhány hét előtt, midőn azt mondá nagybátyjának, hogy ispánlak kell, Topándy megásatta a mészvermet a kert laposában, ahol útban nem lesz, s azt tegnap töltötték meg színig oltott mésszel.

A rabló ebbe akarta belerántani magával Lorándot.

Az ifjú hirtelen megveté lábát, s egész erejével visszatartózkodott.

Kandúr szemei ragyogtak a düh örömétől, mikor ellenfele megdöbbent arcán észrevette, hogy az tudja már, mi szándéka van vele.

– No hát hogy tetszik a tánc, úrfi? Ez lesz most a selyemtánc! A vőlegény a menyasszonnyal; bele együtt a mészverembe! Gyere no! Gyere hát! Majd ott az oltott mészben lemegy mind a kettőnknek a bőre a testéről; én felveszem a tiedet, te felveszed az enyimet; milyen szépek leszünk mind a ketten!

A rabló kacagott.

Loránd minden erejét összeszedte, hogy az őrjöngőnek ellene szegülhessen.

Akkor aztán Kandúr hirtelen mind a két karjával Loránd jobb karját fonta át; belecsimpajkózott lerázhatatlanul, s ördögi nevetéssel monda: „Gyere hát! Gyere hát! Gyere hát!”, s ráncigálta Lorándot, közelebb, közelebb a verem széléhez. Egypár ütést, amit Loránd szabadon maradt öklével koponyájára adott, számba sem vett, kemény volt az, mint a vas.

Már a verem széléig értek.

Ekkor Loránd bal karját hirtelen a rabló dereka alá vetve, annál fogva felkapá őt a levegőbe, s jobb karjával egyet csavarintva rajta, átveté a feje fölött.

Ez akrobatai remeklés oly erőfeszítésébe került, hogy maga is hanyatt bukott bele. – Hanem jól sikerült.

A rabló a légben érezve magát, elveszté eszméletét, s míg egy pillanatra elbocsátá Loránd karját, hogy ahelyett hajába markoljon, már ugyanabban a pillanatban el volt hajítva, egyedül esett bele a mészverembe.

Loránd hirtelen felugrott a földről, s fáradtan, lihegve támaszkodott egy fa derekának, ellenfelét keresve szemeivel és nem találva sehol.

Perc múlva a fehér mésziszap közül egy rémalak emelkedett elő, a verem túlsó partján kikapaszkodva, s fagyasztó üvöltéssel rohanva tovább: neki az udvarnak, ki az utcára. Loránd zsibbadtan hallá azt a pokolbeli ordítást mind távolabb haladni az utcán.

XXIX. A pók a szögletben

Ennek a napnak a déltáján a vén cigányasszony, ki Ciprának szerencsét mondott, besompolygott Sárvölgyi udvarába, s ott künn találva az urat a folyosón, annak köszönheté, hogy a kutyák meg nem szabdalták.

– Szerencsés jó napot kívánok a tekintetes úrnak; minden áldást, ami csak a földön meg a mennyországban van.

Borcsa asszony kitekintett a konyhából.

– Ejh no, ugyan jó, hogy azt is oda nem kívántad, ami a pokolban van! Hát ami a vízben van, cigány! Hal nélkül ne felejtsd az áldást, mert az itt minden héten kétszer kell!

Ki hallgatna Boris asszony élceire?

– Jó napot, hugám! – szólt nyájasan a háziúr.

– Még hugámnak szólítja a rücskös cigányasszonyt! – pattogott a vén gazdasszony. – De nagy az atyafiság, haj!

– No, mi jót hoztál, Marcsa hugám?

– Csókolom kezét, lábát a nagyságos úrnak, a *Csicsa prímás* küldött, hogy estére eljön a *tizenkét muzsikussal;* kéri alázatosan előre a borravalót, mert a muzsikusoknak fuvarra kell, – aztán meg – folytatá, hangját egészen tréfás hízelgésre lágyítva – egy kis kocamalackát vacsorára, ha lehetne.

– Jól van, Marcsa hugám – szólt Sárvölgyi úri nyájassággal –, meglesz minden. Gyere el érte estefelé. Kapsz borravalót is, malacot is.

Ez a bőkezű nagylelkűség pedig sehogy sem illett a kegyeskedő ősszokásai közé. A szűkmarkú zsugoriság minden vonásában jogát követelte vissza, s tiltakozott e természetellenes roham miatt.

A cigányasszony kezet csókolt, hálálkodott. Borcsa asszony azonban elvégre eljöttnek látta az időt, melyben kabinetkérdést kell csinálni hasonló oktrojírozások ellenében, s előjött a konyhából egyik kezében egy serpenyővel, másikban egy főzőkanállal.

Kezdé pedig catilinariáját ezen a magyar „quousque tandem!”-en:

– Ugyan, az ördög bujdossék a ti telhetetlen gyomrotokba! Mikor teltek már be egyszer? Mikor hallom már azt egyszer tőletek, hogy: jóllaktam, nem kell több! A tekintetes úrhoz sem tudom, mi ütött, amióta felcsapott fiatal házasnak, hogy jobb kútba nem tudja hányni a jövedelmét, mint hogy a cigányokat tömi meg vele?

– Ne hallgass rá, Marcsa – szólt csendesen a kegyes úr. – Már őneki ez a szokása. Gyere el estére, megkapod a malacot is.

– Malacot! – rivallt közbe Borcsa asszony, s reszketett a főkötőnek minden fodra fején, úgy rázta. – Szeretném tudni, hol vesznek itten ma malacot! Mintha nem mind felvendégeskedték volna már, amit a két emse kocázott.

– Van még egy – szólt Sárvölgyi hideg nyugalommal, hátrafelé fordítva két szemét anélkül, hogy a fejét mozdítaná, úgyhogy a két szemfeketéje szinte eltűnt szempillái alatt. – Akad még egy valahol.

– De isz azt az egyet nem adom! – protestált Borcsa asszony, s most már ökölre fogta a serpenyőt, tele forró rántással. – Valamennyi sátoros cigánynak az apja lelkéért sem adom! Az én bejáró tarka kocámat, aminek a fülét én csipkéztem ki, hogy száz közül is megismerjem; az én kis kezes malacomat, akit én neveltem fel tejen, kenyérmorzsán, de isz abból nem esztek! De isz azt oda nem adom!

– Elég, ha én odaadom – szólt szúrósan Sárvölgyi.

– Mit, a tekintetes úr adja oda? Hát nem nekem ajándékozta egyszer kicsiny korában, mikor még akkora volt, mint egy kesztyű? Most vissza akarja tőlem perelni?

– No, csak ne lármázz: adok helyette másikat, kétakkorát!

– Nem kell nekem se nagyobb, se másik; nem vagyok én se kupec, se csiszár! Nekem a magam kocája kell; az egész csordáért nem adom oda, akit én tejen meg kenyérmorzsán neveltem fel; magam szájától vontam meg a tejecskét, magam szájával rágtam meg neki a kenyeret. Úgy hozzám van már szokva, hogy a hívásomra akárhonnan előjön, s rángatja a köténymet, úgy játszik velem. Olyan okos, mint egy okos gyerek: mintha nem is malac volna.

Borcsa asszonyt a rívás is elővette. Mindig voltak ilyen kezes állatjai, mint szoktak vén cselédeknek, akik senkivel sincsenek már jól az egész világon, aztán egy-egy tyúkot, egy megevésre szánt háziállatot magukhoz szoktatnak, s annak az életét olyan mesterségesen, oly furfangosan védelmezik; nem engedik megölni, rejtegetik, eltüntetik; míg végre a kegyeleteket nem ismerő szívtelen gazda kimondja az ítéletet, hogy nyársra kell kerülni a kedvencnek is. Hogy megsiratják akkor! Dehogy tudnának belőle egy falatot megenni a szegény, bohó, vén, házsártos asszonycselédek!

– Ne prézsmitálj, Borcsa! – riadt fel, tekintélyét súlyba vetve, Sárvölgyi úr. – Amit és parancsolok, azt teszed. A malacot meg kell fogni és odaadni a Marcsának.

A malac ott őgyelgett az udvaron, nem sejtve veszedelmét.

– De isz én ugyan meg nem fogom! – pattogott Borcsa asszony.

– Majd megfogja a Marcsa.

A cigányasszony nem mondatta ezt magának kétszer; hanem hirtelen lekapva karjáról füles kosarát, leguggolt, s elkezdte azt rázogatni, bizonyos igéző mondatot hallatva, mely ilyenformán hangzik: „Poca, poca, neh, neh!”

De Borcsa asszony sem vala rest; amint e merényletet észrevevé, ő is elővette az ellenvarázslat igéjét: „Hüccs ki, te! Hüccs innen, te”, s serpenyővel, főzőkanállal iparkodott védencét elriasztani a veszély közeléből; dacára Sárvölgyi toporzékolásának, ki az ellenkezésben világos parancsa meghiúsítására intézett törekedést látott.

A két vénasszony aztán elkezdte a malacot előre-hátra kergetni az udvarban; egyik csalogatva, másik hussogatva; amiből igen csinos lárma kerekedett.

De íme ilyen az örökbe fogadott malacok hálátlansága! Az ostoba koca, ahelyett, hogy jóltevője szavára hallgatott volna, el-kifutván a kerti paréjbozótok védő tömkelegébe, a csábító hívását fogadta meg, s feltartott orral ügetett a rázott kosár felé, megtudandó, vajon mi lehet abban.

A cigányasszony menten elkapta a hátulsó lábát.

Borcsa asszony visított, Marcsa asszony röhögött, a malac pedig még jobban visított.

– Öld le mindjárt, hogy ne ordítson! – kiálta rá Sárvölgyi úr.

– Micsoda csúnya lárma ez egy malac miatt!

– Meg ne öld! Ne ríkasd, amíg én hallom! – kiáltott dühtől rekedten Borcsa; s aztán visszafutott a konyhába, ott eldugta a füleit párnájába, hogy ne hallja, mikor kedvenc malacát megölik.

Mikor aztán nem hallotta többé ártatlan pártfogoltja visítását, kijött ismét, végképp feldúlt fejékezettel s féktelen fúriával odaállt Sárvölgyi elé; a cigányasszony nevetve mutatott a megölt ártatlanra.

Borcsa asszony pedig azt mondá lihegő dühvel Sárvölgyinek:

– Fukar adta; – fukar visszavette; – fukar ebadománya!

– Ejnye, semmirekellő! – kiálta fel a kegyes úr – hogy mersz te, cseléd létedre, nekem ilyet mondani?

– Mátul fogva nem vagyok az úrnak cselédje, tudja? – szólt indulattól reszketve a vén gazdasszony. – Itt a főzőkanál, itt a serpenyő: főzze meg magának az ebédjét, mert a felesége még annyit sem ért hozzá, mint maga. Nekem a szomszéd faluban lakik az uram, akit elhagytam fiatal korában, mert mindennap megvert kétszer, most visszamegyek ehhez a derék, becsületes emberhez, hadd verjen meg mindennap háromszor.

Borcsa asszony valóban nem tréfált, amit azzal bizonyított be, hogy hirtelen összekötötte az ágyát, előhozta a tulipános ládáját, felrakta mindenét egy talyigára, s tolta kifelé, azt sem mondva, hogy „befellegzett”.

Sárvölgyi úr e tömeges mandátumletevést a tények hatalmával szándékozék meggátolni, megfogván Borcsa asszony karját, hogy visszatartóztassa.

– Itt maradsz, nem mehetsz! Egész évre vagy szegődve. Egy krajcárt sem kapsz, ha elmégy.

Hanem Borcsa asszony az első konfliktusnál bebizonyítá, hogy az övé a majoritás, kirántván karját Sárvölgyi kezéből hatalmasan.

– Nem is kell – monda, talyigáját tovább tolva. – Amit a béremből benn akar fogni, tessék! Maradjon az úrnak – koporsószegre!

– Mit? Te átkozott boszorkány! – rivallt rá Sárvölgyi. – Mit mertél nekem mondani?

Borcsa asszony már kívül volt az utcaajtón. Visszadugta tehát a fejét, s ekként tört ki:

– Nem jól mondtam! Nem azt kellett volna mondanom. Maradjon hát itt, amit elhúz tőlem – egy kötélre!

Sárvölgyi dühösen szaladt be a szobájába botért; de mire kijött a bottal, már akkorra Borcsa asszony messze az utca túlsó oldalán tolta egykerekű járművét, s

nem lett volna ildomos vállalat egy tisztes férfiúnak az egész falu láttára utána iramodni, s az utca közepén kétséges kimenetelű párharcot kezdeni a dühödt amazonnal.

A legközelebbi falu nem volt messzebb egy talyigatolásnyinál Lankadombhoz; hanem azért amíg odáig eltolta a talyigáját Borcsa asszony, elég ideje volt a mérget főzni magában.

Mert hogy az ilyen kudarcot valakinek ingyen odaajándékozzák, az minden emberi lélektanon kívül eső lehetőségnek tekintendő.

Amint szülötte falujába megérkezett, egyenesen behajtott hajdani ura udvarába.

A vén Kólya már a talyiganyikorgásról ráismert a feleségére, s bámulva dugta ki a fejét a konyha rácsajtaján.

– Te vagy az, Borcsa?

– Én hát; látja kee, ha szeme van.

– Hát visszakerültél?

Borcsa asszony minden válasz helyett ráordított az urára:

– Fogja meg kend ezt a láda fülét, aztán segítse becepelnem. No, fogja meg kee, no! Azt gondolja kee, hogy a kee szép csurgóra álló bajuszát bámulni jöttem ide?

– Hát miért jöttél egyébért, Borcsa? – szólt nagy flegmával az öreg, s még csak a kezét se vette elő a háta mögül.

– No mármost kend megint össze akar veszni velem; látom; hát csak essünk át rajta szaporán, vegye elő kend a csáti botját, verjen végig; aztán beszéljünk okosan!

Erre aztán csak megszánta Kólya uram a feleségét, s segített neki a cókmókját becipelni.

– Nem vagyok már olyan verekedő, Boris – biztatá aztán odabenn az asszonyt –, amióta belső emberré lettem, nem bántok senkit. Bakter vagyok.

– No, annál jobb; ha hivatalbeli ember kend, hát legalább kendnek is elmondhatom a bajomat, ami idehozott.

– Hát csak baj kergetett ide?

– Az hát. Megloptak, kiraboltak. Elvitték egy sárgavirágú cickendőmet, a tarka zsaliruhámat, egy piros gyerehaza kendőt, amit éppen kendnek szántam, három vég négynyüstös vásznamat, egy honi-rokolyámat, egy ezüstkeresztes olvasómat, tizenkét lázsiás talléromat, tíz darab aranyamat, huszonkét pruszlikra való ezüstgombomat, négy pár ezüstcsatomat meg egy csipkézett fülű tarka nyolchetes malacomat…

– Hüh! – förmedt fel ennyi kárvallás hallatára Kólya uram. – Ez nagy sor. Aztán ki lophatta el?

– Nem más, mint az az átkozott Marcsa cigányasszony, aki itt lakik ebben a faluban.

– No, majd kérdőre vonjuk, mihelyt előkerült.

– A bizony. Az járt ott, míg én kinn gyomláltam a kertben; ott ólálkodott, meglopott, kirabolt.

– No iszen majd lefülelem, csak idejöjjön.

Abból az egész tolvajlásból ugyan egy szó sem volt igaz, de Borcsa asszony így okoskodott:

„Kerülj elő csak, te cigányasszony, azzal a csipkézett fülű malaccal; kapják meg csak nálad, majd beültetnek a hűvösre, majd kikérdezik, hova tetted a többit. Akár derül ki, akár nem az ártatlanságod, a malacpecsenye azalatt ehetetlenné válik, mégsem jut a ti gyomrotokba. Mondhatod te, hogy így kaptad, úgy kaptad ajándékba, senki sem fogja elhinni, s olyan urat, mint Sárvölgyi, nem parancsol ide a szolgabíró azért, hogy temelletted tanúskodjék."

Kólya uram tehát bele hagyta magát lovaltatni a felesége haragjába, s még maga ment el a szolgabíró hajdúit értesíteni, ki ott a faluban tartá székhelyét.

Alkonytájon Kólya uram a falu végén állván lesben, megsejté a cigányasszonyt, amint Lankadomb felől jött ballagva, s nagy füles kosarát féloldalra görbülve cipelte, mint aki valami nagy terhet visz a karján.

Kólya uram nem szólt neki semmit, csak hagyta elmenni maga előtt, csak úgy kísérte a túlsó oldalán az utcának, amíg a piac közepére nem ért, ahol éppen akkor sok jövőmenő volt, akiket a felesége tartott messze földről hozott friss pletykabeszéddel.

– Állj meg, Marcsa! – kiálta itt Kólya uram, útját állva a cigányasszonynak.

– No hát mi kell? – kérdé az vállat vonítva.

– Mi van a kosaradban?

– No hát mi volna? Egy jámbor malac van benne, amiből te nem fogsz enni.

– Ugyan ugye? Nem csipkés füle van annak a malacnak?

– Ha csipkés, csipkés; ha nem csipkés, akkor se neked nem csipkés.

– De könnyen beszélsz! Hadd lássam azt a malacot!

– Lásd no: aztán vakulj meg! Sohasem láttál még ilyen állatot? Hát nézd meg!

A cigányasszony feltakarta a kosarat, melyben szépen hasra fektetve nyugvék a boldogtalan áldozat, csipkés füleit hegyesen meresztve föl most is.

Ezalatt többen kezdtek a feleselők körül csoportosulni.

Borcsa asszony közéjük rontott.

– Ott van! Az az! Ez volt az én malacom!

– Tied volt ám a török császár lovának az árnyéka. Elmenj már; ne nézz rá olyan nagyon, mert még rácsudálsz, s olyan lesz a fiad!

Erre hahotázni kezdett a csőcselék, mely a gorombaságra mindig kész nevető.

A nevetés aztán igazán dühbe hozta Kólya uramat; megkapta a sokszor emlegetett malac két hátulsó lábát, s mielőtt a cigányasszony megakadályozhatta volna, ki is rántá azt a kosárból.

De nagyon megjárta vele, mert a malac sokkal nehezebb volt, mint hasonló fajrokonai szoktak lenni ilyen idős korukban; úgyhogy Kólya uram a földhöz koccintá a nemes állat orrát.

És íme e koccanásra – egy lázsiás tallér gurult ki a malac szájából.

– Ohó! – Itt vannak a tallérok is!

A cigányasszony e szóra elveté kosarát, s futni kezdett a tömeg közül. Mikor elfogták, körmölt, harapott, úgy akart menekülni, míg aztán kezeit hátrakötötték.

Kólya uram magánkívül volt bámulatában.

Abba a malacpecsenyébe egész halmaz ezüstpénz volt bevarrva. Sok, sok ezüstpénz.

Ezt már Borcsa asszony maga sem érté.

Hogy ő vaktában ilyen „igazat hazudott”!

Ezt föl kell jelenteni a szolgabírónak!

Kólya uram nagy népkísérettel beszállítá Marcsát a szolgabírói lakba, ahol a hajdúk, amíg a szolgabíró hazaérkezik a határjárásból, megkötözték a vétkest, s becsukták egy sötét kamarába, melynek csak egy szűk, arasznyi ablaka volt a tyúkudvarra.

Mire aztán a szolgabíró éjféltájon hazaért, akkorra a cigányasszonynak csak hűlt helye volt. Azon a szűk nyíláson ki tudott bújni, és odább állt.

A szolgabíró a corpus delicti láttára maga is abban a véleményben volt, hogy ha ez a malac csakugyan Borcsa asszony jószága volt, akkor a pénznek, mely annak belsejébe volt rejtve, szinte Sárvölgyi házától kellett előkerülni. Itt valami nagyobb rablási eset foroghat fenn. Mindjárt rendeletet adott, hogy hat pandúr induljon el lóháton Lankadomb felé; ő maga előfogatot rendelt magának, s néhány perccel a pandúrok elindulása után útban volt esküdtjével és hajdújával a nyomukban.

A pók ott ült a szögletben már.

Amint az éj leszállt, Sárvölgyi sietteté az asszonyokat, hogy menjenek aludni, holnap utazni fognak Pestre, korán kell ébredniök.

Mikor minden elcsendesült a háznál, maga körüljárta az udvart, bezárta az ajtókat; odabenn is minden szoba ajtaját külön bezárolta.

Azután sorba rakta asztalára fegyvereit; két puskát, két pisztolyt és egy vadászkést.

Kötve kell hinni a komának! Hátha Kandúrnak étvágya támad evés közben az áldozat után a feláldozót is felfalni? Tizenkét rabló közelléte még szövetségesnek sem biztató. Az éji őr elkiáltotta már a tizenegyet: „Nincsen írva homlokodra, mire virradsz fel holnapra!!!” Sárvölgyi ablakához ült.

Az ablakokat az utca felől vastáblák védték, egy gömbölyű nyílással középen, amin át ki lehetett az utcára tekinteni; az is elzárható volt.

Sárvölgyi kinyitá az ablakszárnyakat, hogy jobban hallhasson, s várta a szörnyeket, miket ez éjszaka szülni fog. Csendes, meleg tavaszutói éjszaka volt.

Az egész természet alunni látszott, még a falevél sem mozdult a meleg éjjeli légben; csak néha hallatszott valami elsuhanó hang, mintha álmában végigborzadna erdő, mező, s egy hosszú sóhaj végigzizegtetné a nyárfák hegyeit, elenyészve a lankák náderdejében.

Egyszer aztán elkezdtek az ebek faluhosszant rútul üvölteni. Az ebugatás különben olyan altató hang; hanem mikor az éber házőrző állat valami rosszat érez, s hosszú, síró üvöltésre változtatja hangját, az nyugtalanságot, aggályt költ az emberben is.

Csak a pók a szögletben örül e vészhangnak. Most közelítenek!

Az ebvonítás sokáig eltart; míg aztán egészen elcsendesül az is, s ismét oly méla éjszaka lesz, melyet még a szellő sem zavar. Csak a fülemülék zengnek össze a távol és közel kertek bokraiban, ez édes, ábrándos dalnokai az éjszakának.

Sárvölgyi hosszú ideig hallgatózott, de nem a csalogánydalra; mi fog történni már?

Ekkor az éji csendet egy rémes sikoltás hasítja át.

Mint mikor éjjel egy leány szemközt találkozik a kísértővel. Perc múlva újra az a sikoltás: még rémesebben, még fájdalmasabban.

Mint mikor egy leány keblébe kést döfnek.

Azután két lövés hangzik, s rá egy káromló ordítás.

Mindez éji hang a Topándy-kastély felől jő.

Erre aztán sűrű lövöldözés támad; zajos káromkodással vegyítve.

A pók a szögletben összerezzen. A hálót megzavarták. Az orozva támadás nem sikerült.

Hanem hiszen sokan vannak; kettőt le fognak győzni.

A népség nem mer segítségre menni, ahol úgy fütyölnek a golyók.

Majd ismét gyérül a lövöldözés, más hangok hallatszanak.

A fejszeütések a nehéz ajtón; a csákány döngése a kőfalon, csak néha-néha szól közbe egy lövés, melynek villanása nem látszik az éjben. Bizonyosan az ajtón be- s az ablakból kilövöldöznek; azért nem látszik a lobbanás.

De milyen hosszan tart ez!

Amíg el tudnak bánni ezzel a két emberrel! Egy egész örökkévalóság!

Sárvölgyi gyér haja hegyéről a forró izzadság csepegett alá. Mégsem tudtak bejutni? Hogy nem bírják betörni az ajtót? Most egyszerre két fényes lobbanás világítja meg egy-egy pillanatra az éjt, s rá két hatalmas dördület, aminőket csak a drága damaszkcső ad. Egészen kiismerni a tompa, taszító dörrenést a többi pattogó puskaropogásból, mely rögtön rá következik.

Mi ez? Künn a szabadban verekednének tán? Kijöttek volna az udvarra? Segítséget kaptak volna valahonnan?

A fegyverropogás néhány percig tart még, közbe újra hallani kétszer azt a kiváló dördülést, s azután egészen csendes lesz minden.

Végük volna már?

Sokáig semmi nesz távol és közel.

Sárvölgyi nyugtalan várakozással nézett és hallgatott. Szemeivel az éjszakán keresztül akart hatni, e zsibbadt csendből hangokat akart ellesni. Odatartá fülét a vastábla nyílásához. Valaki megkopogtatta a vastáblát onnan kívülről.

Felriadva tekinte oda.

A vén cigányasszony volt ott; a fal mellé lapulva jött észrevétlenül idáig.

– Sárvölgyi! – szólt a cigányasszony erőszakolt suttogással. – Sárvölgyi! Hallod-e? Megkapták a pénzt. A szolgabírónál van. Vigyázz!

Azzal oly észrevétlenül, mint idáig jött, ismét eltűnt.

Sárvölgyi testén egy perc alatt faggyá lett a veríték. A láz összevacogtatá fogait.

Amit a cigánynő mondott, az halálijedség volt rá nézve.

A legközvetlenebb bizonyíték a hatóság kezében; hamarább, mint a rémtett végre volna hajtva, az intéző kéz már el van árulva.

S talán a borzasztó mészárlás éppen e pillanatban megy végbe? Most kínozzák őket! Most töltik rajtuk a sebzett fenevadak pokoli bosszújokat! Most tépik őket ízenként széjjel! Most keresgélnek vértől csepegő ujjakkal az iratok között, hogy az ötpecsétes levelet megtalálják!

És már e percben mindén el van árulva!

A lázhideg rázta minden tagját.

Miért ez a nagy csendesség odakünn?

Mi titka van e szörnyű éjszakának, amit úgy elhallgat?

Most egyszerre egy vadállati üvöltés szakítja félbe a csendet. Nem, nem állat az. Így csak ember tud üvölteni, kit a kín veszett fenevaddá változtatott át, s ki fájdalomdühében elfelejtette az emberi hangot.

Az ordítás elébb a távolban hangzik, a kastély kertje felől, de egyre közelít, s az üvöltő hanggal együtt egy rémalak is fut errefelé az utcán végig, hanyatt-homlok rohanva.

Valóban rémalak.

Egy ember, aki tetőtül talpig fehér.

Minden viselő ruhája, kezének minden ujja fehér; minden hajszála, szakálla, bajusza, egész arca fehér, fénylő, világító fehér, s amint fut, minden lábnyoma fehér marad utána. Lélek ez?

A rém ordítva rohan Sárvölgyi ajtajáig, ott a kilincset megragadja, ádáz, dühödt hangon kezd el ordítani, az ajtót rázva: – Bocsáss be, bocsáss be! Megveszek! Meghalok!

Sárvölgyi arcát a rémület görcse az elkárhozottak képeihez tevé hasonlóvá.

Ez Kandúr hangja! Ez Kandúr alakja! De ily fehéren!

Mezítelen lelke ez talán egy pokolra menőnek?

A rémalak egyre zörgetett az ajtón, s nyavalyogva kiabált:

– Bocsáss be! Bocsáss be! Adj innom! Megégek! Förössz meg olajban! Segíts levetkőznöm! Meghalok! A pokolban vagyok! Segíts! Húzz ki belőle!

Utcahosszant hallhatják, amit kiáltoz.

Azután elkezdett a kárhozott lélek átkozódni, s öklével verte az ajtót, hogy nem nyitották ki előtte.

– Verjen meg a mirigy, átkozott orgazda, te! Kizársz, nem eresztesz be! Beletaszítottál a pokolcsávába, s benne hagysz! Leég rólam a bőröm! Megvakulok! Verjen meg a fekélyes dögvész!

A kínlódó alak erőszakosan tépte le magáról öltönyét, mely mint a Nessus-ing égette tagait, s eközben kezébe akadt a rejtett ezüstpénz, mit Sárvölgyitől kapott.

– Vessz meg pénzeddel együtt, amit adtál! – hörgé, a kapuhoz vágva marokkal a pengő tallérokat. – Nesze az átkozott pénzed: szedd fel!

Azután odább tántorgott a kerítésbe kapaszkodva, s fájdalmasan üvöltött:

– Segítsetek! Segítsetek rajtam! Egy marék ezüstöt egy pohár vízért! Csak addig hadd éljek, míg ezt a cinkost is magammal ránthatom. Segíts! ember! segíts!

Sárvölgyi minden idegét a halálzsibbadás állta el.

Ha ez a rémalak nem „lélek”, úgy sietni kell, hogy mentül elébb *azzá* legyen.

Ez mindent elárul. Ez a végveszedelem. Énnek nem szabad élni.

Az ablakból nem láthat reá. Talán, ha kinyitná a táblákat, lelőhetné fegyvereivel.

Zsivány volt: ki vehetné kérdőre, miért lőtte agyon? Önvédelemből tette.

Csak a kezei ne reszketnének olyan nagyon!

Lehetetlen, hogy pisztollyal eltalálja őt, ha csak homlokára nem illeszti a csövet.

Kimenjen-e hozzá?

Ki merjen-e menni, hogy szemközt álljon e kísértettel? El merje-e hagyni a pók hálója szögletét?

Amíg magában tétovázik, amíg tusakodva méri át az ajtótól az ablakig és ismét vissza a tért, az utcán új robaj hangzik három lovas jő vágtatva a faluvégről, kikben Sárvölgyi a megye pandúrjait ismeri meg egyenruháikról.

S arra elkezdik a harangokat félreverni, a kapukból előjön a népség vasvillákkal, dorongokkal fegyverkezve; lármás csoportok támadnak, azok közepett egy-egy megkötözött alak, kit ütlegekkel taszigálnak előre: a rablókat összefogdossák.

A csata végképp el van veszve.

A főbűnös látja magára gördülni az egész nagy, rohanó lavinát, és nincs ideje már hova menekülni előle.

XXX. Credo…!

Virradni kezdett.

Topándy nem hagyta el Ciprát azóta, hogy megsebesítették. Egyedül ült ágya mellett.

Cselédnek, szolgának mind más tennivalója volt most: szolgabíró előtt álltak, elfogott rablókkal szembesítve, s a bírói vizsgálat igénybe vette őket mind.

Topándy volt egyedül a sebesült leány mellett.

– Hol van Loránd? – suttogá Cipra.

– Ő rögtön befogatott, és áthajtott maga a szomszéd faluba az orvosért – számodra.

– Nem történt baja?

– Hallhattad szavát az ablakon át, mikor mindennek vége volt. Be nem jöhetett, mert zárva volt az ajtó. Az volt első gondja, hogy neked orvost hozzon.

A leány felsóhajtott.

– Ha későn talál jönni…

– Ejh, ne epeszd magadat ezzel! Sebed nem halálos, csak légy nyugodt.

– Azt én jobban tudom – szólt a leány sebláztól hevülten. – Én érzem azt.

– Ne búsulj, Cipra, meg fogsz gyógyulni – szólt Topándy, megfogva a leány kezét.

És akkor a leány úgy kulcsolá öt ujját Topándy öt ujja közé, hogy az mint két imádkozó kéz kapcsolódott össze.

– Uram. Én tudom, hogy a sír szélén állok. Most megfogtam az ön kezét. Úgy fogtam meg, ahogy imádkozók szokták azt összetenni. Enged-e ön a sírba lemennem anélkül, hogy az egy imádságra megtanított volna? Ezen az éjszakán a gyilkos kés az én szívemet találta, hogy az önét megszabadítsa. Nem érdemli-e ez a szív, hogy utolsó kívánsága teljesüljön? Nem érdemli-e az az Isten, aki az éjjel mind a kettőnket megszabadított, engem az élettől, önt a haláltól, hogy ezt neki megköszönjük?

Topándy elfogult kebellel szólt:

– Mondd utánam!

S elmondta előtte az Úr imáját.

A leány áhítattal rebegte azt utána.

Óh, milyen szép az! Óh, milyen nagy mondások azok mind! Először elmondta utána; azután újra elmondatta szakaszonkint, megkérdezé: mit jelent e mondás, mit a másik? Miért mondjuk azt, hogy „atyánk!”, mi az a „te országod”? Megbocsát-e ő nekünk, ha mi is megbocsátunk elleneinknek? Minden gonosztól megszabadít-e minket? Micsoda erő az az „ámen”? Óh, milyen szép ez mind! – Harmadszor aztán ő maga mondta el az imát Topándy előtt: egy szót sem hibázott el benne.

– Most könnyebben érzem magamat – szólt boldogságtól sugárzó arccal.

Az ateista félrefordítá arcát, és sírt.

Az ablaktáblák átereszték a napsugarakat a golyóktól áttört lyukakon.

– Naplemente ez? – suttogá a leány.

– Nem, leányom, napfelkölte.

– Én azt hittem, este van már.

Topándy kinyitott egy táblát az ablakon, hogy a besütő napfényt láthassa Cipra.

Azután visszatért a beteg leányhoz, kinek arca lázpírtól égett.

– Mindjárt közel lesz Loránd – biztatá őt gyöngéden.

– Mindjárt „messze” leszek én – sóhajta a leány égő ajakkal.

Olyan hosszú is volt az az idő, amíg Loránd visszajő.

A lyán nem kérdezősködött többet felőle; de minden ajtónyílásra, minden kocsizördülésre úgy figyelt, és aztán oly csüggedt lett utána, hogy mégsem az jő.

Milyen soká tud késni!

Pedig amilyen gyorsan négy paripa vágtatni tud, oly repülve járta meg az utat Loránd.

A sebláz még izgatottabbá tette a leány képzelődését.

„Hátha valami veszély éri az úton? Hátha összetalálkozik az elriasztott rablókkal? Hátha a rozzant hidak valamelyikéről lefordul?”

Egyik rémkép a másikat váltotta fel hevült agyában. Úgy reszketett Loránd miatt.

Ekkor eszébe jutott, hogy hiszen ő már tudja magát védni a rémek ellen. Hiszen már tud imádkozni.

Összetette kezeit keble fölött, és szemeit lehunyta.

Amint az ament kimondá magában, hallatszott a kocsizörgés az udvaron s rá az ismerős léptek közeledése a folyosón.

Óh, milyen boldog érzés ez!

Azon érzés, hogy az imának sikere van. Óh, milyen boldogok, akik ebben hisznek!

Az ajtó nyílik, s az imádott ifjú lép be rajta.

Odasiet Cipra ágyához, és megfogja kezét.

– Lásd, szerencsém volt; éppen útban kaptam az orvost. Ez is jót jelent.

Cipra mosolygott rá.

Minden jót jelent már, csakhogy te itt vagy!

Szemei kérdeni látszának tőle: „Hát téged nem ért semmi baj?”

Az orvos megvizsgálta a sebet, bekötözé, és azt mondá a leánynak, hogy csak legyen nyugodtan; ne mozogjon, és ne beszéljen sokat.

– Van-e remény? – kérdé tőle súgva Loránd.

– Az Isten és a természet segíthetnek.

Az orvosnak távozni kellett, a sebesült rablók ápolására. Loránd és nagybátyja ott maradtak Cipra mellett.

Loránd odaült ágya szélére, s kezében tartá kezét. Az orvos valami csillapító szert hozott számára, azt maga adta be a szenvedőnek.

Cipra hogy áldta azt a kést, mely neki azt a sebet adá!

Ő tudta csak, milyen mélyen hatott be az!

A férfiak azt hitték, hogy az a vékony kis szúrás nem elég egy éltet kettémetszeni.

Topándy levelet írt Loránd íróasztalán; s azon kérdésre, kinek ír, azt felelé: „A papnak”.

Nem szokott pedig levelezésben állani vele.

Cipra azt gondolá, hogy ez is őérte történik.

Hiszen még meg sincs keresztelve.

Csendes borzongást érze testén e gondolatnál.

Mi titokteljes ház ajtaja az, mely meg fog előtte nyílni? Talán egy egész palotaosztály, melynek fényes termein elvakul a szem, amíg végigtekint?

Nemsokára ismét léptek hangzának kívül. Talán már a lelkész jő?

Csalódott.

A belépőben egy rég látott alakot ismert fel: Buczkay esküdtet.

A tisztviselő arcán, szokott gömbölyűsége dacára, meglátszott az izgalom, melybe a jelen szövevényes bűntény vizsgálata helyezte.

Félrehívá Topándyt, s vele kezdett el suttogni.

Cipra nem hallhatá, mit beszélnek; de egy tekintet, amit a két férfi feléje vetett, elárulá előtte a beszéd tárgyát.

A bírák itt vannak, és törvényt tartanak a bűnösök felett. – Megvizsgálják, hogyan történt elejétől végig; – mindent meg kell nekik tudni. – A többieket kivallatták már; most őrá fog kerülni a sor: – idejönnek kétrét hajtott írásokkal, s fogják kérdezni egymás után: „Hol jártál? Miért jöttél ki éjjel a szobádból? Miért nyitottad ki a ház ajtaját? Mit kerestél künn a kertben?”

Mit fog ő felelhetni ez iszonyú kérdésekre?

Hazugságokkal takarja-e be szégyenpiros arcát az Isten színe előtt, akit tanúbizonyságul hí le a mennyekből, akinek irgalmához nyújtja esdő kezét, midőn az elmerülés órája jelen van?

Vagy pedig bevallja az egészet?

Hogyan szeretett? Milyen őrült volt? Milyen babona után indult? Mivel akarta meghódítani szíve kedvesét?

Ezt nem lehet kivallani! Inkább szívéből az utolsó csepp vért, mint ezt a titkot.

Vagy hallgasson-e megátalkodottan? Terhelje emlékét azzal a gyanúval, hogy ő, a rabló leánya, ajtót nyitott rabló apja előtt, s egyetértett a gonosztevőkkel?

Óh, milyen iszonyú kétségek ezek!

És azután ismét eszébe jutott, hogy hiszen ő már tudja magát védeni a rémek ellen: ő már tud imádkozni. Odamenekült hát azon hatalmas úrnak zsámolyához, s átkarolva annak trónja oszlopát, imádkozott, imádkozott, imádkozott.

Alig múlt negyedóra az esküdt eltávozása után, midőn ismét jött valaki.

Daruszegi Miklós volt az, a szolgabíró.

A leány megrettent e férfi láttára. Itt jön a vallató!

Topándy felugrott helyéről, és eléje ment.

Cipra jól hallá, mit mondott neki halkan.

– Az orvos megtiltá neki a beszédet; ily állapotban nem lehet tőle kérdezősködni.

Cipra fellélegzett. Védelmezik!

– Különben én felelhetek helyette, mert szinte elejétől fogva jelen voltam – szólt Loránd a főbíróhoz. – Cipra meghallotta a zajt a kertben, s szokása szerint merész volt kimenni, hogy megnézze, mi az. Az ajtóban aztán már szemközt találkozott a rablóval; annak útját állta, s rögtön kiáltva utánam, addig küzdött vele, míg segítségére érkeztem.

Óh, milyen jól esett Ciprának ez a magyarázat. Még jobban az, hogy Loránd arcán azt látta, hogy ő maga is így hiszi azt!

– Nincs mit kérdeznem tovább a kisasszonytól – szólt Daruszegi. – Ez ügy különben is be van már végezve.

– Bevégezve? – kérdé Topándy bámulva.

– Igen. Bevégezve, felderítve, elítélve – és végrehajtva. – Hogyan?

– A rablóvezér, a vén Kandúr, kínhalála előtt, amivel, mellesleg mondva, százszoros mértékben vette ki azt, amit a törvény szabott volna rá, oly nehéz és teljesen összefüggő vallomásokat tett, amik más összetaláló körülményekkel egybevetve, a szomszéd közbirtokos urat legnagyobb mértékben kompromittálák.

– Sárvölgyit? – kérdé Topándy szikrázó szemekkel.

– Őt. – Annyira, hogy én kénytelen voltam a bírói vizsgát az ő személyére is kiterjeszteni. Tiszttársammal rögtön felkeresésére indulánk. A két asszonyságot a legnagyobb felindulásban találtuk. Elénk jöttek, és legnagyobb aggodalmukat fejezék ki afölött, hogy Sárvölgyi urat az egész háznál nem találják; szobája nyitva van feledve, és üres. – Hálószobáját valóban üresen találtuk, fegyverei ott voltak elszórva az asztalon, s pénzes ládájában benne volt a kulcs, és a szobaajtó nyitva volt hagyva. – Hová lehetett? – Ekkor be akartunk lépni a folyosón szemközt nyíló ebédlő ajtaján. Az zárva volt. Az asszonyságok azt állíták, hogy ez a terem rendesen zárva szokott lenni. A kulcs belülről volt a zárban. E teremnek még két ajtaja van, melyek közül az egyik a konyhára, másik a tornácra nyílik. Ezeket is megnéztük. Mind a kettőnél belül volt a kulcs a zárba dugva. Itt tehát benn kell lenni a szobában valakinek! Én felszólítottam a bennlevőt a törvény nevében, hogy nyissa ki előttünk az ajtót. Nem jött semmi válasz. Hogy ismételt parancsomra sem nyittatott fel az ajtó, kénytelen voltam azt végre erőszakkal feltöretni; s midőn az ajtón át a napvilág behatott a sötét szobába: minő látvány riasztott vissza! A ház ura ott függött a csillár helyén az asztal fölött; a felrúgott szék lába alatt tanúsítá, hogy saját maga végezte ki magát…

Topándy felmagasztaltan emelte e szóknál kezeit feje fölé.

– Igazságosztó Úristen az égben! Saját kezével ütötted őt vissza!

S azzal meghatottan kulcsolá össze két kezét, s odaroskadt Cipra ágya fejéhez.

– Jöjj, leányom, most mondd el azt, hogy „Hiszek egy Istenben!” Én mondom előtted.

Ezt nem tilthatta meg az orvos.

Cipra áhítattal lesé a csodamondatokat.

Mennyi nagy, mennyi világgyújtó, mennyi vigasztaló eszme van ott!

Egy Isten, aki atya; egy anya, aki szűz; egy Isten, aki emberré lesz, emberekért, emberektől szenved, meghal, és feltámad; igazságos ítéletet ígér, bűnbocsánat! feltámadás! örökélet!

– Mi az az örökélet?

Ha erre tudott volna neki valaki felelni!

Még ott térdelt az ateista a leány ágya mellett, midőn megérkezett a lelkész.

Nem ugrott fel, nem restellte magát előtte.

– Nézze, tisztelendő atyám, itt egy neofit, ki a keresztvízre vár, most tanítottam meg neki a „Credo”-t.

A leány hálateljesen tekinte rá. Óh, mennyi boldogság ragyogott e felmagasztalt erejű szemekből!

– Kik lesznek a keresztszülők? – kérdezé a lelkész.

– Az egyik a főbíró úr, lesz oly kegyes? – a másik én.

Cipra esdő tekintettel nézett először Topándyra, azután Lorándra.

Topándy elérté e néma kérdést.

– Loránd nem lehet az. Néhány perc múlva megtudod, miért.

A lelkész végzé a szertartást, azzal a rövidséggel, amit egy sebesült kímélete tanácsolt.

Mikor ennek vége volt, Topándy kezet szorított a lelkésszel.

– Ha e kéz vétett e másik ellen valaha, ez a másik bocsássa meg azt neki.

– A tartozás ebben a kézszorításban le van fizetve – monda a lelkész.

– E kéznek áldásra kell ma megnyílni.

– Mindig nyitva áll az, és mindenkinek.

– Nem számomra kértem: én büntetésemet várom; én bírám elé megyek, és nem zúgolódom ellene. Azoknak kell az áldás, akiket szeretek. Ez ifjú itt tegnap megkérte tőlem e hajadon kezét. Rég szeretik egymást, megérdemlik egymás szerelmét; – adja rájuk a hit áldását, atyám. Cipra, beleegyezel-e?

A szegény leány eltakarta mindkét kezével égő arcát, s hogy Loránd odalépett hozzá, és megfogta kezét, elkezde hevesen zokogni.

– Hát nem szeretsz-e engem? Nem akarsz-e nőm lenni? Cipra félrefordítá fejét.

– Ah, maguk énvelem tréfát űznek. Maguk csúffá akarnak tenni egy nyomorult teremtést, aki semmi más, mint egy szegény cigányleány.

Loránd fájdalmasan szorítá kebléhez a leány kezét, midőn ez azzal vádolta őt, hogy tréfát űz vele. Valami azt mondá neki belül, hogy e leánynak joga van azt hinni, hogy most is enyelegnek vele, s e gondolat úgy elszorítá szívét.

– Tehetnél föl rólam ilyen kegyetlenséget? Én űznék gúnyt belőled, és most?

Topándy malaszttal szólt közbe.

– Hogy űznék én tréfát az Istennel most, midőn jelenléte előtt megrendülök?

– Hogy űznék én tréfát a te szíveddel? – mondá Loránd.

– És egy haldoklóval – rebegé utána Cipra.

– Nem, nem fogsz te meghalni – meggyógyulsz, és boldogok leszünk.

– Most mondja már, amikor meghalok – szólt szomorú szemrehányással a leány. – Most mondja már, tied ez az egész szép világ, mikor nem kell már más az egész szép világból, mint egy kapa föld, amit rám fog hajítani.

– Nem, leányom – szólt Topándy –, Loránd öcsém még tegnap megkérte tőlem kezedet, s csupán anyjának jóváhagyását várta még, hogy neked is elmondja, amit irántad érez.

A leány arcán egy futó villáma vonult át az örömnek, azután ismét elborult az.

– Hiszen tudom – szólt szétzilált fürteit arcából elsimítva –, maguk jót akarnak. Úgy tesznek velem, mint beteg gyerekkel szokás. Gyógyulj meg csak! Majd veszünk szép ruhát, aranyos játékokat, elviszünk mulatni, utazni, jó kedvünk lesz, sohase bántunk; csak gyógyulj meg! Örömöt akarnak csinálni szegénynek, hogy meggyógyítsák vele. – Ezt is köszönöm.

– Te nem akarsz nekem hinni – szólt Loránd –, hinni fogsz hát a lelkész úr szavának. Nézd: az éjjel levelet írtam anyámnak felőled; lepecsételve fekszik már íróasztalomon. Kérem, tisztelendő atyám, törje fel, és olvassa el előtte. Kegyed szavának el fogja hinni, hogy nem ámítjuk őt.

A lelkész feltörte a levelet, míg Cipra Loránd kezét tartva kezében, átszellemülten figyelt a felolvasott szavakra:

„Kedves Anyám!

Annyi bú, annyi fájdalom után, amit a leggyöngédebb anyai szívnek egész életem folytán okoztam, ma egy örömhírt küldhetek neked.

Én nősülök.

Nőt veszek, aki szeretett engemet mint szegény, névtelen, hontalan ifjút, egyedül magamért, s kit szeretek én hű szívéért, aranytiszta lelkéért, még jobban, mint ő engem.

Kedvesemnek rangja, vagyona nincs; szülői cigányok voltak. Nem díszítem fel őt költői mondatokkal előtted: ahhoz én nem értek. Én csak érezni tudok, de arról beszélni nem.

Ne legyen előtted más ajánló levele, mint az, hogy én szeretem.

Szerelmünk eddig csak fájdalmat termett mindkettőnkre nézve; most azt óhajtom, hogy legyen ez mindkettőnk boldogsága. E boldogság teljes mértékét a te áldásod adja meg.

Te jó vagy, te szeretsz engem, te örülsz az én örömömnek. Te ismersz, te tudod, minő iskolát járatott ki velem az élet. Te tudod, hogy a sors végzései felőlem mindig bölcsek és gondviselésteljesek voltak.

Nem kell csodának történni a földön, hogy te, anyám, az anyák legjobbika, ki engem úgy szeretsz, ki szelíd és Istenben megnyugvó vagy, áldó kezedet, melyet kisgyermekkoromtól kezdve soha le nem vettél fejemről, e percben össze ne szorítsd.

Foglald imádba az én nevem mellé hű kedvesem nevét is, Ciprát.

Én úgy hiszek áldásodban, mint vallásom minden mondatában, mint a bűnbocsánatban, mint a túlvilágban.

De ha nem az volnál is, akinek Isten alkotott, szelíd, szerető mindig áldásra kész anyám, homlokod körül az örök szeretet glóriájával; hanem volnál hideg,

haragnak élő, bosszúálló úrnő, családi címerek koronáira büszke, ki maga akarja alkotni a sorsot, és e kegyetlen úrhölgy átka terhelné is azt a leányt, akit szeretek, én ez átok hozományával is nőül venném őt: – mert szeretem.

…Isten legyen szíveink között.

Szerető fiad: Loránd.”

Cipra, mentül tovább olvasott a lelkész, annál jobban szorítá szívéhez Loránd kezét. Nem tudott már szólni, nem sírni: ez több volt, mint amennyit lelke elbírhatott. Minden sor, minden mondat egy mennyországot tárt fel előtte, tele túlvilági kéjjel: lelkének bálványa szereti őt, – szereti szerelemből, – szereti önmagáért, – szereti, mert boldog általa, – fölemeli őt magához, – nem szégyenli nyomorú eredetét, – tudja érteni szívének becsét, – anyja imái közé ajánlja nevét, s anyja átkai között is kész megtartani szerelmét.

Szív nem bírhat meg ily megdicsőülést!

Nem törődött már semmivel: sebével, az élettel, a halállal; nem érzett mást, mint azt a végtelen üdvöt, mely lelkének minden eszméjét, testének minden idegeit elállta.

– Én hiszek! – szólt felmagasztult arccal, fölemelkedve helyéről, és e szóban benne volt minden: az Isten szerelmétől a férfi szerelméig minden, amiben hinni szoktak.

Nem törődött már semmivel. Emberek szemével, emberek szavával, hanem amint e szót kimondá, hirtelen átkarolta Loránd nyakát, s az őrülés erejével odavonta őt keblére, és csókjaival halmozá el.

A seb felszakadt keblén, s ahogy a leány csókjai elboríták a szeretett ifjú arcát, úgy borítá el annak vére az ifjú keblét.

És ahány csókot adott hevült ajka, a seb ajkán annyi vért lüktetett ki az a hű szív, mely csak övele volt mindig tele, mely csak őérte dobogott, mely őhelyette fogta fel a gyilkos vasát: – a szegény „zöldruhás” hű leány!

És midőn utolsó csókját nyomta kedvese ajkára… már akkor megtudta, hogy mi az az örökkévalóság!…

XXXI. A menyasszonyvivés

– Szegény Cipra! Azt hittem, hogy te temetsz el mindannyiunkat, aztán most, íme, én adom meg neked az egész szép világból azt az egy kapa földet.

Topándy maga látott a szomorú intézkedések után.

Loránddal nem lehetett szólni, az magánkívül volt fájdalmában.

Annyit mondott, hogy óhajtaná kedvesét bebalzsamozva elvinni családi jószágára, s ott eltemetni.

Teljesüljön ez a kívánsága!

Ez szomorú meglepetés lesz az anyának, kit Topándy egy nappal elébb arról tudósított, hogy fia új menyet hoz a házhoz. Amint Loránd megkérte tőle Cipra kezét, Topándy rögtön írt Áronffynénak, attól tartva, hogy amit Loránd maga fog írni anyjának, az majd nagyon büszke hangon lesz tartva. Megelőzte öccse levelét; szelíden, okosan tudatott mindent az anyjával, hogy Loránd levele ne legyen ránézve meglepetés.

Most aztán megírhatja neki újra, hogy a menyasszonyt viszik, tartsa készen számára – a családi sírboltot.

S az volt a különös, hogy Topándy semmi fájdalmat nem érzett lelkében, mikor ezen végiggondolt.

„Óh, milyen bölcs megoldása az életnek a meghalás!”

Egy könnyet nem hullatott a levélre, melyet megírt; lepecsételé azt, s cselédet keresett, akitől elküldje.

Azután megint mást gondolt.

Fölkereste a szolgabírót.

– Uramöcsém, mikor akarnak engemet becsukni?

– Amikor urambátyám parancsolja.

– Hát nem vinne most be egyúttal engemet is a tömlöcbe, uramöcsém?

– Igen szívesen, urambátyám.

– Hány esztendőre ítéltek?

– Csak kettőre.

– Többet vártam. Hát eszerint majd csak magam viszem el ezt a levelet a városba.

– Áronffy úr itt marad?

– Nem. Ő viszi halottját haza a jószágára. Az orvost felkértem már, hogy tegye őt halhatatlanná, s van egy ólomkoporsóm, amit magam számára készíttettem, hogy valamikor abban folytatom az ellenállást az Isten rendeletei ellen; most már nincs szükségem rá. Odaadom Ciprának kölcsön. Ez az ő kiházasítási pompája.

Egy óra múlva felkereste Lorándot, ki még mindig halottját őrizte. Ott volt a szolgabíró is.

– Uramöcsém – szólt a tisztviselőhöz –, már nem megyek a börtönbe.

– „Még” nem? – kérdé Daruszegi. – Az is jól van.

– Se most nem, se később. Nagyobb úr parancsol velem, s az máshová rendel.

Most kezdtek rá bámulva nézni.

Arca sokkal sápadtabb volt, mint máskor; de azért most is jókedvű gúny volt rajta és könnyelmű mosoly.

– Loránd öcsém, két temetés lesz a háznál!

– Ki a másik halott? – kérdé Daruszegi.

– Én.

És akkor kivonta kebléből bal kezét, melyet eddig kabátjába dugva tartott.

– Egy órával ezelőtt levelet írtam anyádnak. Mikor lepecsételém, az égő viasz körmömre cseppent, s azóta, nézd hogy megfeketült a kezem.

Bal kézfeje kék volt és felduzzadt.

– Gyorsan, orvosért! – kiálta Daruszegi hajdújának.

– Hagyjátok! Szükségtelen már – szólt Topándy, fáradtan rogyva le a karszékbe. – Két óra múlva vége van. Két óránál tovább nem élek. Húsz perc múlva e daganat a vállamat eléri, s onnan azután a szívig rövid az út.

Az elősiető orvos igazolta Topándy véleményét.

„Itt nincs segedelem.”

Loránd ijedten ugrott bátyja ápolására, az öreg átölelte a mellé térdelő ifjú nyakát.

– Te bölcs ember, látod, mégis neked volt igazad. Van, aki gondol a kétlábú tollatlan állatokra is. Ha én azt tudom, hogy csak zörgetnem kell, és megnyittatik, rég kocogtattam volna az ajtón: „Én uram, bocsáss be!”

Topándy nem engedé magát levetkőztetni, ágyba fektetni.

– Toljátok székemet Cipra mellé! Hadd tanuljam meg tőle, hogyan kell magát viselni egy halottnak! Az én halálom nem lesz olyan szép, mint az övé: én nem lehelem át lelkemet szeretőm lelkébe; hanem azért víg útitárs leszek.

A kín félbeszakítá szavait.

Mikor engedett a fájdalom, elnevette rá magát.

– Hogy protestál az ostoba hústömeg! Nem engedi magát kapacitáltatni. Pedig csak vendégek voltunk itt! „Animula, vagula, blandula! Hospes, comesque, corporis. Quae nunc adibis loca? Frigidula, palidula, nudula! Nec, ut soles, dabis jocos.” Bizony extra dominium fogsz lenni mindjárt. És gyomor uram őnagysága és szív uram őkegyelmessége és fej uram őexcellenciája, mind kiesnek hivatalaikból.

Az orvos azt állítá, hogy iszonyú kínokat kell neki kiállania azalatt, míg gúnyolódik és mosolyog; s mikor felkacag, olyankor más ember fogcsikorgatva ordítana fel.

– Sokat vitáztunk, Loránd – szólt az öreg mindinkább elhaló hanggal – azon német tudós felett, aki azt állítá, hogy a más csillagzatok lakói sokkal nemesebb emberek, mint mi itt a földön. Ha kérdik, hová lettem, mondjad, hogy avanzsíroztam. Olyan planétába mentem, ahol nincsen paraszt; bárók tisztítják a grófok csizmáját. – Ne nevessetek rajtam, kérlek, ha bolondokat mondok! – De a halál igazán furcsa verseket diktál.

A kézszorítás, mivel Lorándot üdvözlé, bizonyítá, hogy ez az utolsó.

Azontúl keze lankadt, szemei elborultak, arca egyre viaszsárgább lett.

Még egyszer fölemelte szemeit.

Loránd tekintetével találkozott.

Mosolyogni akart; csak súgva, töredezett hangon mondhatá:

– Most mindjárt – megtudom, – hogy mi van – az Északi Vadászkutya ködfoltjaiban – s a szemnélküli férgek – veséiben…

Azzal hirtelen egy erőszakos végső görcsös erőfeszítéssel megragadá széke támláját, s felegyenesedve jobbját felemelé, s a szolgabíróhoz fordult.

– Uram! – kiálta erős teljhangon. – Én apelláltam!

És azzal visszarogyott a karszékbe.

Néhány perc múlva minden redő eltűnt arcáról, sima lett az, mint a márvány, és nyugodt, mint a halottaké szokott lenni. Loránd ott állt összekulcsolt kézzel két halottja között.

*

Másnap jó hajnalban útra kelt a szekrénybe zárt ólomkoporsóval, s vitte haza halott menyasszonyát.

A második levél, melyet Topándy írt anyjához, s melynek pecsétjével saját élete végét pecsételte be, nem lett feladva: nem előzheté meg jöttét.

Otthon csak az első levelet kapták.

Azt az örömhírt hozó levelet, mely mámort, diadalt gerjeszte az egész háznál.

Hiába, csak őt szerették legjobban most is. Anyjának, nagyanyjának ő volt a kedvenc fia. Dezsőről szólnunk sem kell, mert hisz annak a szíve az övéhez van nőve most is, s a jó Fánny kétszeresen boldog volt abban a gondolatban, hogy nem egyedül lesz azután boldog nő a háznál.

Óh, milyen örömmel várták!

Kételkedhetett-e valaha abban, hogy akit ő szeret, szeretve fog lenni mindenkitől; hogy nem kell annak erényeiről beszélni; mindenki ismeri azokat, mihelyt ő azt mondja: „én szeretem”.

Bizony nagyon jól történt, hogy azt a levelet nem küldé el anyjának, melyben Cipráról írt, s áldását kéri, – hogy nem sértette meg azzal a végsorral a legdrágább anyai szívet: „Ha pedig te megátkoznád azt, akit én szeretek!”

Megátkozni azt, akit ő szeret!

Óh, dehogy tették azt! Ünnepnap volt ez a levél a háznál.

A falusi lakot újra rendezték: Dezső átköltözött a városba, átengedve a legifjabb jogát az apai ősi lakhoz bátyjának.

Még a legöregebb Áronffyné is letette örök gyászát. Ne lásson Loránd menyasszonya semmit, ami szomorú gondokra emlékeztet. El van minden temetve a föld alá.

Dezső annyi kedveset tudott regélni a szép cigányleányról; Loránd levelei az elmúlt tíz hallgató évről mindig megemlékeztek a szegény elvetett gyémántról, kinek hű ragaszkodása képezé Loránd életének napos oldalát. Most ez elrakott leveleket újra meg újra elolvasák: a két anyának ez tanulmánya lett. Amit néhol

Loránd csak egy futó szóval vetett oda, abból ők nagy magyarázatot tudtak venni, és az mind Cipra javára ütött ki.

A gondviselés is így rendelte azt!

Az első találkozás óta a pusztai csárdában úgy volt az elrendelve, hogy Loránd megszabadítsa Ciprát gyilkos kezéből, hogy azután egykor boldog legyen vele.

…Hiszen a cigányleány már boldog is volt.

Topándy levele azt tudatá, hogy Loránd a levél kelte után azonnal megesküszik Ciprával, s együtt lemennek a szülői házhoz.

Tehát tudva volt már a nap is, ki lehetett számítani az órát is, amikor meg fognak érkezni.

Dezső benn maradt a városban Lorándot várni. Azt ígérte, bármi későn jönnek is, még éjszakára kihozza őket.

A nők tehát fennmaradtak éjfélig. Künn vártak a folyosó alatt. Szép, meleg, holdvilágos éj volt.

A jó öreganya átölelve Fánny vállát elmondá neki, hogy sok-sok év előtt éppen így vártak egy éjjel a két testvér megérkeztére; hanem az nagyon rút éjszaka volt, és az nagyon szomorú várakozás volt. A szél zúgott az ákácok között, a felhők kergették egymást az égen, az ebek vonítottak a faluban: a kapun egy szénásszekér döcögött be – és abba volt elrejtve a koporsó. – Ez a nép nagyon babonás: azt hiszi, a jég elveri a határát, ha halottat visznek át rajta.

Hanem most egészen más világ van. A lég csendes, szellő sem fuvall: ember, állat alszik körül; csak azok vannak még ébren, kik menyasszonyt várnak.

Milyen más az idők járása!

Egyszer aztán szekér áll meg a kapuban: a cselédek sietnek azt kinyitni.

Szénásszekér döcög be rajta, miként akkor.

És a szénásszekér után gyalog, miként akkor, a két testvér, egymás kezét szorítva, jő.

A nők eléjük rohannak, Loránd az első, akit ölel, csókol mindenki.

– Hát nőd? – kérdi minden ajk.

Loránd némán a szekérre mutat, és nem tud szólni. Dezső válaszol helyette.

– Nejét itt hozzuk a koporsóban.

XXXII. Mikor megvénültünk!

Tizenhét év múlt el már azóta, hogy Loránd ismét itthon van!

Milyen öreg emberek lettünk azalatt!

Tizenhét év különben is nagy idő; hát még tizenhét ilyen súlyos év!

Sohasem láttam embereket olyan hamar megőszülni, mint akik kortársaink voltak.

Olyan időket élünk, amikor minden elmúló év utolsó napján felsóhajtunk: csakhogy vége van már! S nem akarjuk hinni, hogy ami utána jő, még mindig rosszabb napokat hoz.

Egyre szállunk alább-alább, hitben, reményben, egymás iránt való szeretetben; vagyonunk pusztul, szellemünk lankad, erőnk fogy, társaséletünk szétbomlik; nem közöny, de undor már az, amivel a napok eseményei elé nézünk.

Egy év múlva azon nap után, melyen szegény Cipra meghalt, Loránd fegyverrel oldalán ment el bizonyos mulatságba, ahol ingyen lehet kapni a halált.

Nem emlegetem én a múltak dicsőségét, mi hasznom belőle? Úgyis kevesen tudják már azt.

Loránd jó katona volt.

Az lett volna bizonnyal bármely esetben is; mindene volt hozzá a természettől: hősi bátorsága, atlétai ereje, heves vére, soha nem csüggedő lelke. A harc különben is gyönyör lett volna rá nézve; – hát még e kedélyállapot mellett!

Szíve összetörve, zúzva; első szerelme oly csúful sárba taposva; a másik, szenvedélye égő hevében, legyilkolva; lelkén az életunalom terhével s azzal a súlyos végzettel, ami családját terhelé. Mindig az a rém állt előtte, hogy ez úton elébb-utóbb mégiscsak oda kell jutnia, abba a nyolcadik, üresen hagyott ágyba.

Mikor elkezdődtek a harcok, egészen felvillanyozódott roskatag kedélye. Mikor egyenruháját felölté, odajött hozzám, s kezemet megrázva, villogó tekintettel monda:

– Most megnyílt hát a vásár, ahol az ember száz percenttel adhat túl az ütött-kopott életen.

Hanem ő nem adott túl azon.

Vakmerőségéről hírhedett lett, hőstetteit megénekelték, szerzett hírt, koszorút; csak amit keresett, a dicső halált, azt nem tudta megtalálni.

A zászlóaljból, melynél kezdé, vége felé csak egy tizedrész volt már meg. Ő azok között volt, akik még csak sebet sem kaptak soha.

Pedig mennyi szép golyó elrepült feje fölött.

Hogy tekintgetett e szomorú zizegő hangon fütyülő hírnökei után a halálnak; hogy várta azokat a búgva közelítő öreg fickókat, akiknek egy embert egy perc alatt átszállítani egy más csillagba – semmi! Nagyon jól ismerték már, nem bántották.

Olyan ez a csatatéri zengő méh, mint az igazi méh; aki bátran jár közötte, elzúg a füle mellett, aki fél tőle, azt megcsípi.

Egyszer a csákóját lyukasztá át a golyó.

Hányszor hallottam tőle:

„Miért nem egy hüvelykkel alább?”

Végre egy csatában egy elpattant gránát darabja megbénítá karját, s mikor egy kardcsapástól elszédítve lebukott lováról, még egy kozák lándzsával keresztülszúrta.

Még abba sem halt bele.

Hetekig feküdt eszméletlenül a közkórházban, sátor alatt, míg érte mehettem, és hazahoztam. Fánny ápolta. Meggyógyult.

Mire felépült, akkorra már aztán vége is volt minden harcnak.

Mennyiszer hallottam tőle:

– Óh, milyen rossz emberek vagytok ti, hogy engem úgy szerettek! Óh, milyen rosszat tettél velem, öcsém, hogy elhoztál a csatatérről. Óh, milyen kegyetlenség volt tőled, Fánny, hogy mellettem virrasztottál! Óh, milyen hiábavaló munka volt tőletek engemet életben tartani! Óh, mint haragszom én tirátok, milyen kiállhatatlan emberek vagytok ti: – azért, hogy engemet úgy szerettek!

Hanem mi azért csak szerettük őt.

És aztán így megvénültünk csendesen.

Eltemettük jó nagyanyánkat, aztán édesanyánkat is; magunk maradtunk, nem osztoztunk meg soha.

Loránd mindig velünk lakott: míg a városban laktunk, néha hetekig sem hagyta el a házat.

Az új idők új rendszere engem is kényszerített; hogy arról a pályáról lemondjak, amit még apáink az élet díszes céljának tartottak. Sutba dobtam a diplomámat, s kimentem szántani, vetni.

Lett belőlem jó parasztember.

Még most is az vagyok.

Itt is együtt maradt velünk Loránd.

Nem volt élet már az övé, hanem csak a napok számlálása.

Siralom volt ezt tudni és őt látni.

Egy délceg alakot, kinek hivatása volt, hogy hőssé legyen!

Egy forró szívet, ki földi mennyországa lehetett volna egy nőnek!

Egy képzett, lángeszű főt, ki vezérszellem lehetett volna egy országban!

És aki tétlenül, szerettelenül, boldogtalanul hullatott levelet levél után, és nem várt a holnaptól semmit.

Hanem félt a jövő napoktól.

Gyakran előhoztam neki, hogy annak a magányos épületnek ott a patak mellett befalaztatom az ajtaját.

Ne kérdezzék gyermekeim, mi lakhatik azon belül; ne iparkodjanak találgatni annak rejtelmes feliratát, mint én találgattam gyermekkoromban.

Loránd nem egyezett bele.

„Még egy üres szállás van benne.”

És ettől irtóztunk mi valamennyien.

Ő is, mink is.

Minden este úgy váltunk el, mintha végbúcsút mondanánk.

Nem örült már semminek az életben. Nem foglalkozott semmivel, amivel más ember foglalkozik. Nem kártyázott, bort nem ivott; örökké józan volt és egykedvű. Nem olvasott mást, mint matematikai könyveket. Rá nem tudtam venni soha, hogy egy hírlapot kezébe vegyen.

„Hazudság az egész világtörténet!”

Mindennap, akár télen, akár nyáron, korán reggel, mielőtt valaki fölkelt volna a háznál, kisétált a temetőbe; oda, ahol Cipra nyugszik „az illatos fűgyökér alatt”, ott töltött néhány percet, s aztán ismét visszajött: nyáron egy szál eleven, télen egy szál aszú füvet hozva el a sírról.

Volt egy naplója, abban nem volt írva egyéb, mint a kelet minden napról, s alá tűzve írott sorul az aszú fűszál.

Egy élettörténet, melynek ezernyi ezer aszú fűszál képezi sorait, ahány sor; ahány szál, annyi napról összegyűjtve! Lehet-e szomorúbb könyv ennél?

Egyetlen tárgy, ami érdekelte, gyümölcsfái voltak és méhei.

Az állatok és a növények nem csalják meg azt, aki őket szereti.

Egész nap őrizte fácskáit, csemetéit, s viselt harcot a rovarok ellen; és tanult naphosszant életbölcsészetet e nagyszerű alkotmányos monarchistáktól, a méhektől.

Sok ember van, kivált mai nap, hazánkban, aki el tudja ölni az időt, Loránd csak küzdött az idővel, s minden lefolyt nap egy vereség volt rá nézve.

Vadászni sohasem járt; azt mondá, nem jó neki töltött fegyvert vennie kezébe.

Éjjel gyermekeim közül egy mindig ott aludt szobájában.

„Félek magamtól” – vallá meg előttem.

Félt magától, és félt attól a csendes háztól ott a patak mellett. „Szeretnék ott aludni az illatos fűgyökér alatt!”

Egy elveszett élet!

Egy szép nyári délután kisfiam azzal a hírrel rohant be hozzám, hogy Loránd bátya a szoba közepén a földön fekszik, és nem akar fölkelni.

Én a legrosszabbat sejtve rohantam át hozzá.

Midőn beléptem szobájába, már nem feküdt a földön, hanem az ágyon.

Arca égett, mintha lázban volna.

– Mi bajod? – kérdezém, kezét megfogva.

– Semmi sem; – csak egy kicsit meghalok.

– Az istenért! Mit tettél?

– Ne ijedj meg! Nem az én kezem volt.

– Mi bajod hát?

– Egy méhcsípés. Nevess ki! Meghalok bele.

Még reggel beszélt róla, hogy méheire orvméhek ütöttek, azokat megy pusztítani. Egy orvméh halántékába ereszté fullánkját.

– Tehát mégsem oda… nem oda – rebegé hagymázos lélegzettel –, nem a nyolcadik ágyba. – Kinn az illatos fűgyökér alatt. Ott heverünk a porban egymás mellett. Falaztasd be azt az ajtót! – Jó éjszakát.

Azzal lehunyta szemét, és sohasem nyitotta fel többet. Mire Fánnyt odahívtam hozzá, már halva volt.

A délceg hős, ki egymaga csapatok ellen küzdött, a vasember, kit nem tudott megölni a kard és a dárda, tíz perc alatt elmúlt egy piciny kis rovar parányi orgyilka által.

Isten jár közöttünk!

Mikor már a kísértés utolsó perce eljött, hogy az életunalom az ősi átokkal felfegyverezze kezét, akkor elküldötte repülő szolgáinak legeslegkisebbikét, s elszállítá őt egy méhszárnyon oda, ahol a boldogok laknak.

Mi pedig vénülünk tovább, és ki tudja, hogy mire vénülünk meg?!